

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU'NA GÖRE
KOOPERATİFLERİN DENETİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ali Said YAZICI

Danışman:

Doç. Dr. Mustafa TÜYSÜZ

Samsun, 2016

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU'NA GÖRE
KOOPERATİFLERİN DENETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali Said YAZICI

Danışman:

Doç. Dr. Mustafa TÜYSÜZ

Samsun, 2016

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

20/06/2016

Ali Said YAZICI

TEZ KABUL VE ONAYI

Ali Said YAZICI tarafından hazırlanan “1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’na Göre Kooperatiflerin Denetimi” başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__/__/__

Enstitü Müdürü

ÖZET

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU'NA GÖRE KOOPERATİFLERİN DENETİMİ

Ali Said YAZICI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran/2016

Danışman: Doç. Dr. Mustafa TÜYSÜZ

Kooperatifler, ekonomik gereksinmelerini tek başlarına karşılayamayan iktisadi yönden zayıf kişilerin, karşılıklı güven duygusuna dayalı olarak demokratik ilkeler çerçevesinde bir araya gelerek oluşturdukları teşekküllerdir. Dolayısıyla kooperatif teşekküller açısından insan, önemli bir faktördür. İnsanın ise zayıf bir varlık olması hasebiyle, kooperatif teşekküller açısından denetim son derece önemi haiz bir husustur. Çünkü kooperatiflerin yöneticilerinin veya yönetimde söz sahibi olan kişilerin kötüniyetli davranarak kooperatifin çıkarlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları günümüzde sık rastlanılan durumlardandır. Ülkemizde kooperatifler üzerinde caydırıcı etkili bir denetim sisteminin tesis edilememiş olması ise, bu durumu ortaya çıkaran en önemli faktördür. Oysaki etkili bir denetim kooperatif ortaklarının en büyük güvencesidir. Ayrıca denetim, kooperatiflerden beklenen faydanın yerine tam olarak getirilmesi noktasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü denetimsiz bir kooperatif teşekkülden, belirli bir başarıya ulaşmasını veya ulaşılmış bir başarıyı sürdürmesini beklemek oldukça zordur.

Kooperatif teşekküllerin iyileştirilmesinde ve sıhhatli bir yapıya kavuşturulmasında en etkili tedavi araçlarından biri olarak kabul edilen denetimin kim tarafından yapılacağı önemli bir husustur. Hukukumuzda kooperatiflerin denetimi kamu menfaati ve özel yani ortakların menfaati bağlamında iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Dolayısıyla denetim kamu menfaatinin söz konusu olduğu noktalarda devlet, özel menfaatlerin söz konusu olduğu noktalarda ise ilgili kooperatifin organları tarafından yerine getirilmektedir.

Kooperatiflerdeki başlıca denetim türleri ise üç gruba ayrılmaktadır. Söz konusu denetim türlerinin ilki kooperatif genel kurulunun, ortakların ve denetim kurulu üyelerinin yaptığı Koop. K. md.65, 66 ve 67 de düzenlenen iç denetim, diğeri ilgili bakanlığın, noterin, sicil memurlarının, bağımsız denetim kuruluşlarının, hakem kurullarının yaptığı Koop. K. md. 90, 91 ve 95'de düzenlenen dış denetim ve nihayetinde ise kooperatiflerin bağlı bulunduğu üst birliğin yaptığı Koop. K. md. 75 ve 91'de düzenlenen üst denetimdir. Dolayısıyla 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na bakıldığı zaman denetim noktasında birçok düzenleme yapılmakla birlikte, kooperatiflerin denetimi ile ilgili hükümlerin ülke şartları da dikkate alınarak revize edilmesi gerekliliği kaçınılmaz bir gerçektir.

Anahtar Sözcükler: Kooperatif, Kooperatifler Kanunu, Denetim, İç Denetim, Dış Denetim, Üst Denetim.

ABSTRACT

AUDIT OF COOPERATIVES ACCORDING TO THE COOPERATIVES ACT NO
1163

Ali Said YAZICI

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences,

Department of Private Law, Post Graduate, June/2016

Supervisor: Assoc.Dr. Mustafa TÜYSÜZ

Cooperatives are the organizations/ entities founded by economically weak people who can not meet their economic needs on their own, coming together on the basis of mutual trust and within the framework of democratic principles. Therefore, humans are an important factor for cooperative entities. Auditing is a prominent issue for these entities due to fragile nature of human beings. It is a common situation in our country that the managers of cooperatives or people who have a say in management manipulate the cooperatives. That deterrent and effective auditing systems were unable to be established for the cooperatives in our country is the most important factor generating this problem. However, an effective auditing mechanism is the greatest assurance of cooperative partners. It has a significant role in attaining the expected benefits from the co-operatives considering that it is quite difficult to expect an uncontrolled cooperative to achieve a certain level of success, or to sustain it.

By whom the supervision, which is considered as one of the curative treatments in improving cooperatives, is to be conducted is a significant matter. Our law tackles with auditing of these organizations in two contexts as public interest and private interest. Therefore, the auditing is conducted by the state in cases where the public interests are concerned, and by the relevant bodies of the cooperative when the private interests are concerned.

The main types of audit in the cooperatives are divided into three groups. The first of the aforementioned type of audit is the internal audit conducted by the cooperative's general assembly, the partners and members of the auditing committee, organized with the legal provisions by Coop. L. md.65, 66 and 67. The second one is external audit conducted by the relevant ministries, notaries, registrars of independent auditing organizations and referees committee and regulated by the laws matter Coop.L md. 90, 91 and 95. The last one is upper audit conducted by the top union of cooperatives to which the cooperatives are affiliated, a dn regulated with the law matter Coop.L md. 75 and 91. Therefore, when considering the Law of Cooperatives (No. 1163), it is seen that several arrangements have been made concerning audit. Nonetheless, it is considered that the provisions related to the audit of the cooperatives should be revised taking national circumstances into account.

Key Words: Cooperative, Cooperatives Act, Audit, Internal Audit, External Audit, Upper Audit.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KOOPERATİF ŞİRKETLERİN TİPOLOJİSİ ve TEMEL KARAKTERİSTİĞİ

1.1. Kooperatifin Tanımı	3
1.2. Kooperatifin Unsurları	11
1.2.1. Tüzel Kişilik	12
1.2.2. Değişir Ortaklılık	13
1.2.3. Sermayenin Değişkenliği.....	13
1.2.4. Kooperatif Ortaklarının Nitelikleri	14
1.2.5. Ekonomik Menfaatlerin Karşılıklı Yardım, Dayanışma ve Kefalet Suretiyle Sağlanıp Korunması	15
1.2.6. Ortakların Belirli Ekonomik Menfaatlerinin Karşılanması Amacı.....	15
1.3. Kooperatiflerin Hukuki Niteliği	18
1.4. Kooperatifçiliğin Evrensel İlkeleri.....	24
1.4.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi	27
1.4.2. Demokratik Yönetim İlkesi	29

1.4.3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi	31
1.4.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi	34
1.4.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi	35
1.4.6. Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi	37
1.4.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi.....	38
1.5. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi	39
1.6. Kooperatiflerin Sınıflandırılması	47
1.6.1. Genel Olarak	47
1.6.2. Bağlı Bulunduğu Bakanlıklar Nezdinde Kooperatiflerin Sınıflandırılması	52
1.6.2.1. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına Bağlı Kooperatifler	52
1.6.2.1.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	53
1.6.2.1.2. Sulama Kooperatifleri	53
1.6.2.1.3. Su Ürünleri Kooperatifleri	54
1.6.2.1.4. Pancar Ekicileri Kooperatifleri	54
1.6.2.1.5. Tarım Kredi Kooperatifleri	55
1.6.2.2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığına Bağlı Kooperatifler.....	56
1.6.2.2.1. Konut Yapı Kooperatifleri	56
1.6.2.2.2. Küçük Sanayi Siteleri İşyeri Yapı Kooperatifleri.....	58
1.6.2.2.3. Toplu İşyeri Yapı Kooperatifleri	60
1.6.2.3. Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler	60
1.6.2.3.1. Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri	61
1.6.2.3.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri	62
1.6.2.3.3. Tüketim Kooperatifleri	62
1.6.2.3.4. Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri.....	63
1.6.2.3.5. Turizm Geliştirme Kooperatifleri	63
1.6.2.3.6. Kadın Kooperatifleri	64

1.6.2.3.7. Temin ve Tevzi Kooperatifleri.....	64
1.6.2.3.8. Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri	65
1.6.2.3.9. Küçük Sanat Kooperatifleri	65
1.6.2.3.10. Sigorta Kooperatifleri	66

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ŞİRKETLERDE DENETİM

2.1. Denetimin Tanımı.....	67
2.2. Denetimin Amacı ve Yararları	70
2.3. Denetimin Önemi	71
2.4. Denetim Türleri	72
2.5. Amacına Göre Denetim Türleri.....	72
2.5.1. Mali Tabloların Denetimi	73
2.5.2. Uygunluk Denetimi.....	73
2.5.3. Faaliyet Denetimi.....	74
2.5.4. Özel Amaçlı Denetim	75
2.5.5. Düzenlilik Denetimi.....	75
2.5.6. Performans Denetimi	75
2.6. Kaynağına Göre Denetim Türleri.....	76
2.6.1. Yasal-Zorunlu Denetim	76
2.6.2. İsteğe Bağlı Denetim	76
2.7. Niteliğine Göre Denetim Türleri	76
2.7.1. Geleneksel Denetim.....	77
2.7.2. Risk Denetimi	77
2.8. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri	77
2.8.1. İç Denetim.....	77

2.8.2. Dış Denetim	78
2.9. Denetim Standartları	78
2.10. Genel Standartlar	79
2.10.1. Mesleki Eğitim ve Deneyim.....	80
2.10.2. Bağımsızlık.....	81
2.10.3. Mesleki Özen ve Dikkat	81
2.11. Çalışma Alanı Standartları.....	82
2.11.1. Planlama ve Gözetim.....	82
2.11.2. İç Kontrol Yapısının İncelenmesi.....	83
2.11.3. Kanıt Toplama	84
2.12. Raporlama Standartları	84
2.13. Denetim Yöntemleri.....	85
2.14. Denetim Teknikleri	87
2.15. Denetçi	90
2.15.1. Denetçinin Tanımı ve Özellikleri	90
2.15.2. Denetçi Türleri.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİFLERDE DENETİM

3.1. Genel Olarak	93
3.2. Kooperatiflerde İç Denetim.....	94
3.2.1. Kooperatif Genel Kurulu Tarafından Yapılan Denetim	100
3.2.2. Kooperatif Ortakları Tarafından Yapılan Denetim.....	102
3.2.2.1. Bilgi Edinmek ve Suret İstemek.....	103
3.2.2.2. İzin Almak Suretiyle Kooperatifin Ticari Defter ve Belgelerini İncelemek.....	105
3.2.2.3. Genel Kurul Toplantılarına Katılma Hakkı	107

3.2.2.4. Genel Kurulu Toplantıya Çağırarak	108
3.2.2.5. Gündeme Madde Ekleme	112
3.2.2.6. Genel Kurul Kararları Aleyhine İptal Davası Açmak	115
3.2.2.7. Denetçilerden Bilgi ve Açıklama Yapılmasını İstemek	116
3.3. Kooperatif Denetçileri Tarafından Yapılan Denetim.....	117
3.3.1. Denetçilerin Atanması ve Seçimi	117
3.3.2. Denetçilerin Sayısı ve Görev Süresi.....	118
3.3.3. Denetçilerde Aranılan Şartlar	119
3.3.4. Kooperatif Denetçilerinin Görevleri.....	119
3.3.4.1. Bilançonun Defterlere Uygunluk Halinde Bulunup Bulunmadığının İncelenmesi.....	120
3.3.4.2. Defterlerin Düzenli Bir Şekilde Tutulup Tutulmadığının İncelenmesi	121
3.3.4.3. İşletmenin Neticeleriyle Mameleki Hakkında Uyulması Gerekli Hükümlere Göre İşlem İşlem Yapılıp Yapılmadığının İncelenmesi	121
3.3.4.4. Ortaklar Listesinin Usulüne Uygun Olarak Tutulup Tutulmadığının İncelenmesi	122
3.3.4.5. Genel Kurulun Toplantıya Çağırılması	122
3.3.4.6. Yönetim Kurulu Üyelerinin Üyelik Şartlarını Taşıyıp Taşımadıklarının Araştırılması	123
3.3.4.7. Yönetim Kurulunun Toplantı Nisabını Kaybetmesi Halinde Boşalan Yönetim Kurulu Üyeliğine Yedek Üye Çağırılması	124
3.3.4.8. Genel Kurul Kararlarına Karşı İptal Davası Açılması.....	124
3.3.4.9. Kooperatif Kasasının Teftiş Edilmesi.....	124
3.3.4.10. Tasfiye İşlemlerine Nezaret Edilmesi.....	125
3.3.4.11. Yönetim Kurulu Üyelerinin Kanun ve Anasözleşme Hükümleri İle İyiniyet Esaslarına Uygun Davranmalarına Nezaret Etmek	125

3.3.4.12. Kooperatif Ortaklarının Şikâyetlerini İncelemek ve İnceleme Sonucunu Yıllık Raporunda Açıklamak.....	126
3.3.4.13. Uygun Gördükleri Teklifleri Yönetim Kurulu Toplantı Gündemlerine Koydurmak	126
3.3.5. Kooperatif Denetçilerinin Yükümlülükleri	126
3.3.5.1. Yıllık Rapor Düzenleme Yükümlülüğü.....	127
3.3.5.2. Noksanlıkları ve Mevzuata Aykırılıkları Haber Verme Yükümlülüğü	128
3.3.5.3. Ortaklara Açıklama Yapma Yükümlülüğü.....	128
3.3.5.4. Toplantılara Katılma Yükümlülüğü.....	129
3.3.5.5. Sır Saklama Yükümlülüğü	129
3.3.5.6. Özen Gösterme Yükümlülüğü	130
3.3.6. Kooperatif Denetçilerinin Sorumlulukları.....	131
3.3.6.1. Kooperatif Denetçilerinin Hukuki Sorumluluğu	131
3.3.6.1.1. Kuruludan Doğan Sorumluluk	131
3.3.6.1.2. Sırların Açıklanmasından Kaynaklı Sorumluluk.....	132
3.3.6.1.3. Kötüniyetli Olarak İptal Davası Açılmasından Kaynaklı Sorumluluk.....	132
3.3.6.1.4. Kooperatifin Birleşme, Bölünme Veya Tür Değiştirme İşlemlerinden Kaynaklı Sorumluluk.....	133
3.3.6.2. Kooperatif Denetçilerinin Cezai Sorumluluğu	133
3.3.7. Denetçilerin Mali Hakları.....	135
3.3.8. Denetçilik Görevinin Sona Ermesi.....	135
3.3.9. İç Denetimin Etkinleştirilmesine Yönelik Öneriler.....	136
3.4. Kooperatiflerde Üst Denetim	137
3.5. Kooperatiflerde Dış Denetim	147
3.6. Dış Denetim Türleri	148
3.6.1. Kooperatiflerin Kuruluş Aşamasındaki Denetimi	148

3.6.1.1. Anasözleşmenin Hazırlanması ve Onaylanması.....	149
3.6.1.2. İlgili Bakanlık İzni ve Denetimi	151
3.6.1.3. Tescil Aşamasında Denetim	153
3.6.2. Kuruluş Sonrasında Kooperatif Faaliyet ve İşlemlerinin Denetimi .	154
3.6.2.1. İlgili Bakanlıklar Tarafından Yapılan Denetim.....	154
3.6.2.1.1. Kooperatifin Dağılmasını Gerektiren Sebeplerin Ortaya Çıkmasıyla Yapılan Denetim	155
3.6.2.1.2. Kooperatifler, Birlikler, Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'ni Denetleme ve Denetletirmek Yoluyla Yapılan Denetim.....	157
3.6.2.1.3. İlgili Bakanlık Tarafından Yönetim Kurulu Üyelerinin Görevlerine Tedbiren Son Verilmesi.....	158
3.6.2.2. Bağımsız Denetim Kuruluşları Tarafından Yapılan Denetim	159
3.6.2.3. Hakem Kurullarının Denetimi	160
3.6.2.4. Kredi Veren Kurum ve Kuruluşların Denetimi	161
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA.....	165
ÖZGEÇMİŞ.....	172

KISALTMALAR

AAA	:	Amerikan Muhasebe Derneği
AB	:	Avrupa Birliği
AICPA	:	Amerika Diplomalı Kamu Muhasipleri Akademisi
AÜEHFD	:	Ankara Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
b	:	Bent
BK	:	Borçlar Kanunu
Bkz	:	Bakınız
C	:	Cilt
CD	:	Ceza Dairesi
CMK	:	Ceza Mahkemesi Kanunu
Çev	:	Çeviri
D	:	Daire
Dn	:	Danıştay
dn	:	Dipnot
E	:	Esas
ETTK	:	Eski Türk Ticaret Kanunu
f	:	Fıkra
HD	:	Hukuk Dairesi
ICA	:	Uluslararası Kooperatifler Birliği
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
K	:	Karar
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
Koop	:	Kooperatif
Koop. K.	:	Kooperatifler Kanunu
md	:	Madde
MK	:	Medeni Kanun
RG	:	Resmi Gazete
s	:	Sayfa
ss	:	Sayfadan Sayfaya
T	:	Tarih

T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TMKB	:	Türkiye Milli Kooperatifler Birliği
TTK	:	Türk Ticaret Kanunu
Y	:	Yargıtay
YHGK	:	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YTTK	:	Yeni Türk Ticaret Kanunu

GİRİŞ

Nasıl insan çeşitli hücre, doku ve organ ile bunların birlikteliğinden meydana gelen sistemlerden oluşuyorsa, birçok teşekkülde çeşitli insan gruplarından ve bu grupları bir arada tutan organlardan oluşmaktadır. Söz konusu teşekküllerden bir tanesi de kooperatiflerdir. Kooperatifler iktisadi yönden zayıf kişilerin gereksinmelerini karşılamak üzere bir araya geldikleri ve özünde karşılıklı güven duygusunun olduğu teşekküllerdir. Yani insan ve güven faktörü diğer teşekküllere nazaran kooperatiflerde daha fazla bir öneme sahiptir. Yaratılışı gereği insan zayıf bir yaratıktır. Dolayısıyla kooperatif teşekküllerin özünde var olan güven duygusunu sarsacak kötünietli ortaklar veya yöneticiler elbette ki çıkacaktır. Bu noktada ise kooperatiflerde denetimin önemi ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki kooperatiflerden beklenen hizmet ve amacın tam olarak karşılanması noktasında denetim etkili bir araçtır. Denetimsiz kooperatiflerden ise, hedeflenen amaçlara ulaşılmasını veya mevcut bir başarı varsa bunun daha ileri taşınabilmesini beklemek tamamıyla hayalciliktir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kooperatiflerin denetimini incelemeyi amaç edinen bu çalışma üç bölüm ile sonuç kısmından meydana gelmektedir.

Tezin birinci bölümünde kooperatif teşekküller genel manada incelenmiştir. Şöyle ki öncelikle kooperatifleri tanımlama yoluna gidilmiş ve yapılan tanım çerçevesinde kooperatiflerin unsurları anlatılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise kooperatiflerin hukuki mahiyeti incelenerek ülkemiz mevzuatında kooperatiflerin yeri tartışılmıştır. Buna ilaveten kooperatifçiliğin uluslararası alanda geçerli evrensel ilkeleri ve ülkemiz açısından kooperatifçilik hareketinin gelişim süreci anlatılmıştır. Nihai olarak ise şu an itibarıyla ülkemizde bulunan kooperatifler bağlı oldukları

bakanlıklar nezdinde sınıflandırılarak, her bir kooperatif türü için ayrı ayrı açıklamalarda bulunulmuştur.

Tezin ikinci bölümünde ise genel olarak denetim kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda kavramsal biçimde denetimin tanımı yapılarak, denetimin birçok teşekkül noktasındaki önemi ile denetimden beklenen amaç ve denetimin yararları anlatılmıştır. Sonrasında ise yapılacak denetim, türleri bağlamında incelenmiştir. Nihai olarak ise denetçinin denetim görevini ifa ederken uymak zorunda olduğu denetim standartları ve yine görevini yerine getirirken kullandığı denetim teknikleri ve yöntemleri incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise kooperatiflerde denetim olgusunun nasıl olması gerektiği ve söz konusu denetimin ülkemiz mevzuatındaki görünümü incelenmiştir. Şöyle ki ülkemizde kooperatiflerin denetimi iç denetim, üst denetim ve dış denetim olmak üzere üç farklı şekilde ve birbirinden bağımsız birçok organ tarafından yerine getirilmektedir. Öncelikle incelememizi genel kurul, ortaklar ve kooperatif denetçileri tarafından yapılan iç denetim noktasında yaparken, daha sonra kooperatif üst kuruluşları tarafından yapılan üst denetim konusu incelenmiştir. Nihai olarak ise ilgili bakanlıklar, bağımsız denetim kuruluşları, hakem kurulları ve kredi veren kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan dış denetim konusu incelenmiştir.

Tezin sonuç kısmında ise kooperatiflerde denetimin etkinleştirilmesi noktasında tavsiyelerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOOPERATİF ŞİRKETLERİN TİPOLOJİSİ ve TEMEL KARAKTERİSTİĞİ

1.1. Kooperatifin Tanımı

Kooperatifçilik fikrinin temelinde, iktisaden zayıf kişilerin münhasıran karşılayamayacakları ihtiyaçlarını¹, karşılıklı yardım ve dayanışma yolu ile sağlama düşüncesi yatmaktadır². Dolayısıyla insanlar, bütün ihtiyaçlarını gereğince sağlayabilecek konumda olsalardı, kooperatif şirketlerin ortaya çıkmasına gerek kalmayacaktı³.

Terminolojik olarak baktığımızda kooperative sözcüğü ilk defa Latin ve Anglosakson ülkeleri dillerinde kullanılan, Latince “co” ve “operative” kelimelerinin birleşmesiyle türetilmiştir⁴. Co birlikte anlamına gelirken, operative ise çalışmak, bir fiili gerçekleştirmek manasındadır. Kooperatifçilik veya co-operation ise geniş

-
- 1 Kooperatifler için “ihtiyaçların çocuğu” denilmesi yerinde bir tespittir. Bkz. Abdullah Ökçesiz, *Üçüncü Sektör Kooperatifler Kooperatifçilik*, Trabzon, 1999, s. 152.
 - 2 Fahiman Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, İstanbul: Fakülteler Mecmuası, 1994, s. 85.
 - 3 Ne kooperatifler ne de amacı kanun koyucu tarafından belirlenmemiştir. Kooperatiflerin ortaya çıkışının asıl nedeni ihtiyaçlardır ve amacı da yaşam mücadelesidir. Bkz. Reha Poroy/ Ünal Tekinalp ve Ersin Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 12. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010, s. 856.
 - 4 Nurettin Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1990, s. 57; İhsan Memiş ve Ahmet Fırat, *Kalkınmada Türk Kooperatifçilik Modeli Araştırması*, Ankara: Kent Matbaası, 1979, s. 12.

manada istenilen sonuca ulaşmak için kitlelerin, ortaklaşa yapılan bir faaliyette çaba ve imkânlarını birleştirmesidir⁵.

İngilizcede ortaklık, sosyal kurul, dernek manasına gelen “society” yi ve Fransızcada aynı anlama karşılık gelen “association” deyimini nitelemek için bu ifadelerin başlarına “cooperative” sıfatı eklenerek bu ifadeler “cooperative society” ve “cooperative association” şeklinde kullanılmaktaydı. Zamanla “society” ve “association” kelimeleri olmadan yalnızca “cooperative” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Cooperative kelimesini ilk kullanan kişiler de Robert Owen ve Dr. William King olmuştur⁶.

Rus dili içinde benzer kullanımlar söz konusudur. Örneğin kooperatif kelimesi için Rusça’da “Kooperativ” ifadesi kullanılırken, kooperatifçilik veya kooperatifler için de “Kooperatsiya” ibaresi kullanılmaktadır⁷.

Almanca’da ise kooperatif ibaresi için uzun zaman “Kooperative” kelimesi yanında “Assoziation” kelimesi kullanılmıştır. Almanya’da kooperatifçiliğin öncü isimlerinden Viktor Aime Huber ve Hermann Schulze-Delitzseh ilk eserlerinde kooperatiflere “Assoziation” derken, kurulan kooperatiflere de “Verein” demekte idiler. Lâkin Alman iktisatçılar tarafından 1859 tarihinde yapılan bir kongrede, Alman malı olan kooperatifçilik kurumunun, Almanca bir isimle ifade edilmesi gerekliliğinden hareketle, “Assoziation” ifadesinin yerine arkadaş, yoldaş anlamına gelen “Genossenschaft” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır⁸. Alman halkı tarafından çabuk benimsenen bu kavram -Genossenschaft- 1860 tarihine gelindiğinde halk tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve nihayetinde 1867 yılında Alman kanun koyucular tarafından da kanunun sistematığıne aynen dâhil edilmiştir.

Ülkemizde ise kooperatiflerin kurucusu sayılan Mithat Paşa tarafından kooperatifler “Sandık” kelimesi ile ifade edilmiştir⁹. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında ise kooperatif kelimesinin karşılığı olarak yardımlaşma anlamına gelen teavün ve dayanışma anlamına gelen tesanüd kelimeleri kullanılmıştır¹⁰. Kooperatif deyimini ise

5 Ayhan Çıkın ve Ali Rıza Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1994, s. 1.

6 Mustafa Kara, *Kooperatifçilik*, Bolu: Eduser Yayıncılık, 2003, s. 12.

7 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 58.

8 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 58.

9 Bu durumu Mithat Paşa tarafından kurulan 1863 tarihli Memleket Sandıkları ve 1883 tarihli Menafi Sandıklarında görmekteyiz.

10 Hakan Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s. 1.

ilk defa Ege’de kurulan “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı” şirketinde kullanılmıştır. Ayrıca 1923 yılında çıkarılan “İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi” adlı tüzükte de kooperatif kavramına yer verilmiştir. Kanuni sistematik içerisinde ise ilk olarak kooperatif kavramına, 1926 yılında çıkarılan Türk Ticaret Kanunu’nda, kooperatif şirketler ibaresi adı altında yer verilmiştir. Bu duruma paralel olarak kooperatif ifadesi 1929 yılında çıkarılan 1470 sayılı “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu”, 1935 yılında çıkarılan 2826 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri” ve 2834 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu’nda da yer almıştır. Nihayetinde ise 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile birlikte kooperatif kelimesi dilimize¹¹ iyice girmiştir¹². Kooperatif kelimesinin anayasal bir terim¹³ haline gelmesi ise 1961 Anayasasının 51. ve sonrasında 1982 Anayasasının 171. maddesi ile olmuştur.

Muhtelif tanımlamaları yapılmasına karşın, bugün herkes tarafından kabul edilmiş tek bir kooperatif tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedenleri arasında ise tüm kooperatifleri içine alacak bir tanım yapmanın güç olması, tanım yapacak kişilerin kooperatiflere sadece sosyal yönü gibi belli bir açıdan yaklaşmaları veya kooperatifleri sadece birer iktisadi kuruluş olarak görmeleri ve tanımlarını da ona paralel olarak yapmaları gösterilebilmektedir¹⁴. Ayrıca kooperatiflerin çok değişik amaçlara ve birbirinden farklı ekonomik ve toplumsal sistemlere kolayca uyabilen esnek örgüt yapısı, çoğu teorisyenin kooperatifler için kesin bir tanım yapmaktan kaçınma nedenleri arasındadır.

Kesin bir tanımının yapılmasının zorluğu ile birlikte kooperatiflerin hukuki ve sosyo-ekonomik yönden birçok tanımı yapılmıştır. Hukuki açıdan muhtelif ülkelerin yasalarındaki tanımlamalara bakıldığında:

11 Almanların yaptığı gibi bizde de kooperatif kelimesinin yerine imece, ortaklık, birlik, işbirliği, elbirliği gibi Türkçe bir kelime bulup kullanmamız gerektiği hususu birçok yazar -Ahmet Cevat Emre, Muhittin Birgen- tarafından ifade edilmişse de kabul görmemiştir. Bkz. Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, ss. 59-60.

12 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, ss. 60-61; Kara, *Kooperatifçilik*, ss. 113-114.

13 Yahya Deryal, “Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Oğuz İmregün Armağanı*, İstanbul, 1998, s. 159.

14 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 62.

1942 tarihli İtalyan Yurttaşlar Kanununda kooperatifler için şöyle bir tanım verilmiştir. “ Kooperatif, karşılıklı yardım amacı güden, değişik sermayeli, sınırsız ortaklı, ortaklarının en çok payı tespit edilmiş olan bir ekonomik¹⁵ örgüttür¹⁶.“

Alman mevzuatında ise kooperatifler ” müşterek bir işletme vasıtasıyla ortaklarının tarımsal ve ekonomik gereksinimlerini karşılamak üzere kurulan sınırsız ortaklı şirketler” şeklinde tanımlanmıştır¹⁷.

1925 tarihli Hollanda Kooperatifler Kanununda ise kooperatifler, ”Ortakların girme ve çıkmalarının serbest olduğu ve ortaklarının, işlerini birleştirerek veya onlara gerekli maddeleri satın alarak veyahut da onlara kredi sağlamak suretiyle, ekonomik haklarını savunma amacı güden şahıs birleşmeleridir.” şeklinde ifade edilmiştir¹⁸. Söz konusu tanım ile kooperatiflere giriş ve çıkışların serbestiyeti, kooperatiflerin şahıs birleşmesi olduğu ve amacının ortaklarının ekonomik haklarını müdafaa etmek olduğu dile getirilmiştir.

Fransa Kooperatifler Kanununda ise; “Konuları: 1) Belirli bazı malların ve bazı hizmetlerin maliyet fiyatını ve gereğinde satış fiyatını; kârları maliyete eklenen müteşebbis veya araçların gördükleri işleri yapmak suretiyle, kendi ortakları lehine ve bu ortakların müşterek gayretleriyle düşürmek; 2) Ortaklarına sağladıkları veya ortakların üretip tüketiciye sattıkları mal ve eşyanın kalitesini düzeltmek olan şirketlerdir¹⁹.” şeklinde tanımlama yapılmıştır.

Ülkemizde ise kooperatiflerle ilgili ilk düzenlemelere 1956 yılında çıkarılan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun²⁰ “Ticaret Şirketleri” ile ilgili kısmının nihayetinde 485 ve 502 maddeleri arasında yer verilmiştir. 1956 tarihli 6762 sayılı TTK kooperatifi, md. 485’te “Ortaklarına iktisadi menfaat veya meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını yardım ve kefalet esasına göre karşılayan şirkettir.” şeklinde tanımlamıştır. Takip eden yıllarda devletin kooperatifçiliğe verdiği önemin de artmaya başlamasıyla 1961 Anayasasına ilk defa kooperatifçilikle ilgili hükümler²¹

15 Tanımda ekonomik ifadesinin açıkça belirtilmiş olması önemi haiz bir noktadır.

16 Ziya Gökalp Mülayim, *Kooperatifçilik*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2013, s. 68.

17 Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 69.

18 Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 68.

19 Mülayim, *Kooperatifçilik*, ss. 68-69.

20 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte 6762 sayılı TTK’nın 485. maddesi mülga edilerek 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na yollama yapılmıştır.

21 Md. 51: Devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

konularak kooperatiflere anayasal terim statüsü kazandırılmıştır. Bu kazanım daha sonra 1982 anayasası ile de devam ettirilmiştir²².

Ülkemiz mevzuatında kooperatiflerin yasal tanımının yapıldığı diğer bir kanun ise 1969 tarihli 1163 sayılı Kooperatifler Kanunudur. Kooperatifler konusunda çerçeve bir düzenleme olan bu kanundan önce çıkarılan Tarım Satış Kooperatifleri ve Üst Birlikleri Kanunu ile Tarım Kredi Kooperatifleri ve Üst Birlikleri Kanunlarında ise kooperatiflerle ilgili herhangi bir tanıma kanun koyucu tarafından yer verilmemiştir. 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 1. maddesinde kooperatif şöyle tanımlanmaktadır. “ Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler²³ tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara²⁴ kooperatif denir.” Bu yasal tanımdan hareketle kooperatif şirketlerin ana unsurlarını şöyle sıralayabiliriz.

- 1- Gerçek kişiler ve tüzel kişiler kooperatiflere ortak olabilirler.
- 2- Kooperatifler tüzel kişiliğe haiz ortaklıklardır.
- 3- Kooperatif şirketler amaçlarına ulaşırken karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet araçlarına başvururlar.
- 4- Ortak sayısı kooperatiflerde sabit değildir.
- 5- Kooperatiflerin sermayesi değişir niteliktedir.

Md. 52: Devlet, halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlamak, toprağın kaybolmasını önlemek, tarım ürünlerine ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır.

22 Md. 171: “ Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.”

23 5146 sayılı kanun ile yapılan en önemli yenilik önceki kanun döneminde yer alan “ kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan” cümlesinin yerine tüzel kişiler ifadesinin getirilmesidir. Bu durumda gerçek kişilere ilave olarak her türlü tüzel kişilerde kurucu ve ortak olma imkânı elde etmiştir. Dolayısıyla TTK da bulunan ticaret şirketleri ile tacir sıfatına sahip olmayan ancak tüzel kişiliği bulunan vakıflar ve sendikalar da artık kooperatiflere ortak olabilecektir. Bkz. Oktay Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, Ankara: Maliye Postası Yayınevi, 2013, ss. 1-2; İlker Tüneri, *Kooperatifler Uygulaması*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 29.

24 5146 sayılı kanun ile değiştirilmeden önce 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu kooperatifleri teşekkül olarak nitelendirmekteydi. Söz konusu değişiklikten sonra teşekkül yerine ortaklık ibaresi kullanılmaya başlandı. Ancak bu değişiklik kooperatiflerin hukuki mahiyeti konusundaki tartışmaları ortadan kaldırmakla birlikte, kooperatifçiliğin özü olan amaç ve bu amaca ulaşabilmek için kullanılan araçlar bakımından herhangi bir yenilik getirmedir. Bkz. Çaloğlu, *Kooperatifler Kanununun Açıklaması*, s. 1.

6- Kooperatif şirketlerde gaye, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerinin ve özellikle meslek ve geçinmelerine ait ihtiyaçlarının sağlanıp korunmasıdır²⁵.

Ülkemizin ekonomik yapısında kooperatiflerin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Hali hazırda günümüzde birçok insanın üretim, tüketim, kredi, sağlık, yeme, içme vb. birçok ihtiyacı bulunmaktadır. İnsanlar bu ihtiyaçlarını ya kendileri üreterek temin edecekler ya da başkalarının ürettikleri mal ve hizmetleri satın alarak tüketeceklerdir. Kooperatifler de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kişiler satın aldığı malların kalitesinden, fiyatından memnun olmadığı takdirde, kooperatifler kurarak aracıları ortadan kaldırıp, mal ve hizmet üretimine giderek hem ürünün kalitesini arttıracak hem de kâr oranlarını asgari seviyelere indirecektir²⁶. Neticesinde kooperatiflerin sosyo-ekonomik yönden önemi, birçok önemli kooperatifçiyi kooperatifleri tanımlarken ekonomi temelli bir tanımlama yapmaya sevk etmiştir. Kooperatifler için yapılan ekonomi temelli tanımlar ise şöyledir:

Fransız ekonomist Charles Gide kooperatifi, ” kârı²⁷ ortadan kaldırmak amacı güden birleşme²⁸” olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla Gide’ye göre kooperatiflerin amacı kâr değil maliyetine hizmet etmektir²⁹.

Marvin A. Schaers’a göre ise kooperatif ” Kendi üyeleri tarafından gönüllülük esasına göre sahip olunup, kontrol edilen ve üyeler tarafından üyeler için kârsız veya maliyetine çalıştırılan ekonomik birimlerdir.”³⁰

Alman kooperatifçiliğinin duayen isimlerinden Henzler ise kooperatifi ” Konut kooperatifleri dışında, üye sayıları sınırlı olmayan, ekonomilerini belirlenen temel sözleşme uyarınca, birlikte yükümlenen ekonomik araçlarla kendilerine özendirme görevi verilen bireyler topluluğu” şeklinde tanımlamaktadır³¹.

25 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 160.

26 Numan Demirtaş, ”Üçüncü Sektör Kooperatif İşletmelerde Verimliliğin Arttırılmasında Denetim Fonksiyonunun Önemi”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005), s. 6.

27 Kapitalistik kârı kasteden Gide’ye göre kooperatiflerin amacı kapitalizmi ortadan kaldırmaktır. Bkz. Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 70. Ayrıca Gide kârı kaldırarak tüketicinin korunmasını da nazara vermiştir. Bkz. Kara, *Kooperatifçilik*, s. 17.

28 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 17; Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 70.

29 İ. Hakkı İnan, *Türkiye’de Tarımsal kooperatifçilik ve AB Modeli*, İstanbul: İTO Yayınları, 2. Baskı, Yayın No: 2008/73 s. 42.

30 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 61.

31 Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 70.

Kontrat Mellerowicz'e göre ise kooperatifler " Ekonomik yönden kooperatifler müşterek ticari bir hedefe ulaşmak için kurulan şahıs birlikleridir."³²

Capitain'e göre kooperatif " Uygulamada kapitalizm ile güdümlü ekonomi arasından insani bireyselliği kurtarmak üzere bulunmuş bir uzlaşmadır."³³

İtalyan iktisatçı Valenti'ye göre ise kooperatifler " Dağılımdan zarar görenlerin, bu zararı ortadan kaldırmak ve dağılımda bir denge yaratmak amacıyla, kendi istekleri üzerine birleşip meydana getirdikleri kolektif bir işletmedir."³⁴

Gerrard Kessler'e göre ise kooperatifler " Üyelerine üretim ve tüketim ihtiyaçları konusunda yardım etmek maksadıyla kendi zati ortaklaşa işletmeleri çevresinde çalışmak için insanların serbestçe, iktisaden birleşme ve bir araya gelmeleridir."³⁵ Kessler tarafından yapılan bu tanım bütün kooperatif çeşitlerini kapsamadığından, sorumluluk sınırı, üye sayısı gibi birtakım unsurları barındırmadığından dolayı eksiktir.³⁶

Kooperatifler konusunda ülkemizde öne çıkan tanımlara baktığımızda;

Cahit Talas kooperatifi tanımlarken "Ekonomik çıkarlarını savunmak için insanları, ihtiyari olarak, eşit şartlar altında birleşerek vücuda getirdikleri bir teşkilatlanma şeklidir."³⁷ demiştir.

Z. Fahri Fındıkoğlu ise kooperatifi" İstihsal, kredi, istihlak ve mesken temini, gibi başlıca ekonomik ihtiyaçların tatmini maksadıyla, kendi arzu ve iradeleriyle bir araya gelen, bu ihtiyaçları karşılamak için kendi iktisadi gayretleriyle bir işyeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüsleridir." şeklinde tanımlamıştır."³⁸ Tanımın içeriğine baktığımızda kooperatiflerin kurulma amacının ekonomik gereksinimler olduğu, dolayısıyla ekonomi eksenli olmayan ihtiyaçların karşılanması için kurulan birleşmeleri tanım dışında bıraktığı, kooperatiflere girişlerin serbest olduğu ve yine zorunlu olarak yazılmak - Mimar ve Mühendis Odaları - suretiyle doğan işbirliğinin kooperatif olamayacağı, sermayelerin değil kişilerin birleşmesinden ötürü de kooperatiflerin ticaret şirketlerinden ayrıldıkları anlaşılmaktadır.

32 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 70.

33 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 86.

34 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, ss. 69-70.

35 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 63.

36 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 63.

37 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 63.

38 Z. Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de Kooperatifçilik*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1953, s. 54.

Encyclopedia International kooperatifi³⁹ ” özel girişimin kazancı olacak parasal yararları üyelerine alıkoyma amacını güden gönüllü üretici ya da tüketici birlikleri” olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)⁴⁰ 1995 yılında Manchester’da yaptığı kongrede kooperatifi tanımlarken ” Kooperatif, ortak ekonomik sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır.”⁴¹ demiştir.⁴² Tanımdan kooperatiflerin bağımsız, kişilerin gönüllü birleştiği ve ortakça sahip oldukları, ortaklarının sosyal, ekonomik, kültürel ihtiyaçlarını karşılayan, demokratik yönetime sahip işletmeler olduğunu çıkarmaktayız.

Yargıtay’a göre kooperatifler “ Aynı idealde birleşen insanların amaçlarına varmak için gerekli araçları sağlamak üzere kooperatif kurmalarına ve faaliyette bulunmalarına yasal hiçbir engel yoktur.”⁴³

Danıştay’a göre kooperatifler” Toplumun sosyal ve ekonomik gereksinmelerinin çözümlenmesi amacı ile bireylerin hak ve ödevlerini eşitlik kurallarına göre bir araya getirerek oluşturulan kooperatifler, Kooperatifler Kanunu’na göre kurulmuş örgütlerdir.”⁴⁴

39 “... voluntary associations of consumers or producers intended to return to the members what would be the profits of private enterprise” Bkz. Haluk Uzel, *Kooperatifçilik*, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1970, s. 7.

40 ICA(International Cooperative Alliance), dünyadaki kooperatifleri birleştiren, onlara hizmet eden 85 ülkeden ekonominin tüm sektörlerinde etkin 221 üye örgütü bulunan, 800 milyondan fazla bireyin temsil edildiği bağımsız sivil toplum örgütüdür.

41 Yusuf Üstün ve Muhittin Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2014, s. 3.

42 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2002 yılındaki 193 sayılı Tavsiye Kararında ICA’nın tanımını aynen kabul etmiştir. Bkz. Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 72. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün eski tanımı ise: “Aynı ekonomik güçlüklerle karşı karşıya bulunan kişilerin ortaklaşa maddi ve manevi gereksinimlerini gidermek suretiyle, bu güçlükleri ortadan kaldırmak için kendi aralarında eşit hak ve görevlerle bireysel sorumluluk esasına göre, serbestçe birleşerek ekonomik görevlerinden bir veya birkaçını devretmek üzere kurdukları ortaklıklardır.” şeklindedir. Bkz. Hakan Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, s. 4.

43 Y. 11. HD., 09/07/1963, E:1023, K:3017 Bkz. Orhan Nuri Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 52.

44 Dn. 12. D., 20/06/1977, E:1976/1622, K:1977/1566 Bkz. Orhan Nuri Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 5. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 1999, s. 62.

Nihai olarak Anayasa mahkememizde 1986 tarihli bir kararında kooperatiflere;

*toplumda bireyleri bir arada yaşamaya iten nedenler arasında kuşkusuz ekonomik gereksinimler başta gelir. Siyasal otoritenin niteliği de, bu gereksinimlerin karşılanmasında ve güvence altına alınmasında tutulan yola göre değişmektedir. Bu yol da belirli kişi veya grupların ya da toplumu oluşturan bireylerin tümünün çıkarları doğrultusunda olabilir. Böylece korunması amaçlanan ekonomik güvencenin niteliğine göre, toplum yönetiminin demokratik ilkelere yaklaşım derecesi belli olur. Yüzyıllar boyunca sürüp giden ekonomik düzende, bu yaklaşımın yeterince sağlanamadığı saptanınca, bireylerin kendi gereksinimlerini kendilerinin sağlaması ve karşılıklı yardımlaşma fikri ortaya atılmıştır. Demokratik düşünce kültürünün bir ürünü olarak geçen yüzyılların ortalarından beri varlığını kabul ettiren bu ekonomik sistem, kooperatifçilik adı altında özellikle batı uygarlığının önderliğini yapan ülkelerde giderek büyük önem kazanmıştır.*⁴⁵

şeklindeki bir açıklamayla tanımlama getirmiştir.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere kooperatif kavramı hukuki, sosyolojik ve ekonomik açılardan tanımlanabilir. Ancak her bilim dalının kendine münhasır tarzı, bakış açısı ve terminolojisinden kaynaklı farkları olmasına rağmen ortak bir kooperatif kavramı vardır. Çünkü kooperatif o toplum içinde meydana gelmiş sosyolojik ve ekonomik gerçeğin kendisidir.⁴⁶

1.2. Kooperatifin Unsurları

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kooperatifler; "tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır." (md.1) Bu yasal tariftен⁴⁷ hareketle kooperatiflerin unsurlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Tüzel kişilik,
- 2- Sermayenin değişkenliği,
- 3- Ortak sayısının değişkenliği,
- 4- Ortakların belirli ekonomik menfaatlerinin karşılanması amacı,
- 5- Kooperatif ortaklarının nitelikleri,

45 *anayasa.gov.tr*, Karar Tarihi: 26/6/1986, E:1985/9, K: 1986/14 (12/02/2016

46 Ünal Tekinalp, *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sifatının Kazanılması ve Yitirilmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972, s. 3.

47 Kooperatifler Kanunu md. 1 uyarınca tanım ibaresi değil tarif kelimesi kullanılmıştır.

6- Ekonomik menfaatlerin karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlanıp korunması şeklinde ifade edebiliriz.

1.2.1. Tüzel Kişilik

Kooperatifler tüzel kişiliği⁴⁸ olan, özel hukuk tüzel kişisi sayılan kişi birlikleridir⁴⁹. Kanun koyucu kooperatif tüzel kişiliğinin faaliyetini amacı ve çalışma konusu ile sınırlandırmıştır. Kooperatifler Kanunu md. 6 b. 2’de yer alan faaliyet kelimesi “istifade ehliyeti”⁵⁰ şeklinde yorumlanmakla birlikte; hükmün kenar başlığında açıkça belirtilmiş olan “yorumlayıcı hüküm” ibaresi bu yorumun kabulünü güçleştirmektedir.

Kooperatifin kurulabilmesi için öncelikle Kooperatifler Kanunu’na uygun⁵¹ ideal bir ana sözleşme hazırlanmalıdır. Ana sözleşmeye ilave olarak ilgili⁵² bakanlıklardan izin alınması gerekmekte ve nihayetinde son aşama olarak ticaret siciline tescil yapıp, ilan edilmelidir. Kooperatifin tüzel kişilik kazanabilmesinin en önemli koşulu ise ticaret siciline tescildir. (Koop. K. md.7) Yargıtay da⁵³ kooperatiflerin ana sözleşmesinin noterce onaylanıp Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’ndan⁵⁴ alınacak izinden ve ticaret siciline tescil edildikten sonra tüzel kişilik kazanacağını belirtmiştir.

Tescil işlemi yapılmadan önce ise kooperatifle alakalı olarak yapılan işlemlerden kooperatif tüzel kişiliği sorumlu tutulamayacak ve dolayısıyla tescilden önce kooperatif namına işlem yapanlar, yaptıkları işlerden dolayı şahsen ve

48 “Dava ormandan kaçak ağaç kesilmesi nedeni ile uğranılan zararın ödetilmesi talebiyle maddi ve manevi tazminata ilişkindir. Mahkeme, kooperatif başkanına değil de kooperatif tüzel kişiliğine karşı açılan davayı pasif husumet yokluğu nedeniyle reddetmiştir. Ancak, kooperatiflerin tüzel kişiliği bulunmaktadır ve taraf ehliyetine de haizdirler. Bkz. *kazanci.com.tr*, Y. 4. HD., 26/11/2012, E:2012/15738, K: 2012/17867, (13.02.2016).

49 Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 861.

50 Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 862.

51 Ana sözleşme en az 7 ortak tarafından imzalanmalıdır ve ilgili imzaların noterce onaylanması gerekmektedir. Bkz. *Koop. K.* md. 2.

52 İlgili bakanlık kavramından, bu kanun kapsamındaki tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşları için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, diğer kooperatifler ve üst kuruluşlar için ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığı anlaşılmaktadır. Bkz. *Koop. K.* Ek Madde 1

53 Y. 5. CD., 04/02/2008, E:2007/13852, K:2008/614; Y. 5. CD., 05/03/2008, E:2005/17281, K:2008/1505 Bkz. *kazanci.com.tr*, (13.02.2016).

54 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın günümüzdeki adı değişerek Gümrük ve Ticaret Bakanlığı olmuştur.

zincirleme⁵⁵ olarak sorumlu tutulacaklardır (Koop. K. md. 7). Ayrıca tescil şartı yerine getirilmediği takdirde, kooperatifler adına yapılan işlemler için adi şirket hükümleri uygulanacaktır⁵⁶.

1.2.2. Değişir Ortaklık

Amacı ortaklarının ekonomik gücünü arttırmak olan kooperatifler, her şeyden önce değişir ortaklı⁵⁷ kişi birlikleridir (Koop. K. md.1). Kaynak İsviçre BK, md. 839'da da bu durum "Şirket her zaman yeni üyeler kabul edebilir. Ortak sayının değişirliği saklı olmak üzere, ana sözleşme kabul konusunda özel koşullar taşıyabilir. Bununla beraber bu koşullar, kooperatife girmeyi aşırı derecede güçleştirmemelidir."⁵⁸ şeklinde düzenlenmiştir. Değişir ortaklıktan anlamamız gereken ise, ortakların haklarının başkalarına devri- Bu devir ana sözleşmede kısıtlayıcı bir hüküm yoksa kooperatif üyesinin ortaklık kaynaklı haklarını başka birine devretmesi⁵⁹- veya kooperatife yeni üye giriş ve çıkışlarının olmasıdır. Unutulmamalıdır ki kooperatiflerin asıl gayesi olan kooperatif faydalarının, aynı ihtiyaçları duyan ve ilgili kooperatife üye olmak için aranan kriterleri sağlayan herkese açık olmasına binaen, kooperatiflerin ana sözleşmesine kesinlikle ortak sayısının değişirliğini ortadan kaldıran bir madde konulamaz.

1.2.3. Sermayenin Değişkenliği

Ortak sayısındaki değişirliğin tabii neticesi olarak kooperatiflerde sermaye değişebilmektedir. Yani ticaret şirketlerinde olduğu gibi sermayenin artırılması ve azaltılması için gerekli olan genel kurul kararı gibi bir durum kooperatifler için söz konusu değildir. Dolayısıyla kooperatiflerde sermaye, açık kapı ilkesinin bir görünümü olarak, ortakların serbestçe kooperatife giriş ve çıkışları neticesinde artma veya azalma şeklinde değişebilmektedir. Bu durum ise Kooperatifler Kanunu'nun müsamaha gösterdiği değil, aksine m. 2 f. 3 -Sermaye miktarı sınırlandırılarak

55 Y. 5. CD., 14/03/2005, E:2004/8752, K:2005/1145 Bkz. *kazanci.com.tr*, (13.02.2016).

56 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 86.

57 Açık kapı ilkesinin ortaya çıkış nedeni kooperatiflerin değişir ortaklı olmasıdır. Bkz. Gönen Eriş, *Açıklamalı-İçtihatlı-Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001, s. 15.

58 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 88.

59 Bu ihtimalde ortak sayısı değişmemekle birlikte sabit kalmaktadır.

kooperatif kurulamaz.- hükmü ile aleni olarak şart koştugu bir sonuçtur.⁶⁰ Ayrıca kooperatife giren her ortağın ödemesi gerekli asgari sermaye tutarı⁶¹ da kooperatifin ana sözleşmesi ile belirlenmek zorundadır (Koop. K. md. 3). Burada belirlenen sermayenin asgari olması ise, kooperatiflerin sermayeye göre değil, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet esaslarına göre çalışmasının bir görünümüdür.

1.2.4. Kooperatif Ortaklarının Nitelikleri

Kooperatifler gerçek ve tüzel kişilerin⁶² oluşturduğu birliklerdir. Medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip⁶³ olan her gerçek kişi, üye olmak istediği ilgili kooperatif, üye olunmak için başkaca herhangi bir şart aramıyorsa o kooperatife üye olabilmektedir. Tüzel kişiler içinde kooperatife üye olabilmek için özel şartlar ve ehliyet hariç herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 1. maddesi 21.04.2004 tarihli 5146 sayılı kanun ile değiştirilmeden önce kooperatiflere üye olacakları ifade ederken, gerçek kişilerle birlikte kamu tüzel kişilerini, özel idareleri, belediyeleri, köyleri, cemiyet ve dernekleri saymıştır. Dolayısıyla ticaret şirketleri bu durumda kooperatiflere üye olamamaktaydılar. Anılan değişiklik ile birlikte kanun gerçek kişiler haricinde kooperatife üye olacak kişileri tek tek sayma yolunu terk ederek tüm tüzel kişilerin üyeliğini kabul etmiştir. Bunun sonucu olarak, TTK'da yer alan ticaret şirketlerinin yanı sıra, tüzel kişi olmalarına rağmen tacir sıfatı bulunmayan vakıflar ve sendikaların da kooperatiflere kurucu ve ortak olmalarına imkân sağlanmıştır.⁶⁴

60 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 89; Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 861.

61 Kooperatifler kişi kuruluşları olmakla birlikte sermaye kooperatifin faaliyette bulunabilmesi için gerekli bir unsurdur.

62 Tüzel kişiler, belirli bir amacı gerçekleştirmek için ve başlı başına bir varlığa sahip olmak için bir araya gelen dernekler ve şirketler ile bağımsız bir varlığa sahip olmak üzere belirli ve sürekli bir amaca özgülünen vakıf gibi mal topluluklarıdır. Bkz. Jale G. Akipek/Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, *Türk Medenî Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*, Ankara: Beta Yayınları, 7. Baskı, 2009, s. 231.

63 Ayırt etme gücüne sahip, ergin ve kısıtlanmamış her birey medeni haklarını kullanma ehliyetine sahiptir. Akipek/Akıntürk ve Karaman, *Türk Medenî Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*, s. 285.

64 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 2.

1.2.5. Ekonomik Menfaatlerin Karşılıklı Yardım, Dayanışma ve Kefalet Suretiyle Sağlanıp Korunması

Şirketlerin kurulma amacı kâr elde etmek ve bu kârı paylaşmak iken kooperatiflerin asıl amacı, üyelerinin belirli ekonomik çıkarlarını, özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlamak veya koruyarak daha da geliştirmektir. Şirketler ise bu amaca sermayelerini kullanarak ulaşabilmektedirler. Kooperatiflerin amacı ise kesinlikle ticari değildir.⁶⁵

Yardımlaşma, kişinin kendisi için söz konusu olan imkânlardan diğer ortakları da yararlandırması veya karşılıklı özveri, yoksun kalmalar, sınırlandırmalar ile birbirlerine el ayak olmalarıdır. Örnek mukabilinde, bir tarım kooperatifinin aldığı traktörün, biçerdöverin bir zaman planlaması dâhilinde tüm ortaklar tarafından ihtiyacı olduğu vakitte kullanılabilmesi kooperatiflerde yardımlaşmanın somut göstergesidir.

İnsanlar arasında karşılıklı menfaat ve duygu bağlılığını gerektiren dayanışma ise, engellerin birlikte aşılması için maddi manevi birlikte olabilmek, başkaları için özveride bulunabilmektir.

Kefalet ise bir borç veya verilmiş bir sözün borçlu tarafından alacaklıya şahsen temini suretiyle, hukuki güvence sağlanmasında yardımlaşmayı ifade etmektedir⁶⁶.

Nihayetinde ise kooperatif ortakları, birbirlerine karşı sorumluluk duygusuna sahip, birlik, beraberlik ve karşılıklı yardım düşüncesinin ön planda olduğu kişiler olmalıdır.

1.2.6. Ortakların Belirli Ekonomik Menfaatlerinin Karşılanması Amacı

Kanunen yasak olmayan her türlü faaliyette bulunabilen ticaret şirketlerinin aksine kooperatiflerin faaliyet konuları ortaklarının belirli⁶⁷ ekonomik menfaatleri ile sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla ticaret şirketlerinde amaç ortaklara yansıtılacak olan

65 “Davacı kooperatif ibraz edilen statüsüne göre bir tüketim ve yardımlaşma kooperatifidir. Bu kooperatif davalı Petrol Ofisi memur ve hizmetlilerinin ihtiyaç maddelerini temin etmek ve bu ihtiyacın gerektirdiği her türlü teşebbüslere girmek ve satış yeri açmak ve ihtiyaç maddelerini başka yerlerden almak amacı ile kurulmuştur. Bunun dışında kâr gayesi ile umuma açık acentelik olması kooperatif amacı ile kabili telif olmadığından, bu şekilde yapılan sözleşmelerin kanunun âmir hükümlerine muhalif olduğundan iptali istenilebilir.” 09.03.1971, E:1970/3925, K:1971/1787 Bkz. Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 86.

66 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 46.

67 Kooperatiflerin belirli ekonomik çıkarlar için kurulması, kooperatifleri derneklerden ayıran temel noktadır. (HGK, 17.03.1965, E:440/D-T, K:114) Bkz. Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 86.

kâr iken, kooperatiflerde amaç yapılan ekonomik faaliyetlerin, ortakların ekonomik menfaatlerini karşılaması ve ortakları hizmetlerden yararlandırmaktır.

Kooperatiflerin yasal tarifi içerisinde bulunan belirli ekonomik menfaatler ifadesindeki belirli kelimesi esasında ana sözleşmenin amaç ve konu bölümleri için önem taşımaktadır. Yoksa kanun tarafından bazı ekonomik menfaatlerin kapsam dışı bırakıldığı şeklindeki bir sınırlama asla söz konusu değildir⁶⁸. Kanunun burada asıl hedeflediği nokta, kooperatiflerin ana sözleşmelerine iştiğal konularını açık ve kesin olarak yazması dolayısıyla her türlü ekonomik menfaat gibi geniş anlamdaki ifadelerin önüne geçilmek istenmesidir. Dolayısıyla niteliğini göstermek şartıyla ahlaka, adaba ve kanuna aykırı olmayan her türlü ekonomik menfaat kooperatiflerin konusunu teşkil edebilmektedir.

Ortak ihtiyaçların en ekonomik şekilde giderildiği örgütlenme olan kooperatiflerin, amaçları doğrultusunda sosyo-ekonomik yapıyı müspet manada etkileyen birçok faydası bulunmaktadır.

Öncelikle kooperatifler birlik, kardeşlik, karşılıklı yardım ve dayanışma kuruluşları olduğu için kooperatiflerin özel teşebbüsler de dâhil hiçbir kesime zararı olmayacağı bir realitedir. Bu durumu 1 Şubat 1931 günü İzmir Ticaret Odasında yaptığı konuşmada Atatürk “ Böyle bir teşebbüs (kooperatifleşme) olurken birtakım şikâyetler olabilir. Müstahsillerin birleşmesinden şahsi menfaatlerinin haleldar olacağını düşünenler tabi şikâyet edeceklerdir. Fakat memleketimiz bâkir bir sahadır. Görülecek çok iş vardır. Hakiki ticaret erbabı için hiçbir zarar tasavvur etmiyorum.” şeklinde ifade etmiştir⁶⁹.

Her insanın daha iyi yaşamayı arzu etmesi kendisinin en doğal hakkıdır. Kişilerin maddi ihtiyaçlarının en az gider ve maliyetle giderilmesi amacını taşıyan kooperatifçilik, çekilmez hale gelen hayat yükünü çekilebilir hatta arzu edilen bir yük haline getirebilecek birçok özelliğe sahiptir. Şöyle ki kişisel ticaretin düşük kalitede ve pahalı olarak tüketicilere sunduğu her türlü ihtiyaç maddesini, kooperatifler toptan üreticiden alarak tüketiciye vermek veya kendileri üretmek suretiyle temin edip, daha ucuz ve kaliteli bir şekilde ortaklarına sunabilmekte, yaşam seviyesi ile varlıklar

68 Tekinalp, *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sfatının Kazanılması ve Yitirilmesi*, s. 10; Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 859.

69 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 68.

arasındaki aşırı farkları azaltarak, ortaklarının daha iyi yaşamasına olanak sağlamaktadırlar.⁷⁰

Dar gelirli kişilerin tek başlarına altından kalkamayacakları birçok işi, kooperatif oluşturmak suretiyle, herkesin gücü nispetinde ortaya koyacağı maddi manevi birçok imkân ile birlikte, kooperatif ortaklarının daha büyük mali kaynaklar elde ederek yapabilmeleri mümkündür.⁷¹ Neticesinde ise birey olarak göremeyeceğiniz desteği kooperatif örgütlenme çatısı altında devlet ve bankalardan rahatlıkla görebilmekte ve daha büyük işler başarabilmek için imkân elde edilebilmektedir.⁷²

Ticaret hayatında bir ürünün fiyatı belirlenirken, fiyatın belirlenmesine esas olan unsurlara göre makul-adil bir değer belirlenmelidir. Ancak bazen üretilen mala sarf edilen her türlü emeğe uygun fiyat belirlenirken bazen de bunu fazlasıyla aşan fiyatlar da görülebilmektedir. Bu noktada kooperatifler devreye girerek, makul fiyat tayininde üretici ve tüketiciye tam bir şuur aşılacaktır. Şöyle ki kooperatifler vesilesiyle aracıya giden kârın tasarrufu ve kooperatiflerin topluma verdiği kardeşlik, dayanışma, feragat, adalet gibi düşünceler ışığında ve ayrıca her türlü kooperatifte amacın kâr düşüncesi değil ihtiyacın karşılanması olmasından hareketle, emek ve ürün olması gereken makul ve adil değerini bulacaktır.⁷³

Kooperatiflerin önemli faydalarından bir diğeri de ortaklarına demokratik davranış alışkanlığı yerleştirmesidir. Şöyle ki genel kurulca seçilen ortaklarca yönetilen kooperatiflerde, ortakların kendilerini yönetmelerine imkân verilmesinin yanında, ortaklar genel kurul toplantılarında buluşup her türlü sorunlarını tartışmakta ve dolayısıyla ortakların demokrasi yolunda eğitilmesine zemin hazırlanmaktadır.⁷⁴

Kooperatifler, ülkemizde sık görülmekte olan ağa, aracı-tefeci gibi baskıcı güçlere karşı da ortaklarını korumanın etkili bir yoludur.⁷⁵

70 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 81.

71 “Kooperatifler tek kişi ekonomisinin zayıflıklarının giderilmesi düşüncesinden doğmuştur.” Bkz. Tekinalp, *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sifatının Kazanılması ve Yitirilmesi*, s. 20.

72 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 82.

73 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 82.

74 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 83.

75 Özer Ozankaya/ Yalçın Engiz ve Tunç Tayanç, *Türkiye’de Kooperatifçilik*, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, 1976, s. 10.

Kooperatiflerin faydalarını nihayete erdirirsek, kooperatifler başka türlü sorumlu pozisyonlara gelemeyecek olan kişiler bakımından yönetim deneyimi kazanma imkânları sunan,⁷⁶ eldeki küçük birikimlerin verimli şekilde değerlendirilmesine imkân hazırlayan, ortaklarının gereksinimlerini üretici ile tüketici arasındaki mesafeyi kısaltarak en uygun maliyetle karşılayan, ortaklarının gelir düzeyini artırarak ortaklarına daha modern bir yaşam için ortam hazırlayan ve neticesinde toplumsal dengeyi sağlayan, ayrıca ortaklarına birlikte yaşama, eşitlik, diğergamlık duygu ve davranışı aşıl原因an kuruluşlardır⁷⁷.

1.3. Kooperatiflerin Hukuki Niteliği

Kooperatif ortaklıklarının hukuki mahiyeti konusundaki tartışmaların ortaya çıkışı, 1969 tarihli 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden öncelere dayanmaktadır. Şöyle ki, ilk olarak 1926 tarihli 865 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesi ile kooperatifler ticaret şirketleri arasına dâhil edilmişti. Bu kanun yerine ihdas edilen 1956 tarihli 6762 sayılı TTK'nın 136. maddesi ile⁷⁸ birlikte, aynı durumun muhafaza edilmesi neticesinde süregelen tartışmalar nihayete erdirilememiştir. Yapılagelen tartışmalara ilaveten 1969 yılında kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda, kooperatiflerin tarifi yapılırken teşekkül kavramının kullanılması ise tartışmaların hukuki boyutunu tamamen farklı mecralara taşımıştır. Şöyle ki 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 100. maddesi ile 6762 sayılı TTK'nın kooperatif şirketleri düzenleyen 485-502 maddelerini yürürlükten kaldırırken, aynı kanunda kooperatifleri ticaret şirketleri olarak kabul eden 136. maddesine dokunmamıştır⁷⁹. Söz konusu kanunlar arasındaki kavram uyuşmazlığı ise doktrinde iki farklı grubun ortaya çıkmasını netice vermiştir. Birinci grup doktrin yazarları kooperatifleri nitelendirirken TTK md. 124'ten (ETTK md. 136) hareketle

76 *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara, 2012, s. 15, 17.10.2012 tarih ve 28444 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

77 Kemal Özmen, *Açıklamalı-Uygulamalı-İçtihatlı Kooperatifler*, (Güncellenmiş 4. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 27.

78 "Ticaret şirketleri; kolektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerinden ibarettir."

79 2004 yılında 5146 sayılı kanun ile 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda yapılan değişiklikle kooperatiflerin ortaklık olarak nitelendirilmesine rağmen, yeni bir kanun olan 6102 sayılı TTK md. 124 ile de kooperatiflerin ticaret şirketi olarak kabul edilmesi, fikir ayrılıklarının günümüzde de canlılığını koruyacağını açık göstergesidir.

kooperatifleri ticaret şirketi olarak kabul etmekte iken, ikinci gruptakiler ise kooperatifleri kendine özgü bir yapısı olan teşekkül olarak nitelendirmişlerdir.⁸⁰

Kooperatif tüzel kişiliğinin ticaret şirketi sayılması gerektiğini düşünenlerin⁸¹ dayanak noktaları ise; öncelikle 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun hemen her yerinde ortak ve ortaklık sıfatı gibi deyimlerin kullanılmasıdır.⁸² Şöyle ki, Kooperatifler Kanunumuz 2, 8, 9 ve 22. maddelerinde ortak, 10, 11 ve 13. maddelerinde ortaklıktan çıkma ve çıkarılma, 18. maddesi ile ortaklık senedi, 19. madde ile ortaklık payları ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda düzenlenmeyen hususlarda anonim şirketlere ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiğini dile getiren madde 98 gibi, ticaret şirketlerini anımsatan kavramlara fazlasıyla yer vermiştir. Ayrıca 2004 yılında yapılan değişiklikle teşekkül ibaresinin yerine kanunda ortaklık ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla üyelerine ortak adının verilip, kendisinin ticaret şirketi olmadığı kabul edilen bir teşekkülün herhangi bir hukuk sisteminde var olmamasından bahisle, ilgili yazarlar kooperatifleri ticaret şirketi olarak kabul etmişlerdir.⁸³ Ayrıca teşekkül ibaresinin dilimizde iktisadi devlet teşekkülleri haricinde özel bir manası da yoktur.

Şirketler ortaklarına ekonomik çıkar sağlayan ve ortaklarını korumak amacıyla kurulan kişi topluluklarıdır. Dolayısıyla ortaklarına kâr ve çıkar temin etme gayesi olan ve Koop. K. md. 38 ve 83 gereğince gelir gider farkını ve tasfiye kârını ortaklarına dağıtabilme imkânına sahip olan kooperatiflerin, doğrudan kâr elde

80 Ferhat Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2005, ss. 93-94; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 202.

81 Yaşar Karayalçın, *Ticaret Hukuku, Şirketler Hukuku*, C II, 2. Baskı, Ankara, 1973, ss. 73-424; Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 14, Edip Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, Ankara: Yonca Matbaası, 1981, ss. 19-20; Hayri Domaniç, *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, (Genişletilmiş 4. Baskı), İstanbul: Temel Yayın Dağıtım, 1988, s. 231; Mehmet Bahtiyar, *Ortaklıklar Hukuku*, (Güncellenmiş 9. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015, s. 2; Metin Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, (Değiştirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 37; Hasan Pulaşlı, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 8, Oruç Hami Şener, *Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 105, Mustafa Çeker, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticaret Hukuku*, 6. Baskı, Adana: Karahan Kitabevi, 2013, s. 249.

82 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 91; Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 95; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 202.

83 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 91; Filiz Aykan, *Kooperatif Üyeliğinden Çıkarılma ve Çıkarılma Kararına İtiraz Davası*, Ankara: Bilge Yayınevi, 2007, s. 19.

etme amacıyla kurulan şirketlere nazaran daha geniş kâr hedefi olmasından hareketle, kooperatifler bahsi geçen yazarlara göre ticaret şirketi sayılmalıdır.⁸⁴

Nihayetinde TTK md. 18 gereğince tacirlere özgü iflâs yolunun Kooperatifler Kanunu md. 81'e göre kooperatifler için de istisnasız bir şekilde uygulanması, kooperatiflerle ilgili davaların Koop. K. md. 99'a göre ticari dava sayılması, Koop. K. md. 3'e göre kooperatiflerin ticaret ünvanı kullanmak zorunda olmaları ve yine Koop. K. md. 3 ve md.7'ye göre ticaret siciline kaydolma zorunluluklarının bulunması ve ayrıca kanun koyucunun kooperatifleri kesin olarak teşekkül şeklinde tanımlamak istese idi, TTK md. 124'ün kooperatifleri ticaret şirketi olarak kabul eden açık hükmünü de değiştirmesi gerekliliği, ilgili yazarların kooperatifleri ticaret şirketi olarak kabul etmelerinin başlıca diğer sebepleridir.⁸⁵

Kooperatif tüzel kişiliğini ticaret şirketi olarak kabul etmenin haklı olamayacağını düşünüp, kooperatifleri teşekkül olarak nitelendiren görüş yazarlarının⁸⁶ gerekçeleri ise;

Öncelikle 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ortak, ortaklık sıfatı gibi kelimelere fazlasıyla yer vermesi, kooperatifleri ortak kelimesi dışında⁸⁷ ifade edebilecek herhangi bir sözcüğün dilimizde var olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yasa koyucunun kooperatifleri ifade edebilecek başka bir kelime olmasına rağmen ortak ifadesini kullanmış olması halinde ancak bu delil önemi haiz hale gelebilirdi.⁸⁸ Ayrıca ortaklık senedi, bilanço gibi kavramlar, sadece ortaklıklara özgü

84 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 91.

85 Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, ss. 95,96; Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 92. ; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 203.

86 Tekinalp, *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sifatının Kazanılması ve Yitirilmesi*, ss. 24-28; Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 856, Oğuz İmregün, *Kara Ticareti Hukuku Dersleri*, 13. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005, s. 153; Nejdet Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, Ankara: Şark Matbaası, 1977, s. 41, Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 45; Sami Karahan (Edit), *Şirketler Hukuku*, 2. Baskı, Konya: Mimoza Yayıncılık, 2013, s. 875; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 217; Ahmet Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, 2007, s. 53; Filiz Aykan, *Kooperatif Üyeliklerinden Çıkarılma ve Çıkarılma Kararına İtiraz Davası*, s. 20.

87 Kanun koyucu dernekleri çağrıştıran üye kelimesini de düşünmekle birlikte tercihini ortak ifadesinden yana kullanmıştır. Ancak yasa koyucu tercihini ortak kelimesini kullanmaktan yana yapsa da Koop K. md. 18 ve md. 49 da ortak kelimesi ile birlikte üye kelimesine de yer vermiştir. Bkz. Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 204.

88 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 92; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 204; Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 97.

olmayıp, derneklerden sendikalara kadar genel kullanım alanı bulan, bir hukuki kurumun düzenlenmesinde kullanılması zorunlu bazı kavramlardır.⁸⁹

Kooperatiflerin kurulma gayesi, şirketlerden farklı olarak kâr elde ederek ortaklarına dağıtmak değil, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini karşılıklı yardım, dayanışma ve kefaletle sağlamak, ortaklarının ekonomilerini geliştirmektir.⁹⁰ Ayrıca kooperatiflerin tanımında geçen teşekkül⁹¹ ibaresinden hareketle, TTK 124 ile ticaret şirketleri arasında sayılmalarına rağmen, kooperatiflerin ticaret şirketi olmadıkları ileri sürülebilir. Şöyle ki 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 6762 sayılı TTK'nın 485-502. maddelerini yürürlükten kaldırırken, kooperatif şirketi de yürürlükten kaldırmıştır. Dolayısıyla ETTK md. 136 ve YTTK md. 124 de ki kooperatif şirket kavramı geçerliliğini yitirmiştir.⁹²

İflâs yolunun tacir olmayanlara da istisnaen⁹³ uygulanmasının yanısıra, kooperatiflerin Koop K. md. 29 ve 81'e göre iflâsa tabi olmaları, kooperatiflerin ortaklık sıfatından değil tacir olmalarından kaynaklı bir sonuçtur.⁹⁴

Kooperatiflerin birçoğunun kurulma amacı bir ihtiyacı karşılamaktır. İhtiyacı temin etmek ise menfaat olmakla birlikte bir kâr değildir. Şöyle ki birey olarak makinalı tarım yapamayacak veya teknik gereklere uygun sulama yapamayacak birinin kooperatif marifetiyle bunları yapabilmesinde, kooperatifin kişiye sunduğu bir menfaat temini vardır. Ancak bu menfaatin kâr olarak nitelendirilmesi yanlıştır. Ortaklıklarda kâr, bir kâr-zarar hesabının sonucu iken kooperatiflerde bu manada bir hesap yoktur. Kooperatiflerde olumlu fark masraf ve riziko karşılıklarından geri kalan iken, kâr çift taraflı piyasa ilişkisinden doğan bir sürüm faaliyetini şart koşturmaktadır. Neticesinde kooperatiflerdeki iktisadi yarar, kâr kavramı ne kadar geniş anlaşılabilirse anlaşımın kâra nazaran daha geniştir.⁹⁵

89 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 93.

90 Fatih Bilgili ve Ertan Demirkapı, *Şirketler Hukuku*, Bursa: Dora Yayıncılık, 9. Baskı, 2013, s. 784

91 5146 sayılı kanun ile ortaklık olarak değiştirilmiştir.

92 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 93; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, ss. 204-205.

93 İİK md. 44 gereği ticareti terk eden ve tacir sıfatı ortadan kalkan gerçek kişi, bu durumun ilânından itibaren 1 yıl daha iflâs yolu ile takip edilebilir. Konkordatosu tasdik edilmeyen veya konkordato mühleti kaldırılan borçlu, tacir olmasa bile derhal iflâsına karar verilebilir. Kollektif ve komandit şirket ortaklarına da şirket borçlarından dolayı iflâs yolu ile takip yapılabilir. Bkz. Sabih Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, (Gözden Geçirilmiş 19. Baskı), Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2014, s. 133.

94 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 93.

95 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 93; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, ss. 205-206

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun en yakın mehz kaynağı olan İsviçre BK'nın 4. Kitabının başlığı "Ticaret Ortaklıkları ve Kooperatifler" olmasına ilaveten, İsviçre doktrini de kooperatifleri ticaret şirketi olarak kabul etmemektedir.⁹⁶ Şöyle ki aktüel kooperatif hukuku ile ilgili bir eserde Fritz v. Steiger şu sonuca varmaktadır. "Kooperatif şirket, anonim şirket gibi tamamen ticari bir şirket değildir. Hatta bir ticari girişimin birlikte işletilmesini dahi konu edinse, temel gayesi üyelerinin ekonomik çıkarları için çalışmaktan ibarettir."⁹⁷

Kooperatiflerin hukuki mahiyeti konusunda yüksek mahkemelerin kanaatlerini belirtirsek, Anayasa Mahkemesi;

Sendikalarla ilgili olarak açılan bir davada, sendikaların kooperatif kurup kuramayacağı ile ilgili bir konuyu irdeleyen Anayasa Mahkemesi, kararında

"... Kaldı ki kooperatifler, hukukça ticaret ortaklıklarına benzemekle birlikte, toplumsal açıdan yardımlaşma ortaklıklarıdır. Sendikaların temel ereği yardımlaşma olduğuna göre kooperatif kuruculuğu, ereklerine de uygun düşebilir. Bu nedenlerle kooperatifler kurmak veya para varlığının yüzde otuzundan çok olmamak üzere sınıai ve iktisadi işletmelere yatırımlar yapmak yetkilerinin sendikalara tanınması, Anayasa'ya aykırı sayılamaz. Bir sendikanın kurucularından bulunduğu kooperatifin üyelerine risturn dağıtılmasında sakınca değil, ortakların kooperatife ilgi göstermelerine yol açtığı için yarar vardır. Başka deyimle kooperatifin risturn dağıtması, yardımlaşma çabalarına özendirici bir etkidir; bu nedenle kural kamu yararına dayanmaktadır."⁹⁸

şeklinde kooperatifleri nitelendirmiştir. Söz konusu karar ile Anayasa Mahkemesi, kooperatiflerin yardımlaşma hareketi olmasından hareketle, sendikalara kooperatif kurma yolunun açılmasının, ticaret yapma yasağının ihlali manasına gelmediği, kooperatiflerdeki risturn dağıtımının kooperatiflerdeki yardımlaşmayı özendiren, teşvik eden bir etken olduğu ve kooperatiflerin kamu yararına hizmet eden kuruluşlar olmasından hareketle istemi reddetmiştir.⁹⁹ Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'ne göre kooperatifler kendi içinde bir bütünlüğü ve farklılığı olan, ticaret şirketlerinden ayrı değerlendirilmesi gerekli bir yardımlaşma kurumudur.¹⁰⁰

Yargıtay'a göre kooperatiflerin hukuki niteliğini irdelediğimizde, Yargıtay'ın konuyu doğrudan ve etraflıca ele almayarak, yeri geldiğince kooperatiflerin hukuki niteliği konusunda değerlendirmelerde bulunduğunu görmekteyiz. Şöyle ki, Yargıtay 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu yürürlüğe girmeden önce vermiş olduğu bir

96 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 206.

97 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 94;

98 Resmi Gazete, 19.10.1972, No: 14341, E: 1970/48, K: 1972/3

99 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, ss. 206-207.

100 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 207.

kararında; “iktisadi gaye ile kurulup kooperatif teşekkülü olarak kabul edilmesi icap ederken, dernek kabulü suretiyle feshine karar verilmesinde isabet görülmediği”¹⁰¹ şeklindeki kararı ile kooperatifleri teşekkül olarak kabul ederken; “Bir ticaret ortaklığı olan kooperatiflerin, nitelikleri itibariyle bir sermaye ortaklığı olmaları...”¹⁰² şeklindeki kararı ile de kooperatifleri ticaret şirketi olarak kabul etmiştir. Ancak bu karardan çok kısa bir süre sonra ise Yargıtay,

“ ortaklıktan ve derneklerden çeşitli yönlerde farklı özellik gösteren bir kişi birliği olup, bireyin ekonomik gelişmesini sağlamak amacı asıldır, kâr sağlamak ve bunu paylaşmak kooperatiflerin konusu ve amacı dışında kalır. Sağlayıp koruma ve bu amacı elde etmek için, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet yönü ve gerçek kişilerle kamu tüzel kişileri, özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler, dernekler tarafından kurulabilmesi, ortak sayısının değişir ortaklı ve sermayesinin de değişir sermaye ile olması itibariyle, ortaklık ve derneklerden ayrı bir kimliği bulunduğu uyuşmazlık yoktur. ”¹⁰³

şeklindeki kararı ile de, kooperatifler için açıkça teşekkül ibaresini kullanmasa da, kooperatiflerin ortaklık ve derneklerden farklı bir birlik olduğundan hareketle, kooperatifleri ticaret şirketi olarak nitelendirmemiştir. Yargıtay, 1983 yılında verdiği bir kararında;

“ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 1. maddesinde de belirtildiği veçhile kooperatifler, tüzel kişiliği haiz olmak şartıyla, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılamak üzere ve tamamen bir dayanışma ve kefalet maksadıyla kurulmuş bir teşekkül olup, TTK'nın 136. maddesinde belirtilen ticari şirketlerden bulunmamalarına... ”¹⁰⁴

kooperatifleri açıkça teşekkül olarak kabul etmiştir.¹⁰⁵

Nihayetinde ise; Yargıtay 16. HD. 03.06.2011-954/3255 sayılı kararında; “Kooperatifler yasada ticaret şirketleri arasında gösterilmiş ise de, amacı ortaklarının konut ihtiyacını karşılamak olan ve bu ihtiyacı karşıladıktan sonra tasfiye ve terkin edilen, hiçbir ticari faaliyeti bulunmayan konut yapı kooperatifleri ticaret şirketi

101 YTD., 09.07.1963, 1032/3017 Bkz. Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 207.

102 Y. 11. HD., 27.09.1977, 3206/3795 Bkz. Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 207.

103 Y. 11. HD., 21.12.1977, 1764/2216 Bkz. Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, ss. 207-208.

104 Y. 11. HD., 07.02.1983, 395/492 Bkz. Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, ss. 208-209.

105 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 209.

kapsamında değerlendirilemez.” açık olarak kooperatifleri ticaret şirketi olarak görmediğini belirtmiştir.¹⁰⁶

Danıştay ise kooperatifleri örgüt olarak nitelendirmektedir. Şöyle ki, Danıştay 12. Dairesi vermiş olduğu bir kararında, kooperatifler için şirket ifadesini kullanmaktan kaçınarak, teşekkül ifadesinin eş anlamı olan örgüt ibaresini kullanmıştır.”¹⁰⁷

1.4. Kooperatifçiliğin Evrensel İlkeleri

Sosyo-ekonomik bir realite olarak ortaya çıkan kooperatifçilik hareketinin kurumlaşp gelişmesinde ve özgünlüğü yakalayabilmesinde ilkeler önemli bir yer tutmaktadır. Şöyle ki, söz konusu ilkeler kooperatif hareketine yön ve şekil veren, kooperatiflerin benzer kurumlardan ayrıldığı noktaları belirten,¹⁰⁸ kooperatifi tanımlayıp, nitelendiren, kooperatif yapının bozulmasını engelleyen, kooperatif tipini karakterize eden, gerçek kooperatif ve görünüşte kooperatif ayrımı yapabilmemize imkân veren, kooperatif hareketinin olmazsa olmaz ana esaslarıdır. Ancak bu ilkeler bu hareketin gönüllü uygulayıcıları tarafından bulunmuş ilkeler olmakla birlikte pozitif hukuk metinleri ile ortaya çıkarılmış normatif ilkeler değildir.¹⁰⁹

Kooperatifin kimliğini oluşturan kooperatif ilkeleri, örgütün ne ölçüde kooperatif olarak değerlendirilebileceğini gösterirken, aynı zamanda kooperatif hareketine yön ve şekil veren ana unsurlardır.¹¹⁰

Bugünkü manada ilk kooperatif 1844 yılında İngiltere’de Rochdale kasabasında, Rochdale öncüleri adı verilen 28 işçi tarafından kurulan bir tüketim kooperatifi idi. Modern manada kooperatifçiliğin başlangıcı olarak kabul edilen Rochdale Öncüleri, kooperatiflerin daha iyi işleyebilmesi için birtakım ilkeler benimsemişlerdir. Rochdale ilkeleri adı verilen bu uluslararası ilkeler kooperatifçilik

106 Erhan Günay, *Kooperatiflerde Uyuşmazlık Rehberi*, (Güncellenmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 177.

107 “Toplumun sosyal ve ekonomik gereksinmelerinin çözümlenmesi amacı ile bireylerin hak ve ödevlerini eşitlik kurallarına göre bir araya gelerek oluşturulan kooperatifler, Kooperatifler Kanunu’na göre kurulmuş örgütlerdir.” Dn. 12. D., E: 1976/1622, K: 1977/1622 Bkz. Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 209.

108 Kooperatiflerin, kontrol, sermaye hakları, kâr sağlama ve bunun dağıtımı, yönetim ve sahiplik gibi konularda şirket benzeri kurumlardan farklılığı bilinmektedir. Bkz. Erkan Rehber, *Kooperatifçilik*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, s. 103.

109 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 174.

110 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 95.

hareketinin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.¹¹¹ Kooperatif hareketinin gelişip, farklı alanlarda yaygınlaşmasıyla birlikte tüketim kooperatifleri için Rochdale İlkeleri temel alınırken, kredi kooperatifleri için Reiffeisen İlkeleri, esnaf ve sanatkâr kooperatifleri için ise Schultze-Delitzsch ilkeleri baz alınmıştır.¹¹² Ancak Rochdale İlkeleri daha çok bilinen ve İngiltere, ABD, Kanada ve diğer birçok ülkede kooperatifin tanımında ve birçok yasal düzenleme için baz alınan ilkeler olmuştur.¹¹³ Günümüzde uygulanmakta olan kooperatif ilkeleri de Rochdale İlkeleri'nin zamanla geliştirilmiş halidir.

Kooperatif ilkelerinin belirlenmesi ile ilgili olarak yapılan ilk çalışmalara 1930 yılında başlanmıştır. Şöyle ki ICA'nın 1930 yılında ilk olarak yaptığı ve 35 ülkeden delegelerin katıldığı toplantıda özel bir komisyon kurulması önerilmiştir. 1930-1934 yılları arasında, doktrinel uyuşmazlıklar neticesinde ilkeleri tespit ve ilkelerin değişik ülkelerde nasıl uygulandığını belirlemek amacıyla, anket yapmak için görevlendirilen özel komisyon ilk raporunda serbest giriş, demokratik yönetim, risturn verilmesi, sermayeye sınırlı faiz verilmesi, siyasi ve dini tarafsızlık, peşin satış ve kooperatif eğitiminin geliştirilmesi şeklinde yedi ilkeyi dikkate almıştır. Ancak ICA'nın 1934 yılında yaptığı Londra Kongresi'nde son üç ilkenin mutlak olarak uygulanmasına yapılan eleştiriler neticesinde komisyon kararını değiştirerek ilk dört ilkenin mutlak olarak uygulanması gerekliliği sonucuna varmıştır.¹¹⁴ 1937'de Paris Kongresi'ne sunulan rapor kabul edilerek kooperatif ilkelerine ilk defa bilimsel¹¹⁵ manada önem atfedilmiştir. İlkeleri kabul eden ICA, 1948 yılında Prag'da yapılan kongrede kendi statüsünde değişikliğe giderek, kendisine üye olunabilmesi için mutlak ilkeler adı verilen ilk dört ilkenin kooperatiflerde uygulanmasını da şart koşturmuştur.¹¹⁶

1950 senesinden sonra ise ilkelerin aynen geçerli olup olamayacağı hemen her platformda tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmaların kaynağını ise az gelişmiş ülkelerde yeni gelişmeye başlayan kooperatifçilik oluşumunun bu ülkelerdeki farklı ekonomik ve sosyal koşullara bağlı yeni sorunlarla karşılaşması ve bu ülkelerin de şartlarının gözden geçirilerek kooperatifçiliğin pratik ve teorik bölümüne ait ilkelerinin revize

111 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 184.

112 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 104.

113 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 104.

114 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 184.

115 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 73.

116 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 184.

edilmesi gerekliliğidir.¹¹⁷ Evet, 1937 yılında kabul edilen ve mutlak manada değişilmez olmayan kooperatifçilik ilkeleri kooperatif hareketinin Magna Carta'sı idi ancak gelişmekte olan ülkelerdeki yeni sorunlara paralel söz konusu ilkeler modern ekonomik ve sosyal ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmasının yanı sıra sahte kooperatiflerin ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır.¹¹⁸ Bu tartışmalar neticesinde 1963 yılında İngiltere'nin Bournemouth şehrinde toplanan ICA Kongresi'nde Rus bir delege tarafından yapılan istek üzerine bu konuyu değerlendirmek üzere Kooperatif İlkeleri Komisyonu'nu kurulmuştur. Komisyon gerekli çalışmaları yaptıktan sonra ICA'nın Viyana'da yaptığı 23. kongresinde ilgili raporunu sunmuştur. Kongrede görüşülüp kabul edilen rapor neticesinde 6 ilke belirlenmiştir. Kabul edilen ilkeler;

- 1- Serbest Giriş İlkesi
- 2- Demokratik Yönetim İlkesi
- 3- Sermayeye Sınırlı Faiz Verilmesi İlkesi
- 4- Risturn Verilmesi İlkesi
- 5- Kooperatif Eğitiminin Geliştirilmesi İlkesi
- 6- Kooperatiflerle İşbirliği İlkesi

Söz konusu ilkelere baktığımızda 1937 yılındaki ilkelere nazaran önemli değişiklikler olmuştur. Öncelikle ilkeleri mutlak zorunlu olan ve olmayan ilkeler olmak üzere iki gruba ayırmaktan vazgeçilmiştir. Peşin satış ilkesi kooperatiflerden tamamen çıkartılmış, ilke sayısı ise bir bütünün bölünmeyecek elemanları niteliğinde 6'ya düşürülmüştür. Siyasal ve dinsel tarafsızlık ilkesi, serbest giriş ilkesinin içine alınmış, kooperatiflerde işbirliği adlı yeni bir ilke kararlaştırılmıştır. Bahsi geçmeyen diğer 5 ilkede ise herhangi bir değişiklik olmadan aynen kabul edilmiştir.¹¹⁹

Dünyadaki iktisadi, siyasi, toplumsal gelişmeler ışığında 1988 yılında Stockholm'de yapılan ICA Kongresi'nde ilkeler yeniden tartışılmaya başlanmış ve 1989 yılında İsveçli kooperatifçi Sven Ake Böke ilkelerin yeniden değerlendirilmesini araştırmak üzere ICA tarafından görevlendirilmiş ve 1992 Tokyo Kongresi'nin ana başlığı "Değişen Dünyada Kooperatifçilik Değerleri ve İlkeleri" yapılmıştır. Böke'nin Tokyo Kongre'sine sunduğu rapor;" kooperatifçiliğin geleneksel temel değerlerine

117 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 75; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 185.

118 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 185.

119 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 76; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 185.

ilişkin uygulama sonuçları, geleceğin temel evrensel değerlerine ilişkin öneriler ve kooperatifçilik ilkelerinde değişiklik yapılmasına ilişkin öneriler” olmak üzere 3 gruba ayrılmaktaydı.¹²⁰ Söz konusu rapor üzerinde Tokyo Kongresi’nde yapılan görüşmeler neticesinde, ilkeler konusunda kesin sonucun alınması, ICA’nın 1995 Manchester Kongresi’ne bırakılmış ve ilkelerin yeniden tanımlanması projesi bağlamında Jan Macpherson sorumluluğundaki komite görevlendirilmiştir. Macpherson’ın 1995’te Manchester’de yapılan kongreye sunduğu rapor üzerinde yapılan tartışmalar neticesinde kooperatif ilkeleri yeniden şekillenmiştir. Bu ilkeler;

- 1- Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi
- 2- Demokratik Yönetim İlkesi
- 3- Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi.
- 4- Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi
- 5- Eğitim; Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi
- 6- Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi
- 7- Toplumsal Sorumluluk İlkesi¹²¹

1995 yılındaki ilkelere baktığımızda, 1966 yılında getirilen ilkelere göre farklılık arz eden hususlar; sermayeye sınırlı faiz verilmesi ve risturn dağıtılması ilkelerinin ortağın ekonomik katılımı çatısı altında birleştirilmesi ve toplumsal sorumluluk ile özerklik ve bağımsızlık adı altında iki yeni ilkenin kabul edilmiş olmasıdır.¹²²

1.4.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi

Kooperatifleri benzer kişi birliklerinden ayıran ve kooperatif tipi belirleyen¹²³ en önemli ilke olan serbest giriş ilkesi, kooperatif üyeliğinin aynı gereksinmeyi duyan herkese açık olmasını ifade etmektedir.¹²⁴ Kooperatifler gönüllü kuruluşlardır. Dolayısıyla kooperatifler, kooperatif ortaklığının gerektirdiği yükümlülükleri -genel

120 Tuncay Güloğlu ve Âdem Korkmaz, “Kooperatifçilik İlkeleri, Küreselleşme ve Kooperatifçilikte Yeni Eğilimler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 55, Sayı:1, 2005, s. 816.

121 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 21-22; Kara, *Kooperatifçilik*, s. 47.

122 Mülâym, *Kooperatifçilik*, s. 79; Kara, *Kooperatifçilik*, s. 47.

123 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 177.

124 Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 99.

kurul ve toplantılara katılma, oy verme- kabul edip, hizmetlerinden yararlanmak isteyen herkese dinsel, ırksal, siyasal, sosyal ve cinsel ayırım yapılmaksızın açıktır.¹²⁵

Kooperatifler maddi imkânları kısıtlı bir grup insanın, ortak ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için kurdukları ortaklıklardır. Bu ortaklığın ise sadece kurucu ortaklarla amacına ulaşabilmesi düşünülemez. Şöyle ki kendi kendine yardım kuruluşu olan kooperatiflerdeki ortak sayısı ne kadar çok olursa, kooperatifin amacını gerçekleştirme şansı da o kadar artmış olacaktır.¹²⁶ Dolayısıyla kooperatifin amacına giden yolda serbest giriş ilkesi, belirlenen amacın gerçekleştirilmesindeki en önemli araçtır.

Açık kapı ilkesi olarak da anılan serbest giriş ilkesinin üç yönü bulunmaktadır. Bu üç yön ise; katılımın gönüllü olması, kooperatifte üye olmanın ve üyelikte kalmanın tamamen serbest olmasıdır.¹²⁷ Yani kimse kooperatiflere üye olmaya zorlanamayacak ve kişi şayet kooperatifin hizmetlerine gereksinim duymuyorsa veya kooperatif kişinin ihtiyaçlarına cevap veremiyorsa kooperatif ortaklığından ayrılacaktır. Yani kooperatiflere şahsen ve rızaen isteyerek girilebilme ve kooperatiften ayrılabilme hakkı bir bütün olarak düşünülmelidir. Lakin ortaklarının devamlı işbirliğine dayanan kooperatif ortaklıklarından ayrılan ortakların, kooperatifin mevcudiyetini zarara sokmaması gerekmektedir. Bu durumlarda kooperatiften çıkmak isteyenleri bir süre daha tutmak¹²⁸ veya uygun bir tazminat istemek yerinde olacaktır. Nitekim 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu md. 10 “Her ortağın kooperatiften çıkma hakkı vardır. Çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak isteyen ortağın, muhik bir tazminat ödenmesine dair hüküm sözleşmeye konulabilir.” kooperatifler açısından bu imkânın yasal dayanağıdır.¹²⁹

Kooperatiflerin değişir ortaklı teşekküller olması neticesinde, serbest giriş ilkesi kooperatiflerde kural olarak geçerli olmakla birlikte yapı kooperatifleri açısından bu ilkeye istisna getirilmiştir. Şöyle ki, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 8. maddesinin 3. fıkrası ile -“Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak

125 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 80.

126 Erçin, *Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 187; Çıkın ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 69.

127 Çıkın ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 69; Güloğlu ve Korkmaz, *Kooperatifçilik İlkeleri, Küreselleşme ve Kooperatifçilikte Yeni Eğilimler*, s. 818.

128 Kooperatifler Kanunu md. 11 ile ortakların kooperatiflerden çıkma hakkı ana sözleşme ile en çok 5 yıla kadar sınırlandırılabilir.

129 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 64.

sayısı genel kurulca belirlenir. Yönetim kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez.”- yönetim kurulunun genel kurul tarafından belirlenmiş kişi sayısı üzerinde kimseyi kooperatife alamayacağı ifade edilmiştir. Hükmün getirilme gerekçesi ise yapı kooperatiflerinde arsa ve bina gibi unsurların sınırlı olması ve bunların neticesinde ortak sayısının da sınırlı tutulması gerekliliğidir. Ancak burada yapı kooperatiflerinde açık kapı ilkesinin mutlak olarak uygulanmadığı anlaşılmamalıdır. Yapı kooperatiflerinde sadece sınırlı imkânlarla bağlı olarak önceden belirlenen sayıya kadar ortak alınmakta, sonrasında ise alınmamaktadır.¹³⁰

Serbest giriş ilkesinin ülkemizdeki görünümü ise şu şekildedir. Öncelikle Koop. K. md. 1 ile kooperatiflerin değişir ortaklı teşekkül oldukları ve Koop K. md. 2 ile de kooperatiflerin en az 7 kişi tarafından kurulması gerekliliği belirtilmiş ancak kooperatiflerin ortak sayısında bir üst sınır ifade edilmemiştir. Dolayısıyla Kooperatifler Kanunu'nun sistematigi içerisinde yapı kooperatifleri için konulan istisnai hüküm haricinde, ortak sayısını sınırlayan herhangi bir hükmün olmamasından hareketle, serbest giriş ilkesi fazlasıyla yer bulmuştur. Ayrıca Yargıtay'ın da serbest giriş ilkesine açık olarak yer verdiği kararları mevcuttur.¹³¹

1.4.2. Demokratik Yönetim İlkesi

Demokrasi bir kooperatif ilkesi olmakla birlikte aynı zamanda temel bir kooperatif değeridir. Şöyle ki kooperatifler ortakları tarafından yönetilen demokratik teşekküllerdir. Yani kooperatiflerde her ortağın, kooperatife koyduğu sermaye miktarına veya kooperatife giriş tarihine bakılmaksızın, sadece kooperatif ortağı

130 Yahya Deryal, “Kooperatiflerde Ortak Sıfatının Kazanılması, Kaybedilmesi ve Hukuki Sonuçları”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), ss. 47-54; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrıcı Özellikleri*, s. 188.

131 Kooperatifleri tanımlayan 1163 sayılı Koop. K.'nun 1. maddesinde kooperatiflerin (değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküller) olduğu belirtilmiş olmakla Türk hukuku açısından kooperatiflerde “Açık Kapı İlkesi” benimsenmiş bulunmaktadır. Davalı kooperatiflerin ana sözleşmesinde yer alan bu prensibe göre Koop. K.'nun 1. maddesinde sözü geçen kişi ve teşekküller, kural olarak kooperatife üye olabilirler. Bunlara üye olma isteğinin kooperatifin yetkili kurulunca kabul edilmesi ile ortaklık bağıtı tamamlanmış olur. Bu akit serbestisini ve ana kuralını sınırlayan kanuni engeller yanında (Borçlar Kanunu'nun 19 ve 20. maddelerinde gösterilen nedenler gibi) kooperatif ana sözleşmesinde de “Açık Kapı İlkesinin” tümü ile ortadan kalkması sonucunu doğurmayan özel nitelikte koşullar konabilir. Bu takdirde kooperatif yetkili organı, statüde yer alan koşulları gerçekleştirilmeyen kimselerle kooperatife alınmasında kişisel ve objektif nitelikte haklı ve sakıncalı gördüklerini üyeliğe kabul etmemek yetkisini haizdir. Y. 11. HD., 13.12.1974, E: 1974/2697, K: 1974/3620 Bkz. Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 105; Abdulkadir Arpacı, *İçtihatlı Kooperatifler Kanunu ve Uygulamaları*, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s. 29.

olmasından kaynaklı birer oyu bulunmaktadır Dolayısıyla kooperatiflerde herhangi bir ortak ne kadar pay sahibi olursa olsun veya hangi görevde bulunursa bulunsun kendisini genel kurulda sadece bir oy ile temsil etmektedir.¹³² (bir ortak=bir oy, one number=one vote) Ancak bölge ve ulusal boyuttaki kooperatif örgütlerde “bir oya bir ortak” ilkesi farklı şekillerde uygulanmaktadır. Şöyle ki üst kooperatif kuruluşları, genel kurulda yaptıkları oylamalarda mutlak anlamda bir ortağa bir oy şeklinde değil de, üst kuruluşlara katılan kooperatiflerin ortak sayılarına, üst kuruluş ile yaptıkları alışverişe veya iş hacimlerine göre ve bunları ayrı ayrı ya da hep birlikte dikkate alarak demokratik bir şekilde oy oranını belirlemektedir. Yani bu tarz üst düzey örgütlenmelerde üye sayısının artmasına paralel olarak, tüm üyelerin katılımı değil de, yine onların temsilcileri yoluyla katılım sağlanmaktadır.¹³³

Diyebiliriz ki demokratik yönetim ilkesi kooperatifin ortaklar tarafından seçilmiş yönetim kurullarınca atanmış kişilerce kendi kendisini yönetmesi veya daha kısa bir tabirle ortakların öz yönetimidir.¹³⁴

Demokratik yönetim ilkesinin ülkemiz mevzuatındaki görünümü ise; Koop. K. md. 23’de “Ortaklar bu kanunun kabul ettiği esaslar dâhilinde hak ve vecibelerde eşittirler.”¹³⁵ şeklinde ve yine Koop. K. md. 48’de “Kooperatiflerin organ seçimlerinde her ortak, en fazla bir ortağı temsilen oy kullanabilir.” şeklindedir.¹³⁶ Nihayetinde

132 Sermayeleri ne olursa olsun ortakların genel kurulda yalnızca bir oy ile temsil edilmeleri kooperatiflerin sermaye şirketi olmadıklarının açık göstergesidir. Bkz. Kara, *Kooperatifçilik*, s. 48.

133 Erçin, *Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrırcı Özellikleri*, ss. 191-192; Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 113; Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 83.

134 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 68.

135 “Dava, kooperatif üyeliğine dayalı kira tazminatının tahsili işlemine ilişkindir. Diğer üyelerin konutları tamamlanıp teslim edilmiş ise davacının da dairesinin bitirilip teslimini istemek hakkıdır. Kooperatifin diğer üyelerinden davacı ile aynı konumda olup, kooperatife borcu olduğu halde dairesini teslim alıp yararlanmaya başlayan üyelerin varlığının tespiti halinde, eşitlik ilkesi uyarınca davacının da aynı süre zarfında kira bedeli talep hakkı doğacağına kabulü gerekir.” Y. 23. HD., 28.09.2015, E: 2015/6469, K: 2015/6022 Bkz. *kazanci. com.tr*, (21.02.2016).

136 “1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 48. maddesine göre, her ortağın bir oy hakkı bulunmaktadır. Bu düzenleme kooperatif anasözleşmesinin 24/1 nci maddesi ile hükme bağlanmış olup, 35. maddesi ile de oylamaların el kaldırmak suretiyle yapılacağı öngörülmüştür.

Davalı kooperatifin 04/08/2001 tarihinde toplanan 2001 yılı olağan genel kuruluna 21’i temsilen olmak üzere 81 ortak katılmıştır. Yeni yönetim ve denetim kurulunun seçimine ilişkin 4 nolu gündem maddesinin görüşülmesine geçildiğinde iki ayrı teklif ve buna bağlı olarak iki ayrı liste oylanmış, listelerden birine 40, diğerine 46 oy verilmiştir. Mahkemece, bu olgudan hareketle katılan ortak sayısından 5 fazla oy kullanıldığı sonucuna varılarak anılan kararın iptaline karar verilmiştir. Oyların sonucundan anlaşılacağı üzere, genel kurul hazırlanırken cetveline göre katılan ortak sayısını aşan sayıda oy listelerden biri için kullanılmış değildir. Her iki liste için kullanılan oyların toplamı, katılan ortak sayısından 5 fazladır. Davalı kooperatifçe, peşpeşe yapılan oylamalarda el kaldırılarak verilen oylardan bir kısmının her iki liste yönünden kullanılmasından dolayı bu sonucun ortaya çıktığı savunulmuş, bu savunmanın aksi ispatlanmadığı gibi, değinilen anasözleşme hükmünden ayrılarak tek tek isim okunarak oylama yapıldığı veya seçim sandığı

Koop. K. md. 78 hükmü “ Birlikler, merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Anasözleşmelerinde bunların genel kurullarını teşkil edecek kooperatifler, birlikler ve merkez birlikleri temsilcilerinin adedi, ortak sayısına göre 5 kişiyi geçmemek üzere belirtilir.” ile de zahiren demokratik yönetim ilkesine aykırı görünse de, temsilde adalet ilkesinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Her ne kadar 1163 sayılı Kanun’da demokratik yönetim ilkesinin görünümüne yeteri kadar yer verilse de, uygulaması noktasında bir etkinlik olmadığı da bir gerçektir. Zira kooperatif ortakları genel kurul toplantılarına yeteri kadar ilgi gösterip katılmamakta, katılanların da kooperatiflerdeki demokratik yönetim ve denetim hususlarında yeteri kadar bilgileri bulunmamaktadır. Kooperatiflerin de yapılan çalışmalar hakkında ortaklara yeterli bilgi vermemeleri ve ortakların yasal haklarını bilememelerinden kaynaklı olarak, kooperatifi yönetenler bu ortamı fırsat bilerek demokratik denetime imkân vermemektedirler.¹³⁷

1.4.3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi

ICA’nın 1966 yılında kabul ettiği kooperatifçilik ilkelerinden, sermayeye sınırlı faiz verilmesi ve risturn verilmesi ilkesinin ortak çatı altında birleştirildiği ortağın ekonomik katılımı ilkesinin özünü, ortakların kooperatifin sermayesine adilane bir biçimde katılmaları ve kooperatifin sermayesini demokratik olarak kontrol altında tutmaları oluşturmaktadır.¹³⁸

Ortaklar kooperatife girerken kooperatif ana sözleşmesinde belirtilen asgari katılım payını ödemek zorunda olmakla birlikte isteyen ortak daha da fazla pay alabilmektedir. Yani kooperatifin sermayesi oluşturulurken asgari düzeyde eşitlik sağlanırken, bazı ortaklar açısından ekonomik güçlerine veya kooperatif işlemlerinden faydalanma oranlarına göre farklı sermaye payları görülebilmektedir. Dolayısıyla kooperatif sermayesinin bir kısmı ortaklara ait olmaktadır.¹³⁹

oluşturularak imza karşılığı oy kullanıldığı da savlanmış değildir. Bu durumda katılan ortaklardan 5 kişinin her iki liste için olumlu oy kullandığının kabulü zorunludur. Katılımcı ortak sayısını aşan oyla seçim yapılmadığına ve yeterli nisapla yeni organlar seçildiğine göre yersiz davanın reddi gerekirken, yazılı gerekçelerle kabulü doğru görülmemiştir.” Y. 11. HD., 04.12.2003, E: 2003/4428, K: 2003/11434 Bkz. *kazanci.com.tr*, (21.02.2016).

137 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 185.

138 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 114.

139 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 49.

Kooperatiflerde asıl amaç hizmet olduğundan, kâr elde etmek kooperatif ortaklıklar açısından asıl amaç değildir.¹⁴⁰ Ancak iyi idare edilen her teşebbüs gibi kooperatif ortaklıklarda da yapılan faaliyetler neticesinde işletme fazlalıkları oluşmaktadır. Kooperatiflerde doğal olarak ortaya çıkan bu sonuç, bu fazlalığın işletme hedefi olarak belirlendiği ticaret şirketlerinden,¹⁴¹ kooperatiflerin ayrıldığı önemli bir noktadır.¹⁴² Peki, işletme fazlalıkları kooperatiflerde neden oluşmaktadır. Öncelikle her işletmede olduğu gibi kooperatifler de zarar etmemeye çalıştığından, bunun sonucunda doğal olarak ortaya kâr çıkmaktadır. Kooperatifler dar gelirli kişilerin bir araya gelmesi ile kurulun teşekküller olmalarından ötürü, kooperatifin kendi sermaye kaynakları ile gelişmesi ancak yılsonu ortaya çıkacak olan işletme fazlalıkları ile mümkündür. Kooperatiflerin işlem hacminin önceden belirlenebilmesinin mümkün olmaması dolayısıyla kooperatifler satış fiyatına ciro üzerinden fazlalık oran belirleyip ekleyerek, işletme rizikoları ciro ölçüsünde karşılanmaktadır. Nihayetinde işletmelerde kâr ve zararın önceden bilinmemesi bir risk oluşturduğundan, kooperatifler satış fiyatını, maliyet değeri üzerinden riziko fazlalığı ile tespit etmektedirler.¹⁴³

Ortakların ekonomik katılımı ilkesinin çatısı altına giren risturn prensibi de işletme fazlalığı olan durumlarda kendisini göstermektedir. Risturn prensibi 1995 yılındaki ICA Kongresi'nde şöyle açıklanmaktadır. "Ortaklar, işletme fazlalarını şu amaçlardan bir bölümü ya da hepsi için tahsis etmede özgürdürler: Kooperatifin iş olanaklarının geliştirilmesi, ortakların kooperatifle ilişkileri nispetinde yararlandırımları ve kooperatifleri daha güçlü hale getirebilmek için kooperatiflerin özendirilmesi."¹⁴⁴

Bu ilke işletme fazlalıklarının ortakların kooperatife girerken koymuş oldukları sermayeye göre değil de, yaptıkları muamele veya gördükleri hizmet nispetinde

140 Kooperatiflerde kâr, ortaklıklarda olduğu gibi bir amaç değil, sadece kendiliğinden meydana gelen bir sonuçtur. Bkz. Tekinalp, *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sifatının Kazanılması ve Yitirilmesi*, s. 58.

141 Kooperatiflerde her ortağın genel kurulda bir oyla temsil edilmesinin yanı sıra, kooperatifleri bütün şirketlerden ayıran en önemli nitelik, gelir gider farkının, kooperatiflere özgü ölçüye göre, ortakların işlemleri oranında bölünmesidir. Bkz. Tekil, *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, s. 110.

142 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 70.

143 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 186-187.

144 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 187.

dağıtılması manasındadır. Yani yılsonunda, kooperatif yaptığı faaliyetlerden olumlu bir fark elde etmişse, bu fark ortaklara geri verilmektedir.¹⁴⁵

Risturn prensibinin ülkemiz mevzuatındaki görünümü ise; Koop. K. madde 4 fıkra 9 ile kooperatiflere yıllık gelir gider farklarının, hesaplama ve kullanma şekillerinin ana sözleşmeye konulması zorunluluğu getirmiştir. Yine md. 38/1 ile kooperatiflerin yılsonu elde ettikleri hasılanın tamamı gelir gider farkı olarak kooperatifin yedek akçelerine eklenmelidir. Koop K. md. 38/2 ile de “Gelir gider farkının ortaklar arasında bölüşülmesi öngörülmüşse bu bölünme ortakların muameleleri oranında yapılır.” ortaklara yapılacak ödemenin ne şekilde olması gerektiğinden bahsetmiştir. Nihayetinde 3476 sayılı kanun ile değiştirilen Koop. K. md. 38/4 ile de ortak dışı işlemler neticesinde elde edilen hasılanın sermaye payları nispetinde ortaklara dağıtılabileceği ana sözleşme ile kararlaştırılabilir hükmü getirilmiştir. Ancak Koop. K. md. 38/4 ile risturn prensibi önemli ölçüde zedelenmiştir. Şöyle ki sermaye payları nispetinde gelir fazlasından hisse alabilecek ortaklar artık kooperatifle işlem yapma konusunda çok istekli olmamakla birlikte, aynı zamanda ortakların kendilerini de bir kooperatif ortağından ziyade şirket ortağı olarak görmeleri sonucu kooperatiflerin temel dinamiği olan karşılıklı yardım, dayanışma unsurlarının ortadan kalkmasına sebep olacaktır.¹⁴⁶

Ortağın ekonomik katılımı ilkesinin bir diğer görünümü ise sermayeye sınırlı faiz verilmesi ilkesidir. Bu ilkenin temelinde kooperatifin sermaye ihtiyacının karşılanması ve ortaklık payını ödeyenle ödemeyen ortakların ayırt edilmesi düşüncesi ile kooperatiflerin kâr amacı gütmelerini engellemek için ortaklara sınırlı, düşük ve basit bir faiz verilmesi fikri yatmaktadır.¹⁴⁷ Ancak bu ilke kooperatiflere illa sermaye payından ortaklara faiz verilmesi gerekeceği olarak anlaşılmamalıdır.

Sermayeye sınırlı faiz verilmesi ilkesinin ülkemiz mevzuatındaki görünümü ise; 1163 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce TTK md. 489’un TTK md. 470’e¹⁴⁸ yollanmasıyla söz konusu ilke kabul edilmemiş idi. Ancak 1163 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinde sonra söz konusu kanunun 38. Maddesinin 3. Fıkrası ile -“Gelir

145 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 72.

146 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 73.

147 Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 107; Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 73; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 188; Kara, *Kooperatifçilik*, s. 50; Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 115.

148 TTK md. 470: Esas sermaye için faiz ödenmez.

gider farkının en az %50'si ortaklara dağıtıldıktan sonra ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile en çok %7 oranına kadar faiz ödenebileceği ana sözleşmede hükme bağlanabilir.”- sermayeye sınırlı faiz verilmesi ilkesi mevzuatımıza dâhil edilmiştir. Lâkin anılan hüküm 3476 sayılı yasa ile de, %7 olarak belirlenen azami faiz sınırı devlet tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini geçmemek üzere olarak değiştirilmiştir. Değişiklik neticesinde ise kooperatif ortakları, şirket ortakları gibi sermaye payları nispetinde kâr beklentisine girebilecekleri dolayısıyla kooperatif düşüncesinden uzaklaşabileceklerdir.¹⁴⁹

Nihayetinde, ortağın ekonomik katılımı ilkesi ekonomik manada kooperatifleri ticaret şirketlerinden ayıran tek ilke olmasının yanı sıra kooperatiflerin kârın ortadan kalktığı ekonomik bir teşebbüs haline gelmesinde önemli bir yere sahiptir.¹⁵⁰

1.4.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi

ICA'nın 1995 yılında Manchester'de yaptığı kongrede ilk olarak kooperatifçilik ilkeleri arasına dâhil edilen özerklik ve bağımsızlık ilkesini ICA şöyle tanımlamıştır. “ Kooperatifler özerk, kendi kendine yeten ve ortaklarınca yönetilen kuruluşlardır. Kooperatifler, hükümetler dâhil olmak üzere diğer kuruluşlarla bir anlaşmaya girmeleri ya da dış kaynaklar yoluyla sermayelerini artırmaları durumunda, bunu kooperatifliğin özerkliğini sürdürecektir ve ortaklarının demokratik yönetimini koruyacak şekilde gerçekleştirirler.”¹⁵¹

Kooperatifler karşılıklı yardım ve dayanışmanın ön planda olduğu ortaklar tarafından yönetilen özerk kuruluşlardır. Kooperatiflerdeki bu özerk ve bağımsız yapı, kooperatifçiliğin ilk hareket noktası olan Rochdale öncülerinden günümüze dek süregelmiştir. Rochdale Öncüleri hiçbir siyasi parti ile ilişkileri olmamasından hareketle bağımsız olduklarını deklare eden ilk gruptur.¹⁵²

Kooperatiflerde özerklik ifadesinden anlamamız gereken ise kooperatiflerin her koşul ve şartta dokunulmaz olmaları değildir. Şöyle ki kooperatiflerin kuruldukları andan itibaren devlet ile sıkı münasebetleri olmuştur. Dolayısıyla kooperatifler devlet

149 Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 107; Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 74; Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 189.

150 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 87.

151 <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkinda/kooperatifcilik-ilkeleri>, (24.02.2016).

152 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 115.

ile ilişkilerinden kaçınılmaz bir biçimde etkilenmektedirler. Şöyle ki kooperatiflerin çalışmalarının yasal sınırını hükümetler belli etmekte, kooperatifler için hazırlamış oldukları ekonomi, vergi ve sosyal politikaları ile kooperatiflere zararlı olabilmektedirler. Kooperatiflerin de devlet ile işbirliği yapma, anlaşma yapma gibi ilişkileri de mevcuttur. Bu ilişki yumağından anlamamız gereken ise, kooperatiflerin kanunlara ve kamu düzenine uyması gerekli, mutlak manada dokunulmazlık zırhına sahip olmayan ortaklıklar olduğudur. Ancak söz konusu karşılıklı ilişkiler de kooperatiflerin özerkliğine, demokratik yönetimlerine zarar vermeyecek mahiyette olmalıdır.¹⁵³

Ülkemizde söz konusu ilkenin tam manasıyla uygulanamadığı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde idare tarafından kooperatifler sosyo-ekonomik politikaların aracı olarak görüldüklerinden kooperatiflerin yönetim ve finansman yapılarına müdahaleler olabilmektedir. Oysaki kendi kendine yardım ortaklıkları olan kooperatiflerden, devlet bazı politikaları için yararlanmak istiyorsa, yapacağı en etkili şey kooperatifleri bağımsızlaştırmak olmalıdır. Ancak devlet mekanizmasındaki veririm karışım anlayışı, kooperatifleri kendi ayakları üzerinde duramayan yapılara dönüştürmüştür. Diyeceğimiz şudur ki kooperatifler devlet ile münasebetlerinde tedbiri elden bırakmamalı, ticaret şirketlerinin devlet ile münasebetlerini de takip etmelidirler.¹⁵⁴

1.4.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi

Bu ilke ICA tarafından şöyle tanımlanmıştır: “Eğitim, öğretim ve bilgilendirme: Kooperatifler ortaklarına, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkânı sağlar. Kooperatifler genel kamuoyunu –özellikle de gençleri ve kamuoyunu oluşturanları- işbirliğinin şekli ve yararları konusunda bilgilendirirler.”¹⁵⁵

Kooperatiflerin geniş halk kitlelerine ve değişik meslek gruplarına hitap etmelerinden ötürü kooperatifçilik açısından eğitim son derece önemlidir. Nitekim

153 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 88; Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 116.

154 Güloğlu ve Korkmaz, *Kooperatifçilik İlkeleri, Küreselleşme ve Kooperatifçilikte Yeni Eğilimler*, s. 827.

155 <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkında/kooperatifçilik-ilkeleri>, (24.02.2016).

birçok kooperatifçi düşünür” kooperatifçiliğin eğitimsel çalışmaya dayanan ekonomik bir hareket” olduğu düşüncesindedir. Şöyle ki kooperatifleri geliştirecek en önemli unsur sermayeden, kanunlardan önce eğitimidir. Kooperatifçiliğin öncüsü olarak kabul edilen Rochdale Öncüleri de ilk kooperatifi kurmadan önce kooperatifçilik alanında ciddi eğitim ve incelemelerde bulunmuşlar, 1844 yılında kurdukları tüketim kooperatifinde de eğitim için ayrı bir fon oluşturmuşlardır.¹⁵⁶

Kooperatiflerde başarı sağlanabilmesi için kooperatifin ortaklarının, kooperatifi yönetenlerin ve halkın kooperatifçilik konusunda bilgili olmaları gerekmektedir. Şöyle ki genel kurulda oy kullanacak, yöneticileri eleştirecek ortağın kooperatifçilik konusunda yeterli malumata sahip olması hem kendisinin kooperatiften beklentilerinin karşılanabilmesi hem de kooperatifin arzu edilen başarıya ulaşmasında büyük önemi haizdir. Eğitimden beklenen amaç ise karşı tarafın niteliğine göre değişecektir. Eğer ki eğitim verilen kesim ortaklar ise burada ortakları sadece alıcı ve satıcı pozisyonundan çıkartarak, ortakları bilinçli kooperatifçiler haline getirerek dayanışma ve işbirliği sağlamak iken; kooperatif ortağı olmayan kişilere verilecek eğitimin amacı ise, bu kişilere kooperatif teşekkülleri benimsetmek ve kooperatif ortağı olmaya özendirmeğidir.¹⁵⁷

Kooperatiflerde eğitim ne kadar önemli ise kim tarafından verileceği de o nispette önemlidir. Söz konusu eğitim için birim kooperatifler hem yetersiz kalmakta hem de kendi sınırlı imkânları ile bu eğitimin verilmesi zor olmaktadır. Dolayısıyla bu eğitim birlik, merkez birliği ve milli kooperatifler birliği gibi üst kuruluşlar tarafından ve onların açacağı okullarda, eğitim merkezlerinde ve kurslarda maksada uygun şekilde verilebilecektir.¹⁵⁸ Günümüzde birçok kooperatif üst birliğinin kooperatif okulları, basın yayın organları ve bilgisayar kaynaklı bilgi bankaları neticesinde, bu eğitim verilip kamuoyunun kooperatifler hakkında bilgi sahibi olmasına çalışılmaktadır. Ülkemiz üniversitelerinde ise lisans düzeyinde kooperatif eğitimine

156 Çıkın ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 79; Rehber, *Kooperatifçilik*, ss. 116-117.

157 İrfan Çiftçi ve Şengür Çukurova, *Genel Kooperatifçilik 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1985, s. 9; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 198; Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 90; Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 23.

158 Deryal, *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 189.

yeterli ilgi gösterilmemekle birlikte Alaşehir, Bolu ve Adıyaman Kooperatifçilik Yüksek Okulları kooperatifçilik eğitimi için atılan somut adımlardandır.¹⁵⁹

Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi az gelişmiş ülkelerde önemini daha çok hissettirmektedir. Şöyle ki kooperatif eğitimi eksikliği neticesinde kooperatifçiliğin bilinmemesine bağlı olarak az gelişmiş ülkelerde sayısal olarak kooperatifler gelişmiş ülkelere göre daha azdır.¹⁶⁰ Ülkemiz açısından da kooperatiflerin sayısal olarak batı bölgelerinde daha çok olduğunu görmekteyiz. Bunun nedeni ise Ege’de Trakya’da yaşayan kişilerin daha fazla eğitilmiş olmaları kaynaklıdır.¹⁶¹

İlkenin ülkemiz mevzuatındaki görünümü ise; TTK’nın kooperatifleri düzenlediği dönemde bu ilke ile ilgili olarak herhangi bir maddeye yer verilmezken, 1163 sayılı Kanunda ilke ile ilgili birçok hükme yer verilmiştir. Koop. K.md 70 - “kooperatiflerin... kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak, kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için, Kooperatif Birlikleri, Kooperatifler Merkez Birliği ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulur.”- hükmü ile kooperatif üst kuruluşlara eğitim ve kooperatifleri geliştirmek görevi verilmiştir. Yine Koop. K. 75 – “Kooperatif Merkez Birlikleri kendisine bağlı merkez ve birlikleri denetler ve bunların eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılar.”- hükmü ile üst kuruluşların eğitim ve öğretim faaliyetleri düzenlenmiştir.”¹⁶²

1.4.6. Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi

Bu ilkeye göre, kooperatifler tüm imkânlarını kullanarak diğer kooperatiflerle yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yaparak ortaklarına daha çok yarar sağlamalı ve kooperatif hareketi güçlendirmelidirler.¹⁶³ ICA’ya göre ise işbirliği ilkesi, “Kooperatifler, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası yapılar aracılığıyla birlikte çalışarak en etkili şekilde üyelerine hizmet eder ve kooperatif hareketini güçlendirir.” şeklindedir.¹⁶⁴

159 Hüseyin Çiçek, “Tarım Kredi Kooperatifleri İle Birlikleri ve Muhasebesi- Birim Tarım Kredi Kooperatiflerine İlişkin Örnek Muhasebe Uygulamaları-“, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 35.

160 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 89.

161 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 53.

162 Deryal, *Türk Hukuku’nda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 190; Erçin, *Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 199.

163 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 76; Kara, *Kooperatifçilik*, s. 91.

164 <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkında /kooperatifçilik-ilkeleri>, (24.02.2016).

Kooperatifçiliğin özünü oluşturan birlikten kuvvet doğar felsefesinin kooperatiflere getirdiği dayanışma ne kadar geniş kapsamlı ve güçlü olursa kooperatiflerin başarıya ulaşma şansı da o kadar kolaylaşacaktır. Şöyle ki kooperatifler, bu ilke gereği kademeli şekilde teşkilatlanıp üst kuruluşlar ile yapacakları işbirliği neticesinde ulusal bazdaki tefecilerle, sanayi ve holdinglerle; uluslararası düzeyde ise çok uluslu şirketlerle ekonomik, teknik yönlerden rekabet edebilme imkânına sahip olup, başarılarını daha üst seviyelere çıkarabileceklerdir..¹⁶⁵ Ancak yapılan işbirliğinin ulusal sınırlar içinde kalmaması, uluslararası alanda da işbirliğine gidilmesi gereklidir. Uluslararası işbirliğinin en güzel örneğini de bizlere Uluslararası Kooperatifler Birliği-ICA- vermektedir.¹⁶⁶

İlkenin ülkemiz mevzuatındaki görünümü ise; Koop K. md. 70 ile kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak... vb. amaçlar için üç kademe halinde; Kooperatif Birlikleri, Kooperatifler Merkez Birliği ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulması imkânı tanınmıştır.

1.4.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

1995 yılında kabul edilen ilkeler arasında tümüyle yeni bir ilke olan toplumsal sorumluluk ilkesi, ICA'ya göre "Kooperatifler ortaklarınca onaylanan politikalar aracılığıyla toplumlarının sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar." şeklinde açıklanmıştır.¹⁶⁷

Çağımızın toplum çağı olmasına paralel olarak kooperatifler de bu ilke ile çağa ayak uydurarak toplumsal değerlere önem vermektedirler. Esasen amacı ortaklarının menfaatini sağlama ve koruma olan kooperatiflerin, belirli bir coğrafi alanda hayatını idame ettiren ortaklarının yaşadığı ilişkiler nedeniyle içinde buldukları toplum ile de sıkı münasebetleri vardır. Kooperatif ile toplum arasında kurulan bu ilişki ise, kooperatifi toplum nezdinde sorumlu hale getirmektedir. Şöyle ki kooperatifler içinde

165 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, ss. 91- 92; Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 24.

166 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, ss. 200-201.

167 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016*, Ankara, 2012, s. 18; <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkında/kooperatifçilik-ilkeleri>, (24.02.2016).

yaşadıkları toplumun çıkarlarını da gözeterek, toplumun iktisadi, kültürel ve sosyal yönden gelişmelerinin devamlılığını korumak gibi bir yükümlülüğe sahiptirler.¹⁶⁸

1.5. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi

Tarih boyunca insanoğlu tek başına yapamayacağı birçok işin üstesinden gelebilmek maksadıyla işbirliği yoluna gitmiştir. Bu durumu ilkel toplumlarda ortak arazi kullanımı, yol ve çeşme yapımı gibi faaliyetler ile görürken, kadim tarihimiz dayanışmanın en güzel örneğini bizlere imece çalışmaları ve Ahi Birlikleri ile vermektedir. Ortak çamaşırhaneler, ortak fırınlar ve ortak çoban tutmalar ise bu dayanışma birliklerinin somut örnekleridir. Modern manada kooperatifçiliğin örneğini ise Mithat Paşa bizlere 1863 yılında kurduğu Memleket Sandıkları ile vermektedir. Cumhuriyet öncesi döneme ait olan bu gelişmelerin öncülüğünde, Cumhuriyet döneminde ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte kooperatifçilik konusunda ülkemiz önemli atılımlar yapmıştır.¹⁶⁹

Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihi gelişimi incelenirken yapılan düzenlemeler Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana bölümde ele alınacaktır.

Cumhuriyet öncesi dönemi incelediğimizde, modern manada kooperatifçilik, memleket sandıkları ile başlamasının yanı sıra, daha öncelere gitmemizle birlikte, Türk gelenek ve göreneklerinin, dayanışmasının oluşturup şekillendirdiği Ahi teşkilatları, loncalar ve imece gibi birlikten kuvvet doğar esasının somut örneklerinin verildiği, kooperatifin ruhunu yansıtan oluşumları da görmekteyiz.

İmece, işbirliği ruhunun ve birlikte çalışmanın en iyi örneklerinden biridir. Eskiden köylerde gördüğümüz ortak çoban ve bekçi tutmak, koruluk ve mera düzenlemek, keşik denilen sırayla birbirlerinin işlerinin görülmesi, orak ve harman gibi belli bir zamanda bitirilmesi gerekli işlerde tüm köy halkının çoluk çocuk ortaklaşa çalışmaları imece kültürünün örnekleridir. Bu kültürde görülen karşılıksız başkasının yardımına koşma, diğergâmlık, feragat ve fedakârlık, işlerin karşılıklı yardımlaşma ile halledilmesi gibi kooperatif oluşumların niteliklerine benzer

168 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 93; Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 25.

169 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 22.

hususların varlığı, tarihimizde kooperatif kültürünün imece dönemlerinde oluşmaya başladığını göstermektedir.¹⁷⁰

Ahi birlikleri ise imecenin ahlaki ve manevi dayanaklarını da barındıran teşkilatlı bir şekilde süreklilik gösteren halidir. Ahi teşkilatlarında adil fiyat politikası, üyelerin eğitimi, mal üretirken hileden kaçınmak, herkese iş gibi birçok konu titizlikle uygulanmıştır. Ahi birlikleri üyelerinin ekonomik, sosyal menfaatlerini koruyan kuruluşlardır. Ayrıca ahi teşkilatı üyelerinin bütün hayatında söz sahibidirler. Evi olmayana ev alırlar, evlendirirler, ölüsü olanın ölüsünü kaldırmak gibi birçok sosyal davranış gösterirler. Kendi kendilerine kurdukları oto kontrol sistemi ile de mesleğinde hile yapan, kaliteyi bozan kişileri belirleyip cezalandırarak tüketiciyi korurlardı.¹⁷¹

Diyebiliriz ki Ahi birlikleri, sadece ortaklarının ekonomik çıkarlarını veya mevcut haklarını koruyan kooperatifleri de aşan kuruluşlardır. Ahi birliklerinin kooperatiflerin üstü birlikler olduğunun diğer bir göstergesi de Ahilik anlayışında özel teşebbüs ve mülkiyet varken, kooperatiflerde her şey kooperatifindir.¹⁷² Ahilik ve kooperatifçiliğin ortak noktaları ise; serbest giriş çıkış ve demokratik yönetim olması, eğitime verilen önem, doğrudan üretici ve tüketici ilişkileri, üyelere hizmetin asıl amaç olması, il, bölge, ülke bazlı örgütlenme ile fazla kazancın orta sandıklarda biriktirilerek sosyal yardımlaşmada kullanılmasıdır. Ahilik teşkilatı Osmanlı devleti ile birlikte ise yerini lonca ve odalara bırakmıştır.¹⁷³

Cumhuriyet öncesi dönemde modern manada kooperatifçiliğin öncüsü olan kişi Mithat Paşa'dır. 1822 yılında İstanbul'da doğan Mithat Paşa, idare ve siyaset adamı olarak yetişmek üzere Babiâli'ye girerek çeşitli görevlerde bulunmakla birlikte Fransızca da öğrenmiştir. 1858 yılında incelemelerde bulunmak üzere Avrupa'ya gönderilen Mithat Paşa, döndükten sonra 1861'de Niş'e vali olarak görevlendirilmiştir. Mithat Paşa başarı ile yürüttüğü valilik görevi süresince, kan davalarını önleme, kimsesiz çocuklar için ıslahhane yapma, yol, su, kanal hizmetleri

170 Orhan Özcan, "Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 51.

171 Eyyüp Aktepe, *Kooperatif İşletmeciliği*, Ankara: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü, 1988, s. 14.

172 Eyyüp Aktepe, *Kooperatif İşletmeciliği*, s. 14.

173 Özcan, "Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği", ss. 53-54; Necdet Bilgin ve Şaban Tanyıcı, Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, *KMU İİBF Dergisi*, Yıl:10, Sayı:15, Aralık, 2008, ss. 138-139.

gibi birçok alanda yaptığı hizmetlerle de şehrin görüntüsünü müspet manada değiştirmiştir.¹⁷⁴

Kooperatifçiliğin öncüsü olarak da kabul edilen memleket sandıklarını Mithat Paşa, Niş valiliği yaptığı sırada Niş'te bulunan Pirot kasabasında kurmuştur. İlk denemesindeki başarılı sonuçlar neticesinde, sandıkların her yerde kurulmasının ülkenin geleceği açısından olumlu sonuçlar vereceği düşüncesiyle, 1867 yılında hazırlanmış olduğu "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" adındaki düzenlemeyi hükümetin onayına sunmuştur. Söz konusu nizamnameyi kabul eden hükümet, mülki amirleri de sandıkların ülke genelinde kurulması için görevlendirmiştir.¹⁷⁵

Memleket Sandıkları Nizamnamesi kooperatifçilik anlamında ülkemizdeki kanun gücündeki ilk düzenlemedir.¹⁷⁶ İki bölüm ve 29 maddeden oluşan nizamnamenin ilk kısmında, sermaye, yönetim, kazanç paylaşımı ve borç verme, ikinci kısmında ise sandıklarda uygulanacak muhasebe usulü açıklanmıştır.¹⁷⁷

Ülkemizde tarım kredi kooperatifçiliğinin temellerinin de atılmış olduğu nizamnameler ile bir nevi üretim kooperatifçiliği ile kredi kooperatifçiliği birleştirilmiş olmaktadır. Memleket sandıklarının çalışma şekli ise şöyledi: Devlete ait boş araziler köylüler tarafından özellikle tatil günlerinde imece usulü ekilecek ve memleket sandığına sermaye girişi sağlanacaktı. Bu çalışma sonucunda elde edilecek olan ürün ilçe merkezine götürülerek, hükümet ve köy ihtiyar heyetinin gözetiminde satılarak elde edilen para sandıklara sermaye olarak aktarılacaktı. Başlangıçta iyi neticeler alınan bu sistem, köyün nüfuzlu ve zengin kimselerinin, işleri köydeki güçsüz ve fakir kişilere yüklemesiyle birlikte angarya haline gelmiş ve türlü şikâyetlere yol açmıştır. Neticesinde de imece usulü yerini daha adilane sermaye toplamak maksadıyla vergi usûlüne bırakmıştır. Yeni usulde bir çift öküzü olan herkesten 15 kilo buğday alınıyordu. Sermaye 200 altına ulaşınca da sandık köylülere borç vermeye başlıyordu. En fazla 20 altın olarak verilen borç, şahsi kefaletle veya rehin esasına göre

174 Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 48; Çıkın ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 41; Fındıkoğlu, *Türkiye'de Kooperatifçilik*, s. 31.

175 Çıkın ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 42; Seyit Halil Yüzgeç, *Kooperatif Genel Kurulu ve Genel Kurul Kararlarının İptali*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010, s. 17; Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 49; Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 49; Kara, *Kooperatifçilik*, s. 24.

176 Lütfi Birol, *Türkiye'de Kooperatifler*, Ankara: İstiklâl Matbaası, 1960, s. 20; Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 50; Şevket Yıldırım, *Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Arttırılmasına Yönelik Önlemler*, Ankara: Milli Prodüktive Merkezi Yayınları: 477, 1992, s. 18.

177 Deryal, *Türk Hukuku'nda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 170.

kısa vadeli olarak yani en az 3 ay en fazla 1 yıl için verilmekte idi. Borç verilen para için ayrıca %1 aylık faiz uygulanmaktaydı. Faizlerden elde edilen para ise sandık masrafları çıkarıldıktan sonra geriye kalan paranın 1/3'ü borç alanlara risturn olarak verilmekte, 2/3'ü ise yol, çeşme ve okul gibi işlerde harcanırdı.¹⁷⁸

İlk başlarda köylüler tarafından hoş karşılanmayan bu sandıklar, sandık eminlerinin ve kâtiplerinin dürüst ve işi bilen kişiler olması ve sermayenin de yeter ölçüde olmasıyla faydalı olmuşlardır. Ancak ülkenin her yerindeki sandıklar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu durumun nedenleri ise sandıkların asıl görevlerinden uzaklaşmaları, nizamnameye uygun hareket etmemeleri, düzenli sermaye aktarımının olmaması ve verilen borçların zamanında geri alınamamasıdır. Bütün bunlara paralel olarak da sandık sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır.¹⁷⁹

1883 yılına gelindiğinde ise sandıkları tekrardan canlandırabilmek için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Öncelikle sandıklara sermaye sağlayan imece usulünün ve sonrasında bir çift öküze 15 kilo buğday alınmasının eşitlik ve güç kavramlarından uzak olmaları ve sermayenin sürekli bir gelir kaynağı olmamasından hareketle, sandıklara eşitliği de sağlayacak devamlı bir gelir kaynağı aranmış ve 1883 yılında %10 olarak alınan aşar vergisi %1 arttırılarak %11 olarak alınmaya başlamıştır. Ek Menafi Hissesi olarak adlandırılan % 1'lik zam neticesinde ise Memleket Sandıkları Menafi Sandıkları olarak anılmaya başlanmıştır. Yapılan bir diğer düzenleme ise sandıkların yönetiminin doğrudan devlete bırakılmış olması idi. Fakat ne yazık ki ülke geneline yayılan sandıkların etkin bir şekilde kontrolünün devlet tarafından yapılamamasına bağlı olarak da iyileştirme önlemleri yetersiz kalmıştır. 1888 yılına gelindiğinde ise sayısı 250'yi bulan Menafi Sandıkları tamamen kaldırılarak yerine özellikle tarım kesiminin kredi ihtiyacını karşılamak üzere Ziraat Bankası kurulmuştur. Bu sandıklardaki iki milyon¹⁸⁰ altın paradan fazla miktar da Ziraat Bankası'na devredilmiştir.¹⁸¹ Nihayetinde kooperatifçiliğin başlangıcı olarak

178 Hilal Müftüoğlu ve Volkan Aydos, *Türkiye'de Kooperatifçilik, Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya*, İstanbul: İTO Yayınları, 2001, ss. 14-15; Mülayim, *Kooperatifçilik*, ss. 49-50; Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, s. 13; A. Taner Topçu, *Kooperatifçiliğin Dünü, Bugünü*, Ankara, 1981, ss. 19-20; Çıkm ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 43.

179 Çıkm ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 43; Topçu, *Kooperatifçiliğin Dünü, Bugünü*, s. 19.

180 Bazı kaynaklarda bu miktar 10 milyon olarak belirtilmiştir. Bkz. Necdet Özdemir, *Kooperatifçilik*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981, s. 49.

181 Mülayim, *Kooperatifçilik*, ss. 51-52; Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, s. 13; Deryal, *Türk Hukuku'nda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, s. 171.

kabul edilen memleket sandıklarının günümüz kooperatiflerinden en önemli farkı ise halkın katılımından ziyade bir devlet adamının öncülüğünde başlamış olmasıdır.¹⁸²

Memleket sandıklarından sonra ise uzun bir dönem ülkemizde kooperatif hareketine rastlanmamıştır. 1911 yılında ise Ege bölgesinde kooperatifçilik hareketleri görülmeye başlamıştır. Şöyle ki, incir ihraç eden 45 tüccar birleşerek İzmir’de “Fig Packers” isimli bir tröst kurmuşlardır. Buna bağlı olarak da incir piyasasını ellerinde tutarak, istedikleri fiyatı belirlemeye başlamış ve zaten düşük fiyata yapılan incir satımı daha da kötü hale gelmiştir. Bu tröste karşılık olarak ise incir üreticileri Aydın İncir Himaye-i Zürra Anonim Şirketi’ni kurdular. Ancak bu şirket de ilgili tröstle rekabet edemeyince, kooperatif yolu ile tröste karşı konulması kararlaştırılmış ve tarım satış kooperatifleri kurulması münasip görülmüştür. Ancak kooperatif kurulmadan önce başarı sağlanabilmesi için üreticinin de mali yönden güçlü olmasını sağlamak gerekiyordu. Bu minvalde üreticilere kredi vermek için Milli Aydın Bankası kurulmuştur. Banka incir üreticilerine yardım maksadıyla “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı” adı ile ülkemizin ilk tarım satış kooperatifini kurmuşsa da başarı sağlanamamıştır.¹⁸³

1913 yılına gelindiğinde Ahmet Cevat tarafından “İktisatta İnkılap” adıyla bir kitap yayınlanmıştır. Söz konusu kitapta Ahmet Cevat aracılar ve yabancı tacirlerin Türk köylüsünü istismarından, tüketim ve satış kooperatifinden bahsetmiştir.¹⁸⁴ Yine 1913 yılında kooperatifçiliği geliştirmek maksadıyla İdare-i Umumiye Vilâyet Kanunu’na “Zirâi Teavün Şirketleri” adı ile kooperatif kurmaya yönelik madde eklenmiştir. Bu kanunda ziraat kooperatifleri için teavün şirketi tabiri kullanılmıştır.¹⁸⁵

1921 yılında ise Zonguldak Mutasarrıfının, Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilerin çalışma şartlarındaki olumsuzlukları bildirmesi üzerine, konuyu araştırmak üzere görevlendirilen Mahmut Celal Bayar’ın verdiği rapor da dikkate alınarak 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun kabul

182 Necdet Bilgin ve Şaban Tanıyıcı, *Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, s. 140.

183 Erçin, *Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrımcı Özellikleri*, s. 42; Mülayim, *Kooperatifçilik*, ss. 53-54; Çıkmın ve Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, s. 46; Kara, *Kooperatifçilik*, s. 26.

184 Fındıkoğlu, *Türkiye’de Kooperatifçilik*, s. 40; Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 53; Çiftçi ve Çukurova, *Kooperatifçilik 1*, s. 18.

185 Erçin, *Türk Hukuku’nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrımcı Özellikleri*, s. 47.

edildi. Söz konusu kanun 4. maddesi ile de maden çalışanları için ihtiyat ve teavün sandıkları yani kooperatif kurulmasını öngörmekteydi.¹⁸⁶

Cumhuriyetin ilânından önce kooperatifçilik konusunda atılan son adım ise İktisat Vekâleti tarafından çıkarılan, bütün kooperatif türlerini içeren, kooperatiflere İktisat Vekâleti bütçesinden yardım yapılmasını ve Ziraat Bankası'ndan kredi verilmesini düzenleyen, 97 maddelik “İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi” olmuştur. Ödemiş, İzmir, Bergama ve Bursa'da tütün kooperatifleri, Tire'de çiftçiler kooperatifi, Ankara ve Ceyhan'da Memurlar Tüketim Kooperatifleri bu nizamnameye bağlı olarak kurulan ilk kooperatiflerin bazılarıdır. Bu nizamnameye dayanılarak 1928 yılına kadar çoğu tarım kooperatifi olan 40'a yakın kooperatif kurulmuştur.¹⁸⁷

Cumhuriyet sonrası dönemde ise kooperatifçilik konusundaki düzenlemelerin, atılımların öncüsü bir sosyal reformcu Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Atatürk, 1920'li yıllardan ölümüne kadar kooperatif hareketinin düşünceleriyle, eylemleriyle en önemli destekçisi konumundadır.

Atatürk'ün kooperatifçilik ile ilgili ilk icraatı Cumhuriyet öncesi döneme, 1920 yılına dayanmaktadır. Şöyle ki Meclis Başkanı olduğu dönemde TBMM'ye sunulan Kooperatif Şirketler Kanunu Tasarısı'nda kendi imzası da yer almaktadır. Ancak bu tasarının dönemin savaş iklimi dolayısıyla Meclis'te sadece 5 maddesi görüşülüp kabul edilmiş, dolayısıyla tasarı tam olarak yasalaşamamıştır.¹⁸⁸

Cumhuriyetin ilanından 1 yıl sonra ise 498 sayılı “İtibari Zirai Birlikleri Kanunu” çıkarılarak çiftçilerin sınırsız ve zincirleme kefillik esasına göre kredilendirilmesi ve alım-satım işi yapabilecek kooperatifler kurulması amaçlanmıştır.¹⁸⁹ 1925 yılında Atatürk Ankara Memurlar Tüketim Kooperatifi'nin kuruluşuna önderlik ederek, kendisi de kooperatifin bir numaralı ortağı olmuştur.¹⁹⁰

186 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 397; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 47.

187 Özcan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, s. 71.

188 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 56.

189 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 49.

190 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 27; Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 58.

1926 yılında ise İtibari Zirai Birlikleri kurulmuş ve ilaveten bu birliklerin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair 58 maddelik bir kararname çıkarılmıştır.¹⁹¹

Ülkemizde kooperatiflerin bir kanun metni içine dâhil edilmesi ise 1924 yılında olmuştur. Şöyle ki 1850 yılında Tanzimat reformları etkisinde yürürlüğe giren Ticareti Berriye Kanunu ticaret şirketleri arasına kooperatifleri dâhil etmeyerek sadece anonim, kollektif ve komandit şirketleri saymıştır. Lâkin 15 Ocak 1924 yılında kabul edilen 396 sayılı kanunla ilgili kanunun 15. maddesine eklenerek kooperatifler de dördüncü ticaret şirketi olarak kabul edilmiştir. 1926 yılına gelindiğinde ise 865 sayılı TTK, 1850 sayılı Ticaret Kanunu'nun yerine kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. İlgili kanun 478-502 maddeleri arasında kooperatif şirketleri düzenlemekteydi. Aynı yasanın 121. maddesinde ise kooperatifleri "meslek, sanat veya maişetlerine ait ihtiyaç ve muamelelerini muavenet ve kefalet-i müteakabile sayesinde tedarik ve ifa eylemek maksadıyla teşkil edilen şirket" şeklinde tanımlamıştır.¹⁹²

1924 yılında kabul edilen İtibari Zirai Birlikler Kanunu'ndan, uygulanma konusundaki önemsizlikten ötürü sonuç alınamayınca, ilgili kanunun yerine 1929 yılında 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkartıldı.¹⁹³ Bu kanunla birlikte kooperatif kelimesi ilk olarak resmi literatüre girmiş oldu.¹⁹⁴ Söz konusu kanuna ilişkin görüşlerini ise Atatürk mecliste yaptığı konuşmada şöyle dile getirmiştir. "Bu yıl Zirai Kooperatif Teşkilatı'na başlanmış olması bilhassa memnuniyetimizi mucip oluyor. Bu kooperatifleri memleketin her tarafına teşmil etmeyi ziyadesiyle iltizam ediyoruz."¹⁹⁵ Amaca ulaşma konusunda 1470 sayılı kanun başarılı olmuş diyebiliriz. Şöyle ki kanun çıkarılmasından itibaren 1 yıl içinde 550 köyde 29170 ortağın iştirakiyle 191 kooperatif kurulmuştur. 1935 yılına kadar yürürlükte kalan kanun çerçevesinde netice itibariyle ise 3000 köyde 67000'den fazla ortağın iştirakiyle kooperatif sayısı da 668'i bulmuştur.¹⁹⁶ Kooperatif düzenlemeler açısından Atatürk

191 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 50; Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 54.

192 Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, s. 27; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 49.

193 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 51.

194 Özcan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, s. 73.

195 İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *Kooperatifçi Atatürk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 1710.

196 Özcan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, s. 73.

dönemi içerisinde en verimli yıl ise 1935 yılı olmuştur. Aynı yıl içerisinde hem 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu hem de 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu Atatürk'ün bizzatıhi direktifleriyle çıkartılarak yürürlüğe sokulmuştur.¹⁹⁷ Söz konusu kooperatifler ise günümüzde hala faaliyette olmakla birlikte sayıları da aynı zamanda 3000'e yakındır.¹⁹⁸

Atatürk'ün ölümü ile birlikte kooperatiflere yeterince önem verilmemeye başlanmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde ise özel teşebbüslere verilen önemin artmasına binaen kooperatifler bir süre tamamen ihlâl edilmiştir.¹⁹⁹ 1956 yılında 6762 sayılı TTK ile kooperatifler önceki kanun döneminde olduğu gibi ticaret şirketleri arasında sayılmıştır. Kooperatif konusunda ilk özel kanun ise 1969 yılında kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'dur. İlgili kanunun kooperatifçilik konusunda mevzuatımız açısından önemli bir boşluğu doldurduğu yadsınamaz bir gerçektir.²⁰⁰ Şöyle ki söz konusu kanun yürürlüğe girince 6762 sayılı TTK'nın kooperatifleri düzenleyen 485-502 maddeleri iptal edilerek 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na yollama yapılmıştır.²⁰¹ Ayrıca ilgili kanun döneminde kooperatifçilik yükselme eğilimine girmiştir.²⁰²

Kooperatiflerden anayasal bağlamda ise ilk olarak 1961 anayasası ile bahsedilmiştir. 1876 tarihli Kanuni Esasi ile, 1921 ve 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunları'nda, kooperatiflerle alakalı olarak herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak 1961 Anayasası öncelikle "Devlet kooperatifçiliğın gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır." şeklindeki 51. maddesi ve bu maddeye ilaveten 52 ve 53. maddeleriyle kooperatiflere anayasal bir statü kazandırmıştır. Nihayetinde 1982 Anayasası da 171. maddesi ile bu statüyü muhafaza etmiştir.²⁰³

197 Ziya Gökalp Mülayim, *Atatürk'ten Bugüne Kooperatifçilik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1998, s. 17.

198 Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 61.

199 Mülayim, *Kooperatifçilik*, s. 65.

200 Rehber, *Kooperatifçilik*, s. 56.

201 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 53.

202 Aktepe, *Kooperatif İşletmeciliği*, s. 15.

203 Bilgin ve Tamıyıcı, *Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, ss. 147-148; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 54.

1.6. Kooperatiflerin Sınıflandırılması

1.6.1. Genel Olarak

Sermaye unsuru yerine şahıs unsurunun daha ağır bastığı bir teşekkül olan kooperatiflerde, ortaklar arasında eşit hak ve vazife olması prensibi mevcuttur. Dolayısıyla kooperatifler bir şahıs birliği ve teşebbüstür. Bu iki unsur ise kooperatiflerin sınıflandırılmasını mümkün kılacak mahiyettedir. Şöyle ki kişi birliği ile bu birlikler tarafından yönetilen teşebbüsler arasında var olan ihtiyaçların mahiyetindeki çeşitlilik, farklı kooperatif türleri olmasını ve bu kooperatiflerin de belli bir tasnife tabi tutulmasını icap ettirmiştir.²⁰⁴

Günümüz dünyasında o kadar farklı alanlarda değişik kooperatif türleri vardır ki bu kooperatifleri sadece belli birkaç unsura göre sınıflandırmak ise kolay değildir.²⁰⁵ Ancak her ne kadar ekonomistler, sosyologlar ve kooperatif bilimciler kooperatifleri kendi nokta-i nazariyelerinden çeşitli türlere ayırmış olsalar da, bu bağlayıcı bir ayırım değildir.²⁰⁶

Kooperatiflerin sınıflara ayrılması açısından 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'muzda da herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Lâkin 3476 sayılı Kanun ile birlikte 1163 sayılı Kooperatif Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden biri de Koop. K. md. 56/2 ile getirilen, herhangi bir kooperatifin yönetim kurulu üyelerinin aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmaması gerekliliğidir. Söz konusu hükme ise 30.06.1989 tarih ve 22311 sayılı genelge ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı açıklık kazandırmıştır. Şöyle ki, ilgili bakanlık uygulamada örneği bulunan kooperatifleri çalışma konuları, amaçları ve ortakların özellikleri yönünden sınırlayarak, kooperatifleri 15 tür olarak belirlemiştir.²⁰⁷ Söz konusu 15 kooperatif ise şu şekildedir:²⁰⁸

- 1- Konut Yapı Kooperatifi
- 2- Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi

204 Henry Faucherre, *Kooperatif*, Salâhaddin Sözeri (çev.), Ankara: Sebat Matbaası, 1951, ss. 14-15.

205 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 84.

206 Kemal Özmen, *Kooperatiflerde Genel Kurul İşlemleri*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 18.

207 İlgili bakanlık Koop. K. md. 88'e istinaden kendisinin hazırlaması gerekli anasözleşmelerde bu tür sınıflandırmalara gitmiştir. Bkz. Özmen, *Kooperatiflerde Genel Kurul İşlemleri*, s. 18.

208 Aykan, *Kooperatif Üyeliğinden Çıkarılma ve Çıkarılma Kararına İtiraz Davası*, ss. 17-18; Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, ss. 71-72.

- 3- Küçük Sanat Kooperatifi
- 4- Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi
- 5- Deniz Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi
- 6- Üretim ve Pazarlama Kooperatifi
- 7- Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet Kooperatifi
- 8- Tahmil ve Tahliye Kooperatifi ile Hamallar Taşıma Kooperatifi
- 9- Turizm Geliştirme Kooperatifi
- 10- Tüketim Kooperatifi
- 11- Temin Tevzi Kooperatifi
- 12- Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi
- 13- İşletme Kooperatifi
- 14- Yayıncılık Kooperatifi
- 15- Sigorta Kooperatifi

Kooperatifler konusunda muhtelif sınıflandırmalar mevcuttur. Şöyle ki, kooperatifler tek amaçlı veya çok amaçlı olup olmamalarına göre, faaliyet alanlarına göre, ürettikleri mal veya hizmet türlerine göre, ortakların sorumluluklarına göre, yasal dayanakları açısından ve nihayetinde bağlı buldukları bakanlık nezdinde sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Biz ise konuyu diğer sınıflandırmalar hakkında asgari bilgi verdikten sonra bakanlık nezdinde sınıflandırma suretiyle açıklayacağız.

Tek amaçlı kooperatifler ortaklarının sadece bir konudaki ihtiyacına cevap veren kooperatiflerdir. Yani söz konusu kooperatiflerin amacı sadece belirli bir fonksiyonun edasıdır. Bu fonksiyonlar ise örnek mukabilinde kredi, ulaştırma, satış, satın alma, konut, sigorta gibi alanları kapsamaktadır.²⁰⁹ Genellikle kalkınmış ülke toplumlarında ve özellikle Avrupa'da yaygın olan kooperatif şekli tek amaçlı kooperatiftir. Bunun sebebi ise söz konusu kooperatiflerin belirli alanda uzmanlaşmaları ve bu alanda ortaklarına hizmet sunmalarından ötürü, tek amaçlı kooperatiflerdeki hizmet kalitesinin yüksek olmasıdır. Ancak bu durum tüm kooperatiflerin tek amaçlı olmasını gerektirmemektedir.²¹⁰ Ülkemizdeki tek amaçlı kooperatifler ise; tarım kredi kooperatifleri, tarımsal donatım kooperatifleri, satış kooperatifleri, yapı kooperatifleri, hayvancılık kooperatifleri, balıkçılık kooperatifleri,

209 Ökçesiz, *Üçüncü Sektör Kooperatifler Kooperatifçilik*, ss. 85-86.

210 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 87.

sigorta kooperatifleri, nakliyat kooperatifleri, okul kooperatifleri ve esnaf kefalet kooperatifleridir.²¹¹

Çok amaçlı kooperatifler ise az gelişmiş ülkelerde sık görülmekle birlikte, ortaklarının birçok konudaki ihtiyacına cevap vermek amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Ancak yapılan birçok iş olmakla birlikte, çok amaçlı kooperatiflerde öncelikle yapılan bir esas iş ve bu işe eklenen ikinci derece olarak kabul edilen tali işler mevcuttur. Yani çok amaçlı kooperatifler bir alanda yoğunlaşmakla birlikte, değişik alanlara da yönelmektedirler. Mesela böyle kooperatiflerde ortağın kredi ihtiyacını karşılamak esas amaç iken, buna ilave olarak ürün değerlendirilmesi yapılması ise tali amaçtır.²¹² Çok amaçlı kooperatifler için önem arz eden husus ise tali olarak yapılan işler konusundadır. Şöyle ki söz konusu işlere, sürekli ikincil işler olarak bakılması neticesinde bu işler aktif olarak yerine getirilmemekte ya da getirilse bile ekonomik olmamaktadır.²¹³ Böyle bir durumun ise kooperatiflerde kaosa yol açabileceği, belirgin ve kesin işleyen bir çarka sahip olmamakla birlikte çok amaca sahip olan kooperatiflerin asıl amacından da uzaklaşacağı öngörülmektedir.²¹⁴ Çok amaçlı kooperatiflerin ülkemizdeki en güzel örneği ise, köyün yerleşim alanlarını düzenlemek, gerekli tesisler kurup yönetmek, üretilen ürünlerin pazarlamasını yapmak gibi birçok amaca sahip olan eski adıyla Köy Kalkınma şimdiki adıyla ise Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir.²¹⁵

Kooperatiflerin tasnifi konusunda yapılan bir diğer ayırım ise kooperatifleri faaliyet alanlarına göre sınıflandırmaktır. Faaliyet alanlarına göre kooperatifler ise tarımsal kooperatifler ve tarım dışı kooperatifler olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır.

Tarımsal kooperatifler, tarım sektörü içerisinde yerini almış ve tarım alanında faaliyet gösteren kooperatiflerdir. Dolayısıyla tarım kooperatiflerinin ortakları çiftçilerden oluşmaktadır. Zaten bu kooperatiflerin amacı da çiftçilerin ekonomik haklarının korunması ve çiftçilerin işletmelerinden daha fazla kâr edebilmelerinin sağlanmasıdır. Ayrıca tarımsal üretimde ve tarım ürünlerinin işlenmesinde de önemli

211 Çiftçi ve Çukurova, *Kooperatifçilik 1*, s. 79.

212 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 87.

213 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 87.

214 Ökçesiz, *Üçüncü Sektör Kooperatifler Kooperatifçilik*, s. 86.

215 Çiftçi ve Çukurova, *Kooperatifçilik 1*, s. 80.

bir yere sahip olan tarımsal kooperatifler, genellikle tek amaçlıdır. Ancak kalkınmakta olan ülkelerde çok amaçlı tarımsal kooperatiflere de rastlanmaktadır.²¹⁶

Ülkemizde bulunan tarımsal kooperatifler ise; tarımsal kalkınma kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri, tarım işleme kooperatifleri, arazi kullanma kooperatifleri, tarım hizmet kooperatifleri, tarım sigorta kooperatifleri, tarım alım kooperatifleri ve tarım satış kooperatifleridir.²¹⁷

Tarım dışı kooperatifler ise, tarım dışı alanda ortaklarına hizmet sunan kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin amacı ise, ortaklarının ihtiyaçlarının kolay bir şekilde karşılanması ve devletin verdiği krediler ile özel sektör kredilerinin ve ayrıca kendi birikimlerinin nasıl daha verimli bir şekilde kullanılacağı hususunda ortaklarına yardımcı olmaktır. Tarım dışı kooperatiflerin ülkemizdeki görünüşleri ise; tüketim kooperatifleri, konut kooperatifleri, esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri, motorlu taşıyıcılar kooperatifleri, küçük sanat kooperatifleri, ecza kooperatifleri, işyeri yapı kooperatifleri ve turizm kooperatifleridir.²¹⁸

Kooperatiflerin tasnifi konusunda yapılan ayrımlardan biri de ürettikleri mal ve hizmet türüne göre kooperatiflerin sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırmaya giren kooperatifler ise üretim ve tüketim kooperatifleridir.

Üretim kooperatifleri, üreticilerin bir araya gelerek kurduğu ve ihtiyaçları olan mal veya hizmetlerin üretildiği kooperatiflerdir. Üretimden tüketime kadar bütün üretim aşamalarında faaliyette bulunan üretim kooperatiflerinde amaç, ürünlerin kooperatif aracılığıyla satılarak, ortakların tek başlarına elde edemeyecekleri fiyat avantajlarını yakalamaktır. Ayrıca kooperatifleşmek suretiyle güçlerini birleştiren ortaklar, ürünlerini işleyecek muhtelif üretim tesislerini de kurarak, ucuz maliyetle imalat yapmakta ve aracısız yaptıkları satış neticesinde yüksek gelirler elde etmektedirler.²¹⁹ Üretim kooperatiflerinin ülkemizdeki görünüşleri ise, yapı kooperatifleri, tarım işleme kooperatifleri, pazarlama kooperatifleri ve taşıyıcılar kooperatifleridir.²²⁰

216 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 89; Ökçesiz, *Üçüncü Sektör Kooperatifler Kooperatifçilik*, s. 87.

217 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 89.

218 Filiz Tutar/Cemile Alpaslan/Erdinç Tutar ve Ahmet Turgut, Türkiye’de Yerel Kalkınmanın Yeni Aktörü Üçüncü Sektör: Kooperatifler, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Mart, 2014, Sayı:1, s. 506.

219 Sebahattin Karanlık, *Kooperatifler ve Muhasebesi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 13

220 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 88.

Tüketim kooperatifleri ise, genellikle dar gelirli tüketicilerin bir araya gelerek kurdukları kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerde tüketim malları toptan ve düşük fiyatla alınarak, tüketiciye aracısız bir şekilde sunulmaktadır. Böylelikle hem piyasa açısından fiyat istikrarı sağlanmakta hem de ortaklar güvenilir ve ucuz ürün alıp tüketme imkânına kavuşmaktadır. Tüketim kooperatiflerine örnek verecek olursak, okul kooperatifleri tüketim kooperatiflerinin somut bir örneğidir.²²¹

Kooperatifleri sınırlı sorumlu veya sınırsız sorumlu olarak da sınıflandırabiliriz. Sınırlı sorumlu kooperatiflerde, ortaya çıkan borç neticesinde, kooperatif öz kaynakları ile borcu karşılayamazsa ortaklar belirli bir sınıra kadar kooperatifin borcundan sorumlu tutulmaktadır. Bu sorumluluk sınırı ise ortağın kooperatife koyduğu sermaye miktarı kadar olabileceği gibi, anasözleşmeye bu yönde bir hüküm konulmasıyla birlikte, ortak kooperatife koyduğu sermaye dışında kişisel olarak borcun belirli bir miktarından daha sorumlu tutulabilmektedir.²²² Sınırsız sorumlu kooperatiflerde ise, ortaklar kooperatife koymuş oldukları sermaye dışında ayrıca şahsi malvarlıkları ile de sorumludurlar.²²³ Yani kooperatif şayet bir borcunu ödeyemezse kooperatif ortakları kendi malvarlıklarından müteselsil bir şekilde bu borcu ödemek zorundadırlar.²²⁴

Kooperatiflerin tasnifi konusunda çok görülmemekle birlikte kooperatifleri profesyonel, işyeri, işkolu ve bağımsız kooperatifler olmak üzere sınıflandırmaya tabi tutanlar da vardır.²²⁵

Nihayetinde, kooperatiflerin tasnifi konusunda yapılan ayrımlardan biri de kooperatiflerin hangi kanuna bağlı olarak kurulduğu ve faaliyet gösterdiği noktasında yapılan ayrımdır.

Kooperatifler ülkemizde şu an itibariyle üç ayrı kanuna göre kurulup faaliyet göstermektedirler. Kooperatifler konusunda 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu temel düzenlemedir. Bu kanunla birlikte tarım kredi kooperatiflerinin kuruluş ve işleyişlerine ilişkin özel hükümleri içeren 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile tarım satış kooperatifleri için çıkarılan 4572 sayılı Tarım Satış

221 Karanlık, *Kooperatifler ve Muhasebesi*, s. 14; Kara, *Kooperatifçilik*, ss. 88-89.

222 Kooperatifler Kanunu md. 30 hükümlerine bakınız.

223 Kooperatifler Kanunu md. 29 hükümlerine bakınız.

224 Karanlık, *Kooperatifler ve Muhasebesi*, ss. 15-16.

225 Geniş bilgi için bkz. Şule Özüekren, *Nasıl Bir Konut Kooperatifçiliği?*, Ankara: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1996, ss. 20-21.

Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun kooperatif mevzuatımızı oluşturan diğer kanunlardır.²²⁶

1.6.2. Bağlı Bulunduğu Bakanlıklar Nezdinde Kooperatiflerin Sınıflandırılması

Ülkemizde bulunan kooperatifler faaliyet gösterdikleri alana bağlı olarak 3 farklı bakanlığın gözetimi ve denetimi altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunumuzda ilgili bakanlık²²⁷ olarak tabir edilen söz konusu 3 bakanlık ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'dır. Dolayısıyla kooperatiflerin çalışma alanlarını göz önünde bulundurarak, kooperatifleri bağlı bulunduğu bakanlık nezdinde sınıflandırma yoluna gideceğiz.

1.6.2.1. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına Bağlı Kooperatifler

Günümüz dünyasında tarım ürünlerindeki düşük verim, üretim miktarına bağlı olarak fiyatlarda ve elde edilen gelirden meydana gelen dalgalanmalar tarımsal alanda kooperatifçiliği zorunlu kılmıştır. Ülkemizde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kooperatifler de tarımsal amaçlı kooperatiflerdir. Dolayısıyla tarımsal amaçlı kooperatifler açısından ilgili bakanlık Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'dır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın gözetimi ve denetimi altında faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatifler ise şöyle sıralanabilir:²²⁸

- Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri
- Sulama Kooperatifleri
- Su Ürünleri Kooperatifleri
- Pancar Ekicileri Kooperatifleri
- Tarım Kredi Kooperatifleridir.

226 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 28.

227 Ek madde 1: Bu kanunda geçen Bakanlık isimleri "ilgili bakanlık" olarak değiştirilmiştir.

228 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 30.

1.6.2.1.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Tarımsal kalkınma kooperatifleri, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nu değiştiren 3476 sayılı kanunun yayımlanmasından sonra hazırlanan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Anasözleşmesi'ne göre kurulan kooperatiflerdir.²²⁹ Daha çok kırsal kesimde yaşayan insanların gelirlerinin arttırılmasına yönelik olarak çok amaçlı kurulan ve köy kalkınma kooperatifi, orman köyünü kalkındırma kooperatifi, hayvan üreticileri tedarik ve pazarlama kooperatifi ve çay ekicileri istihsal ve satış kooperatifi olmak üzere dört çeşit kooperatifi bünyesinde bulunduran tarımsal kalkınma kooperatiflerinin amaçları anasözleşmelerinde aşağıdaki biçimde sıralanmıştır:

-Ortaklarının her türlü hayvancılık, ormancılık ve bitkisel konulardaki üretimini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak,

-Ortaklarına iş sahası temin etmek ve ortakların sosyo-ekonomik yönden gelişmelerine yardımcı olmak,

-Ortaklarının ekonomik gücünün arttırılması için doğal kaynaklardan yararlanmak ile ev ve el sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesine vesile olacak tedbirler almaktır.²³⁰

1.6.2.1.2. Sulama Kooperatifleri

İlk örneğinin 1962 yılında Eskişehir'in Sarıcakaya ilçesine bağlı Karaoğlan köyünde verildiği sulama kooperatifleri; Zirai Sulama, Toprak Muhafaza ve Arazi Islahı Kooperatifleri kısaca ise Toprak-Su Kooperatifi olarak da tanımlanmaktadır.²³¹

Sulama kooperatiflerinin amacı, devletçe inşa edilerek tamamlanmış veya tamamlanacak olan sulama tesislerinden veya her ne şekilde olursa olsun tarım alanlarından çıkarılan suyun ziraat sahasında kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj gibi zirai sulama tesislerini işletmek ve bakımını sağlamaktır.²³²

229 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 186.

230 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 31.

231 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 186.

232 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 511.

Ülkemizde 295.993 çiftçinin ortağı olduğu, 2487 tane sulama kooperatifi bulunmaktadır. Ayrıca 732 birim kooperatifin ortağı bulunduğu 13 adet sulama kooperatifi üst birliği ve bu üst birliklerinin de bağlı bulunduğu Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği bulunmaktadır.²³³

1.6.2.1.3. Su Ürünleri Kooperatifleri

Su Ürünleri Üretim ve Değerlendirme Kooperatifleri ile Balıkçılık Kooperatiflerini bünyesinde barındıran su ürünleri kooperatiflerinde amaç, su ürünlerinin avlanması konusunda üretici ve avcıları örgütlemek, her türlü su ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, işlenmesi, depolanması ve pazarlanması konularında ortaklarına hizmet sunmak ve gerekli durumlarda bu konularla alakalı olarak tesisleşmeyi sağlamak ve bu tesisleri işletmektir.²³⁴

1.6.2.1.4. Pancar Ekicileri Kooperatifleri

İlk olarak 1951 yılında Adapazarı'nda kurulan pancar ekici kooperatiflerinde amaç; pancar tarımının geliştirilmesi, ortaklarının ihtiyacı olan her türlü tarımsal araç ve gereçlerin temini, ortaklarını sosyo-ekonomik ve kültürel yönden kalkındırmak, ortakların tarımsal çalışmalarını düzenlemek, ortakların pancar dışındaki ürünlerinin pazarlanmasına yardımcı olmak ve pancar ekicileri ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. arasında uyum sağlanmasına yardımcı olmaktır. Kuruluş amaçları ve kooperatifin işleyişindeki kendine özgü farklılık pancar ekici kooperatiflerini diğerlerinden ayırmaktadır. Şöyle ki bu kooperatiflerde, ortak paylarından bir kısmı yeni şeker fabrikaları kurulmasına ayrılmıştır.²³⁵

Ülkemizde bulunan pancar ekicileri kooperatifi sayısı 31 adettir.²³⁶ Pancar ekici kooperatiflerinin hem bölge hem de merkez birliği olarak kabul edilen üst örgütü ise 31.12.1972 tarihinde kurulan kısa adı Pankobirlik olan Sınırlı Sorumlu Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri Birliği'dir.²³⁷

233 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 31.

234 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 32.

235 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 32; Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 185.

236 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 32.

237 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 185.

1.6.2.1.5. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarımda kredi ihtiyacının karşılanmaya başlaması ilk olarak memleket sandıklarının kurulmasıyla birlikte halkın imece şeklinde ve karşılıklı yardıma dayanarak çalışması suretiyle olmuştur. Memleket sandıklarının kalkmasıyla birlikte ise bu kredi menafi sandıkları tarafından, daha sonralarda da aynı amacı taşıyan İtibari Zirai Birlikleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri adı verilen kuruluşlar tarafından yerine getirilmiştir.²³⁸

Tarım Kredi Kooperatifleri ile ilgili ilk yasal düzenleme 1924 yılında çıkarılan 498 sayılı İtibari Zirai Birlikleri Kanunu'dur. Uygulama konusundaki önemsizlik neticesinde sonuç alınamayan İtibari Zirai Birlikleri Kanunu yerine ise 1929 yılında kooperatif kelimesinin ilk defa resmi literatüre²³⁹ girmiş olduğu 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu kabul edilmiştir. Takip eden yıllarda çıkarılan 1935 tarihli 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ve 1972 tarihli 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu da, tarım sektöründe faaliyet gösterenlere tarımsal kredi sağlamak amacıyla kabul edilen diğer kanunlardır.²⁴⁰

Ülkemizdeki Tarım Kredi Kooperatifleri faaliyetlerini 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre sürdürmektedirler. Ancak 1972 yılında kabul edilen kanun birtakım değişikliklere uğramıştır. Şöyle ki, ilk olarak 1984 yılında 237 sayılı KHK ile değişikliğe uğramış olan 1581 sayılı kanun, takip eden yıl içerisinde de 237 sayılı KHK'yı kanun haline getiren 3233 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.²⁴¹ 1995 yılına gelindiğinde ise 553 sayılı KHK'nın çıkarılması ile tarım kredi kooperatifleri demokratik ve özerk bir yapıya kavuşturularak hem demokratikleşme yolunda önemli bir adım atılmış hem de tarım kooperatifleri, birlikleri ve merkez birlikleri yönetimi de değiştirilerek kooperatifçilik ilkeleri ile de uyum sağlanmıştır. Nihayetinde de 2005 yılına gelindiğinde, tarımda yeniden yapılandırma adı altında, 553 sayılı KHK 5530 sayılı Kanun ile bir kez daha değiştirilmiştir.²⁴²

238 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 189.

239 Özcan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, s. 73.

240 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 189.

241 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 498.

242 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 222.

Tarım kredi kooperatiflerinin amacı, ortaklarının üretimini düzeltmek, arttırmak ve kıymetlendirmek için ucuz üretim kredisi açmak ve kooperatif ortaklarını zararlı kredi yollarına başvurmadan alıkoyarak, ortakların yurt içi ve dışında rekabet edebilme kabiliyetlerini azami seviyeye çıkarmaktır.²⁴³ Yani tarım kredi kooperatifleri ortaklarının çevirme ve donatma ihtiyaçlarını karşılamak üzere, zirai üretim için gerekli araç, gereç, makine ve tohumluk vb. ihtiyaçların satın alınması için ortaklarına kredi sağlamaktadır. Bütün bu amaçlar dikkate alındığında ise tarım kredi kooperatiflerinin çok amaçlı kooperatifler olduklarını görmekteyiz.²⁴⁴

Tarımsal kredi kooperatifleri ülkemizde yaygın olarak görülen kooperatif tiplerinden biridir. Bugün ülkemizde 2015 yılı itibariyle 1767 tarım kredi kooperatifi ve 16 tarım kredi kooperatifleri üst birliği bulunmaktadır. Bu kooperatifler ve üst birlikleri ise birlikte Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'ni oluşturmaktadırlar. Bu kuruluşların ortak sayısı da yine 2015 yılı itibariyle 1.082.978'dir.²⁴⁵ Tarım kredi kooperatifleri açısından önemli bir husus da üst birliğe girme zorunluluğu olmasıdır. Bu durumun tarım kredi kooperatiflerindeki en bariz neticesi ise bu kooperatiflerde daha derli toplu bir örgütlenmenin var olmasıdır.²⁴⁶

1.6.2.2. Çevre ve Şehircilik Bakanlığına Bağlı Kooperatifler

Ülkemizde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kooperatif sayısı 3 olmakla birlikte bu kooperatifler;

- Konut Yapı Kooperatifleri,
- Küçük Sanayi Siteleri İşyeri Yapı Kooperatifleri,
- Toplu İşyeri Yapı Kooperatifleri'dir.

1.6.2.2.1. Konut Yapı Kooperatifleri

Konut kooperatifleri bir ev sahibi olmak istemelerine rağmen, kendi imkânlarıyla bunu elde edemeyecek kişilerin kurdukları kooperatiflerdir.²⁴⁷ Konut yapı kooperatiflerinin ortaklarının genellikle orta ve alt grup gelir seviyesine sahip

243 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 189.

244 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, ss. 498-499.

245 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

246 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 32.

247 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 520.

kişiler olmalarından hareketle, bu kooperatiflerinin temel amacının ortaklarının barınma ihtiyacının karşılanması olduğunu söyleyebiliriz.²⁴⁸ Konut Yapı Kooperatifleri Anasözleşmesi 6. maddesi ile konut yapı kooperatiflerinin amaçlarını daha ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Söz konusu maddeye göre ise konut yapı kooperatiflerinin amaçları şunlardır:

- *Arsa ve arazi satın alır, birleştirir, imar planına uygun biçimde böldürerek alt yapı, plan ve proje ve maliyet hesapları hazırlar ve ortaklarına konut yaptırır.*
- *Yaptırılan konutların mülkiyetini anasözleşmede yazılı esaslara göre ortaklarına aktarır.*
- *Ortakların sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli tesisleri kurar, bunları ortaklarına aktarabilir.*
- *Yukarıdaki fıkralardaki yazılı hususları sağlamak üzere, ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalarda bulunabilir, gayrimenkul ve menkulleri iktisap eder, kiralar, kiraya verir, satar ve benzeri tasarruflarda bulunur, aynı haklar tesis eder.*
- *Kooperatifin kendi ihtiyacının karşılanması amacıyla ilgili finansman kuruluşlarına başvuruda bulunur, borçlanır, açılan kredinin zamanında ve amacına uygun kullanılmasını sağlayıcı tedbirleri alır.*
- *Konut yapımının imkânsızlaşması halinde, kooperatife ait arsayı parselleyerek, genel kurulca karara bağlanması şartıyla kura ile ortaklarına dağıtır.*
- *Konut yapı kooperatifleri üst kuruluşlarına katılır.*
- *Gerektiğinde ortaklar ve personel için yardım fonları oluşturur, konusu ile ilgili eğitim, yayın, araştırma ve benzeri faaliyetlerde bulunur.²⁴⁹*

Günümüz şartlarında konut sahibi olabilmek, insanlarımız açısından önemli bir ekonomik ve psikolojik rahatlama sağlayan bir kazanımdır. Bu kazanımı elde edebilmek isteyen birçok insan ise çareyi konut yapı kooperatiflerinde aramaktadır. Ancak konut kooperatiflerine giren birçok orta ve dar gelirli aile ise arzuladıkları amaca yeterince ulaşamamaktadırlar. Bunun genel nedenleri ise konut kooperatifleri üzerinde etkin bir devlet denetiminin olmaması ve bu konuyla alakalı olarak kooperatif ortaklarınca yeterli bilgiye ve bilince sahip olunmaması gösterilebilir. Ayrıca bu kooperatiflerle alakalı olarak kamuoyunda sürekli olarak gündemi meşgul eden yolsuzluk iddiaları ve başarısızlıklar da bu kooperatiflerin gelişmemelerine ve dolayısıyla da amaçlarına ulaşamamalarına neden olmaktadır.²⁵⁰

248 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 40.

249 Nazif Kaçak, *Açıklamalı-İçtihatlı-Örneklerle Konut Yapı Kooperatifleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, ss. 33-34.

250 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 73.

Kamuoyunda her ne kadar konut kooperatifleri hakkında olumsuz bir intiba olsa da, ülkemizde şu an itibariyle kooperatif türleri arasında en fazla sayıya sahip olan kooperatif türü Konut Yapı Kooperatifleridir.²⁵¹

Ülkemizde kurulan ilk konut kooperatifi 1934 yılında Ankara'da kurulan Bahçelievler Yapı Kooperatifi'dir.²⁵² Evsiz memurları veya benzer vaziyetteki vatandaşları birer ev sahibi yapmak isteyen bu kooperatifin ortakları bakanlıklarda, bankalarda ve diğer resmi kurumlarda memur olarak çalışan kimselerdi. Kısa süre içerisinde 150 konut yapma başarısı gösteren bu kooperatifin başarısındaki en önemli unsur ise, dönemin bayındırlık bakanının fahri başkan seçilmesi ve valiye de arsa verilerek ortak yapılması neticesinde kooperatifin devlet ve belediye tarafından da özel yardım görmesidir.²⁵³

2015 yılı itibariyle ülkemizde 54.996 tane konut yapı kooperatifi, 338 tane konut yapı kooperatifi birliği ve 3 tane de merkez birliği bulunmaktadır.²⁵⁴

1.6.2.2.2. Küçük Sanayi Siteleri İşyeri Yapı Kooperatifleri

Küçük sanayi siteleri işyeri yapı kooperatifleri, ortaklarının küçük sanayici veya zanaatkâr olduğu ve günün teknik şartlarına uygun bir işyeri elde edebilmek amacıyla kurulan kooperatiflerdir.²⁵⁵ Şöyle ki küçük sanayi sitesi uygulamalarından önce esnaf, sanatkâr ve küçük işletmeler dağınık bir şekilde, elverişsiz koşullarda, plansız ve denetimsiz bir şekilde yapılaşmış dükkânlarda üretim yapmak zorunda kalıyorlardı. Bu durum ise üretimde verimsizliğin yanı sıra çevre kirliliğine ve dağınık kentleşmeye de sebep olmaktaydı.²⁵⁶

İlk olarak planlı kalkınma dönemi olan 1960'lı yıllarda başlayan küçük sanayi siteleri işyeri yapı kooperatiflerinde örnek anasözleşmeye göre amaç; anasözleşmede bulunan imalat ve tamiratla ilgili meslek gruplarında faaliyet gösteren esnaf ve sanatkârlar ile sanayicilerin, günün şartlarını karşılayabilecek modern ve teknik bir işyeri sahibi olmaları ve topluluğun umumi hizmetlerini karşılayabilecek tesisleri

251 Konut Kooperatifleri %64'lük oranı ile açık ara en fazla tercih edilen kooperatif türüdür. Bkz. Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 41.

252 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 182.

253 Ruşen Keleş, *Kooperatifçilik İlkeleri ve Sosyal Konut Politikası Açısından Türkiye'de Konut Kooperatifleri*, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1967, ss. 41-42.

254 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

255 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 487.

256 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 41.

içinde barındıran küçük sanayi siteleri kurarak, ortaklarının teknik görgü ve bilgilerini arttırmak, ortaklarını modern ve gelişmiş imalat metotlarından faydalandırmak ve işbirliği ve ihtisaslaşmanın gerçekleştirilmesi gibi çalışmalar neticesinde ortaklarının mesleki gelişimlerini sağlamaktır. Bu amaçlardan hareketle kooperatif;

- *Arsa ve arazi satın alır, birleştirir imar planına uygun biçimde böldürerek altyapı, plan, proje ve maliyet hesapları hazırlar ve ortaklarına toplu işyeri yaptırır.*
- *Altyapı, küçük sanayi sitesi ve müşterek tesislerin plan ve projelerini yaptırır.*
- *Taşınır ve taşınmaz mallar ve haklar edinir, bunları satar, ipotek eder, kiraya verir işletir ve kullanır. Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan kredi alan kooperatifler bu konuda Bakanlığın iznini alır.*
- *Ortaklarının sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli tesisleri kurar, bunları ortaklarına aktarabilir. Ancak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığından kredi alan kooperatifler bu konuda Bakanlığın iznini alır.*
- *Yaptırılan işyerlerinin mülkiyetini anasözleşmede yazılı esaslara göre kura ile ortaklarına aktarır.*
- *Amacına ulaşmak için kredi veren kurum ve kuruluşlardan borç para alır, açılan kredinin amacına uygun olarak kullanılmasını sağlar.*
- *İlgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapar, küçük sanayi sitesi yapı kooperatifleri üst kuruluşlarına katılır.*
- *Gerektiğinde ortaklar ve personel için yardım fonları oluşturur, konusu ile ilgili eğitim, yayın, araştırma ve benzeri faaliyetlerde bulunur.²⁵⁷*

Şehrin planlı gelişmesinde önemli katkısı bulunan, az gelişmiş bölgelerde de sanayinin gelişmesine öncülük eden, tarım alanlarının sanayide kullanılmasının önüne geçen ve birbirlerini tamamlayan sanatkârların bir arada ve bir program dâhilinde üretim yapması neticesinde üretimde verimliliğin sağlanmasında²⁵⁸ önemli rol oynayan küçük sanayi siteleri işyeri kooperatiflerinin kısmen de olsa olumsuz yanları da mevcuttur. Şöyle ki, bu kooperatiflere ortak olabilmek için esnaf veya zanaatkâr olmak şart değildir. Yani isteyen herkes bu kooperatiflere ortak olabilmektedir. Dolayısıyla bazen spekülâtif olarak ortaklardan birinin birden fazla işyerine sahip olduğu görülebilmekte ve daha inşaat halindeyken bile yapılmakta olan işyerlerinin değerleri artmakta ve neticesinde de spekülâtif kazançlar meydana gelmektedir. Bu durumun ise kooperatif amacı ile bağdaşmadığı ve kooperatifi amacından uzaklaştırdığı aşikârdır.²⁵⁹

İlk örneklerinin 1960'lı yıllarda verildiği küçük sanayi siteleri işyeri yapı kooperatiflerinin, 2015 itibariyle ülkemizdeki sayısı 1052 adettir. Bununla birlikte

257 yapikooperatifportal.csb.gov.tr/portal/repository/pdf/6.pdf , (03.03.2016).

258 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 41-42.

259 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 488.

küçük sanayi sitesi işyeri kooperatiflerinin 5 adet de kooperatif birliği bulunmaktadır.²⁶⁰

1.6.2.2.3. Toplu İşyeri Yapı Kooperatifleri

Toplu işyeri yapı kooperatifleri, ortaklarının işyeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulurlar. Ortakları genellikle küçük esnaflardan veya KOBİ tanımına giren firmalardan oluşmaktadır. Bu kooperatiflerin amaçları, küçük sanayi sitesi işyeri yapı kooperatifleri ile paralellik göstermektedir. Yani bu kooperatiflerde de ortakların işyeri ihtiyaçlarını karşılamak için arsa veya arazi satın alınmakta, ortakların sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması için tesisler yapılmaktadır. Netice itibariyle toplu işyeri kooperatiflerinin ortaklarına yönelik en önemli kazanımı ise ortaklarını modern çalışma alanlarına kavuşturmasıdır.²⁶¹

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle toplu işyeri yapı kooperatiflerinin sayısı 1810 adet, üst birlik sayısı ise 7 adettir.²⁶²

1.6.2.3. Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler

Ülkemizde faaliyet gösteren kooperatiflerin büyük bir çoğunluğu faaliyetlerini Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak sürdürmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kooperatifler ise;

- Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri
- Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri
- Tüketim Kooperatifleri
- Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri
- Turizm Geliştirme Kooperatifleri
- Kadın Kooperatifleri
- Temin ve Tevzi Kooperatifleri
- Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri
- Küçük Sanat Kooperatifleri
- Sigorta Kooperatifleri'dir.

260 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

261 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 42.

262 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

1.6.2.3.1. Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri

Tarım satış kooperatiflerinin ülkemizdeki örneği ilk defa beklenen başarı gösterilememiş olsa da Fig Packers ve İncir Anonim Şirketi'ne karşı 6 incir üreticisi tarafından 1911 de kurulan Aydın İncir Himaye-i Zırra Anonim Şirketi'dir. Başarı yakalanmamasının temel nedeni ise üreticilerin mali yönden güçlü olmaması idi. Bunun önüne geçebilmek ve üreticileri verilen kredilerle mali açıdan güçlendirebilmek için ise Milli Aydın Bankası kurulmuştur. İlgili banka da incir üreticilerine yardım maksadıyla "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı" adı ile günümüz anlamında ilk tarım satış kooperatifinin temelini atmıştır.²⁶³ İlk tarım satış kooperatifi birliği ise 25 Mayıs 1933'te Aydın Zirai Satış Kooperatifi İttihadı adı ile kurulmuştur.²⁶⁴

Tarım satış kooperatifçiliğine ilişkin yapılan ilk yasal düzenleme ise 1924 tarihli İtibari Zirai Birlikler Kanunu'dur. 1935 yılında çıkarılan 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ise tarım satış kooperatifçiliği açısından çıkarılan ilk özel kanun hükmündedir. Günümüzde ise tarım satış kooperatifleri faaliyetlerini 4572 sayılı Kanuna bağlı olarak yürütmektedirler.²⁶⁵

Tarım satış kooperatiflerinin amacı ise; ortaklarının ürünlerinin piyasaya hazırlanması yani marketing, ortakların üretim ihtiyaçlarına faydası olabilecek araç ve gereçlerin ucuz yoldan temini ve ortaklara dağıtımını, araçlara giden kazancı üreticilere çevirerek, üreticileri yabancı tüccarlarla rekabet edebilecek konuma getirmek ve piyasada düzenleyici bir rol alarak fiyat dalgalanmalarının önüne geçerek, ürünlerin tüketim piyasasında en uygun miktar üzerinden satışını yapmaktır.²⁶⁶

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle faaliyet gösteren tarım satış kooperatifi sayısı 338, tarım satış kooperatifleri birliği sayısı ise 17'dir.²⁶⁷

263 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, ss. 53-54; Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, ss. 501-502.

264 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 503.

265 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 33.

266 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 180.

267 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

1.6.2.3.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri

Halk Bankası tarafından düşük faizli kredi kullanılmasına aracılık eden esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatiflerinin temel amacı esnaf ve sanatkârın finansman ihtiyacının karşılanmasıdır.²⁶⁸

İlk esnaf kefalet kooperatifi 1951 yılında Ankara'da kurulmuş olan Ankara Esnaf Kefalet Kooperatifi'dir. İlk kooperatif birliği ise 1954 yılında kurulan Esnaf Kefalet Kooperatifleri Birliği'dir. İlgili kooperatif teşkilat yapısını ise 1970 yılında Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet Kooperatifleri Merkez Birliği'nin kurulmasıyla tamamlamıştır.²⁶⁹

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle faaliyet gösteren esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifi sayısı 998, kooperatif birliği sayısı ise 32 olmakla birlikte 1 adet de merkez birliği bulunmaktadır.²⁷⁰

1.6.2.3.3. Tüketim Kooperatifleri

Ülkemizde tüketim kooperatifleri bakımından ilk girişimlere 1913 yılında İstanbul'da Çırçır ile başlanmış ancak uzun ömürlü olamamıştır. Tüketim kooperatifleri bakımından düzenli ve uzun ömürlü diyebileceğimiz ilk kooperatif ise 1925 yılında kurulan Ankara Memurları İstihlak Kooperatifi olmuştur.²⁷¹

Tüketim kooperatifleri genellikle dar gelirli tüketicilerin bir araya gelerek kurdukları kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerde tüketim malları toptan ve düşük fiyatla alınarak, tüketiciye aracısız bir şekilde sunulmaktadır Böylelikle hem piyasa açısından fiyat istikrarı sağlanmakta hem de ortaklar güvenilir ve ucuz ürün alıp tüketme imkânına kavuşmaktadır.²⁷²

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle faaliyet gösteren tüketim kooperatifi sayısı 2566, kooperatif birliği sayısı ise 11'dir. Tükobirlik olarak da anılan Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği'nin ortak sayısı ise yedidir.²⁷³

268 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 33.

269 Hazar, *Kooperatifçilik Tarihi*, s. 516.

270 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

271 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 183.

272 Karanlık, *Kooperatifler ve Muhasebesi*, s. 14.

273 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

1.6.2.3.4. Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri

Ulaştırma kooperatifleri olarak da anılan motorlu taşıyıcılar kooperatifleri muhtelif şekillerde olabilmektedir. Mesela bu kooperatifler ebeveynler tarafından çocukların ev ile okul arasındaki ulaşımlarını sağlanması amacıyla ulaşım sorunu yaşayan kişilerce kurulabilmektedir. Ya da araç sahiplerince halkı taşımak için kurulan hizmet üretim kooperatifleri de bu kooperatif sınıfına dâhildir. Nihayetinde bu kooperatifler bağımsız taşıyıcı dediğimiz kamyoncular tarafından işlerinin etkinliğinin artırılması maksadıyla da kurulabilirler.²⁷⁴

Motorlu taşıyıcılar kooperatifleri meslek olarak taşımacılık yapan minibüsçüler, taksiciler, deniz motorcuları ve kamyoncular tarafından kurulması gerekli kooperatiflerdir.²⁷⁵ İlgili kooperatifin ortağının ise mutlaka bir taşıta sahip olması gerekmektedir.²⁷⁶

Motorlu taşıyıcılar kooperatiflerinin genel amacı ise, taşıma hizmeti sunan ortaklarının pazarlamasını yapmak ve ortaklarının taşıma hizmeti sunarken ihtiyaç duyabileceği benzin, mazot, yağ vb. ihtiyaçların satın alınması ve bakım, onarım gibi hizmetlerin ortaklarına sunulmasıdır.²⁷⁷

Ülkemizde son yıllarda öncelikle kamyoncular, sonrasında ise taksiciler ile minibüs ve otobüs işletmecileri arasında hızla yayılan motorlu taşıt kooperatifçiliği sayısal manada da önemli rakamlara ulaşmıştır. Şöyle ki 2015 yılı itibariyle ülkemizdeki motorlu taşıt kooperatifi sayısı 6377, kooperatif birliği sayısı ise 41 olmakla birlikte, 1 adet de merkez birliği bulunmaktadır.²⁷⁸

1.6.2.3.5. Turizm Geliştirme Kooperatifleri

1967 yılında kurulmaya başlayan turizm kooperatifçiliğinde amaç, turizm sektöründe faaliyet gösteren kişilerin kendi başlarına yapmakta zorluk çekecekleri her türlü işte bu kişilere yardımcı olmak ve arkeolojik, doğal, kültürel ve tarihi değerlerle birlikte turizm potansiyelini daha iyi yerlere taşımaktır.²⁷⁹

274 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrıcı Özellikleri*, s. 75.

275 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 183.

276 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrıcı Özellikleri*, s. 76.

277 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 35.

278 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

279 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 36.

1980'li yıllara gelindiğinde sayılarında hızlı bir artış görülen turizm geliştirme kooperatifleri sayısı 2015 itibariyle 358, kooperatif birliği sayısı ise 3 adettir.²⁸⁰

1.6.2.3.6. Kadın Kooperatifleri

Günümüz Türkiye'sinde kadınlar verisel olarak incelendiğinde erkeklere nazaran dezavantajlı konumdadırlar. Ancak ülke kalkınması bakımından kadının konumu düşünüldüğünde, ekonomik yönden güçsüz ve dezavantajlı bu kişilerin oluşturduğu kadın kooperatiflerinin taşıdığı önem yadsınamaz bir gerçektir.²⁸¹

Birçok faaliyet alanında kurulabilen kadın kooperatifleri; genelde çevre ve kültür faaliyeti çerçevesinde işletme kooperatifi biçiminde, ev bazlı çalışanlar küçük sanat kooperatifleri biçiminde, tarımsal alanda faaliyet gösterenler ise yardım fonlarından yararlanmak amacıyla tarımsal kooperatif biçiminde örgütlenmişlerdir.²⁸²

Ülkemizde toplamda 102 tane bulunan kadın kooperatiflerinin en önemli sonucu kadınlara çalışma, üretme ve para kazanma imkânının sunulmasıdır.²⁸³

1.6.2.3.7. Temin ve Tevzi Kooperatifleri

Temin ve tevzi kooperatiflerinde amaç, ortaklarının mesleki olarak ihtiyaç duyduğu gereksinimlerini ya aracıyı ortadan kaldırarak doğrudan ya da ucuz olarak peşin veya vadeli biçimde tedarik etmektir. Temin tevzi kooperatiflerine örnek vermek gerekirse bu tür kooperatiflerin en etkin ve başarılı uygulaması olan ecza kooperatiflerinde, eczacılar sattıkları ilaçları ya ilaç fabrikalarından doğrudan almakta veya ilgili fabrikaların satış birimlerinden tedarik etmektedirler.²⁸⁴

Ülkemizde 302 adet bulunan temin ve tevzi kooperatifleri, başkalarının ürettikleri malların alınıp ortaklara sunulması hasebiyle, doğrudan kendi ortakları tarafından üretimin yapıldığı, üretim ve pazarlama kooperatiflerinden ayrılmaktadırlar.²⁸⁵

280 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

281 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 36.

282 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 36.

283 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 37.

284 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 78.

285 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 78.

1.6.2.3.8. Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri

Üretim ve pazarlama kooperatifleri, ortaklarının ürünlerini en iyi şartlarda üretmek ve pazarlamak için kurulan ve genellikle tarımsal alandaki ihtiyacı karşılamaya yönelik ve daha çok tarımsal ürünlerin pazarlanması alanında faaliyet gösteren kooperatiflerdir.²⁸⁶

Ülkemizde genellikle tarımla işgal eden kuruluşlar doğrudan üretim yapmaktan ziyade, daha çok üretim sonrasındaki ürün işleme ve pazarlama gibi konularda faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu duruma paralel olarak üretim ve pazarlama kooperatifleri de üretim aşamasından ziyade genellikle pazarlama aşamasında faaliyet göstermektedir. Lakin üretim ve pazarlama kooperatiflerinin sadece pazarlama aşamasında kalmayıp, üretim aşamasına da dâhil olması tarım sektörü için büyük önemi haizdir. Şöyle ki ilgili kooperatifler nezdinde üretim yapılması neticesinde maliyetlerin düşeceği ve verimliliğin artması kuvvetle muhtemeldir.²⁸⁷

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle faaliyet gösteren üretim ve pazarlama kooperatifi sayısı 429, kooperatif birliği sayısı ise 5 adettir.²⁸⁸

1.6.2.3.9. Küçük Sanat Kooperatifleri

Küçük sanayi kooperatifleri olarak da anılan küçük sanat kooperatifleri, ortaklarının mesleki aktivitelerine bağlı olarak ortaya çıkan her türlü ihtiyaçlarını, zamanında, aracı olmadan ve kaliteli olarak tedarik eden ve ortaklarının üretimini yaptıkları ürünlerin pazarlama ve satışını yapan teşekküllerdir.²⁸⁹

İlk olarak 1925 yılında İstanbul'da ayakkabıcılar tarafından kurulan küçük sanat kooperatiflerinin çalışma konuları dokumacılık, inşaat malzemesi, tabakçılık, deri imalâtı, kilimcilik, lületaş işleme, marangozluk, battaniyecilik vb. alanlardır.²⁹⁰

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle faaliyet gösteren küçük sanat kooperatifleri sayısı 280, kooperatif birliği sayısı ise 5 adettir.²⁹¹

286 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 38.

287 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 38.

288 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

289 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 479.

290 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 480.

291 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

1.6.2.3.10. Sigorta Kooperatifleri

Ortaklarının yangın, hayat, trafik vb. sigorta ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yönelik olarak kurulan sigorta kooperatifleri, ortaklarına risturn dağıtması hasebiyle diğer sigorta şirketlerinden ayrılmaktadır. Şöyle ki, sigorta şirketlerinde ortaklarca verilen sermaye için olabildiğince kâr elde etme amaç iken, sigorta kooperatiflerinde söz konusu hizmetin mümkün olduğunca ucuz ve yapılabilirse maliyetine sunulmasıdır.²⁹²

Ülkemizde 2015 yılı itibariyle faaliyet gösteren sigorta kooperatifleri sayısı ise 8 adettir.²⁹³

Yukarıda ana hatlarıyla anlatmaya çalıştığımız önemi haiz kooperatifler dışında da Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kooperatifler vardır. Bu kooperatifler ise; işletme kooperatifleri, karayolu yolcu taşıma kooperatifleri, karayolu yük taşıma kooperatifleri, eğitim kooperatifleri, yaş sebze ve meyve pazarlama kooperatifleri, tütün tarım satış kooperatifleri, yardımlaşma kooperatifleri, deniz yolcu taşıma kooperatifleri, yayıncılık kooperatifleri, hizmet kooperatifleri, gayrimenkul işletme kooperatifleri, bağımsız tarım satış kooperatifleri, hamallar taşıma kooperatifleri, bilimsel araştırma ve geliştirme kooperatifleri, pazarcılar işletme kooperatifleri, elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatifleri, sağlık hizmetleri kooperatifleri, basın, yayım ve iletişim kooperatifleri, deniz yük taşıma kooperatifleri, tedarik ve kefalet kooperatifleri ve fikri mülkiyet hakları ve proje danışmanlığı kooperatifleridir.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı kooperatifler açısından en önemli noktalardan biri ise yenilebilir enerji kooperatifleridir. Şöyle ki ülkemizde bulunan zengin yenilebilir enerji kaynaklarının kooperatifçilik çatısı altında değerlendirilmesi neticesinde ülkemiz dünya ülkeleri arasındaki yerini alacaktır.²⁹⁴

292 Erçin, *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayrıcı Özellikleri*, s. 79.

293 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2015 yılı verilerinden alınmıştır.

294 Tutar/Alpaslan/Tutar ve Turgut, *Türkiye'de Yerel Kalkınmanın Yeni Aktörü Üçüncü Sektör: Kooperatifler*, s. 506.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ŞİRKETLERDE DENETİM

2.1. Denetimin Tanımı

Gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın denetim kelimesi her dilde var olan belirli deyim ve kelimelerle ifade edilebilen bir kavramdır. Bu kavrama yüklenen anlamların dilden dile farklılık göstermesine ve buna bağlı olarak yapılan tanımlarda da bazı farklılıklar bulunmasına rağmen denetim sözcüğünün içerdiği anlam genelde aynı kalmaktadır. Bu sonuca ise farklı dillerde denetim ifadesi yerine kullanılan kelimeleri irdeleyerek ulaşabilmek mümkündür. Şöyle ki, Batı dillerinde bilhassa Hint-Avrupa kökenli dillerde denetim sözcüğü yerine kullanılan ifade, farklı yazılış şekillerine rağmen “control” kelimesidir. Control ifadesinin değişik dillerdeki eş anlamlarına baktığımızda ise; İngilizce’de: Power, force, authoriy, despotism, direction, discipline, repression, guidance ve regulate Fransızca’da: Analyse, examen, expertise, revision, teste, censure ve Almanca’da ise: Überwachung, aufsicht, rechnung, inspektion, prüfung kullanılmaktadır. Dilimizde ise denetim yerine eskiden genellikle rabk ve rükub kökünden gelen murakabe ifadesi kullanılmaktaydı. Murakabe sözcüğü yerine kullanılan eş anlamlı kelimeler ise teftiş, tahkik, muayene araştırma, gözetleme ve denetleme gibi sözcüklerdi.²⁹⁵

295 Cevdet Atay, *Devlet Yönetimi ve Denetimi*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999, ss. 17-18.

İlgili dillerdeki sözcüklere baktığımızda denetim ifadesinin kuvvetli ve zayıf olmak üzere çift manaya gelecek şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Kuvvetli manası ile, baskı, otorite, güç ve zorlama anlamlarına gelirken; zayıf manası ile denetim kelimesi araştırma, inceleme ve düzenleme anlamlarına gelmektedir. Yani denetimin güç, otorite ve egemenlik anlamlarında kullanılması kuvvetli anlamının açık kanıtı iken; gözetleme, araştırma ve inceleme anlamlarında kullanılması ise zayıf anlamının açık göstergesidir. Denetim kelimesi ülkemizde ise zayıf anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır.²⁹⁶

Dilimizde denetim ifadesi yerine kullanılacak birçok kelime bulunmaktadır. Denetime yakın kavramlar olarak da adlandırılan bu kelimeler ise murakabe, revizyon, teftiş ve kontroldür.

Arapça “rakb” ve “rükub” kelimesinden türetilmiş olan murakabe, bakıp, gözetme, gözaltında bulundurma anlamlarına gelmektedir.

Latince “revidere” kelimesinden türetilmiş olan revizyon ise, gözden geçirmek, tekrar incelemek anlamına gelmektedir. Deyim olarak ise revizyon, ilgili kuruluşun dışından seçilen uzman kişilerce, gerektiği zaman yapılan teknik incelemedir.²⁹⁷

Arapça “fetş” kökünden gelen teftiş kelimesi ise, bir şeyin aslını, doğru olup olmadığını, işlerin iyi yürütülüp yürütülmediğini anlayabilmek için yapılan incelemedir. Teftişin ruhunda yasalar, yönetmelikler veya şahsi işletmelerdeki üst yönetimler gibi bir otorite saklıdır.²⁹⁸

Nihayetinde Latince “contro-rotulus” kelimesinden türetilmiş olan kontrol kelimesi ise, yapılan işin doğru olarak yapılıp yapılmadığının incelenmesi, araştırılması ve bir şeyin gerçeğe ve aslına uygun olup olmadığına bakılması, gözden geçirilmesi ve yoklanması anlamına gelmektedir.²⁹⁹

Dilbilim ve eş anlamlı kelimeler açısından denetim kavramını inceledikten sonra bu kavramı farklı şekillerde tanımlamaya çalışırsak;

296 Atay, *Devlet Yönetimi ve Denetimi*, ss. 18-19.

297 Bahir Güneş Türközer, *Kooperatiflerde Denetim Sorunu*, 1. Baskı, Ankara: Kalite Matbaası, 1977, s. 24.

298 M. Vefa Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015, s. 308.

299 Sadık Baklacioğlu, “Türkiye’de Bağımsız Muhasebe Denetimi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:47, Sayı:3, 1992, s. 22.

Dar anlamda denetim, belirli bir hususta görevlendirilen kişilerin görevlerini layıkıyla yerine getirip getirmediği ve görevlerini yerine getirirken de görev kurallarına uyup uymadıklarının araştırılmasıdır.³⁰⁰

Geniş anlamda denetim ise, sadece yapılanların ilke ve kurallara uygun olup olmadığı değil, aynı zamanda bu ilkelerin gerektiğinde değiştirilmesine yönelik tavsiyelerde bulunulması, denetlenen kişilere rehberlik edilmesi suretiyle eğitici olunması ve suç oluşturan davranışta bulunan kişiler hakkında mevzuat hükümlerinin uygulanmasıdır.³⁰¹

Denetim, ” İktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir.”³⁰²

Denetim, ” İki büyüklük arasındaki karşılaştırma ve bunun sonucunda yapılan bir değerlendirme, yargılama ve hüküm vermedir.”³⁰³

Denetim, bir kişi, kurum veya yönetim biriminin yapısı, işlerliği ve uğraşlarının, önceden belirlenen ölçütlere bağlı olarak gözlenmesi, ölçülmesi ve bu gözlem veya ölçüm neticesinde de bir eksiklik, çelişki ve tutarsızlığın olup olmadığının belirlenmesi için yapılan ve bünyesinde yaptırım riski de bulunduran bir araştırmadır.³⁰⁴

Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ne göre ise denetlemek, ” Bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetim, bakı, teftiş, murakabe ve kontrol” şeklinde tanımlanmıştır.³⁰⁵

Amerikan Muhasebe Derneği (AAA) tarafından yapılan denetim tanımı ise, işletmelerin ekonomik faaliyetlerini ve faaliyet neticeleri ile belirlenmiş standart kıstaslar arasındaki uyum derecesinin belirlenmesi amacıyla, sistematik ve objektif bir şekilde kanıt toplanması ve yapılan değerlendirme neticesinde de verilerin ilgili kullanıcılara aktarılma sürecidir.³⁰⁶

300 koop.gtb.gov.tr/data/.../Denetim%20Kurulu%20Rehberi.doc, (06.03.2016).

301 koop.gtb.gov.tr/data/.../Denetim%20Kurulu%20Rehberi.doc, (06.03.2016).

302 Ersin Güredin, *Denetim*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1998, s. 5.

303 Atay, *Devlet Yönetimi ve Denetimi*, s. 20.

304 Yüzgün Arslan, *Genel Denetim Yaklaşımı*, İstanbul: Dünya Yayınları, 1984, ss. 20-21.

305 www.tdk.gov.tr, (06.03.2016).

306 Hüseyin Özer, *Kamu Kesiminde Performans Denetimi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: T.C. Sayıştay 135. Kuruluş Yıldönümü Yayınları, 1997, s. 14.

Farklı bir yaklaşıma bağlı olarak yapılan denetim tanımı ise, denetimin bir meslek olmaktan ziyade, kalkınmanın, çağdaşlaşmanın vazgeçilemeyecek bir halkası olduğu, girişimciler bakımından önemli bir itici güç ve bir bakıma da kalkındırıcı unsurların birbiriyle kaynaşması ve pekişmesi için gerekli harç olduğu şeklindedir.³⁰⁷

Denetimi en yalın haliyle ifade etmek gerekirse, boyutu veya biçimi normalin dışında olan parçaların çıkartılıp atılması için yapılan işlemdir.³⁰⁸

Şirketlerde denetim ise, dar anlamda, sadece denetleme amacıyla görevlendirilen organ veya kuruluşların yaptıkları denetimdir.³⁰⁹

Nihayetinde kooperatiflerin denetimi ise, kooperatifin yapmış olduğu her türlü işlemin herhangi bir yanlışlık, çelişki veya tutarsızlık içerip içermediğinin kanun, tüzük, yönetmelik ve anasözleşme bağlamında değerlendirilmesi faaliyetidir.³¹⁰

Denetim kavramına ilişkin yapılan tanımlar çoğaltılabilmekle birlikte, dünyanın hiçbir yerinde genel kabul gören bir denetim tanımı yapılamamaktadır. Lâkin yapılan tüm tanımlamalara bakıldığında denetimin tanımlanmasında belirli birkaç unsur üzerinde görüş birliği sağlandığı aşikârdır. Söz konusu unsurlar ise; denetimin ekonomik bir birim veya döneme ait bilgilere uygulandığı, denetimin önceden saptanmış ölçütlerle karşılaştırma süreci olduğu, denetimin kanıt toplama ve değerlendirme esasına dayandığı, uzman kişilerce yürütüldüğü ve denetim sonunda mutlaka rapor hazırlanması gerekliliğidir.³¹¹

2.2. Denetimin Amacı ve Yararları

İster küresel düzeyde ister küçük kurumlar, işletmeler düzeyinde yapılsın etkin bir denetimin temel amacı var olanın ortaya konulup, olması gerekenle karşılaştırılmasıdır. Yani denetimin amacını standartlara uygunluk arayışı olarak da belirtebiliriz.³¹²

307 Türkan Aytuna, “*Felsefeci Gözüyle Denetim*” *Denetim*, Ankara: Denetde Yayını, 1986, Sayı: 10 s. 9.

308 Figen Altuğ, *Mali Denetim*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000, s. 1.

309 Soner Altaş, *Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Anonim ve Limited Şirketlerde Şirket Denetimi*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010, s. 71.

310 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 309.

311 Ozan Uysal, “Kamu Kesiminde Performans Denetiminin Etkinliği Bakımından Sayıştay’ın Rolü”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), ss. 11-12.

312 Hacı Ömer Köse, *Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim*, (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı), Ankara: 145. Yıl Yayınları, 2007, s. 5.

Kooperatiflerin denetiminden beklenen amaç ise, yöneticilerin aydınlatılması ve çalışmalarında yöneticilere yol gösterilmesi, ticari ve mali konularda yeteri kadar bilgi sahibi olmayan ortakların menfaatlerinin korunması, kooperatife verilen ortaklık ödentilerinin veya eğer kullanılmışsa kredilerin layıkıyla kullanılıp kullanılmadığının tespiti ile taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğinin de incelenerek kamu yararının korunmasıdır. Yani kısaca yanlışlıklardan ve yolsuzluklardan arınmış bir kooperatif hayalini gerçekleştirebilmek için mevcut veya müstakbel tüm olumsuzluklardan kurtulma gayretidir.³¹³

Denetimin yararları ise; öncelikle etkili bir denetim ilgili kurum veya kuruluştaki yanlışlıkların ve eksikliklerin zamanında ortaya çıkmasını sağlayarak başarıya ulaşmada ilgili kurum açısından mihenk taşı vazifesi görmekte ve böylelikle de başarı kaçınılmaz olmaktadır.³¹⁴

Denetimin belirsiz zamanda yapılması ise, ilgili kuruluşları yapılan her faaliyetin mevzuata uygun yapılması gerekliliği hususunda ikaz etmektedir. Ayrıca denetimin caydırıcılık işlevi neticesinde ilgili kuruluşlardaki suça bulaşma meyli azalmakta ve nihayetinde ise denetim, kooperatifin ortaklarının menfaatinin korunmasına aracılık etmektedir.³¹⁵

2.3. Denetimin Önemi

Denetimin önemini anlayabilmek için ilk başta denetim neden gereklidir sorusuna cevap bulmak zorundayız. Denetim neden gereklidir?

Öncelikle denetim, aldığımız birçok kararda isabet sağlayabilmek için gereklidir. Şöyle ki toplumsal yaşamda karar alıcı kişiler, birçok konuda karar alırken, başkalarının bildirimlerine dayanmaktadırlar. İşte bu noktada verilen kararlarda isabet sağlayabilmenin ön koşulu ise, yapılan bildirimlerin doğruluğunun denetime tabi tutulmasıdır. Mesela, vergi yükümlüsü olan kişilerin yükümlülüklerini bildirirken ne kadar dürüst davrandıkları uzman denetçiler tarafından incelenmelidir. Bu inceleme neticesinde denetçinin hazırlayacağı rapora bağlı olarak, vergiyi tahsile yetkili birimin

313 Ahmet Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması, Defterler, Belgeler ve Muhasebe İşlemleri*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, ss. 568-569; Ahmet Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu*, Ankara: Lazer Ofset, 2013, s. 172.

314 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 569.

315 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu*, s. 172.

uyarılmasıyla, hem gerekli kararların alınması sağlanacak hem de vergi kaybının önüne geçilecektir.³¹⁶

Denetlenen birimler arasındaki uygulama farklılığını gidermesi açısından, denetlenen birimdeki mevcut duruma nazaran daha iyiyi aramak ve olumlu gelişimi sağlamak bakımından ve denetlenen birim veya kuruluştaki yanlışlık, hile, baştan savmacılık gibi olumsuzlukların ortaya çıkarılması noktasında da denetim, önemi haiz bir unsurdur.³¹⁷

Kooperatifler nezdinde yapılan denetim ise, genellikle kooperatif ortaklarının büyük bir çoğunluğunun, kooperatiflerce yapılan idari, mali ve ticari faaliyetlerin ince noktalarına nüfuz edebilecek yeterlilikte olamamalarından ötürü, ortakların ve buna bağlı olarak da kamu menfaatinin korunması açısından önem arz etmektedir.³¹⁸ Ayrıca unutulmamalıdır ki kooperatiflerin güvene dayalı kuruluşlar olması hasebiyle, kooperatiflerde yapılacak denetimin önemi, diğer iktisadi teşekküllere kıyasla daha da ön plandadır.³¹⁹

2.4. Denetim Türleri

Herhangi bir denetim yapmak istediğimizde yapmamız gereken ilk husus karşılaştırmaya konu olan bilgilerin elde edilmesidir. İkinci olarak ise denetimin türünü belirlemek zorundayız.³²⁰

Söz konusu denetim türleri ise birçok yönden sınıflandırılmaya tabi tutulabilmekle birlikte, ana olarak amacına, kaynağına, niteliğine ve denetçinin statüsüne göre sınıflandırılmaktadır.³²¹

2.5. Amacına Göre Denetim Türleri

Amacına göre denetim, denetlenilecek olan işletmenin belirli bir dönemine ait bilgilerinin, önceden belirlenmiş kıstaslarla karşılaştırılarak, ilgili bilgilerin kıstaslara uygunluk derecesinin saptanmasıdır. Bu bilgiler ise günlük defter kayıtları, belgeler,

316 Altuğ, *Mali Denetim*, s. 4.

317 Altuğ, *Mali Denetim*, s. 5.

318 Muhlis Ete ve Harun Pastanoğlu, *Kooperatiflerin Denetimi*, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1970, s. 1.

319 Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, s. 221.

320 Hasan Türedi, *Denetim*, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2001, s. 14.

321 Mustafa Şakir Başaran, *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, Ankara, 2010, s. 14.

bir kimsenin, kuruluşun tüm faaliyetleri ve mali tablo kalemlerinde belirtilen parasal miktarlar gibi çok çeşitli olabilmektedir.³²²

Amacına göre denetim de kendi içerisinde mali tabloların denetimi, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi, özel amaçlı denetim, performans denetimi ve düzenlilik denetimi olmak üzere sınıflara ayrılmaktadır.³²³

2.5.1. Mali Tabloların Denetimi

Mali denetim, mali niteliği haiz bir iş veya çabanın, maliye bilimi esaslarına ve mali mevzuata uygunluğunun, zaman boyunca araştırılması faaliyetidir.³²⁴

Dünyada en yaygın şekilde uygulanan denetim türü olan mali denetimle alakalı verilebilecek diğer bir tanım ise; bir işletmenin, şirketin veya herhangi bir kuruluşun mali tablolarını, ilgili teşekkülün mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını, doğru dürüst, genel kabul gören muhasebe ilkelerine ve mevzuata uygun bir şekilde gösterip göstermediği ile alakalı olarak, ilgili teşekkül hakkında kanaat sahibi olmaya çalışmaktır.³²⁵

Finansal tabloları, bilançoyu, gelir ve özkaynak değişim tablosunu, nakit akış tablosunu ve önemli muhasebe politikalarını açıklayan dipnotlar içeren bölümlerden oluşan mali tabloların denetimi, yöneticilerin performansı, kendilerine emanet olarak bırakılan kaynakları ne etkinlikte kullandıkları bakımından da önemli bir göstergedir.³²⁶

2.5.2. Uygunluk Denetimi

İngilizce “compliance audit“ ifadesinin karşılığı olarak dilimize geçmiş olan uygunluk denetimi, eldeki belge veya bilgilerin önceden belirlenmiş kıstaslara uygunluğunun arandığı bir denetim türüdür. Söz konusu kıstaslar ise yasalarla belirlenebileceği gibi, ilgili kuruluşların yönetimleri tarafından işletme politikası olarak da belirlenmiş olabilmektedir.³²⁷

322 Türedi, *Denetim*, s. 14.

323 Başaran, *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, s. 14.

324 Altuğ, *Mali Denetim*, s. 7.

325 Türedi, *Denetim*, s. 15.

326 Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, s. 7.

327 Türedi, *Denetim*, s. 16.

Diğer bir tanıma göre ise uygunluk denetimi, ilgili teşekkülün mali işlemleri ve faaliyetlerinin, kanuna, esas sözleşme hükümlerine, çalışma şartlarına ve teşekkülün politikasına uygunluğunun araştırılmasıdır. Bu araştırma ise yönetim kurulu veya denetimden sorumlu komite gibi teşekkülün kendi organları tarafından yapılabileceği gibi, bağımsız denetçiler veya kamu denetçileri gibi dış organlar tarafından da yapılabilmektedir.³²⁸

Uygunluk denetimi kapsamındaki incelemelere örnek olarak ise, fatura ve çeklerin sıra numarası izleyip izlemediklerine yönelik yapılan araştırmalar veya TTK md. 402/4 kapsamındaki, denetçinin raporunda belirttiği, şirketin defter tutma düzeninin ve finansal tabloların kanun ile esas sözleşmenin finansal raporlamaya ilişkin hükümlerine uygun olup olmadığı ve yönetim kurulunun denetçi tarafından denetim kapsamında istenen açıklamaları yapıp yapmadığı ve belgeleri verip vermediğinin tespiti gösterilebilir.

2.5.3. Faaliyet Denetimi

İç denetimin doğal olarak gelişmiş olduğu bir uzantısı olan faaliyet denetimi, holdingleşmenin artmasına, organizasyonların büyümesine ve yönetimde merkezileşme eğiliminin kuvvetlenmesine bağlı olarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır.³²⁹

Faaliyet denetimi, herhangi bir teşekkülün işletme politikası ve belirlenmiş stratejilerini baz alarak hedefledikleri amaçlara ne seviyede ulaşılmış olduklarının, yöneticilerinin kişisel başarısının derecesinin ve finansal nitelikte olmayan her türlü faaliyetlerinin incelendiği denetim türüdür. Genellikle iç denetçiler tarafından yapılan ve bir tür yönetsel danışmanlık olan faaliyet denetiminde, denetçi daha çok var olan başarının ölçülmesini değil de, mevcut başarının geliştirilmesi noktasındaki tavsiyelerini dile getirmektedir.³³⁰

328 Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, s. 8.

329 Ersin Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, İstanbul: Formül Matbaası, 1982, s. 21.

330 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, ss. 21-22.

2.5.4. Özel Amaçlı Denetim

Özel amaçlı denetim, belli bir karar organına, denetimi yaptıracak kişilerce belirlenmiş konularda, ayrıntılı bilgi aktarmak ve önerilerde bulunmak maksadıyla, herhangi bir kuruluş veya şirketin mali tablolarının, hesaplarının ve bunlara dayanak olan belgelerin incelenmesi suretiyle yapılan denetimdir.³³¹

Özel amaçlı denetimin uygulamadaki görünüm şekilleri ise; herhangi bir kuruluşa ortak olmadan önce yaptırılan araştırmalar, vergi incelemeleri, kredi açılmadan önce yapılan incelemeler, devlet kuruluşlarının yaptığı teftişler, mahkemelere yaptırılan özel incelemeler ve hisse senedi ve tahvillere yatırım yapılmadan önce yapılan incelemeler olarak gösterilebilir.³³²

2.5.5. Düzenlilik Denetimi

Devletin denetimi noktasında önemli bir unsur niteliği taşıyan düzenlilik denetiminde amaç, idari kuruluşun hesapları ve mali tablolarının gereği gibi olup olmadığı noktasında denetlenmesi ve olması gerekene aykırı bir durum söz konusu değilse ilgili kuruluşun aklanmasının sağlanmasıdır.³³³

2.5.6. Performans Denetimi

Performans denetimi, 1940'lı yıllarda firmaların sanayi standartlarına göre verimliliklerini ölçmek üzere, işlem denetiminin önem kazanmasına bağlı olarak ortaya çıkan bir denetim türüdür.³³⁴

Performans denetiminin ortaya çıkışı, denetimin odak noktasını da değiştirmiştir. Şöyle ki, performans denetimi ile birlikte, kaynakların en ekonomik koşullarda elde edilip edilmediği, kaynaklardan en verimli şekillerde faydalanılıp faydalanılmadığı ve ulaşılmak istenilen hedeflere ne derecede ulaşıldığı incelenmeye

331 Başaran, *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, s. 19.

332 Türedi, *Denetim*, s. 18; Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 327.

333 Başaran, *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, s. 20.

334 Derya Kubalı, *Performans Denetimi, Kavram İlkeler, Metodoloji ve Uygulamalar*, 1. Baskı, Cumhuriyetin 75. Yıl Dönümü Dizisi: 11, Ankara: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü, 1998, ss. 12-13.

başlanmıştır. Dolayısıyla performans denetimi ile varılmak istenen nokta, ilgili kuruluşun, faaliyetlerinin verimliliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi olmuştur.³³⁵

2.6. Kaynağına Göre Denetim Türleri

Kaynağına göre denetimde kendi arasında yasal-zorunlu denetim ve isteğe bağlı denetim olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır.

2.6.1. Yasal-Zorunlu Denetim

Yasal denetim, ne zaman, nasıl ve kimler tarafından yapılacağı kanun, tüzük ve genelgeler ile belirlenmiş olup, devlet kurumlarının gerekli görmesi halinde yapılan denetim türüdür.³³⁶ Özel işletmelerin, finansal kuruluşların Maliye Bakanlığı ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından denetlenmeleri, yasal denetimin uygulamadaki görünümüdür.³³⁷

2.6.2. İsteğe Bağlı Denetim

İsteğe bağlı denetim, denetim yapılmasının istendiği kişiler tarafından denetimin sınırlarının belirlendiği, herhangi bir yasal zorunluluk bulunmamakla birlikte, ilgili taraflarca gerçek durumun ortaya çıkarılması amacı ile yaptırılan denetim türüdür.³³⁸ İsteğe bağlı denetime ise örnek olarak, hisse senedi satın alınmadan veya kredi kuruluşları tarafından kredi verilmeden önce yapılan araştırmalar verilebilmektedir.³³⁹

2.7. Niteliğine Göre Denetim Türleri

Niteliğine göre denetim türleri de kendi arasında geleneksel denetim ve risk denetimi olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır.

335 Kubalı, *Performans Denetimi, Kavram İlkeler, Metodoloji ve Uygulamalar*, s. 14.

336 Türedi, *Denetim*, s. 19.

337 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 328.

338 Türedi, *Denetim*, s. 19.

339 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 328.

2.7.1. Geleneksel Denetim

Kanunilik denetimi olarak da tabir edebileceğimiz geleneksel denetim, ilgili kuruluşun yaptığı her türlü faaliyetin mevzuata uygunluğunun araştırıldığı denetim türüdür. Dolayısıyla geleneksel denetimde kullanılan en etkili materyal kanunlardır.³⁴⁰

2.7.2. Risk Denetimi

Risk denetiminde, herhangi bir kuruluş tarafından yapılan işlem ve faaliyetlerin mevzuata uygunluğu denetlenirken aynı zamanda kuruluşun amaçları da dikkate alınmaktadır. Şöyle ki risk denetiminde sorgulanan nokta, ilgili kuruluşa ne girdiğinden ziyade, bu girdilerle ne üretildiği ve söz konusu üretimin şirketin amacına uygun olup olmadığıdır. Ancak unutulmamalıdır ki risk denetimi hata aramaktan ziyade eksikliklerin giderilmesine yönelik yapıcı önerilerin bulunduğu bir denetim türüdür.³⁴¹

Risk denetiminin amacı ise, ilgili kuruluşların faaliyetlerinin dönemsel olarak gözden geçirilerek, makul bir süre içerisinde, potansiyel risklerin teşhis edilmesi, araştırılması ve rapor edilmesi neticesinde yatırımcıların korunmasıdır.³⁴²

2.8. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri

Denetçinin statüsüne göre denetim türleri de kendi içerisinde iç denetim ve dış denetim olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. İç ve dış denetim arasındaki temel farkı ise denetlenen kuruluşa ilişkin olarak denetçinin örgütsel konumu belirlemektedir. Yani denetimin ilgili kuruluşun kendi yetkili kurulları tarafından mı yoksa kuruluşla herhangi bir bağlantısı bulunmayan bağımsız organlar tarafından mı yapıldığı mevzuu, bu sınıflandırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2.8.1. İç Denetim

Muhtelif tanımlamalar yapılmakla birlikte iç denetim, ilgili kuruluşu geliştirmek, kuruluşun faaliyetlerine değer katmak, danışmanlık ve güven sağlamak

340 Başaran, *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, s. 24.

341 Başaran, *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, s. 24.

342 Levent Karabeyli, *Risk Denetimi, Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Hizmet İçi Eğitim Yayınları No: 4, 1999, s. 3.

üzere gerçekleştirilen hizmetlerdir. Uluslararası İç Denetim Enstitüsü'nün yaptığı tanıma göre ise iç denetim, “ Bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden, bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir.”³⁴³

İç denetim kuruluşlar için neden gereklidir? Şöyle ki, ilgili kuruluşların yöneticilerinin sorumluluklarının izlenmesi ve değerlendirilmesinin gerekliliği, kuruluş çalışanlarının işletme politikalarına uyum sorununun çözümü ve tespiti ile hâkim ortakların, yöneticilerin ve kuruluş çalışanlarının kuruluşa, ortaklara ve alacaklılara karşı yapabilecekleri hileli işlemlerin engellenmesi noktasında iç denetim önemi haiz bir denetim türüdür.³⁴⁴

2.8.2. Dış Denetim

Dar manada dış denetim, yalnızca devlet organları tarafından, özellikle de bazı bakanlıklar veya bu konuda hizmet vermek amacıyla özel olarak kurulan kuruluşlarca, kamu düzeni ve yararı gereği yapılan denetimdir. Geniş manada dış denetim ise, ilgili teşekkül haricindeki her kurum, kuruluş veya kişi tarafından yapılabilecek denetimi ifade etmektedir.³⁴⁵

Dış denetimde kendi arasında resmi dış denetim ve özel dış denetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Resmi dış denetim, devlet tarafından ilgili teşekkülün kuruluşunda ve işleyişinde, yetkili kılınmış denetim organlarıncaya yapılan denetim türü iken; özel dış denetim, bağımsız denetim kuruluşlarıncaya yapılan ve müşteri ile devletten bağımsız olarak yürütülen denetimi ifade etmektedir.³⁴⁶

2.9. Denetim Standartları

Denetim standartları, “Yasalar veya meslek kuruluşları tarafından konulmuş, meslek elemanları tarafından kabul edilmiş olan ve denetim uygulamalarının kalitesini ölçen kurallar” şeklinde ifade edilmiştir.³⁴⁷

343 Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, s. 9.

344 Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, s. 9.

345 AYTEKİN ÇELİK, *Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 36.

346 Çelik, *Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu*, s. 36.

347 Türedi, *Denetim*, s. 46.

Diğer bir tanıma göre ise denetim standartları, denetçilerin mesleki sorumluluklarının ifasında denetçilere yardımcı olan ve onlara denetim faaliyetlerinde yol gösteren standartlardır.³⁴⁸

Denetim mesleğinin en önemli noktalarından biri, denetçiye ve yaptığı denetim çalışmasına olan güven duygusudur. Bu güvenin kazanılmasının ön koşulu ise, denetim işlevinin, önceden belirlenmiş kıstaslara bağlı olarak yürütülmesidir. Söz konusu kıstaslar ise denetim standartlarıdır.³⁴⁹ Eğer ki denetçi, yaptığı denetim faaliyetinin güven duyulan ve kaliteli bir denetim olarak nitelendirilmesini istiyorsa, denetimini, mutlaka denetim standartlarının öncülüğünde ifa etmelidir. Dolayısıyla denetim standartları, denetim faaliyetinin kalitesi ile doğrudan ilintili olmakla birlikte, ilgili standartlara uygun olarak yapılmayan herhangi bir denetim faaliyetinin de kaliteli olarak nitelendirilebilmesi mümkün değildir.³⁵⁰ Ayrıca unutulmamalıdır ki, denetim standartları kaliteli bir denetimin çerçevesini belirleyen asgari standartlar olmakla birlikte, denetçilere ayrıntılı bir şekilde yol gösteren veya hangi denetim işleminin uygulanacağı hususunda denetçilere bilgiler veren standartlar da değildir.³⁵¹

İlk olarak 1947 yılında kabul edilen denetim standartları, Amerika'da Diplomalı Kamu Muhasipleri Enstitüsü (AICPA) tarafından geliştirilmiş ve 1974 yılında üyelerine tavsiye edilmiştir. AICPA tarafından üyelerine tavsiye edilen denetim standartları ise şunlardır;³⁵²

- Genel Standartlar
- Çalışma Alanı Standartları
- Raporlama Standartları

2.10. Genel Standartlar

Kişisel standartlar olarak da tabir edilen genel standartlar, denetim faaliyetini yürütecek olan denetçilerde bulunması gerekli birtakım nitelikleri ifade etmektedir. Şöyle ki denetim faaliyetini yürütecek olan her denetçi, yapmış olduğu denetimin

348 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 27; Korkut Özkorkut, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013, s. 74.

349 Türedi, *Denetim*, s. 46.

350 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 27.

351 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, ss. 27-29.

352 Özkorkut, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim*, s. 76; Türedi, *Denetim*, s. 47.

kaliteli ve etkin bir denetim olarak nitelendirilmesini istiyorsa, kendisi de birtakım kişisel nitelikteki standartları bünyesinde barındırmalıdır. Yani kaliteli bir denetimin özünü denetçinin genel standartlara sahip olması oluşturmaktadır. Denetçilerin mesleki, ahlaki ve kişisel nitelikleri ile ilgili kurallardan oluşan söz konusu standartlar ise, denetçinin yeterli mesleki eğitim ve deneyime sahip olması, görevini ifa ederken bağımsız davranması ile mesleki özen ve dikkati göstermesidir.³⁵³

2.10.1. Mesleki Eğitim ve Deneyim

Denetim raporları açıklandığında, ilgili raporu alan kişiler bakımından önemi haiz husus, söz konusu raporun aldıkları kararlarda kendilerini yanıltmayacak ve kendilerine yol gösterecek güvenilir bir denetim görüşüne sahip olup olmadığıdır. Denetim neticesinde bu mahiyette güvenilir bir denetim görüşü ortaya konulabilmesi için ise, ilgili denetçinin belirli bir mesleki eğitime, bilgi birikimine ve deneyime sahip olması gerekmektedir. Nitekim denetim faaliyetlerinin gelişmiş olduğu Batı ülkelerinde de denetçilere bu yönde bir yeterlilik kazandırmak amacıyla öncelikle sıkı kurallara bağlı bir mesleki eğitim verilmekte daha sonra ise denetçiler işbaşı uygulamaları ile mesleki deneyimlerini geliştirmektedirler. Ülkemizde de 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nun 5. ve 9. maddeleri ile denetim görevini yerine getirecek ilgili kişilerin eğitim ve deneyimi ile alakalı olarak gelişmiş ülkelere paralel düzenlemeler yapılmıştır.³⁵⁴

Mesleki gelişim bir denetçi açısından kesintisiz bir şekilde devam etmesi gereken bir olgudur. Şöyle ki başarılı bir denetçi almış olduğu mesleki eğitimin kendisine yeterli olamayacağından hareketle kendisini sürekli yenileyip geliştirmeli ve bu noktada da günün mevzuatında meydana gelen değişimleri, mesleki kitap ve dergileri yakından takip etmelidir. Nihayetinde genel standartların öngördüğü bir denetçi olabilmekte bunu gerektirmektedir.³⁵⁵

353 Türedi, *Denetim*, s. 48.

354 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 31, Türedi, *Denetim*, ss. 49-50.

355 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 32, Türedi, *Denetim*, s. 51.

2.10.2. Bağımsızlık

Denetim mesleğinin temel yapı taşı bağımsızlıktır. Tarafsız ve dürüst davranma olarak da ifade edebileceğimiz bağımsızlık, denetçinin denetim faaliyetinin ifasında herhangi bir etki altında kalmadan çalışmasını sürdürüp nihayete erdirmesidir.³⁵⁶

Bağımsızlık kavramının denetim faaliyetlerindeki öneminin yanı sıra günümüzde bağımsızlık kavramını kapsayan standartlar da çok katidir. Şöyle ki denetim çalışmalarındaki ikili kavram olarak nitelendirilen bağımsızlık kavramlarına göre bağımsızlık, belli ilişkileri tanımlayan kurallara ya da objektif standartlara bağlılık ile bir fikir, düşünce ve davranış durumudur.³⁵⁷

Denetimin güvene dayalı bir meslek faaliyeti olması hasebiyle, denetim raporlarını kullanan kişilerdeki inanç, ilgili denetimin bağımsız bir şekilde yürütüldüğüne dairdir. Denetçilik mesleğinin varlığı için en önemli güvencelerden biri olan söz konusu inancın ise, denetçilerin bağımsızlıklarından şüpheye düşülen hallerde sekteye uğraması neticesinde, ilgili denetçilerin sunmuş oldukları denetim raporlarının kullanıcıları nezdinde bir kıymet-i harbiyesi kalmayacaktır. Dolayısıyla denetim görevini yürüten denetçi, bağımsızlığından şüpheye düşürecek davranışlara mahal vermemeli ve hiçbir kişi veya kurumun etkisinde kalmadan denetim görevini layıkıyla neticelendirmelidir.³⁵⁸

2.10.3. Mesleki Özen ve Dikkat

Denetçilerin mesleki deneyime sahip olmaları ve bağımsız davranmaları tek başlarına kaliteli bir denetimden söz edebilmek için yeterli olmamakla birlikte sadece söz konusu niteliklere sahip bir denetçide uygun bir denetim çalışması yapabilecek değildir. Dolayısıyla mükemmel manada, amaca uygun bir denetim faaliyeti ancak mesleki yeterliliğe sahip bağımsız bir denetçinin görevini ifa ederken aynı zamanda mesleki özen ve titizliği de göstermesiyle mümkündür. Denetçinin söz konusu özen ve titizliği göstermesi ise, denetim standartlarını eksiksiz bir şekilde uygulaması ile sağlanmaktadır. Şöyle ki özenli ve titiz davranan her denetçi, denetim görevinin

356 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 32.

357 Türedi, *Denetim*, s. 52.

358 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, ss. 32-33.

ifasında planlamalarını düzgün yapar, çalışma kâğıtlarını düzgün bir şekilde hazırlar, incelemelerini yeterli kanıtlar üzerinden yapar ve dürüstçe ulaştığı yargıyı kılı kırk yaran bir titizlikle düzenleyeceği denetim raporunda açıklar.³⁵⁹

2.11. Çalışma Alanı Standartları

Genel standartlara nazaran daha özel nitelikte olan çalışma alanı standartları, denetçiye kanıt toplamada ve bu kanıtları değerlendirmede yol gösteren standartlardır. Planlama ve gözetim, iç kontrol yapısının incelenmesi ve kanıt toplama olmak üzere üç ayrı unsuru bünyesinde barındıran çalışma alanı standartları, denetlenen işletmede doğrudan yapılan çalışmalar olması hasebiyle de genel standartlardan ayrılmaktadır.³⁶⁰

2.11.1. Planlama ve Gözetim

Denetçi iyi ve kaliteli bir denetim yapmak istiyorsa, en kötü bir plan bile plansızlıktan iyidir düşüncesinden hareketle denetim faaliyetini mutlaka bir plan dâhilinde yapmalıdır. Plân, denetim görevinin ifasında gerekli araç, imkân ve yöntemlerin amaca uygun bir şekilde yönlendirilmesidir. Denetim faaliyetlerinde yapılacak planlama faaliyeti ise işgücünün, zamanın ve kaynakların planlanması şeklinde olmaktadır.³⁶¹

Denetim planlamasının ilk aşaması denetlenecek müşteri veya işletme hakkında gerekli bilgilerin toplanmasıdır. Söz konusu bilgiler ise, önceki denetime ait çalışma kâğıtlarından, işletmeye yapılan ziyaretlerden ve yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen müşteri işletmenin finansal ve teşkilat yapısı, ürettiği mallar, teknolojisi, üretim dalındaki ve iş hayatındaki konumu vb. bilgilerdir.³⁶²

Denetim planlamasında ikinci aşama, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler öncülüğünde denetim programının düzenlenmesidir. İlgili programın önemi ise denetim faaliyeti sırasında fiilen yapılacak çalışmaları göstermesi noktasındadır. Yani denetim programının hazırlanmasıyla artık kimin, hangi işi, nasıl ve kimle birlikte yapacağı belirlenmiş olmaktadır.³⁶³

359 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 33.

360 Türedi, *Denetim*, ss. 55-56.

361 Türedi, *Denetim*, s. 56.

362 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 34; Türedi, *Denetim*, s. 56.

363 Türedi, *Denetim*, s. 57.

Nihayetinde ise denetim, uzman denetçi gözetiminde denetçi yardımcıları tarafından denetim programı kapsamında yerine getirilmektedir. Dolayısıyla hem kaliteli bir denetim yapılmakta hem de denetçi yardımcılarının uzman denetçi gözetiminde işbaşı uygulamaları ile mesleki açıdan gelişimleri sağlanmaktadır. Söz konusu gözetimin sınırları noktasında ise kesin bir çizgi olmamakla birlikte, yardımcı denetçinin genel ve mesleki bilgi seviyesi, konusundaki denetimi ve denetim konusunun zorluk ve karmaşıklık seviyesi gözetimin sınırlarının belirlenmesinde önemli etkenlerdir.³⁶⁴

2.11.2. İç Kontrol Yapısının İncelenmesi

Herhangi bir işletme veya kuruluştaki iç kontrol yapısının güvenilirliği, ilgili teşekkülün finansal tablolarının güvenilirliğinin önemli göstergelerinden biridir. Yani etkin bir iç kontrol sistemi, ilgili teşekküllerdeki finansal tabloların doğruluk ve güvenilirlik derecesini artırırken, finansal tablolardaki hata riskini de azaltmaktadır.³⁶⁵

Etkin bir iç kontrol yapısının yapılacak denetime olan etkisi ise; denetlenecek olan teşekküldeki iç kontrol yapısının iyi düzenlenmiş ve verimli çalışıyor olması, denetçinin ilgili teşekkülün finansal tablolarına olan güvenini artıracığından ve dolayısıyla da teşekkül hakkındaki fikrini netleştireceğinden, denetçi yapacağı denetimin kapsamını daraltma yoluna gidecek ve böylelikle de hem denetim maliyeti düşürülecek hem de zaman tasarrufu sağlanacaktır.³⁶⁶

Netice itibariyle iç kontrol incelemesi yapılmasından maksat hem iç kontrol düzeninin kendi etkinliğinin belirlenmesi hem de uygun bir denetim görüşüne ulaşabilmek için yapılacak olan denetim işlemlerinin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir. Şöyle ki teşekkülün bütün verilerini incelemek yerine daha az maliyetli ve daha pratik olan iç kontrol yapısı incelenecek ve eğer ki teşekkülün iç kontrol yapısı etkin ise, yapılacak olan denetim de ona bağlı olarak kapsam ve ayrıntı bakımından daraltılacaktır.³⁶⁷

364 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 35.

365 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 35.

366 Türedi, *Denetim*, ss. 58-59.

367 Türedi, *Denetim*, s. 59.

2.11.3. Kanıt Toplama

Denetçi, denetim faaliyetini ifa ederken, denetim konusu ile ilgili bir fikre sahip olabilmek veya mevcut bir fikrini kuvvetlendirebilmek amacı ile birçok belge, bilgi ve işlemden yararlanmaktadır. Denetim kanıtı olarak da nitelendirebileceğimiz söz konusu belge, bilgi ve işlemlerin ise, denetçinin denetim konusu ile ilgili bir görüşe ulaşabilmesi için aynı zamanda sayı ve nitelik itibarıyla de yeterli olması gerekmektedir. Lakin bu yeterlilik denetçinin bilgi ve tecrübesi ile doğrudan alakalı olan sübjektif bir yeterliliktir. Dolayısıyla denetçinin denetim konusu ile ilgili bir görüşe ulaşabilmesini sağlayan bilgi, belge veya işlemler sayısına bakılmaksızın yeterli olarak kabul edilmektedir. Yani denetim kanıtlarının yeterliliğinde ölçü denetçinin sübjektif yargısıdır.³⁶⁸

Kanıtların yeterli sayıda olmasının yanı sıra eldeki kanıtlar bakımından önemli olan bir diğer husus da, kanıtların uygunluğu yani kalitesidir. Denetim kanıtlarının kalitesine etki eden unsurlar ise, kanıtın geçerliliği, nesneliliği, zamanlılığı ve sürekliliğidir. Bununla birlikte elde edilen kanıtların kalitesi açısından da, kanıtların yeterliliğinde olduğu gibi önemli olan nokta denetçinin sübjektif yargısıdır.³⁶⁹ Dolayısıyla denetçinin doğruluğunu sorguladığı konu hakkındaki elde edeceği kanaate doğrudan etki eden kanıtlar kalitelidir.³⁷⁰

Netice itibarıyla denetim kanıtları ile ilgili önemi haiz husus, kanıtların kalite ve yeterliliğinin sübjektif olarak değerlendirilmesiyle birlikte, az sayıdaki kaliteli ve yeterli kanıtın çok sayıdaki kalitesiz kanıtlara göre amaca ulaştırma noktasında daha muteber olduğudur.

2.12. Raporlama Standartları

Denetim raporu, ilgili raporu kullanacak kişiler bakımından mesleki bir incelemenin yapıldığına dair tek kanıt olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla denetim raporu hazırlanırken mesleki bir görüşle hazırlanmalı ve ilgililere sunulmalıdır. Denetim raporunun yapısı ve hazırlanması ile ilgili ilkeleri içeren raporlama standartları, toplum içi haberleşmenin ve bu konuda müşterek bir dil kullanmanın

368 Türedi, *Denetim*, s. 60.

369 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 36.

370 Türedi, *Denetim*, s. 61.

zorluğu nedeniyle ise genel ve çalışma alanı standartlarına nazaran daha kesin ve özeldir.³⁷¹ Söz konusu raporlama standartları ise, denetim raporunda incelenen hususların genel kabul gören muhasebe ilkelerine ve denetim standartlarına uygun düzenlenip düzenlenmediği, incelenen dönemde uygulanan muhasebe politikalarının önceki dönemde de uygulanıp uygulanmadığı, incelenen tablolardaki açıklayıcı notların aksi belirtilmemişse yeterli olarak kabul edileceği ve denetçinin denetim neticesinde elde ettiği genel görüşünü ve görüşünü açıklamadığı durumlarda da nedenlerinin açıkça belirtilmesi gerektiği hususlarından oluşmaktadır.³⁷²

2.13. Denetim Yöntemleri

Denetim yöntemleri yapılacak olan denetimin içeriğini, şeklini ve kapsamını belirleyen yöntemlerdir. Şekli, maddi, aralıksız, örnekleme, ileriye doğru, geriye doğru, doğrudan ve dolaylı olmak üzere muhtelif denetim yöntemleri bulunmaktadır.³⁷³

Şekli denetim, herhangi bir teşekkülde tutulan finansal tabloların veya muhasebenin şekli açıdan uygunluğunun sorgulandığı, uygunluk denetimi olarak da ifade edebileceğimiz bir denetim türüdür. Dolayısıyla şekli denetimde, ilgili teşekkülde tutulan muhasebe kayıtlarının belgelere dayanıp dayanmadığına ve söz konusu belgelerde şekil bakımından yürürlükteki mevzuat ve genel muhasebe ilkeleri bağlamında düzen ve uyumluluk olup olmadığı irdelenmektedir.³⁷⁴

Maddi denetim, doğruluk denetimi olarak da ifade edilebilmektedir. Şöyle ki maddi denetimde ilgili teşekküldeki işlemlerin gerçeğe ve amaca uygunluğunun yanı sıra işlemlerin belgelere, hesaplara ve defterlere doğru olarak geçirilip geçirilmediği araştırılmaktadır.³⁷⁵

Küçük denetim alanları için ender olarak başvuru alan aralıksız denetim, ele alınan belirli bir zaman dilimi içerisinde yapılan bütün işlemlerle ilgili kayıt ve belgelerin tek tek gözden geçirilmesi yoluyla yapılan denetim yöntemidir. Dolayısıyla faaliyet dönemi içindeki tüm belgeler eksiksiz olarak incelenmektedir.³⁷⁶

371 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 40.

372 Türedi, *Denetim*, s. 62.

373 <http://muhasebedersleri.com/muhasebe-denetimi/denetim-yontemleri.html>, (21.03.2016).

374 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 104.

375 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 105.

376 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 105.

Kısmi denetim niteliği taşıyan örnekleme yoluyla denetim, zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla uygulanmakta olan son derece çağdaş bir denetim yöntemidir. Şöyle ki örnekleme yoluyla denetimde aralıksız denetimin aksine muhasebeyi oluşturan ilgili belge ve kayıtların tümü değil de sadece belirli kıstaslara göre seçilen belirli bir kısmı incelenmektedir. İşletmelerin büyümesi ve dolayısıyla da faaliyet hacimlerinin artmasına bağlı olarak muhasebe işlemlerinin de artacağı düşünüldüğünde, örnekleme yoluyla denetim amaca ulaşmada etkin bir denetim yöntemidir.³⁷⁷

İleriye doğru denetim incelemenin baştan sona doğru yapılması suretiyle yapılan denetim yöntemidir. Yani denetçi ileriye doğru denetim yapmak istiyorsa, denetimini öncelikle belgeleri sonrasında defter kayıtlarını nihayetinde ise finansal tabloları inceleme suretiyle yapmalıdır.³⁷⁸

Çoğu muhasebe denetiminde tercih edilen yöntem olan geriye doğru denetim, ileriye doğru denetimin aksine baştan sona değil de sondan başa doğru yapılan ve öncelikle finansal tabloların sonrasında defter kayıtlarının ve nihayetinde de belgelerin incelendiği denetim yöntemidir. Yani bu yöntemde sonuç ve sonucun meydana gelişi ilk belgeye kadar gidilerek araştırılmaktadır.³⁷⁹

Geriye doğru denetimle teşekkülün muhasebe kayıtlarının eksiksiz ve usulüne uygun tutulup tutulmadığı açıkça belirlenememektedir. Dolayısıyla yolsuzluk ihtimali düşünüldüğünde veya kayıtların düzeni ve tamlığı sorgulanmak istenildiği zaman başvurulacak yöntem ileriye doğru denetim yöntemi olmalıdır. Uygulamada da her iki yöntem birleşik olarak kullanılmaktadır. Şöyle ki denetçi, örnekleme yöntemini kullanarak teşekküldeki kıymet doğuran olaylar zincirinin bir halkasını belirlemekte ve denetimini hem ileri hem de geriye doğru giderek yerine getirmektedir.³⁸⁰

Doğrudan denetim veya dakik tetkik, teşekkülün her bir muhasebe işleminin ayrı ayrı ve kendi bazında doğrudan incelendiği denetim yöntemidir. Yani teşekküldeki kıymet hareketi doğuran her olay ayrı ayrı ele alınmakta ve kayıtlara doğru geçirilip geçirilmediği, değerlemesinin doğru yapılıp yapılmadığı karşılaştırma

377 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 106.

378 <http://muhasebedersleri.com/muhasebe-denetimi/denetim-yontemleri.html>, (21.03.2016).

379 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 108.

380 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 108.

suretiyle tek tek irdelenmektedir. Yani doğrudan denetimle birlikte iş yinelenmektedir.³⁸¹

Nihayetinde dolaylı denetim veya kabataslak tetkik ise, benzer veya aynı nitelikteki ya da birbiriyle yakın ilişki içerisinde bulunan hesaplar arasında toplam karşılaştırmaları yaparak bunlar arasında uygunluk araştırması yapan bir denetim yöntemidir. Yani dolaylı denetim, ilgili muhasebe işlemlerinin tek tek ve doğrudan incelenmek yerine, faaliyet sonuçlarının toplamlarından hareketle yürütülen bir denetim yöntemidir. Dolayısıyla satışlarında komisyon ödeyen bir işletmenin, gerçekleşmiş satış tutarları ile gerçekleşmiş komisyon tutarları arasında bir ilişkinin aranması ve bu tutarların doğruluğunun kabataslak bir biçimde belirlenmesi dolaylı denetime verebileceğimiz örneklerdendir.³⁸²

2.14. Denetim Teknikleri

Denetçi, denetim faaliyetini ifa ederken denetim konusu ile ilgili bir fikre sahip olabilmek amacıyla kanıt diyebileceğimiz birçok belge ve kayıttan yararlanmaktadır. Bu noktada denetçinin nitelik ve nicelik açısından yeterli denetim kanıtı elde edebilmek maksadıyla kullandığı araç, işlem ve yöntemlere denetim teknikleri denilmektedir. Dolayısıyla denetim teknikleri kanıt toplamaya yardımcı teknikler olmakla birlikte, kendileri birer kanıt değildir. İlgili teknikler ise, fiziki inceleme, gözlem, doğrulama, soruşturma, kayıt sistemini yeniden izleme, yeniden hesaplama, belge incelemesi, göz atma ve analitik incelemedir.³⁸³

Fiziki inceleme, denetçilerin sık başvurdukları bir denetim tekniğidir. Fiziki incelemede fiilen inceleme imkânı bulunan aktif varlıkların gerçekten var olup olmadıkları sorgulanmaktadır. Yani denetçi varlıkları yerinde görüp inceleyerek var olup olmadıkları noktasında bir kanaate sahip olacaktır. Söz konusu aktif varlıklar ise kasa, stoklar, bina, demirbaşlar ve tesisler olabilmekle birlikte, fiziki inceleme daha çok kasa, alacak senetleri, hisse senetleri, tahviller ve mal stoklarının denetiminde kullanılan bir denetim tekniğidir.³⁸⁴

381 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 108.

382 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, ss. 108-109.

383 Türedi, *Denetim*, s. 205; Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 135.

384 Türedi, *Denetim*, ss. 206-207; Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 135.

Gözlem, belirli faaliyetlerin nihayete erdirildiği zamanlarda denetçinin hazır bulunarak işlerin ne şekilde tamamlandığına tanık olması suretiyle yapılan denetim tekniğidir. Örneğin stok sayımının uygun bir şekilde yürütülüp, tamamlanmış olup olmadığını denetçi gözlemleri ile saptamaktadır. Dolayısıyla gözlem denetçinin tanıklık yaptığı faaliyetle alakalı olarak görsel kanıt niteliğinde bilgi topladığı bir denetim tekniğidir.³⁸⁵

Doğrulama, denetçinin teşekkül dışı bağımsız bir kaynaktan doğrudan doğruya yazılı bilgi alma suretiyle gerçekleştirdiği denetim tekniğidir. Yani doğrulama tekniğinin özünü üçüncü kişilerden bilgi alınması oluşturmaktadır. Denetlenecek teşekkülün her türlü alacağı, borçları, bankadaki paraları ve depolardaki emanet bırakılan malların denetiminde doğrulama tekniği kullanılmaktadır. Doğrulama tekniğinde yanıtlar doğrudan denetçiye gönderilmekte ve dolayısıyla da müşteri teşekkülün ilgili belge üzerinde değişiklik yapma ihtimali ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla doğrulama tekniği güvenilirlik açısından yüksek bir denetim tekniğidir.³⁸⁶

Soruşturma tekniği, denetçinin çalışmalarını yönlendirmek amacıyla ilgili teşekkülün memur ve işçilerinin sözlü veya yazılı ifadelerine başvurarak bilgi topladığı denetim tekniğidir. Yani denetçi ilgili kişilere yönelttiği sorularla çalışmasını yönlendirmek için bilgi toplar. Mesela iş sözleşmelerini inceleyen bir denetçi bütün sözleşmelerin kendisine verilip verilmediğini soruşturma yöntemiyle öğrenebilmektedir.³⁸⁷

Kayıt sistemini yeniden izleme tekniği ile denetçiler örneklemeler yoluyla kaynak belge seçerek, bu belgeler ışığında muhasebe kayıt ortamında ileriye doğru giderek ilgili olay ile alakalı kayıtların doğruluğunu araştırmaktadırlar. Dolayısıyla da söz konusu teknik ile önceden meydana gelip kayıtlara geçirilen bir olaya ait kıymet hareketleri muhasebe sisteminde zihnen yinelenmektedir. Örneğin ücret ödemeleri ile ilgili seçilen örnekler maliyet ve gider hesaplarında izlenerek ücret ödemeleri ile ilgili kıymet hareketleri doğrulanmaya çalışılmaktadır.³⁸⁸

Yeniden hesaplama, denetçinin denetlediği kayıt veya belgelerin aritmetik doğruluğunun tespiti amacıyla yeniden hesaplamalar yapmak suretiyle bulunduğu

385 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 136.

386 Türedi, *Denetim*, s. 208; Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, ss. 142-143.

387 Türedi, *Denetim*, s. 212.

388 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 141.

sonuçları kayıtlarla karşılaştırması³⁸⁹, yani bir nevi teşekkülün aritmetik hesaplarının denetçi tarafından doğrulanması işlemidir.³⁹⁰ Denetçinin denetlediği konularla alakalı olarak yeniden hesaplama yapabileceği hesaplamalara örnek olarak ise; yevmiye ve defter-i kebir toplamlarının alınması, envanter listelerindeki matematik işlemlerin yeniden yapılması, amortismanların, şüpheli alacaklar karşılıklarının, kâr payı ve ikramiyelerin yeniden hesaplanması verilebilmektedir.³⁹¹

Belge incelemesi denetim teknikleri arasında önemli bir yer kaplamaktadır. Şöyle ki teşekkülün finansal tabloları oluşturulurken başta yapılacak olan bir hata veya gözden kaçabilen bir eksiklik sonrasında yapılacak tüm kayıtları etkileyecektir. Dolayısıyla hatanın başta fark edilmesi ve ileriye doğru yansımalarının önlenmesi gerekmektedir. Bu noktada yapılması gereken ise belge inceleme yoluna başvurmaktır. Belge incelemesinde iki önemli nokta vardır. İlki teşekküldeki her bir kaydın bir belgeye dayanması gerektiğinden hareketle belge ile kayıtlar arasında uygunluk sağlanması, diğeri ise doğrudan belgelerin kendisini hedef alan - belgelerin aritmetik doğruluğunun ve belge üzerindeki imza ve onayların geçerliliğinin araştırılması vb.-şekli ve maddi uygunlukların araştırılmasıdır.³⁹²

Göz atma, denetçinin kabaca mali ortama göz atarak olağandışı durumları ortaya çıkarmasıdır. Denetçinin göz atma yolu ile saptadığı durumlar ise sonrasında ayrıntılı olarak diğer denetim teknikleri vasıtasıyla incelenmektedir.³⁹³

Nihayetinde analitik inceleme, mali tablolarda yer alan verilerin kendi içindeki ve aralarındaki rasyonel ilişkiye dayanılarak, mali tabloların değerlendirilmesidir. Analitik inceleme oran analizleri, karşılaştırmalar ve karşılıklı hesaplar arasında ilişki kurma gibi işlemlerden oluşmaktadır.³⁹⁴ Analitik incelemede amaç ise, veriler arası anlamlı ilişkilerin varlığını doğrulamak ve verilerdeki olağan olarak kabul edilemeyecek sapmaları ortaya çıkarmaktır.³⁹⁵

389 Türedi, *Denetim*, s. 210.

390 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 138.

391 Türedi, *Denetim*, s. 211.

392 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, ss. 113-114.

393 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 140.

394 <http://www.denetimnet.net/PrintPage.aspx?pgID=9955>, (22.03.2016)

395 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 140.

2.15. Denetçi

2.15.1. Denetçinin Tanımı ve Özellikleri

Denetçi, denetim faaliyetini yürütebilecek mesleki bilgi ve deneyime sahip, görevini ifa ederken tarafsız ve bağımsız davranabilen, kişisel ve ahlaki nitelikler bakımından üstün ve alanında uzmanlaşmış kişidir. Dolayısıyla tanımdan da anlaşılacağı üzere denetim görevini ifa edecek kişinin birtakım kişisel özellikleri de bünyesinde barındırması gerekmektedir. Söz konusu özellikler ise denetçinin bağımsızlığı, mesleki bilgi ve tecrübesi, kişisel ve ahlaki nitelikleri ile mesleki özen ve dikkatidir.³⁹⁶

Denetim mesleğinin özünde denetçinin bağımsızlığı yatmaktadır. Yani denetçi görevini ifa ederken hem özde hem de görünürde bağımsız olmak mecburiyetindedir. Dolayısıyla denetçi denetim yaparken tarafsızlığı hususunda karar birimlerini ve diğer ilgilileri şüpheye düşürecek hiçbir harekete mahal vermemeli ve kararlarını herhangi bir etki altında kalmadan verebilmelidir.³⁹⁷

Denetim çalışması yapabilmek, mesleki ve teknik bilgi gerektirmesi hasebiyle de ilgili çalışmayı yapacak olan kişilerin yeterli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu noktada denetçi hukuk, maliye, muhasebe, iktisat ve işletme gibi farklı alanlarda yeterli malumata sahip olmalı ve mesleki olarak gelişmesinin kesintisiz olması gerektiğinden hareketle de kendisini sürekli yenileyip geliştirmeli ve bu saik ile günün mevzuatında yaşanan gelişmeleri, mesleki kitap ve dergileri yakinen takip etmelidir.³⁹⁸

Denetim faaliyetleri, çeşitli çevrelerin menfaatlerini ilgilendirmesi dolayısıyla denetçinin yapmış olduğu denetime güven duyulmalıdır. Bu güvenin dayanak noktasını ise denetçinin kişisel ve ahlaki nitelikleri oluşturmaktadır. Denetçinin görevini sağlıklı bir şekilde ifa etmesini sağlayan söz konusu nitelikler ise, denetçinin dürüst, sır saklayan, pratik, yapıcı, yenilikçi, araştırmacı, iyi konuşabilen ve ikna kabiliyetine sahip olabilmesidir.³⁹⁹

396 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, ss. 334-336.

397 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 335.

398 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 32, Türedi, *Denetim*, ss. 50-51.

399 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 336.

Denetim faaliyeti yürüten her denetçinin mesleki bilgi ve tecrübeye sahip ve tarafsız olması yapacağı denetim için gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Şöyle ki denetçinin aynı zamanda bunlara ilaveten görevin ifasında ve raporunu düzenlerken mesleki özen ve titizliği de göstermesi gerekmektedir. Yani denetçi uzmanlığını mesleki özen ve dikkatiyle de harmanlayarak ortaya koymalıdır. Bu noktada denetçinin yapması gereken ise denetim standartlarını eksiksiz olarak uygulamasıdır.⁴⁰⁰

2.15.2. Denetçi Türleri

Denetim çalışmaları üç gruba ayrılan denetçiler tarafından yerine getirilmektedir. İlgili denetçiler ise; bağımsız denetçi, iç denetçi ve kamu denetçileridir.

Bağımsız denetçi, dış denetçi olarak da tabir edilmekle birlikte, denetlediği işletme ile arasında herhangi bir işçi işveren ilişkisinin olmadığı, kendisine ait işyeri bulunan denetçi türüdür.⁴⁰¹ Diğer bir tabirle ise, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun alışılmış denetim faaliyetlerini yürütmek için yetkilendirdiği bağımsız denetleme kuruluşu, serbest muhasebeci mali müşavir veya yeminli mali müşavir unvanına sahip kişi veya kurumdur.⁴⁰²

Bağımsız denetçilere 6102 sayılı TTK, 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nda yer verilmiştir.⁴⁰³

Nihayetinde bağımsız denetçilerin yapacakları denetimin kapsamını ise, denetlenecek işletmenin finansal raporlarının finansal raporlama standartlarına uygun hazırlanıp hazırlanmadığı hususu oluşturmaktadır.⁴⁰⁴

400 Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 33.

401 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 336.

402 Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, s. 59; Özkorkut, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim*, s. 223.

403 Topçuoğlu, *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, s. 81.

404 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 336.

İç denetçi, genel olarak işletmenin sahiplerine veya yöneticilerine karşı sorumlu olan, işletmenin kendi yapısı içerisinde, işletme faaliyetleri ifa edilirken önceden belirlenmiş olan usul ve esaslara uyulup uyulmadığını denetleyen kişidir.⁴⁰⁵

İç denetçilerin yaptıkları çalışmalar ise; işletme varlıklarının layıkıyla korunup korunmadığını araştırmak, muhasebe belge ve bilgilerinin güvenilirliklerini belirlemek, işletme faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini araştırmak, işletme üst yönetimince belirlenmiş olan politika ve kurallara uyulup uyulmadığını sorgulamak, işletme yönetiminin kendisinden beklediği özel araştırmaları yapmak ve bağımsız denetçilerle işbirliği yapmaktır.⁴⁰⁶

İç denetçilerle bağımsız denetçiler arasındaki farklar ise; iç denetçinin işletme bünyesinde, bağımsız denetçinin bağımsız denetim kuruluşunda çalışıyor olması, iç denetçinin tepe yönetime hizmet ederken bağımsız denetçinin finansal tablolara ihtiyaç duyan kişilere hizmet etmesi, iç denetçinin işletme faaliyetlerini devamlı olarak denetlerken, bağımsız denetçinin belirli periyotlarla denetlemesi ve nihayetinde en önemli fark olarak ise, iç denetçi her ne kadar denetimi ifa ederken denetim sürecinde bağımsız davranırsa da üst yönetimin talepleri doğrultusunda hareket ederken, bağımsız denetçinin tamamen üst yönetimden bağımsız olarak denetim faaliyetini yerine getiriyor olmasıdır.⁴⁰⁷

Nihayetinde kamu denetçileri ise, kamusal teşekküllere bağlı olarak çalışıp, kamu yararına denetim yapan kişilerdir.⁴⁰⁸ Kamu denetçileri, muhtelif devlet kurum ve kuruluşları ile özel işletmelerin faaliyetlerini kamu yararı, yasalar, yönetmelikler ve devletin iktisadi programı bağlamında incelemektedirler.⁴⁰⁹ Kamu denetçilerine örnek olarak Sermaye Piyasası Kurulu Denetçileri ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı müfettişleri gösterilebilmektedir.⁴¹⁰

405 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 338.

406 Türedi, *Denetim*, ss. 27-28.

407 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 338.

408 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 338.

409 Türedi, *Denetim*, s. 28; Güredin, *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, s. 14.

410 Toroslu, *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, s. 338.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİFLERDE DENETİM

3.1. Genel Olarak

Yeterli üretim araçlarına tam manasıyla sahip olamayan, üretim araçlarına ulaşmada belli zorlukları bulunan ve dolayısıyla da üretim etkinliklerine yeterince katılamayan ekonomik birliklerin, iktisadi yaşamda daha etkili bir yer edinebilmelerini sağlayan kooperatiflerin en önemli özelliklerinden biri ortakları tarafından karşılıklı güvene dayalı olarak kurulan iktisadi teşekküller olmasıdır.⁴¹¹ Kooperatiflerin temelini oluşturan söz konusu güven duygusu ise insan faktörü nedeniyle denetimi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca kooperatif ortaklarının bu mahiyetteki organizasyonların derinliklerine nüfuz edebilecek seviyede olmamaları da kooperatiflerde denetimin ne kadar önemli olduğunu gösteren diğer bir husustur.⁴¹²

Toplumda kooperatifleşme yoluyla ihtiyaçların karşılanmasına yönelik meyil, kooperatif teşekküllerin kaynakların en akılcı şekilde kullanılmasını sağlayan ve gerek üretim, gerekse bölüşüm ekonomisi açısından tercih edilebilir bir sistem olduğu noktasındadır. Lâkin bu noktada kooperatiflere her derde deva olabilecek hazır bir reçete veya sihirli bir değnek gibi tüm sorunları bir anda çözebilecek bir sistem olarak bakmak da bir noktada yanlıştır. Şöyle ki kooperatif teşekküllerin özünde anılan

411 Yıldırım, *Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Artırılmasına Yönelik Önlemler*, s. 10.

412 Müftüoğlu ve Aydos, *Türkiye’de Kooperatifçilik, Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya*, s. 51.

özellikler mevcut olmakla birlikte öncelikle kooperatif teşekküllerin başarısı için gerekli birtakım koşullar yerine getirilmelidir. Yani öncelikle kooperatiflerin mevcut sorunları çözülmeli ve buna paralel olarak da kooperatiflerden fayda beklenmelidir.⁴¹³

Günümüzde ise başarısız kooperatiflerin çokluğu nedeni ile kooperatiflere karşı toplumda olumsuz bir tavır oluşmuştur.⁴¹⁴ Bu olumsuz tavrı netice veren, kooperatiflerin başarısızlığını tetikleyen en önemli etkenlerden biri ise kooperatif teşekküllerde etkili bir denetim mekanizmasının yokluğudur. Bu noktada ise, kooperatif teşekküllerin iyileştirilmesinde ve sıhhatli bir yapıya kavuşturulmasında en önemli tedavi araçlarından biri olan denetimin kim tarafından yapılacağı ve denetimde hangi araçların kullanılacağı önemli bir husustur. Hukukumuzda kooperatiflerin denetimi kamu menfaati ve özel yani ortakların menfaati bağlamında iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Dolayısıyla denetim kamu menfaatinin söz konusu olduğu noktalarda devlet, özel menfaatlerin söz konusu olduğu noktalarda ise ilgili kooperatifin organları tarafından yerine getirilmektedir.⁴¹⁵

Kooperatiflerdeki başlıca denetim türleri üç gruba ayrılmaktadır. Söz konusu denetim türlerinin ilki kooperatif genel kurulunun, ortakların ve denetim kurulu üyelerinin yaptığı Koop. K. md. 65, 66 ve 67 de düzenlenen iç denetim, diğeri ilgili bakanlığın, noterin, sicil memurlarının, bağımsız denetim kuruluşlarının, hakem kurullarının yaptığı Koop. K. md. 90, 91 ve 95 de düzenlenen dış denetim ve nihayetinde ise kooperatiflerin bağlı bulunduğu üst birliğin yaptığı Koop. K. md. 75 ve 91 de düzenlenen üst denetimdir. Kooperatiflerin denetiminde esas olan denetim türü ise iç denetimdir.⁴¹⁶

3.2. Kooperatiflerde İç Denetim

Kooperatiflerdeki esas denetim yöntemi olarak da kabul edilen iç denetim, kooperatifin kendi içerisinde oluşturduğu birimler tarafından kooperatifin işlemlerinin, faaliyet ve hesaplarının incelendiği denetim türüdür. Bu noktada üzerinde durulması gereken husus ise söz konusu birimlerin kimler olduğudur. Şöyle ki kooperatifler tüzel kişiliği bulunan kuruluşlardır ve iradelerini yasal organları

413 Yıldırım, *Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Artırılmasına Yönelik Önlemler*, s. 11.

414 Yıldırım, *Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Artırılmasına Yönelik Önlemler*, s. 34.

415 Ete ve Pastanoğlu, *Kooperatiflerin Denetimi*, ss. 1-2.

416 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu*, s. 172.

vasıtasıyla ifade etmektedirler. Dolayısıyla iç denetimde kooperatifin kendi organları vasıtasıyla yapılan bir denetim türü olması hasebiyle kooperatiflerin yasal organları üzerinde durulmalıdır. Biz de bu minvalde kooperatiflerdeki iç denetim yollarına geçmeden önce kooperatifin yasal organları olan genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilere⁴¹⁷ ve aralarındaki ilişkilere yer vermeyi konunun anlaşılması açısından gerekli görmekteyiz.

Genel kurul, Bakanlık temsilcisinin gözetiminde belirli şartlar gözetilerek toplanıp, belli konularda karar alabilen ortaklar topluluğudur.⁴¹⁸ Genel kurul, Koop. K. md. 73 itibarıyla de kooperatif teşekküllerin en yetkili organıdır. Genel kurulun kooperatiflerin organları arasındaki en yetkili organ olarak nitelendirilmesinin sebebi ise, bütün ortakların katılma hakkına sahip olduğu, en geniş katılımlı organ oluşu ve kanunların kendisine tanıdığı yetkiler noktasındadır. Şöyle ki Koop. K., TTK ve anasözleşmelerle genel kurula birçok noktada yetkiler verilmiştir.⁴¹⁹ Söz konusu genel kurulun kendi tekelindeki, anasözleşme düzenlemeleri ile de elinden alınamayacak, dolayısıyla da genel kurulun devir ve terk edemeyeceği Koop. K. md. 42 de düzenlenen yetkileri ise;

- Ana sözleşmeyi değiştirmek,
- Yönetim kurulu üyeleri ile denetçileri ve gerektiğinde tasfiye kurulu üyelerini seçmek,
- İşletme hesabıyla bilanço ve gerektiğinde gelir-gider farkının paylaşılması hakkında karar almak,
- Yönetim kurulu ve denetçileri ibra etmek,
- Kanun veya ana sözleşme ile genel kurula tanınmış konularda karar vermek
- Gayrimenkul alım ve satımında takip edilecek usul ile alınacak gayrimenkulün niteliğini, yerini ve azami fiyatını ve satılacak gayrimenkulün asgari fiyatını belirlemek,⁴²⁰

417 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 905.

418 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 413.

419 Merdan Çalışkan, *Kooperatifler İçin Genel Kurul Rehberi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 31

420 ...Asıl davada hükümsüz kılınması istenilen genel kurul toplantısına sunulan faaliyet raporu aynı genel kurulda okunarak kabul edilmiştir. Bu raporda bahsi geçen arsa sahipleri ile yapıldığı anlaşılan anlaşmalar genel kurul kararı haline gelmiştir. Bu durumda söz konusu yönetim kurulu faaliyeti, genel kurulca onanmış olmakla mahkemece taşınmaz alımı ve satılması genel kurulun devredemeyeceği yetkilerden olduğundan... Bkz. www.kazanci.com. Y. 11. HD., (26.05.2009), E: 2007/10490, K: 2009/6421, (05.04.2016)

- İmalat ve inşaat işlerinin yaptırılma yöntemini belirlemek,⁴²¹
- Yapı kooperatiflerinde ortak sayısı ile yapılacak konut veya işyeri sayısını tespit etmek.⁴²²

Genel kurulun tekelindeki söz konusu yetkiler ve İsviçre Borçlar Kanunu'nun 698. maddesinde genel kurulun üst organ olarak sayılması, doktrinde genel kurulun kooperatif organları arasında üst organ olup olmadığı noktasında tartışmalara yol açmıştır.⁴²³ Şöyle ki Poroy, Yiğit ve Pulaşlı hukukumuzda tüm organların başlı başına birer varlık olduğunu, bütün organların kendine münhasır yetkilere sahip olduğunu, genel kurulun sürekli çalışan bir organ olmadığından hareketle yönetim kurulunun daha etkin olduğunu ve genel kurulun üst organ olamayacağını belirtirken; Arslanlı, İmregün ve Domaniç ise yönetim ve denetim kurulu üyelerinin genel kurulda seçilmesi ve genel kurul kararlarının diğer organları bağlamasından hareketle, genel kurulu üst organ olarak nitelendirmektedirler.⁴²⁴

Yargıtay kararlarına bakıldığında ise, diğer organlarla ilişkileri yönünden genel kurulun hiyerarşik bakımdan üstün ve egemen olduğu söylenebilmektedir. Örnek Yargıtay kararları ise;

“Kooperatiflerin en yetkili organı genel kuruldur. Bu kurul diğer organların işlemleri konusunda da karar vermeye tam yetkilidir. Kooperatif yönetim kurulu kararları aleyhinde de bu organa başvurabileceğinden kanunda öngörülen haller

421 Dava kooperatif genel kurul kararının batıl olduğunun tespiti istemidir. Davaya konu genel kurul toplantısında, “yapılacak inşaatların emanet usulüyle yapılması ve emanet komisyonu üyelerine inşaat maliyetinin %13’ü oranında huzur hakkı ödenmesine” dair karar alınmış, yargılama sonunda, mahkemece emanet komisyonu ücretine dair kararın gündeme bağlı alınmadığı, muğlak ve kooperatifin temel amacına aykırı olduğu gerekçesiyle batıl olduğunun tespitine karar verilmiştir. 1163 sayılı Koop. K. md. 42/7 ve davalı kooperatif anasözleşmesinin 23/10 maddeleri genel kurulun “ inşaat ve imalat işlerinin yaptırılma yöntemini kararlaştırmak” görev ve yetkisine sahip olduğunu belirttiğine göre... Bkz. www.kazanci.com, Y. 23. HD., 13.10.2011, E: 2011/1441, K: 2011/1009, (05.04.2016).

422 Dava davacıya kooperatif ortaklık payına istinaden tahsis edilen konuta davalının vaki el atmasının önlenmesi ve ecrimisil istemine ilişkindir. Davacıya, protokole yapıldığı iddia edilen tahsis genel kurul kararına dayanmıyorsa veya yapılan tahsis sonraki genel kurullarda, genel kurulun bilgisine sunulmamışsa geçerli bir tahsisten söz edilemez. Diğer yandan, davalı vekili, davaya konu yerin genel kurul kararı uyarınca yapılan tahsisle müvekkiline tahsis edildiği savunmasına karşılık mahkemece, bu yön üzerinde durularak, genel kurulca tüm ortakları kapsar şekilde tahsis yapılıp yapılmadığı, yapılmışsa yerin tahsis sonucu kime isabet ettiği üzerinde de durulmamıştır. Bkz. www.kazanci.com, Y. 23. HD., 25.10.2011, E: 2011/872 K: 2011/1316, (05.04.2016).

423 Çalışkan, *Kooperatifler İçin Genel Kurul Rehberi*, s. 32.

424 Bkz. Seyit Halil Yüzgeç, *Kooperatif Genel Kurulu ve Genel Kurul Kararlarının İptali*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010, s. 25.

dışında yönetim kurulu kararları aleyhine doğrudan mahkemeye başvurma imkânı yoktur.”⁴²⁵

“Yönetim kurulunun yaptığı bir sözleşme ancak kooperatif genel kurulunda benimsenmesi koşulu ile kooperatifi bağlar.”⁴²⁶

“Dava kooperatif genel kurul kararının iptali istemine ilişkindir. 1163 sayılı Kooperatif Kanunu’nun 42/1. maddesinde bütün ortakları temsil eden en yetkili organ olan genel kurul, kanuna ve iyiniyete aykırı olmadıkça anasözleşmeyi değiştirebilir...”⁴²⁷

Kanaatimizce de üst organ niteliğine sahip olabilmek için üst organın altındaki organa emirler verebilmesi ve süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Lakin genel kurul genellikle yılda bir kere yapılmaktadır. Ayrıca Koop K. ve TTK’ya bakıldığında her bir organın farklı yetkilerle donatıldığı ve bu yetkilerin de birbirleriyle çakışmadığı görülmektedir. Nihai olarak da genel kurulun üst organ niteliğine sahip olduğu şeklinde TTK’da da herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla genel kurulun devredilmez ve üstün nitelikteki yetkilere sahip olması, genel kurul için üst organ nitelendirilmesi yapılması açısından yeterli değildir.⁴²⁸

Genel kurul olağan ve olağanüstü şekilde toplanabilir. Olağan genel kurul toplantısı en az yılda bir defa ve ilk 6 ay içinde yapılmak zorunda iken, olağanüstü genel kurul, genel kurulun toplanmasını gerektiren nedenlerin varlığı halinde yapılmaktadır. Genel kurulu toplantıya çağırma yetkisi ise aslen yönetim kuruluna ait olmakla birlikte, Koop. K. md. 43 ve 44 uyarınca gerektiğinde denetim kurulu tasfiye memurları, ilgili bakanlık, mahkeme ve ortaklar genel kurulu da genel kurulu toplantıya çağırma yetkisine sahiptir. Genel kurul ile alakalı olarak bilinmesi gereken önemli unsurlardan bir diğeri de genel kurulun kooperatifi temsil yetkisi olmamasıdır. Temsil yetkisi yönetim kuruluna aittir.⁴²⁹ Ayrıca şu husus unutulmamalıdır ki genel

425 HGK., 20.02.1980, E:11/1077, K: 350, Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 420.

426 Y. 11. HD. 12.09.2000, E.5911/K.6678 Bkz. Muktedir Lale, *Özetli-Açıklamalı-İçtihatlı-Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, C II, (Tümüyle Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010, s. 1209.

427 Y. 23. HD. 09.07.2012, E: 2012/2852, K: 2012/4746 Bkz. Hasan Pulaşlı, *İsviçre ve Alman Hukuku İle Karşılaştırmalı, Notlu ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Ticari Mevzuat*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013, s. 1060.

428 Çalışkan, *Kooperatifler İçin Genel Kurul Rehberi*, s. 32.

429 Çalışkan, *Kooperatifler İçin Genel Kurul Rehberi*, ss. 30-31.

kurul toplantıları Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından gönderilen bakanlık temsilcisi nezdinde açılır ve devam ettirilir.⁴³⁰

Genel kurul için diğer önemi haiz husus ise toplantı ve karar nisapları noktasındadır. Ancak Koop K. md. 45/3 ile toplantı nisapları noktasında sadece yapı kooperatifleri açısından düzenleme yoluna giderken, diğer kooperatifler açısından anasözleşme hükümlerini esas almıştır. Söz konusu nisaplar ise yapı kooperatifleri açısından ¼ iken, tasfiye halindeki kooperatifler açısından nisap aranmamakta, diğer kooperatifler için ise anasözleşme hükümleri esas alınmaktadır. Karar nisabı ise; Koop. K. md.51/2'ye göre oyların yarısından bir fazlası iken, kooperatifin dağılma, birleşme ve anasözleşmenin değiştirilmesi kararlarında fiilen kullanılan oyların 2/3'üdür.⁴³¹

Yönetim kurulu, genel kurul adına kooperatifleri ve üst birliklerini yöneten, kooperatifi temsil yetkisine sahip yürütme organıdır.⁴³² Yani yönetim kurulu için piyasada kooperatifin yasal temsilcisi denilmesi yerinde bir tespittir.⁴³³

Yönetim kurullarının üye sayısı bakımından ise kooperatifler kanununda üst sınır açısından bir sınırlama yapılmamakla birlikte, asgari olarak Koop. K. md. 55 gereği yönetim kurulları 3 üyeden oluşmak zorundadır. Asgari olarak bulunması zorunlu 3 üyenin kooperatif yönetim kurulu üyesi olabilmesi için ise ilk şart ilgili kooperatifin ortağı olmasıdır. Diğer koşullar ise; Türk vatandaşı olmak, aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmamak ve TCK'daki zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık ve hileli iflâs vb. suçlardan dolayı hüküm giymemiş olmak gerekmektedir. İlgili şartların taşınıp taşınmadığı hususu ise Koop. K. md. 56/2 gereği kooperatif denetçileri tarafından incelenmektedir. Ayrıca yönetim kurulu üyeleri en fazla 4 yıl için seçilebilmekte, tekrar seçilebilmeleri ise anasözleşme ile yasaklanmamışsa mümkün olabilmektedir.⁴³⁴

Yönetim kurulunun görevi ise, Koop. K. md. 55/1 de belirtildiği gibi, kooperatifin faaliyetlerini yöneten icra organı olması hasebiyle, kooperatifin işletilmesi ve amacının gerçekleştirilmesine yönelik tüm faaliyetlerin icrasıdır. İlgili

430 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 909.

431 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 908.

432 Yönetim kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır. (Koop. K. md. 55/1).

433 Kara, *Kooperatifçilik*, s. 73.

434 Kara, *Kooperatifçilik*, ss. 73-74.

faaliyetler ise bu minvalde; genel kurulun toplantıya çağırılması, gündem hazırlanması, genel kurul toplantısına katılacak üyelerin sıfatlarının tespiti, bilanço ve yıllık rapor gibi kooperatif hesapları ile ilgili işlemler ve genel kurul kararlarının yerine getirilmesi gibi faaliyetlerdir.⁴³⁵

Yönetim kurulunun en önemli görevlerinden biri de kooperatifi temsil noktasındadır. Yani dış ilişkilerde kooperatif, yönetim kurulu tarafından temsil edilmektedir. Lâkin söz konusu temsil görevi devredilmez nitelikte olmayıp, kısmen veya tamamen bir veya birkaç müdüre veyahut yönetim kurulu üyesine bırakılabilir. Temsil yetkisine sahip kişiler, kooperatifin amacının gerektirdiği her türlü işlemi kooperatif namına yapabilirler. Temsilde sınırlandırma ise sadece ana işletmenin veya bir şubenin işleri ile ve birlikte temsil şeklinde olabilmektedir.⁴³⁶

Yönetim kurulunda toplantı ve karar nisapları açısından ise kanunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Dolayısıyla bu noktada Koop. K. md. 98 uyarınca anonim şirket hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Yani yönetim kurulu üye tam sayısının çoğunluğu ile toplanıp, toplantıya katılanların çoğunluğu ile karar alınabilecektir.⁴³⁷

Denetçiler, Koop. K. md. 65 gereği kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını, genel kurul adına⁴³⁸ incelemek ve denetlemekle görevli organdır. Denetçileri seçme yetkisi genel kurula aittir. Genel kurul en az bir yıl süreli bir veya daha çok denetçi seçer. Denetçilerin kooperatif ortağı olması gibi bir zorunluluk bulunmamakla birlikte, denetçiler de Türk vatandaşı olmalı ve Koop. K. md. 56 'daki yüz kızartıcı suçlardan mahkûm olmamalıdır.⁴³⁹

Denetçilerin görevleri ise, işletme hesabıyla bilançonun defterlerle uygunluk halinde olup olmadığını, defterlerin düzenli tutulup tutulmadığını ve işletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması zorunlu olan hükümler bağlamında işlem yapılıp yapılmadığının tespitidir.⁴⁴⁰

435 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, ss. 913-914.

436 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 914.

437 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 913.

438 İncelemenin genel kurul adına yapılması denetleme yetkisinin genel kurulda olduğunu ifade etmekte ve denetçilerin bağımsız organ sıfatını zedelemektedir. Bkz. Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 916.

439 Poroy/Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 916.

440 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 919.

3.2.1. Kooperatif Genel Kurulu Tarafından Yapılan Denetim

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu genel kurulun gözetim ve denetimine büyük önem vermiştir. Şöyle ki Koop. K. md. 42 ile “Genel kurul bütün ortakları temsil eden en yetkili organdır.” denilmesine ilaveten yine aynı madde içerisinde genel kurulun devir ve terk edemeyeceği yetkiler öngörülmüş ve söz konusu yetkileri de md.59 gereği yönetim kurulu üyeleri ve temsile yetkili kişilerin kullanamayacağını, aksine hareket edenlerin ise ek madde 2 gereği cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.⁴⁴¹

Genel kurul tarafından yapılacak iç denetim bağlamındaki işlemler ise; kooperatifte yapılacak bütün işlem ve faaliyetlerin görüşülmesi, diğer organların seçilmesi, ibra edilmesi ve gerekli hallerde hukuki sorumluluklarına gidilmesi, gündemde bulunmasa dahi, genel kurulca hesap tetkik komisyonu oluşturularak, belirli işlem ve hesapların incelenmesinin sağlanması ve nihayetinde yine gündemde olmasa bile kanun, anasözleşme ve iyiniyet esasları ile genel kurul kararlarına aykırı olduğu ileri sürülen yönetim kurulu kararlarının iptalini istemektir. Bütün bu imkânlarla birlikte de kooperatif genel kurulunu oluşturan ortakların, söz konusu yetkilerini tam olarak ve zamanında kullanmaları ve böylelikle de kendi çıkarlarına öncelikle kendilerinin sahip çıkarak, çıkarlarını korumaları öngörülmüş bulunmaktadır.⁴⁴²

Genel kurul açısından önemi haiz bir husus da ilgili toplantılara Bakanlık temsilcisinin⁴⁴³ katılması zorunluluğudur.⁴⁴⁴ Şöyle ki genel kurul toplantıları genel kurul temsilcisinin huzuru ile açılmakta ve devam etmektedir. Koop K. md. 87’ye göre

441 Ahmet Kurtulan, *Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, Ankara, Aralık 2008, s. 8.

442 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, ss. 8-9.

443 Bakanlık temsilcisi 6762 sayılı ETTK’da “devlet komiseri”, “komiser”, “hükümet komiseri” gibi isimlerle ifade edilmiştir. Lakin YTTK ve Koop. K. ilgili kavramlar yerine bakanlık temsilcisi ifadesini kullanmayı tercih etmiştir.

444 Buradaki zorunluluk genel kurul toplantılarında illaki bakanlık temsilcisi bulunmalıdır şeklinde anlaşılmalıdır. (Bkz. Koop. K. 87/7). Söz konusu zorunluluk genel kurul toplantısına ilgili kooperatif tarafından temsilci çağırılması noktasındadır. Şöyle ki genel kurul toplantı tarihinden en az 15 gün önce kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki valiliğe başvurularak bakanlık temsilcisi talebinde bulunulmalıdır. Yani söz konusu talep yasal bir zorunluluk ve genel kurul toplantısı için de geçerlilik şartıdır. Dolayısıyla usulüne uygun olarak temsilci talebinde bulunulmadan, ortakların bir araya gelerek yaptıkları toplantılar adi bir toplantıdan ibaret olup, genel kurul toplantısı mahiyetini haiz değildir. Bkz. Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 406-407; Peki usulüne uygun olarak bakanlık temsilcisi çağırılmasına rağmen gelmezse ne yapılması gerekmektedir. Bu noktada ilgili Yargıtay kararında da (Y. 11. HD. 05.05.1987, E:844, K:2754) belirtildiği üzere temsilcinin gelmediği durumlarda vaziyetin mahalli idare amirliğine bildirildiği iddiası belgelendirilmelidir. Belgelendirme işleminin yapılmaması ise genel kurul toplantısının geçersizliğini netice verecektir. Bkz. Ali Parlar, *Açıklamalı- İçtihatlı Kooperatifler Kanunu*, Ankara, 2004, s. 492.

de Bakanlık temsilcisi⁴⁴⁵, genel kurul toplantısının kanunlara, anasözleşmeye ve gündeme göre yürütülmesini denetleme ve temin ile görevli olup;⁴⁴⁶ toplantıda gördüğü usulsüzlükleri ve bu konu ile ilgili görüşlerini genel kurul tutanağına kaydetmek ve tutanağı imzalamak zorundadır.⁴⁴⁷

Genel kurul kararlarında Bakanlık temsilcisinin bulunması ve dolayısıyla da genel kurul tutanağının imzalanması zorunluluğu Yargıtay kararlarında da kendini göstermiştir. Lâkin Yargıtay 1957 tarihli bir kararında⁴⁴⁸ genel kurul tutanağının temsilci tarafından imzalanmamasına, yokluk yaptırımının uygulanmasına yani kurulca alınan kararların alınmamış sayılmasına karar verirken; daha yeni bir tarihli kararında⁴⁴⁹ ise genel kurul tutanağının bakanlık temsilcisi tarafından imzalanmamasını iptal sebebi olarak kabul etmiştir. Nihayetinde Yargıtay 1979 yılında verdiği bir kararında⁴⁵⁰ herhangi bir şekilde yokluk veya iptal kelimelerinden bahsetmeden, bakanlık temsilcisinin genel kurul tutanağını imzalamaması neticesinde, kongrenin yenilenmesi gerektiğine karar vermiştir.

Ayrıca Koop. K. md.87/VII ile de genel kurul toplantılarında Bakanlık temsilcisi bulundurulması zorunluluğuna bir istisna getirilmiştir. Şöyle ki usulüne göre davet edilen Bakanlık temsilcisi toplantıya gelmezse toplantının icrasını sağlamak üzere mahallî idare amirine durum bildirilmekte, temsilci yine gelmezse bir saat sonunda toplantıya başlanmaktadır.⁴⁵¹

Nihai olarak ise bakanlık temsilcilerinin kooperatif nezdindeki görevleri sadece genel kurul toplantısının kanuna, anasözleşmeye ve gündeme bağlı olarak

445 Genel kurul toplantılarında bakanlık temsilcisi bulundurulması kooperatiflerin dışarıdan denetlenmesinin somut bir görünümüdür.

446 Koop. K. md. 87/6'ya göre Bakanlık temsilcisinin nitelik ve görevleri tüzükle belirlenecektir. Dolayısıyla ilgili hususlara 10.12.1973 tarih ve 14738 numaralı "Kooperatif ve Üst Kuruluşları Genel Kurullarında Bulundurulacak Bakanlık Temsilcisinin Nitelik ve Görevleri Hakkında Tüzük'te" yer verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için ilgili tüzüğe bakınız.

447 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 909.

448 Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulu'nun 06.02.1957 tarih ve E:T/50, K:20 Bkz. Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, s. 227.

449 TTD., 14.05.1964, E: 1963/4625, K: 1964/1775 Bkz. Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, s. 227

450 Kooperatif genel kurul tutanağı hükümet komiserince imzalanmamış ise, kongrenin yenilenmesi gerekir. Bkz. www.kazanci.com, Y. 11. HD., 30.04.1979, E: 1979/2218, K: 1979/2275 (06.04.2016).

451 Genel kurul toplantısının tarihi, yeri ve gündemi en az 15 gün önce ilgili Bakanlık İl Müdürlüğü'ne bildirilmeli ve ücreti de yatırılarak temsilci talebinde bulunulmalıdır. Görevlendirilen bakanlık temsilcisinin gelmemesi üzerine ise mahallî idare amirine durum bildirilmeli, temsilcinin bu bildirim ve 1 saat beklenmesine rağmen yine gelmemesi halinde ise toplantıya başlanmalıdır. Bkz. www.kazanci.com, Y. 23 HD., 10.09.2014, E: 2014/2510, K: 2014/5468, (06.04.2016).

yürütülmesinin denetimi ve temini olup, temsilcilerin kooperatifin işlerine müdahale edecek mahiyette icrai bir sıfat ve yetkileri bulunmamaktadır.⁴⁵²

3.2.2. Kooperatif Ortakları Tarafından Yapılan Denetim

Kooperatif ortaklarının amacı, birtakım ekonomik gereksinimlerini kooperatif aracılığı ile temin edebilmektir. Söz konusu ekonomik gereksinimler ise, insan yaşamı açısından hayati derecede önem taşıdığından, kooperatif ortakları ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetleri yakından takip etmek zorundadırlar. Bu noktada ise, kooperatifin amaçları doğrultusunda yöneticilerin yapmış oldukları çalışmaların yeterli olup olmadığı, amaca ulaşmaya ne miktarda imkân vereceği ve kooperatifte aksaklıklar varsa bunların tespiti ortakların yapacağı denetleme ile de mümkün olabilmektedir. Ancak bu durumun aksine olarak, ortaklar kooperatif yönetimine karşı ilgisiz kalırlarsa, ilgili kişilerin faaliyetlerini yeterli ölçüde takip etmezlerse kooperatifin amacına ulaşması zorlaşacak ve dolayısıyla da ortakların kooperatiften beklentileri karşılanamayacaktır. Netice itibariyle ülkemizde kooperatifçilik anlayışı tam manasıyla benimsenemediğinden dolayı, kooperatiflerin ortaklar tarafından iyi bir gözetim ve denetime tabi tutulduğu söylenememektedir.⁴⁵³ Ancak yasal çerçevede 1163 sayılı Koop. K. ortakların denetimine yeterli derecede önem göstermiştir. Şöyle ki ortakların denetimine dair Kooperatifler Kanunu'nda birçok hüküm ihdas edilmiştir. Söz konusu denetime dair Koop. K.'da düzenlenen hükümler ise;

- Bilgi edinmek ve suret istemek (Koop. K. md.24,)
- İzin almak suretiyle kooperatifin ticari defter ve belgelerini incelemek (Koop. K. md.25)
- Genel kurul toplantılarına katılma hakkı (Koop. K. md.26)
- Genel kurulu toplantıya çağırma (Koop. K. md.44)
- Gündeme madde eklemek (Koop. K. md.46/3)
- Genel kurul kararları aleyhine iptal davası açmak (Koop. K. md.53)
- Denetçilerden bilgi ve açıklama yapılmasını istemek (Koop. K. md.66)⁴⁵⁴

452 Ete ve Pastanoğlu, *Kooperatiflerin Denetimi*, s. 16.

453 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 741.

454 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu*, s. 173; Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 309.

3.2.2.1. Bilgi Edinmek ve Suret İstemek

Bilgi edinme hakkının kavramsal manada ifade edilmesi noktasında Türk, İsviçre ve Alman Hukuku'nda farklı kavramlar kullanılmaktadır. Şöyle ki ilgili hukuklarda bilgi edinme hakkı ifade edilirken kontrol hakkı, iç denetleme hakkı, finansal bilgi alma hakkı, inceleme ve bilgi alma hakkı, soru sorma hakkı gibi terimler kullanılmaktadır. Bizim hukuk sistemimizde ise, ilgili kavram 1163 sayılı Koop. K. md. 24 ile “bilgi edinmek hakkı” şeklinde ifade edilmiştir. Bilgi edinme hakkı, azınlık veya çoğunluk oluşturulmasına gerek kalmaksızın ya da belirli bir sermaye oranına ulaşılmaksızın sadece ortak sıfatının varlığı ile kullanılabilen bireysel nitelikteki haktır.⁴⁵⁵

1163 sayılı Koop. K. md. 24 ile ortaklara tanınan bilgi edinme hakkı çerçevesinde, ortakların incelemesine sunulacak olan belgeler de açıklanmıştır. Dolayısıyla anlaşılmaktadır ki ortak sıfatına sahip olmak, her türlü belgenin incelenebileceği manasına da gelmemektedir. Lafzi yönden kanuna bakıldığında her yıl ortakların incelemesine sunulacak olan belgeler ise; yönetim kurulunun gelir gider farklarının dağıtım yöntemi hakkındaki teklifleri içeren yıllık çalışma raporu, bilanço ve bilançonun bir parçası olan gelir gider farkı hesabı ve denetçilerin Koop K. md. 66'ya uygun bir şekilde düzenleyecekleri rapordur.⁴⁵⁶ Söz konusu belgelere ortaklar tarafından erişim dolayısıyla da belgelerin ortaklar tarafından incelenmesi ise nasıl sağlanacaktır. Şöyle ki ilgili belgeler genel kurul toplantı tarihinden en az 15 gün öncesinden itibaren ve 1 yıl süre ile kooperatif merkezinde incelenebilmesi için hazır tutulacaktır. Kanun koyucunun buradaki amacı ise ortakların ilgili belgeleri inceleyerek, genel kuruldaki ibra ve kabul işlemleri sırasında daha yerinde karar verip oy kullanmalarını sağlamaktır. Lâkin uygulamada bu hüküm çok dikkate alınmamakta, ilgili belgeler ortakların dikkatini çekmemekte ve belgeleri inceleyen ortak pek nadir olarak görülmektedir.⁴⁵⁷

Üzerinde durulması gerekli önemli bir noktada, ilgili belgeler en az 15 gün önce ortakların incelemesine sunulmazsa, sırf bu sebebe dayanılarak genel kurulun

455 Mehmet Emin Bilge, “Limited Şirketlerde Ortakların Bilgi Alma Hakkı”, *AÜEHFD*, C IX, Sayı:1-2, Erzincan, 2005, ss. 433-434.

456 Ahmet Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara: Key Ofset Basım Hizmetleri, 2002, s. 102; Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 571.

457 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 103.

iptal ettirilip ettirilemeyeceğidir. Öncelikle genel kurul kararlarının hangi hallerde iptal edileceğini düzenleyen Koop. K. md. 53'te ilgili sebebe dayanılarak iptal hakkı düzenlenmemiştir. Lâkin söz konusu sebebe dayanarak genel kurul kararlarını iptal ettirmek isteyen ortak, alınan kararlara muhalif kalmak ve bu hususu da tutanağa geçirtmek suretiyle Koop. K. md. 53/1 gereği kararları iptal ettirebilecektir. Dolayısıyla da ilgili prosedüre uyularak genel kurul kararlarının iptali Koop. K. md. 24'e aykırılıktan istenebilmelidir.⁴⁵⁸ Kanaatimizce de bu prosedür neticesinde iptal isteyebilmek yerindedir. Şöyle ki belgelerin ortaklar için 15 gün önceden hazırlanmasından maksat, genel kurulda görüşülecek konular ve alınacak kararlar hakkında ortakları aydınlatmak ve genel kurula hazırlıklı gelmelerinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla da ilgili prosedürün uygulanması kooperatif teşekküllerde oldubittilere imkân tanınmaması noktasında önemi haizdir.⁴⁵⁹ Söz konusu hususa dair kanaatimizi destekler nitelikte Yargıtay'ın başka kararları⁴⁶⁰ da mevcuttur. Lâkin Yargıtay vermiş olduğu karar ile iptal yoluna gidilebileceğini ifade ederken, izlenmesi gereken prosedür hakkında herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Ancak Yargıtay başka bir kararında⁴⁶¹ belgelerin 15 gün önceden ortakların incelemesine sunulmaması gerekçesiyle açılan bir davada ortakların iptal talebini genel kurulun ertelenmesi yönünde bir talepte bulunmadıklarından ötürü geri çevirerek, incelemek üzere kendisine belgelerin verilmediği ortakların, inceleme yapmak üzere erteleme talebinde bulunmaları gerektiği ve doğrudan iptal yoluna gidemeyeceklerini ifade etmiştir.

Koop. K. md. 24/2 hükmü ile isteyen her ortağa bilanço ve gelir-gider farkı hesaplarının birer örneğinin verilmesi zorunlu hale getirilmiştir. İlgili madde muhalif olarak anılan ortaklar açısından, kooperatif merkezinde derinlemesine inceleme yapmalarının fiilen zor olması hasebiyle yerinde bir düzenlemedir. Yine Koop. K. md.

458 Çok açık olmamakla birlikte Yargıtay'ın da aynı doğrultuda kararı mevcuttur. YTD., 13.02.1973, 75/487, Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, ss. 116-117.

459 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 116.

460 ETTK md. 362'ye göre, GK toplantısından 15 gün önce ortaklığın merkez ve şubelerinde bilanço, yıllık rapor ve denetçiler raporu hazır bulundurulmalıdır. Lâkin bu işlerin yapılmaması genel kurul kararlarının yok sayılmasını gerektirmemektedir. İlgili eksiklik iptale neden olabilir. Y. 11. HD., 23.01.1990, E: 317, K: 113, Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 316.

461 Y. 11. HD., 25.10.1999, E: 6349, K: 8317 Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, ss. 572-574.

24/2 açısından da, eğer ki isteyen ortağa ilgili örnekler verilmezse, yukarıda anlatılan prosedürün aynen izlenmesi gerektiği kanısındayız.⁴⁶²

Koop. K. md. 24/3 ile de, mutlak eşitlik ilkesinin geçerli olduğu mutlak haklardan⁴⁶³ olan bilgi edinme hakkının anasözleşme ile veya kooperatifin herhangi bir organının alacağı karar neticesinde sınırlandırılmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Nihai olarak denilebilir ki kooperatif ortaklarının amacına ulaşması noktasında, ortağın kooperatifte olup bitenden haberdar olması ve kooperatife karşı ilgisini kesmemesi gerekmektedir. Bu durumun başarılması noktasında ise en önemli araçlardan biri bilgi edinme hakkıdır.⁴⁶⁴

3.2.2.2. İzin Almak Suretiyle Kooperatifin Ticari Defter ve Belgelerini İncelemek

Ortaklara izin almak suretiyle kooperatifin ticari defter⁴⁶⁵ ve belgelerini inceleme hakkı Koop. K. md 25 ile tanınmıştır. Anılan maddede bu husus “Kooperatifin ticari defterleri ve haberleşme ile ilgili hususların⁴⁶⁶ tetkiki, genel kurulun açık bir müsaadesi veya yönetim kurulunun kararı ile mümkündür. İncelenmesine müsaade edilen defter ve vesikalardan öğrenilecek sırlar hariç olmak üzere, hiçbir ortak kooperatifin iş sırlarını öğrenmeye yetkili değildir.” şeklinde dile getirilmiştir. Lakin Koop. K. md. 24’ten farklı olarak, Koop. K. md 25 ile ortağın ticari defterleri ve haberleşme ile ilgili hususları incelemesi, genel kurulun açık iznine veya yönetim kurulunun kararına bırakılmıştır. Dolayısıyla da söz konusu incelemeyi yapabilmek için ya gündeme madde konularak genel kurulda bu konu hakkında izin verildiğine dair karar alınacak veya yönetim kurulu tarafından söz konusu inceleme için karar verilmesi beklenecektir. Uygulamada her iki yol içinde izin alınabilmesi oldukça zor görünmektedir. Şöyle ki ilk yol için yönetim kurulunun gündeme bu bağlamda bir madde koymak istememesi nedeniyle, ikinci yol için de yönetim kurulunun bu noktadaki bir isteği hoş karşılamamasından dolayı ortakların inceleme

462 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 117; Eriş söz konusu hükme aykırı davranan kişilere yönelik özel bir ceza getirilmemesini yasal bir eksiklik olarak düşünmektedir. Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, ss. 571-572.

463 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 900.

464 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 315.

465 Ticari defterler, yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ve yönetim kurulu karar defterleridir. Reha Poroy ve Hamdi Yasaman, *Ticari İşletme Hukuku*, (Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 14. Bası), İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012, s. 223.

466 Haberleşme ile ilgili hususlar, kooperatiflerle üçüncü şahıslar arasında karşılıklı alıp verilen her türlü yazışmalardır. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 118.

hakkını kullanması engellenebilmektedir.⁴⁶⁷ Kanunun lafzına baktığımız zaman da genel kurul izni veya yönetim kurulu kararı olmadığı sürece ortaklar inceleme yapamamaktadırlar. Kanaatimize göre de genel kurul veya yönetim kurulundan inceleme noktasında izin veya karar alamayan ortağın yapması gereken, inceleme gerekçesini de belirterek mahkemeye başvurarak ya kendisinin inceleme yetkisi alması veyahut incelettirmesidir.⁴⁶⁸ Veyahut diğer bir imkân olarak da ortak gerekli izni alamadığı genel kurul ve yönetim kurulu kararlarının iptalini de dava yoluyla isteyebilmelidir.⁴⁶⁹

Ticari defterlerin incelenmesi noktasında önemi haiz bir husus da inceleme yapılacak defterlerin salt adı geçen defterlerle sınırlı olup olmadığıdır. Kanaatimizce de ticari defterlerin incelenmesi noktasında, söz konusu defter kayıtlarına bağlı kalınmayıp, bu kayıtlara mehoz teşkil eden belgelerin de incelenmesi gerekliliğidir. Yani ticari defterlerle birlikte, bu defterlere esas kaynak teşkil eden fatura, banka hesap özetleri, gider makbuzu ve muhasebe fişleri gibi belgelerde incelenmelidir.⁴⁷⁰

Koop. K. md 25 de ayrıca kooperatife ait iş sırlarını öğrenmeyi ve öğrendiği sırları açığa çıkarmayı yasaklayan düzenlemeler de mevcuttur. Şöyle ki ticari defterlerin ve haberleşmeye ait unsurların incelenmesi neticesinde öğrenilenler hariç, herhangi bir ortak hiçbir surette kooperatife ait iş sırlarını⁴⁷¹ öğrenemeyecektir. Peki, ortak kooperatife ait sırları öğrense bunun yaptırımını ne olacaktır? Kanunun lafzına baktığımız zaman iş sırlarını öğrenen ortaklar için herhangi bir yaptırım düzenlenmemiştir. Kanunda düzenlenen yaptırım sadece öğrenilen sırları ifşa edenler noktasındadır. Dolayısıyla Koop K. md. 25 gereği suç olan, sırların öğrenilmesi değil ifşa edilmesidir. Ayrıca suç sayılması bakımından öğrenilen sırların ticari defterlere veya haberleşmeye ait hususlara ait olup olmadığına bir önemi bulunmamakta,

467 Lakin yönetim kurulu istemese bile genel kurulu toplantıya çağırarak ve dolayısıyla da gündeme madde eklemek bazı şartlar dâhilinde mümkündür. Bkz. Koop. K. md. 43 ve 44; Arpacı, Kooperatifler Kanunu, s. 118.

468 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 104.

469 Bu noktada da genel kurul kararlarının iptali Koop. K. md 53 gereği istenebilmekte iken yönetim kurulu kararlarının iptalinin istenebilmesi konusunda tartışmalar olmakla birlikte, ortakların haklarını doğrudan ihlal eden yönetim kurulu kararları aleyhine de iptal davası açılabilir. Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, ss. 574-575.

470 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 103.

471 İş sırları, kooperatifin çalışma konularıyla alakalı ve açıklanması halinde kooperatifi zarara sokacak sırlardır. Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 317; İş sırlarına örnek olarak ise imalât sırları, rekabet sırları ve kooperatifin gelecekteki çalışma programıyla ilgili sırlar verilebilir. Bkz. Arpacı, Kooperatifler Kanunu, s. 119.

incelenmesine müsaade edilen belgelere ait öğrenilen sırların ifşa edilmesi de suç teşkil etmektedir.

3.2.2.3. Genel Kurul Toplantılarına Katılma Hakkı

Ortağın genel kurul toplantılarına katılma hakkı Koop. K. md. 26'da "Üç ay evvel ortak olmayanlar hariç her ortak genel kurula katılma hakkına sahiptir. Yapı kooperatiflerinde genel kurul toplantılarına katılmak için bu şart aranmaz." şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla genel kurul toplantılarına katılmak için öncelikle ortak sıfatının kazanılmış olması gereklidir. Bu durumu ise ortak Koop. K. md. 18 gereği sahip olduğu yönetim kurulu tarafından verilen ortaklık senedi veya ortaklık cüzdanı ile ispatlayabilecektir.⁴⁷² Netice itibariyle genel kurula katılma hakkı ortak sıfatının kazanılmasıyla başlamakta ve ortaklık sıfatının sona ermesiyle de nihayete ermektedir. Ayrıca haklarındaki çıkarılma kararı kesinleşmeyen ortaklar da çıkarılma kararı kesinleşene⁴⁷³ kadar ortaklığın getirdiği haklardan faydalanabilecektir.

Genel kurulu katılma hakkı ne için önem arz etmektedir. Şöyle ki ortağın genel kurulu katılması neticesinde ortak görüşmeler yapılırken düşüncelerini açıklamak, sorular sormak, görüşülen konularla alakalı olarak tek başına veya birlikte önerge vermek ve dolayısıyla da istediği yönde oyunu kullanma hakkına sahip olabilmektedir.⁴⁷⁴ Ayrıca ortakların genel kurul toplantılarına katılarak kooperatif çalışmaları hakkında bilgi edinmeleri, kooperatifin amaçları doğrultusunda kendi üzerlerine düşen yükümlülükleri öğrenebilmeleri noktasında da önemlidir.⁴⁷⁵

Genel kurula katılma hakkının ön koşulu olması noktasında ortaklık sıfatı önemli bir konuma sahiptir. Lakin Koop. K. md. 26 da geçen "üç ay evvel ortak olmayanlar hariç" ibaresindeki üç aylık sürenin ne zaman başlayacağı konusunda kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bilindiği üzere kooperatif ile ortak aday arasında ortaklık ilişkisinin doğabilmesi için yönetim kurulunun kabul kararı alması

472 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 319.

473 Çıkarılma kararı, ortağa verilen 3 aylık süre içerisinde, genel kurula veya mahkemeye başvurmak suretiyle itiraz edilmediği durumda kesinleşir. Bkz. Koop. K. md. 16; Ortağın çıkarılmasına ilişkin karar kesinleşmemiş ise, ortak genel kurula çağrılmalıdır. Y. 11. HD., 02.07.1992, E: 1147, K: 8151 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 321.

474 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 104.

475 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 319.

ve ilgili kararın da ortağa tebliği ile ortaklık sıfatı kazandırılmış olmaktadır.⁴⁷⁶ Dolayısıyla da üç aylık süre tebellüğ tarihinden itibaren başlatılacaktır.

Kanun koyucunun genel kurula katılmak için 3 ay ortaklık sıfatına sahip olunması yönündeki iradesi, kooperatif yöneticilerinin genel kurula hâkim olmak maksadıyla ortak kaydetme yoluna gitmelerini önlemek amacıyla. Lakin burada da bir tezat durum ortaya çıkmaktadır. Kanun koyucu her türlü kooperatif için 3 aylık süreyi öngörürken, ülkemizde sık görülen kooperatif türü olan yapı kooperatifleri açısından herhangi bir süre koşulu getirmemiştir.⁴⁷⁷ Buna ilaveten yine ortaklığın devri halinde de, devreden ortağın tüm hakları da devralan ortağa 3 ay beklemeksizin geçmektedir. Devreden ortak 3 aylık süreyi doldurmadan devir işlemi gerçekleşmiş ise, devralan ortak devreden ortağın tamamlaması gerekli süreyi tamamladıktan sonra genel kurula katılma hakkı elde etmektedir. Yine 3 aylık süre şartı kurucular açısından da aranmamaktadır.⁴⁷⁸

Nihai olarak ise, söz konusu 3 aylık süre emredici niteliktedir. Yani anasözleşme ile veya herhangi bir genel kurulu kararı ile aksine bir düzenleme yapılamamaktadır. Bu durum kanunun lafzından da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kanun ortaklık süresi en az 3 ay olan kişilerin genel kurula katılımını amaç edinmiştir.⁴⁷⁹

3.2.2.4. Genel Kurulu Toplantıya Çağırma

Ortaklara genel kurulu toplantıya çağırma hakkı, dolayısıyla bir nevi denetim hakkı, Koop. K. md. 44 ile tanınmıştır. Anılan düzenlemenin ilk fıkrasında bu durum “Dört ortaktan az olmamak kaydıyla ortak sayısının en az onda birinin⁴⁸⁰ isteği üzerine Genel Kurul toplantıya çağırılır.” şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre ise ortağın genel kurulu toplantıya çağırabilmesi iki koşulun birlikte yer alması

476 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 121.

477 Buna gerekçe olarak ise ilk genel kurulun sadece kurucular ile toplanıp, önemli kararlar almalarının ve neticesinde de diğer ortakların bu oldubittilere maruz kalmaları engellenmek istenmiştir. Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 120.

478 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 104.

479 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, ss. 121-122.

480 Anonim şirketlerde şirket sermayesinin en az onda birine sahip olanların genel kurulu toplantıya çağırabilmesine karşılık, ilgili düzenleme kooperatiflerde sermaye payı ne olursa olsun her ortağa bir oy ilkesi çerçevesinde yapılmıştır.

neticesinde mümkündür.⁴⁸¹ Dolayısıyla kanun koyucu, hem ortak sayısının en az onda birinin isteğini ararken, aynı zamanda bu sayının da 4'ten aşağı olmamasını da öngörmektedir. Yani 160 ortağı bulunan bir kooperatifte 16 ortak, 165 ortağı bulunan bir kooperatifte 17 ortak, 40 veya daha az sayıda ortağa sahip kooperatiflerde ise en az 4 ortak tarafından genel kurul toplantıya çağrılacaktır.⁴⁸² Ayrıca genel kurul çağrısında bulunan ortakların toplantı gündemini belirlemeleri ve bu isteklerini yazılı olarak yönetim kuruluna bildirmeleri de gerekmektedir.⁴⁸³

İlgili düzenlemenin ikinci fıkrasında ise, ortakların çağrı isteklerinin yönetim kurulu tarafından en az 10 gün içinde yerine getirilmesi, getirilmediği takdirde ise istek sahiplerinin müracaatı üzerine veya doğrudan doğruya Ticaret Bakanlığı tarafından veya yapı kooperatifleri için İmar ve İskân Bakanlığı tarafından genel kurulun toplantıya çağrılacağı şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Öncelikle kanun metninde adı geçen bakanlıklar 3476 sayılı kanunun 26. maddesiyle Kooperatifler Kanunu'na ilave edilen Ek Madde 1'in 1. Fıkrası ile "ilgili bakanlık" olarak değiştirilmiştir. Günümüzde ise Ticaret Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı; İmar ve İskân Bakanlığı da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak adlandırılmaktadır.

Genel kurulu toplantıya çağırarak isteyen ortaklar bu isteklerini yazılı olarak yönetim kuruluna iletmek zorundadırlar. Bunun önemi ise anılan hükmün ikinci fıkrasında belirtilen 10 günlük sürenin başlangıcının belirlenmesi noktasındadır. Çünkü istek yazısının tebliğ tarihi en az 10 günlük sürenin hesaplanmasında başlangıç olacaktır.⁴⁸⁴ Lakin kanun metninde geçen en az 10 gün ibaresi sıkıntılı bir ifadedir. Şöyle ki bu ifade neticesinde istek sahibi ortakların uzun süre beklemek zorunda kalabilecekleri sonucuna ulaşılabilir. Ancak kanun metnindeki diğer fıkralara bakıldığı zaman kanun koyucunun amacının bu olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla

481 Lakin Yargıtay'ın ilgili sayısal koşul yerine getirilmemiş olmasına karşın, bütün başvurulara rağmen, kooperatifin davranışı yüzünden genel kurul toplantısı yapılamıyorsa, tek bir ortağın bile mahkemeye başvurabileceği şeklinde kararı da mevcuttur. HGK., 03.07.1985, E: 1984/11-292, K: 678 Arpacı bu kararın MK. 2/II gereği desteklenmesi gerektiği kanaatindedir. Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 162.

482 İlgili sayıdaki ortakların bu haklarını birlikte kullanmaları zorunludur. Dolayısıyla ortakların birbirlerinden habersiz veya bağlantısız olarak talepte bulunmaları, kanunda aranılan sayı şartlarının sağlandığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Yargıtay'ın da bu yönde kararları mevcuttur. (Y. 11. HD., 03.04.1980, E: 1663, K: 1762; Y. 11. HD., 12.05.1983, E: 2294, K: 2474) Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, ss. 442-444.

483 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 137.

484 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 137.

burada kanun koyucunun yanlışlıkla en az ibaresi kullandığından yola çıkarak söz konusu ibareyi en çok 10 gün olarak yorumlamalıyız.⁴⁸⁵

Ortakların genel kurulun toplanmasına yönelik istekleri yönetim kurulu tarafından yerine getirilecektir. Bu durum kanun metninden çıkarılamıyor olsa da yönetim kurulu için bir görevdir. Dolayısıyla yönetim kurulu ilgili görevi yerine getirmediği takdirde Koop. K. md. 44'te gösterilen çıkış yollarına gidilecek, aynı zamanda Koop. K. md. 62 ve Koop. K. Ek Madde 2/2 gereği de sorumluluk hükümleri de işletilecektir.⁴⁸⁶ Yönetim kurulunun talebi yerine getirmemesi durumunda ise kanunda müracaat üzerine veya doğrudan doğruya ilgili bakanlığın genel kurulu toplantıya çağırabileceği düzenlenmiştir. Ancak yönetim kurulunun söz konusu talebi yerine getirmediği durumlarda ilgili bakanlıktan önce anasözleşmede böyle bir şartın varlığı halinde istek sahiplerinin denetim kuruluna başvurmaları gerektiği yönünde doktrinde görüş de bulunmaktadır. İlgili görüşe göre, denetçilerin görevlerinin sayıldığı ETTK md. 353, f. 1 b. 8'de "idare meclisinin ihmali halinde adi ve fevkalade olarak umumi heyeti toplantıya davet etmek" hükmü yer almakta, Koop. K. md. 98'in yollaması ile de ilgili hükmün kooperatifler için de uygulanması zorunluluğu bulunmaktaydı. Nitekim ETTK md. 367'de ortakların genel kurul toplantı taleplerinin yönetim kurulu ve md. 355 gereği denetçiler tarafından dikkate alınmadığı takdirde mahkemeye başvurulacağı dile getirilmişti.⁴⁸⁷ Yine söz konusu görüşe göre anasözleşmede hüküm olunmadığı takdirde ise denetçilere başvurmadan doğrudan mahkemeye başvuru imkânı bulunmaktadır.⁴⁸⁸ Öncelikle ilgili görüşe dayanak teşkil eden ETTK md. 353 hükmü YTTK ile mülga edilmiştir. Dolayısıyla gerekçe ortadan kalkmış bulunmaktadır. Ayrıca Koop. K. md. 44'te ki düzenlemenin emredici bir düzenleme olması hasebiyle anasözleşme ile kooperatifin amacına aykırı olacak bir şekilde ortakların azınlık haklarını kullanmaları ağırlaştırılmaz. Nitekim Yargıtay'ın da kararları bu yöndedir.⁴⁸⁹ Dolayısıyla genel kurulu toplantıya çağırarak isteyen ortak

485 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 159.

486 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 159.

487 Yargıtay'ın da belli sayıdaki ortakların önce yönetim kuruluna veya denetçilere başvurmadan mahkemeye gidemeyecekleri yönünde kararları mevcuttur. Y. 11. HD., 06.03.1975, E: 5256, K: 1553 Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 161.

488 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 139.

489 Dava azınlığa kooperatifi genel kurul toplantısına çağırma yetkisi verilmesi istemine ilişkindir. 1163 sayılı Koop. K.'na göre, azınlığın istemine rağmen yönetim kurulu kooperatifi genel kurul toplantısına çağırmadığı takdirde, istek sahiplerinin başvurusu üzerine ilgili bakanlık tarafından toplantıya çağrı yapılabilir. Bu yol ile de sonuç alınamazsa istek sahipleri mahkemeye başvurarak

öncelikle teklifini yazılı olarak yönetim kuruluna iletmeli, isteği en az 10 gün içinde yerine getirilmediği takdirde ise istek sahiplerinin müracaatı üzerine veya doğrudan ilgili bakanlıklar genel kurulu toplantıya çağırabilecektir. Dolayısıyla ilgili bakanlığın burada resen harekete geçme yetkisi de vardır. Lâkin ilgili bakanlığın da resen harekete geçme noktasında 10 günlük bekleme süresine tabi olup olmayacağı biraz karanlık kalmış olmakla birlikte, maddenin yazılış biçiminden aynı sürenin ilgili bakanlıklar içinde söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bakanlıklar noktasında önemli bir konuda kanunda geçen “çağrılabilir” ifadesinden ilgili bakanlıkların genel kurulu toplantıya çağırma noktasında yetkili olmakla birlikte herhangi bir görevlendirmenin söz konusu olmadığıdır.⁴⁹⁰ Dolayısıyla ilgili bakanlıklar genel kurulu toplantıya çağırma konusunda takdir yetkisine sahiptirler.⁴⁹¹

Nihayetinde ise 44. maddenin son fıkrasında ilgili bakanlıkların da genel kurulu toplantıya çağırması halinde ortakların mahkemeye başvurarak genel kurulu bizzat çağırma müsaadesi alabilecekleri düzenlenmiştir. Başvurulacak mahkeme ise kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret mahkemesidir. Mahkemeye başvuru süresi ile alakalı olarak kanunda herhangi bir hüküm olmamakla birlikte, yönetim kurulu için öngörülen 10 günlük süre burada da uygulanmalıdır.⁴⁹² Ayrıca dava yolunu kullanmak isteyen ortaklar yine 4’ten az olamamakla birlikte ortak sayısının en az onda birini de karşılamalıdır.

Netice itibariyle ortakların genel kurulu toplantıya çağırmasında, öncelikle ortağın yönetim kuruluna, daha sonra bakanlığa en son çare olarak da dava yoluna gitmesi gerekmektedir. Ancak bu yönde Yargıtay kararları⁴⁹³ olduğu gibi, Yargıtay’ın kooperatif anasözleşmesini de esas alarak denetim kuruluna da gidilmesi gerekli

çağrı izni alabilirler. Somut olayda yasadaki koşullardan ayrı olarak anasözleşmede yer alan denetim kurulu ve üst birliğe başvuru koşulu nedeniyle azınlığın isteği yerine getirilmemiştir. Yasada olmayan koşullar anasözleşmeye konarak azınlık hakları ağırlaştırılmaz. Y. 11. HD., 09.03.2006, E: 2005/2960, K: 2006/2459, www.kazanci.com, (16.04.2016).

490 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 159.

491 İlgili bakanlık gerektiğinde kooperatif genel kurulunu olağanüstü olarak toplantıya çağırabilir. Genel kurulun olağanüstü olarak toplanmasının gerekli olup olmadığının belirlemesi konusunda bakanlığın takdir yetkisi bulunmaktadır. Dn. 10. D., 11.04.2001, E: 2000/5305, K: 2001/1309, www.kazanci.com, (16.04.2016).

492 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 159.

493 “...Yönetim kurulunca toplantıya çağrı yapılmadığı takdirde davacıların ilgili bakanlığa başvurmaları ve buradan da olumsuz sonuç almaları üzerine dava açmaları gerekirken Koop. K. 44. maddesindeki müracaat sırasına uymadan erken açılan davanın reddi usul ve yasaya uygundur.” Y. 11. HD., 11.06.1973, E: 2301, K: 2717 Bkz. Kaçak, *Konut Yapı Kooperatifleri*, s. 262; Aynı yönde Y. 11. HD., 06.03.1975, E: 5256, K: 1553, Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 161

olduğu yönünde, Koop. K. md. 44'ün emrediciliğine aykırı, azınlık haklarının kullanılmasını ağırlaştırarak kararları⁴⁹⁴ da mevcuttur.

3.2.2.5. Gündeme Madde Ekleme

Kooperatif genel kurulu toplandığı zamanlarda gündem çerçevesinde faaliyetlerini yerine getirmektedir. Dolayısıyla genel kurul çalışmaları açısından gündem bir nevi plân mahiyetindedir.⁴⁹⁵ Genel kurul görüşmelerinin söz konusu gündeme bağlı olarak yapılması dolayısıyla da, ortakların görüşülecek konularla alakalı olarak önceden bilgi sahibi olmalarına ve hazırlanmalarına olanak sağlanarak ortaklıktan kaynaklı haklarını savunma noktasında ortaklara imkân verilmektedir.⁴⁹⁶

1163 Sayılı Koop. K. md. 46/1 de “Toplantı çağrısına ve ilânına gündem yazılır.” ibaresiyle genel kurul toplantı çağrılarında ve ilânında gündemin belirtilmesi zorunluluğu getirilmiştir.⁴⁹⁷ Lâkin toplantı gündemine hangi hususların yazılacağı noktasında Koop. K. herhangi bir hüküm ihdas etmemiştir. Bu noktada ise Koop. K. md. 98'in yollamasıyla TTK md. 409/1 hükümleri uygulanacaktır. Söz konusu hükme göre ise genel kurul toplantılarında gündem, organların seçimi, finansal tabloları, yönetim kurulunun yıllık raporuna, kârın kullanım şekline, dağıtılacak kâr ve kazanç paylarının oranlarının belirlenmesine, yönetim kurulu üyelerinin ibraları ile faaliyet dönemini ilgilendiren ve gerekli görülen diğer konulardan oluşmaktadır. Ancak TTK'da gündemin nelerden oluşacağını yazıyor olması, gündem maddelerinin sınırlandırıldığı manasına gelmemektedir. TTK md. 413 gereği gündem asıl olarak çağırılan tarafından belirlenmekte olduğundan sınırlayıcılık söz konusu değildir.⁴⁹⁸

Gündemin toplantıya çağırılanlar tarafından belirlenmesi kural olmakla birlikte, bazı durumlarda çağrı yapanlar dışındaki kişilerde gündeme madde konulması isteminde bulunabilirler. Bu bağlamda azınlığın -belli bir sayıya ulaşan ortakların- gündeme madde ekleme hakkı Koop. K. md. 46/2 de düzenlenmiştir. Anılan

494 Bkz. Y. 23. HD., 10.06.2013, E: 2012/6965, K: 2013/3954, www.kazanci.com, (16.04.2015).

495 Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 748.

496 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 484.

497 “...başvuru sahiplerinin hangi konular için genel kurulun toplantıya çağrılmasını istedikleri yani gündemin ne olduğunu dilekçelerinde göstermeleri ve mahkemenin de bu konuları inceleyip genel kurulun toplantıya çağrılmasına gerek olup olmadığı hakkında bir sonuca varması ve konuları da benimsemişse gündemi de göstererek çağrıya izin vermesi gerekir.” Y. 23. HD., 06.02.2012, E: 2011/2658, K: 2012/719, (17.04.2016).

498 Bilgili ve Demirkapı, *Şirketler Hukuku*, s. 292.

düzenlemede bu husus “ Dörtten az olmamak üzere ortakların en az 1/10’u tarafından genel kurul toplantısından en az 20 gün önce yazılı olarak bildirilecek hususların gündeme konulması zorunludur.” şeklinde düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre gündeme madde ilavesi yapabilmek için;

Öncelikle gündeme madde ilavesi istemi dörtten az olmamak üzere, ortakların en az onda biri tarafından talep edilmelidir. Dolayısıyla 65 ortağı bulunan bir kooperatifte en az 7, 100 ortağı bulunan bir kooperatifte en az 10, 40 ve daha az sayıda ortağa sahip bir kooperatifte ise en az 4 ortağın istemi olmalıdır. Bu noktada önemli bir hususta talepte bulunacak ortakların genel kurula katılma hakkına sahip olup olmadığını. Burada istemde bulunacak ortakların genel kurula katılma hakkının olup olmadığı önemli değildir ki 1/10’luk oran da genel kurula katılanlara göre değil kooperatifin ortak sayısına göre belirlenmektedir.⁴⁹⁹

Gündeme madde ilave talebi genel kurul toplantısından en az 20 gün önce yapılmalıdır. Yani toplantı 30 Mayıs günü yapılacaksa talep de en geç 9 Mayıs günü akşamına kadar yapılmalıdır. Ancak ortakların gündeme madde konulması haklarını kullanabilmeleri için toplantıya çağrının da en az 25-30 gün önce ortaklara ulaştırılabilmesi ve dolayısıyla da ortakların toplantı gününden haberdar edilip, birkaç gün düşündükten sonra da, kanunda belirtilen süre zarfında ortaklık haklarını kullanabilme imkânı sağlanmalıdır.

Gündeme madde ilavesi talebi mutlaka yazılı olarak yapılmalıdır. Yazılı şekil şartı kanunda açıkça belirtilmiştir.

Nihai olarak genel kurul çağrısı hangi organ tarafından yapılmışsa, talep de aynı organa yapılmalıdır. Koop. K. md. 43 ile de genel kurulu kimlerin toplantıya çağırabileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla gündeme madde ilavesi talebi de md. 43 de adı geçen organlardan birine yapılacaktır.

Azınlığın gündeme madde ilavesine yönelik talebinin kabul görmemesi durumunda ise, istek sahibi ortaklar kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemeye başvurarak talep ettikleri noktada gündemin oluşmasını sağlayabilirler.⁵⁰⁰

499 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 147.

500 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 109.

Koop. K. md. 46/3 ile de öncelikle gündeme bağlılık⁵⁰¹ ilkesi vurgulanırken, sonrasında da istisnai bir şekilde gündem maddelerinin görüşülmesine başlanmadan önce belli orandaki ortakların istemi ile gündeme ilave edilmesi zorunlu birtakım konular ihdas edilmiştir. Öncelikle gündeme bağlılık ilkesinin istisnai bir görünümü olan ilgili konular sınırlı sayıdadır. Yani kanunda sayılanların dışındaki herhangi bir husus diğer şartlar yerine getirilmiş olsa da bu madde bağlamında gündeme eklenememektedir. Söz konusu konular ise; hesap tetkik komisyonunun seçilmesi, bilanço incelemesinin ve ibranın geriye bırakılması, çıkan veya çıkarılan ortaklar hakkında karar alınması, genel kurulun yeni bir toplantıya çağırılması ve kanun, anasözleşme ve iyiniyet esasları ile genel kurul kararlarına aykırı olduğu ileri sürülen yönetim kurulu kararlarının iptali, yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin azli ve yerlerine yenilerinin seçilmesidir. Belirtilen konuların gündeme ilave edilmesi için;

Öncelikle teklifte bulunan ortak sayısı, genel kurula katılma hakkı olsun veya olmasın kooperatife kayıtlı ortak sayısının onda birinden az olmamalıdır. Yani 30 ortaklı bir kooperatif için 3 ortağın istemi yeterlidir. Ayrıca buradaki önemli bir husus da 4'ten az olmamak gibi bir şartın aranmamasıdır.

Teklif mutlaka gündem maddelerinin görüşülmesine başlanmadan önce yapılmalıdır. Dolayısıyla teklif başkanlık divanının oluşup yerini aldıktan sonra ve esas maddelerin görüşülmesine başlanmadan önce divan başkanlığına sunulmalıdır.⁵⁰²

Teklif, yazılı yapılmalı ve teklifte bulunan tüm ortaklar tarafından imzalanmış bir şekilde divan başkanlığına sunulmalıdır.

Nihai olarak ise, teklifin kabul edilmesi için genel kurula katılan yani ortaklar listesinde imzası bulunan ortakların yarısından bir fazlasının, teklif edilen konunun gündeme alınmasına dair oyu gerekmektedir. Neticesinde de anılan konular için oylamalar da ayrı ayrı yapılarak, her biri hakkındaki karar da ayrıca verilmelidir.⁵⁰³

Sonuç olarak, kanun koyucu genel kurul toplantısı yapılmadan önce gündeme madde eklenmesi tekliflerinin kabulünü zorunlu tutmakta ve herhangi bir konu

501 “...Gündeme eklenen husus kanunda gündemde olmadığı halde görüşülebilecek konular arasında sayılanlardan olmadığı gibi, gündem maddelerinin görüşülmesi başlamadan önce de yeterli sayıda üyenin teklifi ile de gündeme alınmadığından, gündemde olmayan konunun görüşülerek karara bağlanması doğru değildir.” Y. 23. HD., 13.10.2014, E: 2014/3408, K: 2014/6238, www.kazanci.com, (17.04.2016).

502 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 149.

503 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 149.

sınırlaması yapmamakta iken, genel kurul sırasında gündeme madde eklenmesini hem belirli konularla sınırlandırmış, hem de genel kurulun kabulüne bağlı kılmıştır.

3.2.2.6. Genel Kurul Kararları Aleyhine İptal Davası Açmak

Ortaklara genel kurul kararları aleyhine iptal⁵⁰⁴ davası açma hakkı Koop. K. md. 53 ile tanınmış ve kanun koyucu dava açma hakkı tanıdığı ortakları iki grupta toplamıştır. Birinci gruptaki ortakların iptal hakkını kullanabilmesi için genel kurulda kendisinin veya temsilcisinin bulunması zorunlu iken, ikinci gruptakiler için genel kurulda bulunma gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır.

Öncelikle birinci grup ortakların, genel kurul kararlarını iptal ettirmek istemeleri, genel kurulda bulunmalarının yanı sıra alınan kararlara aykırı kaldıkları hususunu tutanağa geçirmeleri veya oy kullanmalarına haksız bir şekilde müsaade edilmediği hallerinde mümkündür. Dolayısıyla genel kurul kararlarını iptal ettirmek isteyen ortak, ret⁵⁰⁵ oyu kullandığı yönündeki iradesini tutanağa geçirmek suretiyle⁵⁰⁶ iptal hakkını kullanabilecektir.⁵⁰⁷ Lâkin ilgili tutanağa muhalefet şerhi koymadan da ortağın iptal hakkını kullanabileceği durumlar vardır. Şöyle ki, genel kurulun ortaklıktan çıkarma kararı aleyhine karşı ve genel kurul toplantısına katılmaya yetkili olmayan kimselerin alınan karara katılmış olduğu gerekçesiyle açılan iptal davalarında itirazın genel kurul tutanağına geçirilmemiş olmasının hiçbir önemi yoktur ki burada genel kurulu katılmak zorunluluğu da bulunmamaktadır. Netice itibariyle belirtilen istisnalar haricinde ortağın iptal hakkını kullanabilmesinde muhalefet şerhinin tutanağa geçirilmesi ön koşuldur. Ortağa oy kullanmasının müsaade edilmediği durumlarda ise, bu hususun ispatı iptal hakkı için yeterli olup, ayrıca ortaktan

504 Kanun koyucu ilgili kararların iptaline değinirken, kararların yokluğu ve butlanına ise değinmemiştir. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 800.

505 Çekimser oylar da muhalif oylar grubuna dâhildir. Bkz. Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, s. 120; İmregün ise kanunun açık ifadesi karşısında çekimser kalan kişilerin iptal davası açma hakkı olmadığını ifade etmektedir. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 193.

506 Teklif aleyhine söz alarak bu sözlerin tutanağa yazılması yeterli olmayıp, ayrıca muhalefet şerhinin verilmesi de zorunludur. Dolayısıyla davacı her ne kadar olumsuz yönde konuşma yapmış ise de muhalefetini tutanağa şerh vermediğinden dava hakkı yoktur. Y. 11. HD., 25.10.1977, E: 1977/3915, K: 4650 Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 198; Aynı yönde Y. 11. HD., 04.02.2002, E: 2001/8423 K: 2002/760 Bkz. Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 131.

507 Bütün girişimlerine rağmen muhalefetini tutanağa yazdıramayan ortağın da bu durumu ispat etmesi halinde dava hakkı devam etmektedir. Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 126.

muhalefetini tutanağa yazdırması gibi bir şart aranmamaktadır ki bu da mümkün değildir.⁵⁰⁸

İkinci grup genel kurul kararlarını iptal ettirmek isteyenlerin ise toplantıda hazır bulup bulunmamalarının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Dolayısıyla toplantıya çağırının usulünce yapılmadığını, gündemin gerektiği gibi ilan ve tebliğ edilmediğini ve genel kurul toplantısına katılmaya yetkili olmayan kişilerin⁵⁰⁹ karara katıldığını iddia eden her ortak başka herhangi bir şart aranmaksızın iptal davası⁵¹⁰ açabilecektir.

3.2.2.7. Denetçilerden Bilgi ve Açıklama Yapılmasını İstemek

Ortakların denetçilerden bilgi ve açıklama yapılmasını isteme hakkı, ortaklara Koop. K. md. 66/3'te "Ortaklar gerekli gördükleri hususlarda denetçilerin dikkatini çekmeye ve açıklama yapılmasını istemeye yetkilidirler." şeklinde düzenlenmiştir. Kanun lafzından da anlaşıldığı üzere denetçilerin dikkatinin çekileceği konular bakımından herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Dolayısıyla ortaklar kooperatifin faaliyetleri ile alakalı olarak her konuda denetçilerin dikkatini çekme hakkına sahiptirler. Ortakların açıklama yapılmasını isteyebilecekleri hususlar ise Koop. K. md. 25'te belirlenen konularla sınırlandırılmıştır. Söz konusu sınırın dışına çıkarak ortaklara açıklama yapan denetçilerin ise Koop. K. md. 25 ve 68 gereği hukuki ve cezai sorumlulukları doğmaktadır.⁵¹¹

Uygulama noktasında ise denetçilerin ortaklara gerekli açıklamaları yapmadıkları yönündeki şikâyetlere sıkça rastlanmaktadır. Dolayısıyla ortaklar denetçilerden açıklama yapılmasını istiyorlarsa, talebin kanıtlanması noktasında taleplerini yazılı olarak ve noter marifetiyle denetçilere iletmeleri gerekmektedir. İstem yerine getirilmediği hallerde ise, ortaklar tarafından Koop. K. ek madde 2 fıkra 3 gereği denetçilerin cezai sorumluluğuna gidilmesi istenebilecektir.⁵¹²

508 Kurtulan, *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, ss. 120-121.

509 Lâkin burada genel kurula katılmaya yetkili olmayan kişilerin karara katılmaları sebebiyle açılan iptal davasında karşı taraf söz konusu katılmanın karara etkisi olmadığını ispat ederek davanın reddini sağlayabilmektedir. YTD. 13.02.1973, E: 75, K: 487, Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 198.

510 İptal davası bütün durumlarda kooperatifin ticaret siciline tescilli adresinin bulunduğu yerdeki ticaret mahkemesinde, toplantı gününü müteakiben 1 aylık hak düşürücü süre içerisinde, kooperatif tüzel kişiliğine karşı açılmalıdır. Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 127.

511 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 580.

512 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 182.

3.3. Kooperatif Denetçileri Tarafından Yapılan Denetim

Daimi bir organ olmamaları hasebiyle genel kurul tarafından yapılan denetim ile kooperatif yöneticilerinin denetlenmesi sürekli olarak mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde yöneticilerin çalışmalarının da ortaklara verilen haklar doğrultusunda denetlenmesi de, ortaklık haklarının kullanılmasının her zaman mümkün olmamasından kaynaklı olarak etkin bir şekilde yapılamamaktadır. Ayrıca ortakların da kooperatif faaliyetlerine esas teşkil eden ticari ilişkilerin inceliklerine nüfuz edebilmek, kooperatif teşekkülü ve yöneticileri denetleyebilecek düzeyde bilgi sahibi olmamaları dolayısıyla da, ortakların haklarının korunması bakımından denetçilere de ihtiyaç duyulmuştur. Kooperatiflerde genel kurul ve yönetim kurulundan başka kanunen bulunması zorunlu bir diğer organ da denetçilerdir.⁵¹³ Denetçiler genel kurul adına, kooperatif yöneticilerinin her türlü faaliyetlerini denetleme yetkisine sahiptir. Dolayısıyla genel kurulda ortaklar tarafından seçilen denetçiler vasıtasıyla kooperatif teşekküllerin her türlü faaliyetlerinin denetimi yapılmakta ve inceleme neticesinde ulaşılan noksanlık ve eksiklikler ilgili organlara haber verilerek kooperatif teşekkülün amacına ulaşması sağlanmaya çalışılmaktadır.⁵¹⁴

3.3.1. Denetçilerin Atanması ve Seçimi

Kooperatiflerin ani kuruluş usulüne tabi olmaları hasebiyle, kooperatif teşekküller açısından ilk denetçilerin anasözleşme ile atanması yasal bir zorunluluktur. İlgili bakanlıklar tarafından çıkarılan anasözleşmelere de genel kurul toplantısına kadar görevde bulunacak denetçilerin isimlerinin yazılacağı yönünde maddeler konulmaktadır. Dolayısıyla kurucu ortaklar anasözleşmenin hazırlanıp doldurulması aşamasında anasözleşmede yer alan “ilk denetim kurulu üyeleri” kısmına atadıkları denetçilerin ismini yazmak mecburiyetindedirler. Lakin denetçiler anasözleşme ile atanmış olmalarına rağmen her zaman genel kurul kararıyla azlolunup yenileri seçilebilmektedir.⁵¹⁵

513 Hükümet tasarısında denetim kurulu olarak yer almasına rağmen Millet Meclisi Geçici Komisyonu'nda ibare denetçiler olarak değiştirilmiştir. Bkz. Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 743.

514 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, ss. 743-744.

515 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, ss. 174-175.

Denetçilerinin seçimi ise Koop. K. md. 42, f. 2, b. 2 de genel kurulun devir ve terk edemeyeceği yetkileri arasında sayılmıştır. Dolayısıyla denetçiler esas itibariyle genel kurul tarafından seçilmektedir. Şöyle ki anasözleşme ile atanan denetçilerin görevlerinin ilk genel kurul toplantısına kadar olması dolayısıyla, ilk genel kurul toplantı gündemine denetçi seçimine dair bir gündem konularak, ilgili toplantıda yeni denetçilerin seçilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.⁵¹⁶

3.3.2. Denetçilerin Sayısı ve Görev Süresi

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu md. 65 f.2 de “ Genel kurul denetleme organı olarak... bir veya daha çok denetçi seçer.” şeklindeki ifadesi ile kooperatif denetçilerinin asgari olması gereken sayısı yönünde düzenleme yapmış lakin azami sayı konusunda sessiz kalmıştır. Koop. K. md. 98 yollaması ile TTK’ya baktığımızda TTK’da en fazla kaç denetçi seçilebileceğine dair bir hüküm de bulunmamaktadır. Dolayısıyla Koop. K. ve TTK’da azami sayı konusunda herhangi bir sınırlama olmaması ve buna ilave olarak da anasözleşmede de herhangi bir sınırlamanın bulunmadığı hallerde, istenilen sayıda⁵¹⁷ denetçi seçilebilmesi kooperatif teşekküller açısından mümkündür.⁵¹⁸

Denetçilerin görev süresi Koop. K. md. 65 f.2 de “ Genel kurul denetleme organı olarak en az 1 yıl için...” şeklindeki ifade ile düzenlenmiştir. Kanun koyucu denetçilerin sayısında olduğu gibi, görev süreleri noktasında da denetçilerin asgari ne kadar süre için seçilebileceklerini düzenleme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla burada denetçilerin seçim süresi noktasında ilgili seçimin yapıldığı genel kurul kararlarına gidilmelidir. Genel kurulda herhangi bir seçim süresi belirlenmemiş ise, denetçiler 1 yıl için seçilmiş olacaktır.⁵¹⁹

516 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 176.

517 Eriş denetçi sayısının en fazla 5 olması gerektiği kanaatine sahiptir. Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 1105.

518 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 176.

519 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 310.

3.3.3. Denetçilerde Aranılan Şartlar

Denetçilerde aranılan şartlar Koop. K. md.65 f.3'te düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemenin de Koop. K. md. 56'ya atfıyla da, 56. maddede kooperatif denetçilerinin taşınması gerekli⁵²⁰ özelliklerin neler olması gerektiği belirtilmiştir. İlgili maddeye göre denetçilerin taşınması gerekli özellikler ise;

- Türk vatandaşı olmak,
- Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflâs, ihaleye veya edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından ya da 1163 sayılı Koop. K. hükümlerine göre mahkûm olmamaktır.

İlgili kanunda sayılan şartların haricinde de, ilgili bakanlıklar örnek anasözleşmelere de birtakım şartlar koyarak denetçilerin taşınması gerekli şartları genişletmişlerdir. Söz konusu şartlar ise;

- Medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip bulunmak,
- Denetçilik faaliyetini ifa edeceği kooperatifin yönetim kurulu üyesi veya personeli olmamak ve kooperatifin yönetim kurulu üyeleriyle üçüncü derece dâhil olmak üzere hısımlık olmamak,
- Yönetim kurulu üyeleri ile arasında herhangi bir iş ortaklığının bulunmaması gerekmektedir.⁵²¹

3.3.4. Kooperatif Denetçilerinin Görevleri

Kooperatif denetçilerinin görevlerinin özünü, kooperatifin çalışma alanına giren her türlü iş ve faaliyetin kooperatifin amacına uygunluğu noktasında gözetilmesi ve denetlenmesi oluşturmaktadır.⁵²² Bununla birlikte denetleme

520 Kooperatif ortağı olmak yönetim kurulu üyesi olmanın aksine, denetçiler için aranılan şartlardan değildir. Dolayısıyla kooperatif dışındaki kişiler de kooperatif denetçisi olabilecektir.

521 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 310-311; Cafer Tayyar Çöklü, *Uygulamada Yapı Kooperatifleri*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004, s. 399.

522 Bu durum Koop. K. md. 65'te de "Denetçiler, genel kurul namına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını tetkik eder." şeklinde düzenlenmiştir.

faaliyetinden önemli sonuçlar beklenmesi, denetçilerin yerine getirmekle görevli oldukları görevlerin etraflıca bir şekilde düzenlenmesini de gerekli kılmıştır.⁵²³

Denetçilerin görevleri ile ilgili düzenlemelere, Koop. K. ve ilgili bakanlıklarca hazırlanan ana sözleşmelerde yer verilmiştir. Denetçilerin söz konusu görevleri ise; bilançonun defterlere uygunluk halinde bulunup bulunmadığının incelenmesi, defterlerin düzenli bir şekilde tutulup tutulmadığının incelenmesi, işletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapıp yapılmadığının incelenmesi, ortaklar listesinin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığının incelenmesi, genel kurulun toplantıya çağırılması, yönetim kurulu üyelerinin üyelik şartlarını taşıyıp taşımadıklarının araştırılması, yönetim kurulunun toplantı nisabını kaybetmesi halinde, boşalan yönetim kurulu üyeliğine yedek üye çağırılması, genel kurul kararlarına karşı iptal davası açılması, kooperatif kasasının teftiş edilmesi, tasfiye işlemlerine nezaret edilmesi, yönetim kurulu üyelerinin kanun ve anasözleşme hükümleri ile iyiniyet esaslarına uygun davranmalarına nezaret etmek, kooperatif ortaklarının şikâyetlerini incelemek ve inceleme sonucunu yıllık raporunda açıklamak ve uygun gördükleri teklifleri yönetim kurulu toplantı gündemlerine koydurmağıdır.⁵²⁴

3.3.4.1. Bilançonun Defterlere Uygunluk Halinde Bulunup Bulunmadığının İncelenmesi

Bilanço, herhangi bir faaliyet dönemi sonunda kooperatifin durumunu ortaya koyan, ortakların ve üçüncü kişilerin kooperatifin faaliyetlerini değerlendirme noktasında esas aldığı ve dolayısıyla da defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığının incelenmesinin önem taşıdığı tablodur.⁵²⁵

Yönetim kurulunun görevlerinden biri de gerekli defterlerin tutulması ve geçmiş iş yılına ait bilançonun kanun hükümleri çerçevesinde düzenlenerek, genel kurulun yapacağı yıllık toplantının en az 15 gün öncesinden itibaren ve 1 yıl süre ile ortakların incelemesine hazır tutulmasıdır. (Koop. K. md.24). Bu nokta da, denetçilerde yönetim kurulu tarafından hazırlanan bilançonun defterlerle uyumlu olup

523 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 751.

524 Denetçilerin görevleri belirtilen hususlarla sınırlı değildir. Dolayısıyla Kooperatifler Kanunu md. 69 gereği denetçilerin görev ve yetkileri anasözleşme ve genel kurul kararı ile artırılabilir.

525 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 313.

olmadığını ve hesaplarda hata ve noksanlık olup olmadığını incelemek ve inceleme neticesinde de Koop. K. md. 67'ye göre hazırlayacakları raporda ilgili noksanlıkları, farklılıkları belirtmek zorundadırlar.⁵²⁶ Ayrıca belirtilmelidir ki Koop. K. md. 66 gereği yönetim kurulunun denetçilere defter ve belgeleri verme mecburiyeti bulunmakta ve dolayısıyla da aksi yönde davranış yönetim kurulunun cezai sorumluluğunu doğurmaktadır.⁵²⁷

3.3.4.2. Defterlerin Düzenli Bir Şekilde Tutulup Tutulmadığının İncelenmesi

Kooperatiflerin tüzel kişi tacir olmaları hasebiyle tutmak zorunda oldukları defterler TTK'nın 64-88. maddelerinde düzenlenmiştir. Söz konusu defterler noktasında denetçilerin yapması gereken ise, defterlerin yasal süreleri içerisinde tutulup tutulmadığı, açılış tasdikleri ve ayrı olarak yevmiye defteri ve yönetim kurulu karar defterinin kapanış tasdiklerinin yapılıp yapılmadığını, tutulmayan, eksik bırakılan bir defterin var olup olmadığını ve defter kayıtlarının usulüne göre yapılıp yapılmadığını incelemektir.⁵²⁸ Ayrıca denetçilerin inceleme yaptıklarına dair inceledikleri defterlere şerh koymaları inceleme yapıldığının kanıtlanması açısından da faydalı olacaktır.⁵²⁹

3.3.4.3. İşletmenin Neticeleriyle Mameleki Hakkında Uyulması Gerekli Hükümlere Göre İşlem İşlem Yapılıp Yapılmadığının İncelenmesi

Koop. K. md. 66' da düzenlenen işletmenin neticeleri ifadesinden anlamamız gereken husus, kooperatifin bir yıllık faaliyeti neticesinde elde ettiği müspet veya menfi gelir gider farklarıdır. Mameleki ibaresi ise, kooperatifin alacak ve borçlarının, bütün işlem ve hesaplarının dolayısıyla tüm malvarlığının ifade edilmesidir.⁵³⁰

526 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 181.

527 "Sanığın kooperatife ait defterleri incelenmek üzere isteyen denetçilere göndermemekten ibaret eyleminin 1163 sayılı Yasa'nın 66/2 madde ve fıkrası aracılığıyla Ek 2/2 madde ve fıkrasına uyan suçu oluşturacağı..." Y. 4. CD., 27.04.1999, E: 1999/3475, K: 1999/4559 Bkz. www.kazanci.com, (20.04.2016).

528 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 313; İlgili defterleri denetçilerin ne kadar sürede inceleyecekleri noktasında Koop. K. herhangi bir hüküm ihdas etmemekle birlikte, örnek anasözleşmelerde denetçilere en az üç ayda bir defa defterleri inceleme görevi verilmiştir. Bkz. Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 314.

529 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 181.

530 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 314.

Kooperatiflerin 1 yıllık faaliyetlerinin neticesi olumsuz olduğu takdirde, kooperatifin açığı yedek akçelerden, yedek akçelerle de karşılanamaması durumunda ise ek ödemeler veya sermaye paylarından karşılanmaktadır. Neticenin olumlu olduğu durumlarda ise söz konusu fark, Koop. K. 38⁵³¹, 39, 40 ve 41 ve anasözleşme gereğince ortaklara dağıtılır. Dolayısıyla denetçilerin görevi de olumlu veya olumsuz farkın ilgili kanun ve anasözleşme hükümlerine göre dağıtılıp dağıtılmadığını incelemektir.⁵³²

3.3.4.4. Ortaklar Listesinin Usulüne Uygun Olarak Tutulup Tutulmadığının İncelenmesi

Denetçilerin ortaklar listesinin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığını inceleme görevi Koop. K. md. 66'da düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre, denetçilerin ortakları şahsen sorumlu veya ek ödeme ile yükümlü olduğu kooperatiflerde ortaklar listesini inceleme zorunlulukları vardır.⁵³³ Lakin burada sadece ilgili özelliklere sahip kooperatifler için bu yönde bir hüküm ihdas edilmesi, diğer kooperatiflerin ortaklar listesinin incelenemeyeceği manasına gelmemekte,⁵³⁴ kanun koyucunun ilgili kooperatiflere özel bir önem atfetmesinden ileri gelmektedir.⁵³⁵ Ayrıca kanunda geçen ortaklar listesi ibaresinin, genel kurul toplantıları için düzenlenen Ortaklar Cetveli veya Toplantıya Katılanlar Listesi ile herhangi bir alakası bulunmamakla birlikte⁵³⁶, TTK md. 417'de düzenlenen hazır bulunanlar listesi olduğu kanaatindeyiz.

3.3.4.5. Genel Kurulun Toplantıya Çağırılması

Genel kurulu toplantıya çağırma yetkisi Koop. K. md. 43'te düzenlenen "...gerektiğinde denetçiler kurulu..." ifadesi ile denetçilere de verilmiştir. Dolayısıyla gerektiğinde denetçiler de genel kurulu toplantıya çağırabileceklerdir. Lakin kanun koyucu "gerektiğinde" şartına herhangi bir açıklık getirmemiştir. Dolayısıyla yönetim

531 Kooperatifin elde ettiği faiz gelirini ortaklarına dağıtması... Dn. 3. D., 26.02.1998, E: 1996/4819 K: 1998/586 (20.04.2016).

532 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 182.

533 Sınırlı sorumlu kooperatifler açısından böyle bir zorunluluk getirilmemesinin amacı kooperatif alacaklılarının haklarını koruyabilmektir. Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 753.

534 Unutulmamalıdır ki denetçiler genel kurul adına kooperatifin bütün işlemlerini incelemekle görevlidir.

535 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 314.

536 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 753.

kurulunun görevini yerine getirmeyerek çağrı yapmadığı durumlarda mı denetçilerin genel kurulu toplantıya çağırabileceği noktasında, Koop. K. ve Koop. K. md. 98 yollamasıyla anonim şirket hükümlerine gidildiğinde de ETTK md. 353'ün de karşılığı bulunmaması hasebiyle açıklık bulunmamaktadır. Lakin örnek anasözleşmelere de denetçilerin genel kurulu toplantıya çağırma görevinin konulmasındaki amacın yönetim kurulunun ihmal ihtimali merkezli koyulduğunu düşündüğümüzde, “gerektiğinde” ifadesini “yönetim kurulunun çağrıyı yapmadığı durumlarda” şeklinde anlamaktayız.⁵³⁷

Değinilmesi gerekli bir diğer nokta da kanunda geçen denetçiler kurulu ifadesidir. Kurul hukukumuzda en az iki kişi tarafından oluşturulan bir birliktir. Bununla birlikte genel kurul sadece bir kişiyi de denetçi olarak seçebilmektedir. Bu durumda tek denetçi genel kurulu toplantıya çağıramayacak mıdır? Kanaatimizce tek denetçinin de genel kurulu toplantıya çağırabilmesi gerekmektedir. Ancak denetçi sayısı birden fazla ise bu durumda denetçilerin müşterek hareket etmeleri zorunludur.⁵³⁸ Ancak Yargıtay'ın farklı yönde kararı da mevcuttur.⁵³⁹

3.3.4.6. Yönetim Kurulu Üyelerinin Üyelik Şartlarını Taşıyıp Taşımadıklarının Araştırılması

Denetçilere, yönetim kurulu üyelerinin üye olmaları bakımından taşımaları gerekli şartları⁵⁴⁰ taşıyıp taşımadıkları noktasındaki inceleme yetkisi Koop. K. md. 56/2 ile verilmiştir. Dolayısıyla söz konusu şartlar denetçiler tarafından araştırılacak ve ilgili şartları taşımayan veya sonradan kaybeden üyelerin görevine yönetim kurulu tarafından son verilecektir. Ancak yönetim kurulu üyelerinden hepsinin şartları taşımadığı durumlarda görevlerine kim son verecektir? Bu durumda tek çıkar yol ise, genel kurulun bu gündemle denetçiler tarafından olağanüstü toplantıya çağırılmasıdır.⁵⁴¹

537 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 99.

538 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 99.

539 “...zaruri ve müstacel sebeplerin çıkması halinde denetçilerden birisi dahi genel kurulu toplantıya davet edebilir. Aksi halde iki denetçisi olan ortaklıklarda iki denetçinin ittifakı arandığı takdirde ...” Y. 11. HD., 08.11.1978, E: 1978/4527, K: 5066 Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 158.

540 Bkz. Koop. K. md. 56/1

541 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 204; Aynı yönde Y.11. HD., 04.02.2002, E: 2001/8423, K: 2002/760 Bkz. Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 314-315.

3.3.4.7. Yönetim Kurulunun Toplantı Nisabını Kaybetmesi Halinde Boşalan Yönetim Kurulu Üyeliğine Yedek Üye Çağırılması

İlgili görev denetçilere Koop. K. md. 56/4 ile verilmiştir. Dolayısıyla söz konusu kanun hükmü veya anasözleşmeye göre yönetim kurulu toplantı nisabının kaybedildiği –yönetim kurulunun üye sayısının yarısının boşaldığı durumlarda anasözleşmeye göre toplantı nisabı kaybedilmiş olmaktadır- durumlarda boşalan yönetim kurulu üyeliğine denetçiler yedek üye çağırarak zorundadırlar. Ancak toplantı nisabı kaybedilmediği durumlarda ise, boşalan üyenin yerine, yedeği denetçiler tarafından değil, yönetim kurulunun kendisi tarafından çağırılmaktadır.⁵⁴²

3.3.4.8. Genel Kurul Kararlarına Karşı İptal Davası Açılması

Koop. K. md. 53/3’de ihdas edilen düzenlemeye göre, kooperatif denetçilerinin söz konusu maddeye göre iptal davası açabilmelerinin ön şartı, iptali istenen genel kurul kararı neticesinde denetçilerin şahsi sorumluluklarına gidilecek olmasıdır.⁵⁴³ Söz konusu sorumluluk ile karşı karşıya kalma ihtimali olan her denetçi ise, genel kurul kararlarının kanuna, anasözleşme hükümlerine ve iyiniyet esaslarına aykırı olduğundan hareketle, toplantıyı takip eden günden itibaren 1 ay içinde, kooperatif merkezinin bulunduğu yer ticaret mahkemesine kararın iptali noktasında dava açabilecektir.⁵⁴⁴

3.3.4.9. Kooperatif Kasasının Teftiş Edilmesi

Kooperatif kasasının denetçiler tarafından teftiş edilmesi noktasında Koop. K. herhangi bir hüküm ihdas etmemiştir. Dolayısıyla burada Koop. K. md. 98 uygulama alanı bulacak ve md. 98 yollamasıyla TTK hükümlerine gideceğiz. Lakin burada uygulama alanı bulan ETTK md. 353, f.1, b.3 hükmüne 6102 sayılı YTTK tarafından yer verilmemesi dolayısıyla da TTK hükümlerine gidemeyeceğiz. Nihai olarak kooperatif kasasının teftiş edilmesi noktasında örnek anasözleşmelere başvuracağız. Örnek ana sözleşmelerde ise bu husus, denetçilerin 3 aydan fazla ara vermemek üzere sık sık ve zaman belirtmeden kooperatif kasasını teftiş etmeleri gerektiği şeklinde

542 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 315.

543 Y. 11. HD., 08.02.1994, E: 3542, K: 864 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 528.

544 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 316.

düzenlenmiştir. Denetçilerin kasa incelemesi sırasında tespit edecekleri husus ise, fiili ve kaydi kasa mevcudu arasında farklılık olup olmadığı ve yönetim kurulu tarafından belirlenen miktarın üzerinde kasada para bulundurulup bulundurulmadığıdır.⁵⁴⁵

3.3.4.10. Tasfiye İşlemlerine Nezaret Edilmesi

Dağılma sürecindeki kooperatiflerde tasfiyenin kim tarafından yapılacağı Koop. K. md. 81/3 ile düzenlenmekle birlikte, denetçilere dair tasfiye işlemlerine nezaret etmeleri gerektiği yönünde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Koop. K. md. 98 yoluyla baktığımız ETTK md. 353, f.1, b.7 hükmünün YTTK ile mülga edilmesi neticesinde de, denetçilere bu yönde bir görev anasözleşmeler ile verilmiştir. Dolayısıyla anasözleşme gereği denetçiler kim tarafından yapıldığına bakılmaksızın, tasfiye işlemlerinin kanuna ve anasözleşmeye uygun olup olmadığını denetleme yetkisine sahiptirler.⁵⁴⁶

3.3.4.11. Yönetim Kurulu Üyelerinin Kanun ve Anasözleşme Hükümleri İle İyiniyet Esaslarına Uygun Davranmalarına Nezaret Etmek

Yönetim kurulunun kooperatifin idaresi ve temsili gibi iki önemli görevi icra eden kurul olması, ilgili kurulun da faaliyetlerinin sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Bu noktada ise Koop. K. md. 66 ve 67’de ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu hükümler çerçevesinde özellikle md. 67 ile kooperatif yönetimi veya kooperatifin iş ve eylemleriyle ilgili olarak malumat sahibi olmak amacıyla, denetçilere oy kullanamamakla birlikte⁵⁴⁷ yönetim kurulu toplantılarına katılma imkânı verilmiştir.⁵⁴⁸ Bu sayede ise denetçiler kooperatifin genel gidişatı hakkında bilgi edinirken aynı zamanda birtakım eksiklik ve mevzuata aykırılıklarla da karşılaşabilecektir. Bu durumda ise denetçilerin yapması gereken bu aykırılıklara neden olanları bağlı buldukları organa bildirmektir. Yani denetçiler aykırılığa neden olan kişi müdür ise genel müdüre veya genel müdür ise yönetim kuruluna bildirmelidir.⁵⁴⁹

545 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 316.

546 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 316.

547 Denetçiler ortak sıfatına sahip olmaları halinde ise genel kurulda oy kullanma imkânına sahiptirler. Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 234.

548 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 753.

549 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 317.

3.3.4.12. Kooperatif Ortaklarının Şikâyetlerini İncelemek ve İnceleme Sonucunu Yıllık Raporunda Açıklamak

Koop. K. md. 66 hükmü ile ortaklar denetçilere bir konu hakkında şikâyette bulunabileceği gibi, aynı zamanda herhangi bir konunun aydınlatılması noktasında bir istekte de bulunabilirler. Bu durumda ise ortakların Koop. K. md. 25 gereği kooperatifin iş sınırlarına bağlı kalınmak şartıyla, ister şikâyet isterse aydınlatma niyetiyle yaptıkları talepleri neticesinde, denetçilerin de gerekli incelemeyi yapmak ve inceleme neticesini ortaklara açıklamak zorunluluğu bulunmaktadır. Buna ilaveten denetçiler ayrıca incelemede gördükleri eksiklikleri de Koop. K. md. 67 gereği yıllık raporları vasıtasıyla genel kurula da bildirmelidirler.⁵⁵⁰

3.3.4.13. Uygun Gördükleri Teklifleri Yönetim Kurulu Toplantı Gündemlerine Koydurmak

Denetçilerin tarafsızlıklarının korunması ve kooperatif işlerinin dışında kalarak da herhangi bir önyargı veya tesire kapılmadan yönetim kurulunun icraatlarını rahatça eleştirebilmeleri amacıyla, denetçiler ilke olarak yönetim kurulu müzakerelerine iştirak edememekte ve oy kullanamamakta lâkin mevzuat ve anasözleşmeye uygun hareket edilip edilmediği noktasında müzakereleri takip edebilmektedirler. Bununla birlikte denetçiler ayrıca Koop. K. md. 67 ve örnek anasözleşme çerçevesinde faydalı gördükleri bazı hususların yönetim kurulu gündemine alınmasını da isteyebilmektedirler.⁵⁵¹

3.3.5. Kooperatif Denetçilerinin Yükümlülükleri

Kooperatif denetçilerinin yıllık rapor düzenleme, noksanlıkları ve mevzuata aykırılıkları haber verme, ortaklara açıklama yapma, toplantılara katılma, sır saklama ve özen gösterme yükümlülükleri bulunmaktadır.⁵⁵²

550 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 317.

551 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 753.

552 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 317-319.

3.3.5.1. Yıllık Rapor Düzenleme Yükümlülüğü

Denetçilerin yıllık rapor düzenleme yükümlülüğü Koop. K. md. 67'de “Denetçiler her yıl yazılı bir raporla tekliflerini genel kurula sunmaya mecburdurlar.” şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla denetçiler her faaliyet dönemi sonunda genel kurula yazılı bir rapor sunmak zorundadırlar. İlgili rapor genel kurulun yıllık toplantısından en az 15 gün önce ve 1 yıllık süre ile kooperatif merkezinde ortakların incelemesine sunulmaktadır. (Koop. K. md.24) Söz konusu raporda ise; kooperatifin ekonomik ve mali durumu ile ortaklara yapılacak ödemeler, bilançonun ve hesapların gerçekle ne kadar uyumlu olduğu, kooperatifin gelir ve gider durumu ve kooperatifin belgesiz harcamaları olup olmadığı, tutulması zorunlu yasal defterlerin tutulup tutulmadığı ve onaylarının yapılıp yapılmadığı, yönetim kurulunun kooperatifi zarara sokacak herhangi bir eyleminin olup olmadığı gibi hususlar belirtilmektedir.⁵⁵³

Uygulama noktasında ise denetçiler tarafından adet yerini bulsun şeklinde çok kısa raporlar yazıldığı görülmektedir. Mesela, “kooperatifin defter ve belgeleri incelenerek, tutulması zorunlu yasal defterlerin varlığına şahit olunmuş, harcamaların belgelere dayandığı anlaşılmıştır. Yönetim kurulunun ibrasını arz ederiz.” şeklinde düzenlenmiş bir rapor bu durumun somut bir yansımasıdır.⁵⁵⁴ Lakin bu durumun hilafına olarak da ciddi bir şekilde denetim yapmak isteyen denetçilerin de gerekli defter ve belgelere ulaşamadıkları, yönetim kurulunun gerekli belgeleri kendilerine vermekten türlü bahanelerle kaçındıkları noktasında şikâyetleri de bulunmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi noktasında ise, eski kanunda olmayıp 3476 sayılı kanun ile Koop. K. md. 66/2''ye aykırı hareket eden yani istenilen belgeleri denetçilere vermeyen yönetim kurulu üyelerinin hapis ve para cezası almaları yönünde yeni hükümler ihdas edilmiştir. (Koop. K. ek madde 2/2). Bu minvalde görevini de layıkıyla yerine getirmeyen denetçiler noktasında da kanun koyucu ek madde 2/3 ile aynı şekilde denetçilerin de hapis ve para cezası ile cezalandırılmaları yönünde hüküm ihdas etmiştir. Netice itibariyle söz konusu yaptırımlar çerçevesinde de kanun koyucunun denetime verdiği önemi de görmekteyiz.⁵⁵⁵

553 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, ss. 183-184.

554 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 183.

555 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 233.

Peki, kanun koyucu açısından denetim raporu niçin bu kadar önemlidir? Şöyle ki, yönetim ve denetim kurulunun ibrasında, bilançonun kabulünde denetçi raporunun etkisi kaçınılmazdır. Hatta denetim raporu okunmadan⁵⁵⁶ genel kurulun bilanço hakkında herhangi bir karar verebilmesi de mümkün değildir.⁵⁵⁷

3.3.5.2. Noksanlıkları ve Mevzuata Aykırılıkları Haber Verme Yükümlülüğü

Denetçilere noksanlıkları ve mevzuata aykırılıkları haber verme yükümlülüğü, Koop. K. md. 67/2 ile verilmiştir. Anılan maddede bu husus, “Denetçiler, görevleri çerçevesinde işlerin yürütülmesinde gördükleri noksanlıkları, kanun veya anasözleşmeye aykırı hareketleri bundan sorumlu olanların bağlı buldukları organa ve gerekli hallerde aynı zamanda genel kurula haber vermekle yükümlüdürler.” şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla denetçiler kooperatifi ilgilendiren bütün işlemlerle alakalı olarak gördükleri noksanlıkları, aykırılıkları bunlardan sorumlu olan kişilerin bağlı bulunduğu organa bildirmek zorundadırlar. Bağlı bulunduğu organdan maksat ise örneğin aykırılığa neden olan kişi müdür ise genel müdüre veya genel müdür ise yönetim kuruluna bildirilmelidir. Lakin burada denetçilerin görevi sadece noksanlıkların bildirilmesi olup, denetçilerin noksanlıkların giderilmesi noktasında sorumlu olanların bağlı bulunduğu organa, icra işlerine karışır mahiyette emir veya talimat verme yetkileri bulunmamaktadır.⁵⁵⁸

3.3.5.3. Ortaklara Açıklama Yapma Yükümlülüğü

Denetçilerin ortaklara açıklama yapma yükümlülüğü Koop. K. md. 66 ile düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre denetçiler, ortaklar tarafından Koop. K. md. 25’te ki kooperatifin iş sınırları da gözetilerek yapılan taleplerin varlığı halinde ortaklara açıklama yapmak mecburiyetindedirler⁵⁵⁹

556 Y. 11. HD., 14.12.1992, E: 7040, K: 11360 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 711.

557 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 318.

558 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 710; Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 185.

559 Bu konu hakkındaki ayrıntılı açıklamalar için ortaklar tarafından yapılan denetim ana başlığı altında incelenen denetçilerden bilgi ve açıklama yapılmasını istemek alt başlığına bakınız.

3.3.5.4. Toplantılara Katılma Yükümlülüğü

Denetçilerin toplantılara katılma yükümlülüğü Koop. K. md. 67’de “Denetçiler yönetim ve genel kurul toplantılarına katılırlar. Ancak, yönetim kurulunda oy kullanamazlar” şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla anılan hüküm gereği denetçiler olağan ve olağanüstü yapılan genel kurul toplantılarına ve yönetim kurulu toplantılarına katılabilecektir.

Denetçilerin yönetim kurulu toplantılarına katılabilmesi, alınacak kararların mevzuat ve anasözleşmeye uygun olmasının sağlanması bakımından son derece yerindedir. Dolayısıyla denetçilerin bu yöndeki talepleri yönetim kurulu tarafından engellenmemeli ve hatta talep vaki olmasa bile toplantı yer ve zamanının yöneticiler tarafından denetçilere önceden bildirilmesi yerinde bir uygulama olacaktır.⁵⁶⁰ Denetçilerin yönetim kurulunda oy kullanamamaları ise yönetim ile denetimin birbirlerine karışmaması noktasında olması gereken bir husustur. Denetçilerin yönetim kurulu toplantılarında oy kullanamamalarının aksine, eğer ki ortak sıfatına sahipler ise genel kurulda oy kullanabilmektedirler.⁵⁶¹ Esasen her yılsonunda genel kurula rapor vermek mecburiyetinde olan denetçilerin söz konusu raporların okunması, ortaklara gerektiğinde aydınlatıcı açıklamalarda bulunulması ve bilanço, gelir gider hesapları ile yönetim kurulunun faaliyetleri hakkındaki görüşlerini bildirmeleri noktasında da genel kurul toplantılarına katılmaları gerekmektedir.⁵⁶²

3.3.5.5. Sır Saklama Yükümlülüğü

Denetçilerin sır saklama yükümlülüğü Koop. K. md. 68’de “Denetçiler, görevleri sırasında öğrendikleri ve açıklanmasında kooperatifin veya ortakların şahısları için zarar umulan hususları kooperatif ortaklarına ve üçüncü şahıslara açıklayamazlar.” şeklinde düzenlenmiştir. Anılan madde ile denetçilere, denetçilik görevini ifa ederken öğrendikleri bilgilerin⁵⁶³ açıklanmasının, kooperatif ve ortaklarına zarar verme ihtimali olduğu durumlarda, söz konusu bilgilerin kooperatif

560 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 319.

561 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 234; Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 1110.

562 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 754; Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 185.

563 Söz konusu bilgilerin sır kapsamında olması gerekmemektedir. Bkz. Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 759.

ortaklarına ve üçüncü kişilere açıklanmaması yönünde bir yükümlülük getirilmiştir.⁵⁶⁴ Dolayısıyla bu hükme aykırı hareket eden denetçilerin hukuki sorumluluğu bulunmakta, eğer ki denetçi aynı zamanda kooperatif ortağı ise hukuki sorumluluğunun yanında Koop. md. 25 gereği cezai sorumluluğu da doğmaktadır.⁵⁶⁵ Lakin sorumluluğun doğabilmesi için mutlaka kooperatif veya ortağın bir zarara uğraması da gerekmektedir. Zararın varlığını ispat yükü⁵⁶⁶ ise zarara maruz kaldığını iddia eden tarafa ait olacaktır.⁵⁶⁷

3.3.5.6. Özen Gösterme Yükümlülüğü

Kooperatif ile denetçi arasında, denetçinin görevi kabul etmesiyle birlikte hizmet sözleşmesi⁵⁶⁸ tesis edilmiş olmaktadır. Hizmet sözleşmesinin gereği olarak da BK md. 396 da belirtildiği üzere denetçiler görevlerinin ifasında her türlü ihtimamı göstermek zorundadırlar. Burada denetçilerden özen gösterme yükümlülüğü çerçevesinde asıl olarak istenen ise, herhangi bir şekilde kooperatifin zararına olacak işlemlerden kaçınmalarıdır.⁵⁶⁹

564 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 189.

565 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 319.

566 Belli bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediği noktasında vakıa iddiasında bulunan tarafa düşen usuli yük ispat yükü olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes, *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, 3. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015, s. 388.

567 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 186.

568 Kooperatif ile denetçi arasındaki sözleşmenin niteliği konusunda farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Şöyle ki, Y. 10. HD. 14.09.1973 tarih, 1973/180 esas ve 1973/209 karar nolu bir kararında denetçi ile anonim şirket arasındaki ilişkiyi nitelendirirken şu saptama da bulunmuştur. Genel kurulca denetçinin seçimi, hukukça, bir icaptır. Söz konusu icabın denetçi tarafından kabul edilmesi halinde ise şirket ile denetçi arasında özel hukuk sözleşmesi doğmaktadır. Kural olarak bu sözleşme vekâlet niteliğini haizdir. Ancak bu zorunluluk olmamakla birlikte tarafların ilişkiyi hizmet akdine dayatmaları da mümkündür. Şayet denetçi gördüğü işin sonucu ile doğrudan doğruya ilgili olmaksızın hizmet edimini belirli veya belirli olmayan bir zaman diliminde anonim şirketin emrinde bulunduruyorsa ve şirket buna karşılık olarak denetçiye ücret ödemekteyse aradaki ilişki vekâlet değil hizmet akdidir. Bkz. Mehmet Küçükkaya, *Anonim Ortaklıklarda İç Denetim ve Denetçilerin Sorumlulukları*, www.vergidegundem.com/files/Hukuk_subat05.doc, (30.04.2016), Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 702; Yine aynı minvalde denetçi ile şirket arasındaki sözleşmenin kural olarak vekâlet akdi olduğu ancak tarafların hizmet akdine de dayanabilecekleri yönünde... Bkz. Abdüllatif Şener ve İlhami Öztürk, "Anonim Şirketlerde Pay Sahibi Olmayan Denetim Kurulu Üyelerine ve Denetçilere Kâr Payı Ödenmesinin Hukuki ve Mali Analizi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2012, s. 155; Oğuz İmregün, *Kara Ticareti Hukuku Dersleri*, 8. Baskı, İstanbul: Evrim Dağıtım, 1987, s. 404; Buna karşılık doktrinde hizmet akdinin kurulduğunu savunan yazarlar da vardır. Bkz. İsmail Doğanay, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi*, C I, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004, s. 1026.

569 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 759.

3.3.6. Kooperatif Denetçilerinin Sorumlulukları

Kooperatif denetçilerinin yaptıkları veya yapmadıkları işlemler neticesinde birtakım hukuki ve cezai sorumlulukları doğmaktadır. Denetçilerin hukuki sorumluluğu kuruluştan doğan sorumluluk, sırların açıklanması, kötüniyetli olarak iptal davası açılması ve birleşme, bölünme veya tür değiştirme işlemlerinden kaynaklı olarak doğmakta iken, cezai sorumlulukları Koop. K. ve TCK hükümleri çerçevesinde doğmaktadır.⁵⁷⁰

3.3.6.1. Kooperatif Denetçilerinin Hukuki Sorumluluğu

Denetçilerin hukuki sorumluluğu⁵⁷¹ noktasında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile herhangi bir hüküm ihdas edilmemiştir.⁵⁷² Dolayısıyla Koop. K. md. 98'in yollamasıyla anonim şirket denetçilerinin sorumluluğunu düzenleyen TTK md.554 hükmü kooperatif denetçileri için de uygulama alanı bulacaktır. Söz konusu hükme göre ise, denetçiler görevlerini ifa ederken kusurlu hareketleri neticesinde şirkete, ortaklara ve kooperatif alacaklılarına karşı verdikleri zararlardan sorumludurlar Yani hükme göre denetçilerin sorumluluğuna gidilebilmesi için kusur ve zarar şartlarının mevcudiyeti birlikte aranmaktadır.⁵⁷³

Kooperatif denetçilerinin hukuki sorumluluğunu doğuran haller ise kuruluştan doğan sorunluluk, sırların açıklanması, kötü niyetli olarak iptal davası açılması ve kooperatifin birleşme, bölünme veya tür değiştirme işlemlerinden kaynaklıdır.

3.3.6.1.1. Kuruluştan Doğan Sorumluluk

Kooperatiflerin kurulup tüzel kişilik kazanmalarına müteakiben ilk yönetim kurulu üyelerinin ve denetçilerin, kooperatifin kuruluş aşamasında herhangi bir yolsuzluk bulunup bulunmadığı hususunda inceleme ve araştırma görevleri bulunmaktadır. İnceleme ve araştırma yapılacak hususlar ise, kuruluşa ait belgelerin

570 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, ss. 188-192.

571 Kanunen yasaklanmış bir eylemin gerçekleştirilmesi neticesinde ortaya çıkan zararın, failin temel hak ve özgürlüklerine dokunulmadan telafi edilmesine hukuki sorumluluk denmektedir. Bkz. Kooperatif Denetim Kurulu Rehberi, s.17. koop.gtb.gov.tr/data/.../Denetim%20Kurulu%20Rehberi.doc, (24.04.2016).

572 Kanaatimizce denetçilerin hukuki sorumluluğu noktasında Koop. K. ile açık bir şekilde herhangi bir hükmün konulmaması, denetçilerin denetimlerini baştan savma ve sorumsuzca yapmalarına imkân sağlamaktadır.

573 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 320.

doğru olup olmadığı, kuruluş sermayesi hakkındaki beyanın doğruluğu ve mal varlığı cinsinden sermayeye değer biçilmesinde bir hilenin bulunup bulunmadığı noktasındadır.⁵⁷⁴ Dolayısıyla anılan hususları yerine getirmede denetçilerin ihmali bulunursa ve bu nedenle meydana gelen zarar mukabili tazminatın da kuruculardan alınamadığı durumlarda denetçiler zarardan zincirleme olarak sorumlu olmaktadır.⁵⁷⁵

3.3.6.1.2. Sırların Açıklanmasından Kaynaklı Sorumluluk

Denetçiler inceleme yükümlülüklerinin ifasında, kooperatifin defter ve belgelerini incelerken doğrudan doğruya, ortakların şikâyetlerini incelerken ve gerek olduğu durumlarda ilgili bakanlıkların taleplerini incelerken ise dolaylı olarak öğrendikleri ve açıklamaları neticesinde kooperatif veya ortaklara zarar ihtimali bulunan hususları kooperatif ortaklarına ve üçüncü şahıslara açıklayamazlar. Aksi yönde davranış denetçinin tazminat sorumluluğunu gerektirmekle birlikte, denetçinin ortak sıfatını haiz olduğu durumlarda da ayrıca cezai sorumluluğunu doğurmaktadır.⁵⁷⁶

3.3.6.1.3. Kötüniyetli Olarak İptal Davası Açılmasından Kaynaklı Sorumluluk

Genel kurul kararlarına karşı iptal davası açma hakkı denetçilere Koop. K. md. 53 ile tanınmıştır. Anılan hükme göre, genel kurul kararlarının yerine getirilmesi denetçilerin şahsi sorumluluğuna da gidilmesini gerektirecek mahiyette ise,⁵⁷⁷ söz konusu kararların iptali noktasında, kanun koyucu denetçilere dava hakkı tanımıştır. Dolayısıyla denetçilerin genel kurul kararlarına karşı iptal davası açabilmelerinin ön koşulu, söz konusu genel kurul kararı neticesinde şahsi sorumluluğunun doğacak olmasıdır. İptal davasına bağlı olarak denetçinin hukuki sorumluluğuna gidebilmek için ise davanın kötüniyetli olarak açılmış olması gerekmektedir. Mesela denetçinin şahsi sorumluluğunu gerektirecek mahiyette olmamasına rağmen, denetçiler

574 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 760.

575 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 321.

576 Çevik, *Kooperatifler Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Mevzuat*, s. 760; Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 188.

577 "Genel kurulda alınan kararların yerine getirilmesi yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin sorumluluklarını gerektirir nitelikte bulunmadığına göre, denetçi tarafından açılan davanın husumet yönünden reddedilmesi gerekir." HGK, 22.01.2003, E: 2003/11-10, K: 2003/19; Aynı yönde Y. 11. HD., 21.12.2001, E: 2001/7189, K: 2001/10066 Bkz. www.kazanci.com, (24.04.2016).

tarafından genel kurul kararlarının iptalinin istenmesinde kötünîyetin varlığı aşîkârdır.⁵⁷⁸

3.3.6.1.4. Kooperatifin Birleşme, Bölünme Veya Tür Değîştirme İşlemlerinden Kaynaklı Sorumluluk

Kooperatif denetçilerinin kooperatifin birleşme, bölünme veya tür değîştirme işlemlerini denetlerken verdiği zararlardan dolayı sorumlu olacağına dair bir hüküm Kooperatifler Kanunu'nda bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilgili hükümlere Koop. K. md.98'in yollamasıyla TTK md. 193'te rastlamaktayız. Söz konusu hüküm bağlamında da denetçiler kusurları ile verdikleri zarar dolayısıyla kooperatife, ortaklara ve alacaklılara karşı sorumludurlar.⁵⁷⁹

3.3.6.2. Kooperatif Denetçilerinin Cezai Sorumluluğû

Kanuni sistematiğimiz içerisinde kooperatif denetçilerinin cezai sorumluluğû noktasında hüküm ihtiva eden kanunlar Koop. K. ve Türk Ceza Kanunu'dur.

Kooperatif Kanunu denetçilerin cezai sorumluluğûnû gerektiren halleri Ek Madde 2/3'te ihdas etmiştir. Anılan hükme göre Koop. K. 56/2,⁵⁸⁰ 56/4,⁵⁸¹ 66⁵⁸²⁵⁸³ ve 67.⁵⁸⁴ maddeye aykırı hareket eden kooperatif denetçileri eylemin önem ve mahiyetine göre bir aydan altı aya kadar hapis ve ellibin liradan beşyüzbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılmaktadır. Ayrıca Koop. K. md. 25 gereğî, denetçilerin kooperatif ortakları arasından seçilmesi ve görevlerinin ifasında da öğrenmiş oldukları iş sırlarını

578 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 188.

579 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 188.

580 "Üyelik şartları denetçiler tarafından araştırılır. Bu şartları taşımadıkları halde seçilenler ile sonradan kaybedenlerin görevlerine yönetim kurulunca son verilir."

581 "...yönetim kurulu toplantı nisabını kaybederse, boşalan yönetim kurulu üyeliklerine denetim kurulu üyeleri tarafından gecikilmeksizin yeteri kadar yedek üye çağırılır."

582 Denetçilerin inceleme yükümlülüğûnû ihtiva eden bir maddedir.

583 "...ve denetleme kurulu üyeleri olan sanıkların ise denetleme görevlerini yerine getirmeyerek sanıkların belirtilen eylemleri gerçekleştirmelerine sebebiyet verdikleri ve söz konusu fiillerin 1163 sayılı Koop. K. md. 66 ve 67'ye muhalefet niteliğinde olduğı gözetilerek atılı suçlardan sanıkların cezalandırılmaları gerekir." Y. 5. CD., 09.02.2012, E: 2009/14755, K: 2012/377 www.kazanci.com. (01.05.2016).

584 67. maddeye aykırı hareket eden derken yazılı şekilde yıllık rapor düzenlemeyen, görevini ifa ederken gördüğü noksanlıkları, kanun ve anasözleşmeye aykırılıkları bunlardan sorumlu olanların bağılı bulunduğu organa haber vermeyen ve yönetim ve genel kurul toplantılarına katılmayan denetçiler ifade edilmiştir. Konuyu Yargıtay kararı bağlamında incelemek için ise Bkz. Y. 4. CD., 18.07.2005, E: 2003/17904, K: 2005/9247 (01.05.2016).

açıklamaları durumunda, zarar bulunmasa bile kooperatifin şikâyeti üzerine denetçiler bir yıla kadar hapis ve ağır para cezası ile cezalandırılmaktadırlar.⁵⁸⁵

TCK bağlamında ise; bilindiği üzere kooperatif denetçileri kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını incelemekle yükümlüdürler. Lakin söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmesinde, kooperatif denetçilerinin görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, kamuya yaptıkları beyanlarda veya genel kurula sundukları raporlarda kooperatifin ve ortakların zararına sebep olacak mahiyette gerçeğe aykırı önemli bilgiler vermeleri halinde, TCK 164 gereği altı aydan üç yıla kadar hapis veya bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.⁵⁸⁶ Ayrıca denetçilerin aldatıcı ve gerçek dışı rapor sunmaları neticesinde yöneticilerin zimmetlerine geçirdikleri parayı ortaklardan gizlemeye çalışmaları ve yöneticilerin söz konusu fiillerini kolaylaştırmaları da zimmete iştirak suçunu oluşturur mahiyettedir.⁵⁸⁷ Ancak burada suçun tipikliği konusunda tartışmalar mevcuttur. Şöyle ki zimmet suçu TCK md. 247 den de açıkça anlaşılacağı üzere sadece kamu görevlileri tarafından işlenebilen özgü bir suçtur.⁵⁸⁸ Koop. K. md. 62 ile de sadece kooperatif yönetim kurulu üyelerinin ve memurlarının kamu görevlisi statüsüne sahip oldukları kabul edilmiş ve denetçiler söz konusu statünün dışında tutulmuştur. İşte bu noktada denetçilerin söz konusu suçu işledikleri zaman oluşacak suçun tipikliği noktasında tartışmalar mevcuttur. Şöyle ki Çetin; atılı suçun denetçiler tarafından işlenmesi halinde denetçilerin md. 62 de sayılan kişilerden olmamalarından hareketle, zimmet değil hırsızlık suçunun oluştuğunu savunurken⁵⁸⁹; Toroslu, ilgili maddeyi eleştirerek denetçilerin de devlet memurları gibi cezalandırılmaları gerektiğini hatta denetim faaliyetinin önemi dikkate alındığında denetçilerin kooperatif yönetim kurulu üyelerine ve memurlarına nazaran daha ağır bir biçimde cezalandırılmaları gerektiğini düşünmektedir,⁵⁹⁰ Yargıtay ise 62. maddenin lafzındaki sınırlandırmayı dikkate alarak, denetim kurulu üyelerinin ilgili madde kapsamında sorumluluğuna gidilemeyeceğini ve sanıkların eylemlerinin aynı

585 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, ss. 190-191; Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 322-323.

586 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Denetim Kurulu*, s. 191.

587 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 323.

588 Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, (Güncellenmiş 12. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 968.

589 Erol Çetin, *Ceza Hukuku Açısından Kooperatifler ve Kooperatiflerde İşlenen Suçlar*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2004, ss. 38-39.

590 Nevzat Toroslu, "Kooperatif Personelinin Cezai Sorumluluğu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1994/4, ss. 525-526.

kanunun 66 ve 67. maddeleri bağlamında suç oluşturup oluşturmadığının irdelenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁹¹

3.3.7. Denetçilerin Mali Hakları

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda denetçilere aylık ücret, yönetim kurulu toplantılarına katılmaları durumunda huzur hakkı veya kooperatifle ilgili olarak yaptıkları seyahatler için yolluk ödenip ödenmeyeceği gibi denetçilerin mali hakları noktasında herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Ancak söz konusu hususlara ilgili bakanlıklarca hazırlanan tip anasözleşmenin 57'nci maddesinde yer verilmiştir. Şöyle ki ilgili maddeye göre denetçilere verilecek ücretin miktarı ve ödeme şekli genel kurul tarafından belirlenecektir. Dolayısıyla genel kurul tarafından belirlenmek kaydıyla denetçilere aylık ücret verilmesi mümkündür. Yolluk noktasında ise hem kanunda hem de anasözleşmede bir açıklık bulunmamasına rağmen, yine genel kurulun kararlaştırması halinde denetçilere yolluk da verilmesi mümkündür.⁵⁹²

3.3.8. Denetçilik Görevinin Sona Ermesi

Kooperatifte görev yapmakta olan denetçilerin görevlerinin nihayete ermesini netice veren birçok hal bulunmaktadır. Söz konusu haller ise kanundan kaynaklanabileceğinin yanı sıra, azil gibi genel kurul iradesinden ve istifada olduğu gibi denetçinin kendi iradesinden de kaynaklanmaktadır.

Kanundan kaynaklı denetçilik görevinin sona ermesini netice veren haller; denetçinin yönetim kurulu üyeliğine seçilmesi veya kooperatife memur olması, denetçinin altsoy veya üstsoyundan biriyle, eşi ve üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlarının yönetim kurulu üyeliğine seçilmesi, denetçinin medeni hakları kullanma ehliyetini kaybetmesi, denetçinin iflâs etmesi veya hacir altına alınması, denetçinin yönetim kurulu üyeleriyle iş ortaklığı yapması, denetçinin yöneticilerle üçüncü dereceye kadar evlilikten kaynaklı hısımlık kurması, ölüm veya başka bir neden dolayısıyla görevini yapamayacak durumda olması ve nihayetinde seçilme şartlarını kaybetmiş olmasıdır.

591 Bkz. Y. 5. CD., 13.11.2014, E: 2013/6181 K: 2014/10883 (01.05.2016).

592 Kurtulan, *Yapı Kooperatiflerinde Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu*, s. 187

Denetçileri azil yetkisi ise genel kurula verilmiş yetkilerdendir. Şöyle ki, genel kurul görevini gereği gibi ifa etmeyen denetçilerin azline, denetçilerin seçilme sürelerine bağlı kalmadan ve hatta herhangi bir sebep göstermeden bile her zaman karar verebilir.

Denetçiler de istifa etmek suretiyle denetçilik görevlerini her zaman sona erdirebilirler. Bu hususta kooperatifin kabulü veya reddi söz konusu olmamakla birlikte, istifa beyanının kooperatife ulaştığı an denetçinin görevi sona ermiş bulunmaktadır.⁵⁹³

3.3.9. İç Denetimin Etkinleştirilmesine Yönelik Öneriler

Kooperatiflerin denetimi noktasında esas olan denetçiler tarafından yapılan iç denetimdir. Bu noktada iç denetimin gereği gibi yapılabilmesi için ise, denetçilerin yeterli bilgi birikimine bilhassa kooperatifçilik mevzuatı, hukuk, denetim teknikleri ve raporlama gibi hususlarda yeterli birikime sahip olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bu hususların eksikliğine rağmen yapılan bir denetleme faaliyeti, yasal gereklerin yerine getirilmesinden veya bir yasak savmadan öteye gidemeyecektir. Bunun önüne geçilebilmesi için ise, gerek Koop. K. md. 65, gerekse anasözleşme hükümleri ile kooperatif ortakları arasında denetleme faaliyeti noktasında yeterli bilgi birikimine sahip kişiler bulunmadığı takdirde, denetçilerin ortaklar haricinden⁵⁹⁴ seçilebilmesi yerinde bir düzenleme olmakla birlikte uygulama noktasında eksiktir.⁵⁹⁵

Kooperatiflerin sorunlarının tespiti ve çözümü noktasında genel kurul, ortaklar ve denetçiler tarafından yapılan iç denetimin etkin bir şekilde yürütülmesi önemi haiz bir unsurdur. Lakin kooperatif teşekküllerde yöneten ve denetleyen kişilerin arkadaşlık içinde olması, genel kurul tarafından sağlıklı bir irade oluşturulmasına engel olmakta ve genel kurul denetimi istenilen manada olmamaktadır. Yine ortakların da kooperatifleri bir kamu kuruluşu veya yöneticilerin işyeri gibi görmeleri hasebiyle, ortakların büyük kısmı yönetime katılma, hesap sorma gibi yollardan kaçındıkları için ortaklar tarafından yapılması gerekli denetim de tam manasıyla yerine

593 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 311-312.

594 Lakin uygulamada denetçilerin yönetim kurulu üyelerinin sosyal çevrelerinden seçilmesi dolayısıyla söz konusu düzenlemenin de amacına ne kadar ulaştığı tartışılması gereken bir noktadır. Bkz. Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 20.

595 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 4.

getirilememektedir. Nihai olarak ise ortaklar adına denetim yapması gereken denetçiler de çoğunlukla yönetimin işlerine yardımcı olmakla birlikte denetim görevini hiç yapmamakta veya göstermelik olarak yapmaktadırlar.⁵⁹⁶

Netice itibariyle diyebiliriz ki, kooperatiflerin denetimi noktasında mevcut uygulamaların yetersizliği aşikârdır. Bu minvalde tavsiye niteliğindeki önerilerimiz ise; genel kurulun gerek kanun gerekse anasözleşme ile kendisine verilen devir ve terk edemeyeceği yetkileri eksiksiz kullanması, ortakların büyük bir kısmının kooperatifler kanunu bir tarafa, anasözleşmeyi bile okumamasından hareketle ortaklara anasözleşme dağıtılmalı, ortaklar ödevlerini yerine getirmelerinin yanında aynı zamanda kooperatifi sahiplenmeli, bilgi edinme, genel kurula katılma, seçme ve seçilme ile yasal yollara başvurma gibi kendilerine tanınan haklarını eksiksiz kullanmalı, denetçiler ortaklar arasında alanında uzman kimseler yoksa ortaklar harici ve yönetim kurulunun etkisinde kalmayacak kişilerden seçilmeli, denetçiler ve yönetim kurulu üyeleri güncel mevzuatı yakından takip etmeli ve nihai olarak da kooperatifte nitelikli muhasebeci ve personel istihdam edilmelidir.⁵⁹⁷

3.4. Kooperatiflerde Üst Denetim

Koop. K. md. 1’de belirtildiği üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla sağlayıp korumak amacıyla gerçek veya tüzel kişiler kooperatif kurabilmektedirler. Lakin kooperatiflerin güçsüz olmaları hasebiyle iç ve dış pazarlama, kredi, teknik, kooperatifçilik eğitimi ve sosyal hizmetler konularında karşılaşılabilecekleri problemleri çözebilmeleri noktasında, kooperatiflerde dikey teşkilatlanmanın zorunluluğu kaçınılmaz olmaktadır.⁵⁹⁸ Söz konusu dikey teşkilatlanmadan maksat ise, kooperatiflerin bölgesel, merkezi ve ulusal düzeyde kurdukları kooperatif üst örgütleridir.⁵⁹⁹ Ayrıca kooperatifçilik alanında yapılan tüm bilimsel çalışmalar ve uluslararası uygulamalar da kooperatifçiliğin her yönden gelişebilmesi ve kendisinden çözüm beklenen sorunların çözümü noktasında üst örgütlenmenin gerekliliğini işaret

596 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 20.

597 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 23.

598 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 713.

599 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 713.

etmektedir.⁶⁰⁰ Anılan üst örgütler ise kooperatifler tarafından kurulan kooperatif birlikleri, kooperatif birliklerinin kurdukları kooperatif merkez birlikleri ile kooperatif birlikleri veya merkez birlikleri tarafından kurulan Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'dir. Birlikten kuvvet doğar prensibinin somut görünülerinden biri olan söz konusu kooperatif üst kuruluşlarının Koop. K. md. 70'de düzenlenen görevleri ise;

- Kooperatifin müşterek menfaatlerini korumak,⁶⁰¹
- Amaçlarını gerçekleştirebilmek için iktisadi faaliyette bulunmak,
- Faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek,
- Dış memleketle olan ilişkileri düzenlemek,
- Kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak,⁶⁰²
- Kooperatifçilik konusunda tavsiyelerde bulunmaktır.

Kooperatiflerin amacının gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi açısından birçok önemli katkısı bulunmasına rağmen üst birliklere katılım kooperatifler için zorunlu mudur? Şöyle ki kooperatif teşekküller bakımından üst kuruluşlara girme kural olarak zorunlu değildir. Ancak kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin ve kooperatif merkez birliklerinin birtakım vergi muafiyetlerinden yararlanabilmeleri Koop. K. md. 93 gereği üst kuruluşlara girme şartına⁶⁰³ bağlanmıştır. Ayrıca 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu md. 9'da olduğu gibi özel kanun hükümleri ile de üst kuruluşlara girme zorunluluğunun getirildiği durumlar da mevcuttur.⁶⁰⁴

Kooperatifler için üst kuruluşlara girme serbestisi acaba çıkma noktasında da var mıdır? Yani üst kuruluşlara giren herhangi bir kooperatif teşekkül kendi iradesiyle istediği zaman birlikten ayrılabilir mi? Bu noktada ise kooperatif

600 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 331.

601 Müşterek menfaatlere örnek olarak ihtiyaç maddelerinin toptan alınması ve üretim tesislerinin kurulması, ucuz kredi bulunması ve iç ve dış pazarın oluşturulması verilebilir. Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, ss. 1113-1114.

602 Kooperatifler Kanunu md. 70 kooperatif birliklerinin ortakları olan kooperatiflerin yararlarını korumanın dışında kooperatifçiliğin geliştirilmesini gibi kamu yararı amacını da ön planda tutan bir düzenlemedir. Y. 11. HD., 02.06.1986, E: 1986/127, K: 1986/4011 Bkz. Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 597.

603 Koop. K. md. 93/3 de anılan kurumlar vergisi muafılığı noktasında ise, 5520 sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu kooperatiflerin faaliyete geçen üst kuruluşlara girme mecburiyetini kaldırmıştır. Bkz. Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 243; 5520 sayılı kanunda kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olabilmesi için ayrıca faaliyete geçen üst kuruluşlara girme koşulu öngörülmemiş, yasa koyucu yürürlüğe giren yeni yasada muafiyet koşullarını belirlerken 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda yer alan hükme rağmen değinilen koşulu aramamıştır. Dn. 3. D., 18.01.2011, E: 2009/4934, K: 2011/49, www.kazanci.com. (06.05.2016).

604 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 883.

anasözleşmesine bakmak gerekecektir. Eğer ki kooperatif anasözleşmesinde öngörülen koşulları taşıyorsa ilgili kooperatif birlikten ayrılabilir.⁶⁰⁵

Kooperatif birlikleri ile ilgili diğer önemli bir nokta da kooperatif birliğine üye olan kooperatif ortakları için kanun ve kendi anasözleşmelerinde bulunan yükümlülükler haricinde ilave bir yükümlülük getirilip getirilemeyeceğidir. Bu noktada Koop. K. md. 71'in açık ifadesi ile birliğe katılan kooperatif ortaklarına anasözleşmede ve kanunda belirtilen yükümlülükler haricinde herhangi bir ilave yükümlülük getirilemeyeceği belirtilmiştir. Dolayısıyla genel kurul kararı ile mevcut yükümlülükler arttırılmayacağı gibi yeni ilave yükümlülükler de getirilemeyecektir.⁶⁰⁶ Uygulamada ise zaman zaman birliğe aktarılmak üzere birliğe giren kooperatif ortaklarından kanuna açık bir şekilde aykırı olarak aylık belirli bir miktarda aidat alınmaktadır. Söz konusu birliğe giriş aidatı, sermaye payı, aylık aidat gibi ödemelerin ise kooperatif imkânları tarafından karşılanması gerekmekte, her ne sıfat adı altında olursa olsun birliğe ödenmek üzere ortaklardan ek bir ödeme talep edilmemelidir. Lakin burada da anasözleşme hükümleri saklıdır.⁶⁰⁷

Ülkemizde kooperatif üst örgütlenme, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği olmak üzere 3 kademe halinde teşkilatlanmıştır.

Kooperatiflerin ilk kademedeki üst kuruluşlarını Koop. K. md. 72 ile düzenlenen kooperatif birlikleri oluşturmaktadır. Anılan maddeye göre kooperatif birliği kurulabilmesi için;

Kurucu kooperatiflerin konuları aynı veya birbiriyle ilgili nitelikte olmalıdır. Konuların aynı veya birbiriyle ilgili nitelikte olup olmadığı, birliği kuracak olan kooperatiflerin anasözleşmelerine göre belirlenmektedir. Buna dayanak ise, kooperatiflerin çalışma konularının Koop. K. md.3 f.1 b.2 ve md. 4 gereği anasözleşmeye konulması zorunluluğudur. Kooperatiflerin çalışma konularının aynı olması bakımından mesela konut yapı kooperatiflerinin amacı ortaklarının konut ihtiyacını karşılamaktır. Dolayısıyla en az 7 konut yapı kooperatifi bir araya gelerek konut yapı kooperatifleri birliği kurabilecektir.⁶⁰⁸ Birbiriyle ilgili nitelikte olması

605 Y. 11. HD., 02.03.1998, E: 330, K: 1365, Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 1114.

606 Ekstra yükümlülük getirebilmek ancak anasözleşme değişikliği ile mümkün olabilecektir.

607 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 599.

608 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 600.

ifadesi ile anlamamız gereken ise tüketim, temin tevzi ile üretim ve pazarlama kooperatiflerinde olduğu gibi benzer çalışma alanına sahip kooperatiflerin de birlik oluşturabileceğidir.⁶⁰⁹

Kooperatif birliği kurabilmek için diğer gerekli bir husus ise, en az 7 aynı veya birbiriyle ilgili nitelikte çalışma konularına sahip kooperatifin bir araya gelmesi zorunluluğudur. Lakin 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre tarım satış kooperatifleri birliği kurulabilmesi için en az 3 tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesi yeterlidir.

Kooperatif birliği kurabilmek için diğer bir şart da, kooperatif anasözleşmesinde birliğe girilebileceğine dair bir hükmün konulmuş olmasıdır. Ancak Koop. K. md. 72'nin lafzından sadece kooperatif birliklerin kurucuları olacak kooperatifler noktasında anasözleşmede hüküm bulunması gerekliliği anlaşılmakta, kurulmuş birliğe katılım noktasında ise anasözleşmede hüküm bulunması gerekip gerekmediğine dair herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Ancak bizleri bu noktada bir ayrıma sevk edecek sebeplerin olmaması dolayısıyla anasözleşmede hüküm bulunması şartını kuran ve katılan kooperatifler için de aramalıyız.⁶¹⁰

Kooperatif birliği kurabilmek için diğer bir şart ise, birliğin kooperatif şeklinde kurulması gerekliliğidir. Dolayısıyla en az 7 ortak tarafından imzalı anasözleşmenin hazırlanıp, imzaların noterce tasdik ettirilip, ilgili bakanlıktan izin alınması neticesinde tescil ve ilan yapılması ile birlikte kooperatifler tüzel kişilik kazanmaktadırlar. Yani kooperatif birlikleri de bu bağlamda kurulmalıdır.

Nihai olarak ise kooperatif birliği kurulması veya birliğe katılım noktasında genel kurul karar almalıdır. Söz konusu kararı vermek ise genel kurulun vazgeçemeyeceği devir ve yetkilerinden olması hasebiyle ilgili kararın başka bir organ tarafından verilmesi kanun hükmüne açık aykırılıktır.

Koop. K. md. 72'ye 3476 sayılı kanununun 17. maddesiyle eklenen "İlgili bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde, bu bölgelerde aynı çalışma konularına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamaz." hükmü ile kurulacak birlikler bakımından sınırlama getirilmiştir. Hükmün getirilme amacı ise kırsalda kurulan kooperatiflerin geniş kapsamlı ve çok ortaklı olarak yatay teşkilatlanmalarının

609 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 192.

610 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 239.

sağlanarak, zayıf ve küçük kooperatifler yerine belirli alanlarda amacı gerçekleştirebilecek güçlü birlikler kurulmasıdır.⁶¹¹ Ancak hükmün ihdas edildiği 06.10.1988 tarihinden 2 yıl sonra 01.02.1990'da o zamanki adı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kendi görev ve yetki alanına giren tarımsal amaçlı kooperatifleri yedi grup altında toplayıp bölgeler belirlerken, o zamanki adı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kendi görev ve yetki alanına giren kooperatifler noktasında günümüze kadar herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Dolayısıyla günümüzde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın görev ve yetki alanına giren ve çalışma konularının birbiriyle aynı veya benzer olduğu kooperatifler bölge belirlemesi yapıncaya kadar istedikleri yerlerde kooperatif birlikleri kurabileceklerdir.⁶¹²

Koop. K. md. 73 ile de kooperatif birliklerin en yetkili organının, aksine anasözleşmede hüküm olmadığı sürece genel kurul olacağı ifade edilmiştir. Öncelikle genel kurulun üst organ niteliği tartışılmaya açık olmakla birlikte en yetkili organ olduğu Koop. K. md. 42 gereği herhangi bir tartışmaya mahal vermeyecek kadar aşikârdır. Nitekim birliklerin de kooperatif şeklinde kurulmaları gerektiğinden hareketle birlikler açısından da genel kurul en yetkili organdır.⁶¹³ Bununla birlikte anasözleşmede aksine hüküm bulunmadığı ifadesinin sehven konulduğu düşünülebileceği gibi,⁶¹⁴ söz konusu ifadeden birlik genel kurulunun, ortaklar arasından seçilecek temsilciler dışındaki kimselerden de oluşabileceği anlaşılmalıdır.⁶¹⁵

Koop. K. md 73'te geçen "kooperatif temsilcilerinden" ibaresi de üzerinde durulması gerekli bir ifadedir. Kanunun lafzına bakıldığı zaman birlik genel kurulunu oluşturacak kooperatif temsilcilerinin kimler olacağı yönünde bir açıklık bulunmamaktadır. Sadece anılan hükmün ikinci fıkrası ile yönetim kurulu üyelerinin temsilci seçilebilecekleri ifade edilirken, ortaklar ve denetçiler hakkında herhangi bir hüküm ihdas edilmemiştir. Bu noktada, Kurtulan ve Çaloğlu genel kurula katılabilmek ve yönetim kuruluna seçilebilmek için kooperatif ortağı olunması gerekliliğinden hareketle kooperatifler gibi işleyen birlikler için de ortak olma zorunluluğu

611 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 717.

612 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 192; Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 602.

613 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 239.

614 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 193.

615 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 603.

bulduğunu ifade etmektedirler.⁶¹⁶ Nitekim “Birlik temsilciliğine seçilecek kişilerin kooperatif ortağı olmaları ve yönetim kuruluna seçilme şartlarını taşımaları gerekir.” şeklindeki bakanlık görüşü de ilgili düşünceleri destekler mahiyettedir.⁶¹⁷ Denetçiler noktasında ise denetçilerin birlik temsilcileri seçilemeyecekleri yönünde açık bir kanun ifadesi olmaması dolayısıyla ilgili bakanlık görüşündeki şartları sağladıkları takdirde, denetçilerin de temsilci olabilecekleri kanısındayız.

Kooperatif birliklerin yönetim kurulu ile ilgili düzenlemelere ise Koop. K. md. 74’te yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre yönetim kurulu genel kurula dâhil temsilciler arasından seçilmeli ve seçilecek üyeler aynı kooperatifin temsilcilerinden olmamalıdır. Lakin birliğe bağlı kooperatif sayısının az olmasına karşın yönetim kuruluna seçilecek üyelerin daha fazla olduğu hallerde aynı kooperatiften birden fazla kişinin yönetim kuruluna seçilmesinde herhangi bir kanuna aykırılık bulunmamaktadır.⁶¹⁸

Kooperatif birliklerin denetim yetkisine dair hükümler ise Koop. K. md. 75 ile ihdas edilmiştir. Söz konusu hükme göre, kooperatif merkez birlikleri kendisine bağlı kooperatif ve birlikleri denetlemesinin yanı sıra, kooperatif ve birliklerin eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Merkezi birliklerin kuruluşunun tamamlanmadığı hallerde ise ilgili görev kooperatif birliklere verilmiştir. Ayrıca üst kuruluşlar denetim neticesini Bakanlığa bildirmek zorundadırlar. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise, kooperatif ve üst kuruluşların kendilerine yönelik olarak yapılan denetim ve eğitim hizmetlerine ait giderlere iştirak edecekleri⁶¹⁹ yönünde de bir hüküm ihdas edilmiştir.

3476 sayılı kanununun 18. maddesiyle yapılan değişiklikten önce Koop. K.’nin 75. maddesi “Birliğe katılan kooperatifin faaliyetlerini denetlemek hakkının birlik yönetim kuruluna ait olduğu anasözleşme ile tespit edilebilir.” şeklinde idi. Lakin söz konusu hükmün kaleme alınış tarzından kooperatifleri denetleme hakkının birlik yönetim kuruluna ait olduğunun anasözleşme ile tespit edilmediği hallerde, bu hakkın

616 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 193; Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 603.

617 STBG, 17.03.1993-5276, Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 719.

618 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 606.

619 “Davalı kooperatifin hiçbir zaman üyesi olmadığı üst kuruluşun tespit edeceği esaslara uyma gibi bir zorunluluğu bulunmadığı gibi, davacı Bölge Birlik Kooperatifi’nin üyesi bulunduğu Merkez Birliği’ne gönderdiği %1’lik kesintiden davalının sorumlu olmayacağı açıktır.” Y. 23. HD., 27.06.2012, E: 2012/4536, K: 2012/5524, www.kazanci.com, (13.05.2016).

birliğin başka bir organına ait olabileceği şeklinde yorumlanabilmekteydi.⁶²⁰ Dolayısıyla 1988 yılında 3476 sayılı Kanun'la 75. maddenin değiştirilmesi yerinde bir düzenleme olmuştur.

3476 sayılı kanun ile değişik Koop. K. md. 75 hükmü ile denetleme yetkisi birlik yönetim kurulundan alınarak kooperatif merkez birliklerine ve kooperatif birliklerine verilmiştir. Değişikliğin amacı ise, kooperatif merkez birliklerinin kendilerine bağlı birlik ve kooperatifleri daha iyi denetlemesi ve bu teşekküllerin eğitim ve öğretim ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.⁶²¹ Lakin söz konusu hüküm de tartışmaları beraberinde getirmiştir. Söz konusu tartışmalar ise Koop. K. md. 75 ile verilen denetim görevinin Koop. K. md. 91 ile geri alındığı ve üst kuruluşun denetim yetkisinin bakanlığın iznine bağlı kılındığı noktasındadır. Lakin 91. madde ilgili bakanlığın kendisine ulaştırılan konularda denetim yapılması için üst kuruluşlara verilen bir yetki devrini düzenlerken herhangi bir şekilde 75. Maddedeki üst kuruluşların denetleme yetkisini ortadan kaldırmamaktadır. Nitekim 75. maddenin ilk fıkrasının son cümlesi olan “Üst kuruluşlarca yapılan denetim ilgili bakanlığa bildirilir.” ibaresi de kanaatimizi destekler niteliktedir.⁶²² Ancak Koop. K. md. 75'in meseleyi genel olarak ele almasından hareketle denetim görevinin ancak ilgili bakanlığın görev vermesi halinde yapılması gerektiğine ve bu durumun işin niteliğine daha uygun ancak kendiliğinden denetimi zorlaştıracak nitelikte olduğunu düşünen yazarlar da mevcuttur.⁶²³

Nihai olarak ise, Koop. K. md. 75'in kooperatif birliklerinin denetçileri noktasında herhangi bir özel hüküm ihdas etmediğini görmekteyiz. Bu noktada ise kooperatiflerle ilgili hükümlere gidilmesi gerekecektir. Ayrıca denetim görevinin üst kuruluşun hangi organı tarafından ifa edileceği eski kanun metninin aksine 3476 sayılı kanun ile değişik yeni kanun metni ile düzenlenmemiştir. Dolayısıyla burada öncelikle üst kuruluş anasözleşmesine bakılması gerekmekte, anasözleşmede de hüküm bulunmadığı takdirde ise denetim görevinin, en yetkili organ olan genel kurulda olduğu kabul edilmelidir.⁶²⁴

620 Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, s. 234.

621 Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 1123.

622 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 195.

623 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 241.

624 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 243.

Kooperatiflerin ikinci kademedeki üst kuruluşlarını Koop. K. md. 76 ile düzenlenen ve kooperatif birliklerin sosyal ve ekonomik alanda daha başarılı olabilmeleri amacını gerçekleştirme noktasında kurulan kooperatif merkez birlikleri oluşturmaktadır.⁶²⁵ Anılan maddeye göre kooperatif merkez birliklerinin kurulabilmeleri için hangi şartları taşımaları gerektiği Koop. K. md. 76/1 de belirtilen “kooperatif şeklinde” kooperatif merkez birlikleri kurulabilir ifadesinden anlaşılmaktadır. Yani kooperatif birliklerinin kurulabilmesi için gerekli şartlar kooperatif merkez birlikleri için de mevcuttur. Dolayısıyla Koop. K. md. 76’da açıkça belirtilmiş olmamakla birlikte kooperatif merkez birliği kurulabilmesi içinde kıyasen asgari 7 kooperatif birliğinin bir araya gelmesi gerekmektedir.⁶²⁶ Kooperatif birliklerinin kurulmasından farklı olarak sadece kooperatif birliklerin kurulabilmesi için kooperatif anasözleşmesinde böyle bir hükmün bulunması zorunluluğu bulunurken, kooperatif merkez birlikleri kurulabilmesi noktasında kooperatif birliklerin anasözleşmelerinde böyle bir hüküm bulunması zorunluluğu bulunmamaktadır.⁶²⁷

Kooperatif merkez birliklerinin denetim noktasındaki önemi ise Koop. K. md. 75’ten ileri gelmektedir. Şöyle ki ilgili madde ile denetim ile görevlendirilen üst kuruluş asıl olarak kooperatif merkez birlikleridir. Merkez birliklerinin kuruluşunun tamamlanmadığı durumlarda sadece söz konusu görev kooperatif birliklerine geçmektedir.

Kooperatif merkez birlikleri noktasında önemi haiz bir diğer nokta ise 3476 sayılı kanun ile 76. maddenin dördüncü fıkrasına eklenen ve kanunun gerekçesinde belirtildiği üzere ilgili kooperatif birliklerinin rekabete düşerek zayıflamasını önlemeye yönelik olarak getirilen aynı çalışma konularında faaliyet yürüten kooperatif birliklerinin birden fazla kooperatif merkez birliği kuramayacağı ibaresidir. Dolayısıyla aynı amaca yönelik olarak kurulan yapı kooperatifleri birden fazla merkez birliği kuramayacaktır. Lakin şu anda ülkemizde Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği, Köy Kalkınma Kooperatifleri Merkez Birliği ve 2 adet de Konut Yapı Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TÜRKKENT ve TÜRKKONUT) olmak üzere kurulmuş 4 kooperatif birliğinin ikisinin çalışma konuları

625 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 722.

626 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 196.

627 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 610.

aynıdır. Bu durum ise bir kanuna aykırılık olarak nitelendirilmemelidir. Çünkü ilgili kooperatifler 3476 sayılı kanun yürürlüğe girmeden önce kurulduklarından kazanılmış hak çerçevesinde değerlendirme yapılmakta ve söz konusu fıkra ilgili kooperatif merkez birlikleri için işletilmemektedir.⁶²⁸ Ancak yeni kurulacak merkez birlikleri için böyle bir durumun varlığı açıkça kanuna aykırılık teşkil edecektir.

Kooperatiflerin üçüncü ve son kademedeki üst kuruluşlarını Koop. K. md. 77 ile düzenlenen ve amacı kooperatif merkez birlikleri ve kooperatif birliklerinin yararlarını korumak, hedefleri doğrultusunda çalışmalar yürütmek, kooperatiflerin verimliliğini artırmak, ülkemiz kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlamak ve dış ülkelerle bu minvalde ilişkiler kurmak⁶²⁹ olan Türkiye Milli Kooperatifler Birliği oluşturmaktadır.

3 Ocak 1992’de tescil edilerek tüzel kişilik kazanan Türkiye Milli Kooperatifler Birliği üst kuruluşlar noktasında tüm Türkiye’yi kapsayan tek bir kuruluştur. Birliğin kısa adı Türkiye Koop’tur.⁶³⁰ Kooperatif birlikleri ve kooperatif merkez birlikleri kooperatif şeklinde Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini kurabilmektedirler. Dolayısıyla kanunun burada kooperatif birlikleri ve kooperatif merkez birliklerinin kuruluşundaki hiyerarşiye uymadığını görmekteyiz. Yoksa bu sıraya uyulsaydı Türkiye Koop. sadece kooperatif merkez birlikleri tarafından kurulabilecekti.⁶³¹

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği’ne katılma şartlarının Koop. K. md. 77/2’e göre anasözleşme ile belirleneceği düzenlenmiştir. İlgili anasözleşmeye göre ise ortak sayısı sınırsızdır. Lakin TMKB de kooperatif şeklinde kurulduğu için asgari ortak yani birlik veya merkez birliği sayısı en az 7 olmak zorundadır. Ortak olabilmek için ise yine ilgili anasözleşme uyarınca; kooperatif merkez birliği veya kooperatif birliği olarak kurulmuş olmak, genel kurullarında TMKB’ye ortak olma kararı almış olmak ve TMKB’nin anasözleşmesini ve uygulamalarını bütün hak ve yükümlülükleriyle birlikte kabul ettiklerini bildiren ortaklık taahhütnamesini imzalamaktır. Bunlara ilave olarak ise olumsuz bir şart da kendi çalışma konularında merkez birliği kurulmuş olan kooperatif birlikleri için mevcuttur. Söz konusu birlikler TMKB’ye ortak

628 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 197.

629 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 339.

630 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 723.

631 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 243.

olamayacaklar, ortak olanlar ise merkez birlikleri kurulunca ilgili merkez birliğine üye olmayı ve TMKB'deki paylarını söz konusu merkez birliklerine devretmeyi kabul etmek zorundadırlar.⁶³²

Ana statüsü hükümlerine göre TMKB'nin genel kurulunda her birlik veya merkez birliği kendi kooperatiflerindeki ortak sayıları dikkate alınarak en az iki en fazla beş temsilci bulundurabilecektir. Yönetim kurullarında ise ortak kooperatif birlikleri bir, merkez birlikleri iki üye ile temsil edilebilecektir.⁶³³

Denetim noktasında ise Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'ne kanun koyucu aktif bir görev vermemiştir. TMKB'nin görevi üst birlikleri ve kooperatifleri denetlemekten ziyade, kooperatifçilik konusunda üst politika belirleme, uluslararası kooperatifçilik kuruluşlarıyla olan ilişkileri düzenleme ve kooperatifçilik konusunda tavsiyede bulunmaktır.⁶³⁴

Nihai olarak üst birlikler tarafından yapılan etkin bir denetim kooperatiflerin denetiminden beklenen amaca ulaşılması noktasında etkin bir araçtır. Lakin üst birliklerin denetimi yapacak yeterli organları ve personeli olmadığı gibi, ülkemizdeki birçok kooperatif de hala üst birliklere katılmamıştır. Dolayısıyla üst birlikler tarafından yapılan denetim noktasında eksiklikler mevcuttur. Eksikliklerin giderilmesi noktasında ise öncelikle üst kuruluşların yaptıkları denetimin eğitici yönü de olmalıdır ki kuruluş ortağı olmayan kooperatifler için üst kuruluşlara katılma yönünde bir teşvik olabilsin. Ayrıca üst birlik her ne kadar etkili bir denetim yaparsa yapsın denetim neticesinde verilecek talimatlara uyma zorunluluğu bulunmadıkça üst birlik denetiminin etkinliği sağlanamayacaktır.⁶³⁵ Üst kuruluş denetiminin etkinleştirilmesi noktasında yapılacak en önemli eylem ise Türkiye Koop'a bağlı bir denetleme kurulu kurulması veya Almanya'da örnekleri görüldüğü gibi kooperatif teşekkülleri daha bağımsız ve sistematik hale getirmek noktasında kooperatif denetim birliklerinin kurulmasıdır.⁶³⁶ Kanaatimizce ise kooperatiflerin demokratik yapısının bozulmadan denetim sorununun çözüleceği en etkili yol, kooperatiflerin üst birlikler tarafından denetlenmesi⁶³⁷ olması hasebiyle kanun koyucunun kooperatiflerin denetlenmesi

632 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, ss. 612-613.

633 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 724.

634 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 8.

635 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 24.

636 Mülâyim, *Kooperatifçilik*, s. 543.

637 Üst birlik denetiminin en önemli özelliği kendisinin kooperatiflerden bağımsız ve üstünde olmasının yanı sıra, aynı zamanda da devletten de bağımsız fakat devlet adına merkezi bir

noktasındaki düzenlemelerini üst kuruluş tarafından yapılan denetimi temel alarak yapması yerinde olacaktır.

3.5. Kooperatiflerde Dış Denetim

Ülkemiz şartları düşünüldüğü zaman gerek kooperatif ortaklarının birçoğundaki mevcut bilgisizlik ve deneyim eksikliği, gerekse art niyetli kişilerin sebep oldukları yolsuzluklar kooperatiflerin dışarıdan denetlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca kooperatiflerin ülkemizdeki sosyo-ekonomik kalkınma fonksiyonu ve toplumsal barışı korumada üstlendiği sigorta görevi de kooperatiflerin dış denetiminin önemini vurgulayan bir başka husustur. Kooperatiflerin dışarıdan denetlenmesi ise, kooperatif ortaklarının ve kooperatifle hukuki ilişkiye girecek olan diğer kişilerin haklarının korunması amacıyla, tarafsızlığın sağlanabilmesi için kooperatif dışından başta devlet olmak üzere ilgili kurumlar tarafından yapılan denetimi ifade etmektedir.⁶³⁸

Kooperatifler ortaklarının malıdır ve dolayısıyla da kooperatiflerin başarısı da başarısızlığı da ortaklarını daha yakından ilgilendirmektedir. Fakat kooperatif teşekküller ortaklarının o denli önemli gereksinmelerini karşılamak için kurulmuşlardır ki kooperatiflerin tüm faaliyetleri sosyal bir devlet olan günümüz devletin ilgi alanına girmekte ve kooperatiflerin başarısı da kamu yararı noktasında devleti ilgilendirmektedir. Devletin kooperatiflere verdiği önem ise sadece onun ekonomik boyutuna dayanmamaktadır. Kooperatiflerin halkı ekonomik girişimlerin emekçisi ve sahibi kılmak, gelir dağılımını daha adil bir hale getirmek ve demokrasi kültürünün toplumumuza yerleşmesi noktasında aracı olma amacı da devletin kooperatiflere yakın ilgi gösterme nedenleri arasındadır. Ayrıca kalkınmakta olan ülkemiz açısından devletin kooperatifleri geliştirmek yönünde üstlendiği misyon da kooperatiflerin yapıcı ve yol gösterici bir tarzda denetlenmesini gerekli kılmaktadır.⁶³⁹

Kooperatiflerin dış denetimi kooperatifin bağlı bulunduğu ilgili bakanlık, ticaret sicil memurluğu, hakem kurulları, bağımsız denetim kuruluşları ve kredi veren kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmektedir. İlgili bakanlıkların ne olduğu

kooperatif örgütü tarafından yapılan denetim şekli olmalıdır. Bkz. Türközer, *Kooperatiflerde Denetim Sorunu*, s. 44.

638 Erçin, *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, s. 202.

639 Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, s. 223.

ise 1163 sayılı Koop. K. ek md. 1’de açıklanmıştır. Söz konusu maddeye göre ilgili kooperatifler; tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşları için Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları için Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile diğer kooperatifler ve üst kuruluşları için ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’dır. İlgili bakanlıkların günümüzde ise isimleri, Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığı şeklinde değiştirilmiştir.

3.6. Dış Denetim Türleri

Kooperatiflerin dış denetimi kuruluş aşamasında ve kurulduktan sonra ilgili kooperatiflerin faaliyetlerinin ve işlemlerinin denetlenmesi şeklinde iki ayrı türde yapılmaktadır.

3.6.1. Kooperatiflerin Kuruluş Aşamasındaki Denetimi

Ülkemizde kooperatifler kuruluş aşamasında denetime tabidirler. Şöyle ki 1163 sayılı Koop. K.’na göre kooperatiflerin kurulabilmesi için üç aşamalı olarak kanunda belirtilen işlemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İlk olarak yapılacak işlem ise, anasözleşmenin hazırlanması ve ilgili anasözleşmede imzası bulunan kurucu ortakların imzalarının noterce onaylanmasıdır. İkinci olarak ilgili bakanlıktan kooperatifin kuruluşuna izin vermesi istenir. Nihayetinde ise eğer ilgili bakanlık kooperatifin kuruluşuna izin verirse kooperatif, merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil edilir. Dolayısıyla kooperatiflerin kurulması için gerekli söz konusu aşamalarda kooperatiflerin kuruluşu esnasında yapılan bir denetim mevcuttur. Bu denetim ise kooperatifin kuruluşuna izin vermeye yetkili bulunan bakanlıkça ve ticaret sicil memurluğunca yapılmaktadır.⁶⁴⁰ Söz konusu denetimin amacı ise kooperatiflerin sağlıklı bir şekilde kurulabilmelerine ve kooperatiflerin hedeflediği amaçlara ulaşması noktasında büyük önem taşıyan, atılan ilk adımların yerindeliğinin sağlanmasıdır.

640 M. Zafer Üskül, *Türk Hukuku’nda Kooperatifler Üzerindeki Devlet Denetimi*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 168/105, 1976, s. 5.

3.6.1.1. Anasözleşmenin Hazırlanması ve Onaylanması

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu md. 2 uyarınca kooperatiflerin kurulabilmesi için en az 7 ortak⁶⁴¹ tarafından imzalanmış olan anasözleşme bulunmalı ve anasözleşmedeki imzaların da noterce onaylanması gerekmektedir.

Kooperatif kurucuları kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla anasözleşmeyi istedikleri tarzda düzenlemekte özgürdürler. Yani kurucuların hazırlayacakları anasözleşme metni kanunen aranan şartları haizse geçerlidir. Bu noktada Kooperatifler Kanunu da emredici hükümlere aykırı olmamak kaydıyla anasözleşmeye konulacak hükümleri mecburi hükümler, ihtiyari hükümler ve yorumlayıcı hükümler olarak 3'e ayırmıştır. (Koop. K. 4,5,6)⁶⁴²

Koop. K. md. 4'e göre anasözleşmeye konulması gerekli mecburi hükümler ise; kooperatifin adı ve unvanı, amacı ve çalışma konuları, ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren haller, ortakların pay tutarı ve sermayenin ödenme şekli, nakdi sermayenin en az 1/4'ünün peşin ödenmesi, ortakların sorumluluk halleri, kooperatifin temsili, organların görev, yetki ve sorumlulukları, kurucu ortakların adı, soyadı ile ikametgâhları ile yıllık gelir gider farklarının hesaplama ve kullanma şekilleridir. Söz konusu hükümler kooperatif anasözleşmesinde mutlaka bulunması gerekli hususlardır. Dolayısıyla ilgili hükümlerin anasözleşmede hiç bulunmaması veya eksik bulunması neticesinde herhangi bir kooperatifin kuruluşundan söz edilememektedir. Yani bu gibi eksik hususların bulunduğu anasözleşmeye dayalı olarak kurulan teşekküller, kooperatif adını almış olsalar bile adi şirket statüsündedirler.⁶⁴³

Anasözleşmede yer alabilecek ve anasözleşmede bulunması kurucu ortakların takdirinde olup, yoklukları halinde kuruluşa engel olmayan ihtiyari hükümler ise Koop. K. md. 5 ile düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre anasözleşmede bulunabilecek ihtiyari hükümler; kooperatifin çalışma şekline dair esaslar,

641 Kooperatif ortaklarının veya kooperatif kurucularının yabancı kişiler arasından seçilip seçilemeyeceği noktasında Koop. K.'da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla yabancıların yönetici ve denetçi olamayacaklarının açıkça belirtildiği Koop. K. md. 56 ve 65 hükümleri baz alındığında kanun koyucunun yabancıların kurucu olabilmelerine örtülü olarak izin verdiğini düşünebiliriz. Nitekim Yargıtay'ın görüşü de bu doğrultudadır. (Y. 11. HD., 27.09.1977, E: 3206, K: 3895) Lakin açık kapı ilkesi gereği kooperatife üye olabilmek şartları arasında anasözleşmeye Türk vatandaşı olunması zorunluluğu getirilerek yabancıların kooperatif üyeliğine engel olunabilir. Bkz. Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 880.

642 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, ss. 80-81.

643 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 80.

kooperatifin süresi, kooperatifin birliklerle olan münasebetleri, kooperatiflerin birleşmesine dair hükümler ile genel kurul toplantısı, kararların alınması ve oyların kullanılması ile ilgili hükümlerdir.

Anasözleşmede yer alabilecek ve anasözleşmede düzenleme yapılmamışsa uygulama alanı bulan Koop. K. md. 6 da ihdas edilen yorumlayıcı hükümler ise; kooperatifin faaliyetinin amacı ve çalışma konularıyla sınırlı olduğu ile genel kurulun kooperatifi temsile yetkililer tarafından imzalanan taahhütlü mektuplarla veya mahalli gazetelerle, köylerde ise yazılı olarak imza karşılığı toplantıya çağrılacağı hususlarıdır.

Kooperatifler Kanunu md. 88 ile ilgili bakanlıklara kooperatif ve üst kuruluşlarının görüşlerini de almak suretiyle örnek anasözleşme hazırlama yetkisi verilmiştir. Şöyle ki kooperatiflerin halk kitleleri arasında yayılmasını isteyen kanun koyucu, kurucuların anasözleşme hazırlarken karşılaşabilecekleri zorlukları da düşünerek böyle bir düzenleme yapma gerekliliğini duymuştur. Lakin anasözleşmeler ilgili kooperatifler için yol gösterici niteliktedir.⁶⁴⁴ Dolayısıyla ilgili kooperatiflerin bakanlıkça hazırlanan örnek anasözleşmelere uyma mecburiyeti bulunmamaktadır. Yani kooperatif kurucuları Koop. K. md. 4,5,6 da ki hükümlere bağlı kalmak şartıyla kendi özel anasözleşmelerini düzenleme yetkisine sahiptirler.⁶⁴⁵ Danıştay'ın bu minvalde vermiş olduğu kararlar da mevcuttur.⁶⁴⁶

İlgili bakanlıkların anasözleşme hazırlamak suretiyle yaptıkları denetimin temelinde ortakların korunması ve uygulamada birliği sağlamak amacı yatmaktadır. Şöyle ki kanun koyucu ortakların menfaatinin gerektirdiği zorunlu hususların anasözleşmeye konulmasını sağlayarak bir nevi denetim yapmaktadır.⁶⁴⁷

Kooperatifler Kanunu md. 2'ye göre anasözleşme hazırlandıktan sonra anasözleşmedeki imzaların ayrıca noterce onaylanması da gerekmektedir. Dolayısıyla burada noterler de bir nevi hukuki açıdan denetim yapmaktadırlar. Şöyle ki 1163 sayılı

644 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 80.

645 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 227; Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 1183

646 Belirtilen amaçlarla örnek anasözleşmelerin hazırlanması, ilgili bakanlıklara zorunlu bir görev olarak verilmesine karşın, kooperatif ve üst kuruluşlarının Koop. Kanunu'nun emredici hükümleri haricinde örnek anasözleşmelere uyma mecburiyetleri bulunmamaktadır. Bu sözleşmeler ilgili kooperatifler için yol gösterici mahiyettedir. Dn. 10. D., 27.12.1994, E: 728, K: 6820 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 807.

647 Aytakin Çakır, "Konut Yapı Kooperatifçiliği ve Denetim Sorununun Çözümü İçin Örnek Model Geliştirilmesi", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), s. 74.

kanun yürürlüğe girmeden önce ETTK md. 486 'ya göre anasözleşmenin noterce onaylatılması zorunluluğu bulunmakta idi. Buna bağlı olarak anasözleşmenin onaylanmadan önce noterler tarafından kanunlara ve nizamaya aykırı olup olmadığı yönünde yapılan inceleme de denetim olarak kabul edilmekteydi. Kooperatifler Kanunu yürürlüğe girdikten sonra ise noterlere sadece kurucu ortakların imzalarını onaylama yetkisine sahip oldular. Bu durum ise noterlerin kuruluş aşamasındaki yaptıkları denetim noktasında doktrinde görüş ayrılıklarına neden olmakta idi. Şöyle ki Ete ve Pastanoğlu⁶⁴⁸ Kooperatifler Kanunu md. 2 de ki ifadenin ETTK md. 486 da⁶⁴⁹ ki hükmü benimsemiş olduğundan hareketle noterlerin denetiminin varlığını kabul ederken; Üskül ETTK md. 486 hükmü ile Koop. K. md. 2 hükmünün birbirlerinden farklı olduklarından hareketle kooperatiflerin kuruluş sırasında noter denetimi olmadığını düşünmektedir.⁶⁵⁰ Kanaatimizce kooperatiflerin kuruluş aşamasında noterler tarafından yapılan bir denetim mevcuttur. Hatta söz konusu denetim kurucu ortakların imzalarının onaylanması şeklinde sınırlı da değildir. Şöyle ki Noterlik Kanunu md. 53 hükmü çerçevesinde “ Noterler yasaların emredici hükümlerine aykırı hususlarda işlem yapamazlar. Bu hüküm, imza onaylaması yapılan işlemlerin münderecatı hakkında da uygulanır” noterler kooperatif anasözleşmesinin konu ve amacının veya özel maddeler içeriyorsa ilgili maddelerin genel ahlaka, kamu düzenine ve kişisel haklara aykırılığının tespiti halinde onaylamaktan kaçınabilmeleri noterlerin denetiminin varlığına karinedir.⁶⁵¹Nihai olarak kuruluş aşamasında anasözleşmenin onaylanması suretiyle gerçekleştirilen denetim, anasözleşme değişikliklerinde de aynı usule bağlı olarak mevcuttur.

3.6.1.2. İlgili Bakanlık İzni ve Denetimi

Kooperatif teşekküllerin kuruluşu 3 aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle anasözleşme hazırlanır, sonrasında hazırlanan anasözleşme notere onaylatılır ve nihai olarak da Koop. K. md. 3 gereği izin alınabilmesi için ilgili bakanlığa verilir. Dolayısıyla kooperatiflerin kurulabilmesi için ilgili bakanlıktan izin alınması

648 Ete ve Pastanoğlu, *Kooperatiflerin Denetimi*, s. 15.

649 ETTK md. 486 hükmü YTTK ile mülga edilmiştir.

650 Üskül, *Türk Hukuku'nda Kooperatifler Üzerindeki Devlet Denetimi*, s. 6.

651 Çakır, *Konut Yapı Kooperatifçiliği ve Denetim Sorununun Çözümü İçin Örnek Model Geliştirilmesi*, s. 78.

gerekliliği, bakanlıkların kuruluş aşamasında bir denetim yetkisine sahip olduğunu göstermektedir.

İlgili bakanlık kendisine yapılan başvuruyu hem şekil hem de esas yönünden inceleyecektir.⁶⁵² Şekil yönünden incelemede denetlenecek hususlar gerekli belgelerin⁶⁵³ bulunup bulunmadığı ve anasözleşmenin genel olarak kabul edilen şekil şartlarını taşıyıp taşımadığı iken esas yönünden yapılan incelemede anasözleşmenin emredici kurallara aykırı olup olmadığı, mecburi hükümleri taşıyıp taşımadığı incelenmektedir.⁶⁵⁴

İlgili bakanlığın yapacağı inceleme hukuki bir incelemedir. Dolayısıyla bakanlık anasözleşmenin ihtiyari hükümlere aykırılığını sebep göstererek izin talebini reddedemez.⁶⁵⁵ Burada önemli olan nokta ise bakanlığın izin talebini reddettiği durumlarda kooperatifin gitmesi gereken yargı kolunun⁶⁵⁶ hangisi olduğudur. Konu ile alakalı Danıştay kararlarına baktığımızda Danıştay'ın iki farklı yönde kararı bulunduğunu görmekteyiz. Şöyle ki Danıştay 12. Dairesi 30.05.1978 tarihli ve 1976/1255 esas ve 1978/1528 karar numaralı kararında ilgili bakanlığın ret işleminden kaynaklı uyuşmazlığın adli yargıda çözülmesi gerekliliği sonucuna varmıştır.⁶⁵⁷ Danıştay 27.03.1978 tarihli, 649 esas ve 1482 karar numaralı bir kararında ise “ Bakanlıkça olumsuz cevap verilmesi halinde davacının, bu tasarruf aleyhine idari yargı yerine başvurarak bu konuda bir karar alması dahi mümkündür.” şeklindeki kararıyla da idari yargıya gidilmesi gerektiği yönünde bir kanaat bildirmiştir.⁶⁵⁸ Kanaatimizce ilgili bakanlığın söz konusu talebi reddetmesi idari işlem mahiyetinde olduğundan bu mahiyetteki davaların İYUK md. 10 çerçevesinde idari yargı kolunda çözülmesi

652 Kanunun açık ifadesi göz önüne alındığında, bakanlıkça yapılan incelemenin kapsamında kamu yararı ve ekonomik açıdan yapılan herhangi bir inceleme bulunmamaktadır. Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 69.

653 Kuruluşta verilecek belgeler, bir dilekçe ekinde, kurucular veya vekilleri tarafından imzalanmış ve imzaların da noterce onaylandığı 9 adet anasözleşme, sermaye bloke mektup aslı, kurucuların nüfus cüzdan sureti ve ikametgâh ilmühaberi ile kooperatifin kuruluş bilgi formudur. Bkz. Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 221.

654 Parlar, *Açıklamalı-İçtihatlı Kooperatifler Kanunu*, s. 169; Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 69.

655 Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 867.

656 Yargı kolları hakkında geniş bilgi için Bkz. Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, *Medenî Usûl Hukuku*, 25. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014, ss. 56-70.

657 Karahan ve Deryal, *Şirketler Hukuku*, s. 882.

658 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 76.

gerekmektedir. Nitekim Moroğlu ve Poroy'da söz konusu uyuşmazlıklarda çözüm yerinin idari yargı olduğu fikrini savunmaktadırlar.⁶⁵⁹

3.6.1.3. Tescil Aşamasında Denetim

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu md. 3'e göre kooperatiflerin kurulabilmesi için ilgili bakanlığın kuruluşa izin vermesinden sonra, kooperatifin, merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil⁶⁶⁰ ve ilan olunması gerekmektedir. Bakanlığın kuruluş için izni vermiş olması sicil memurunun inceleme yetkisini ortadan kaldırmamaktadır. Yani izin neticesinde tescilin kendiliğinden yapılacağı gibi bir durum söz konusu değildir.⁶⁶¹

Tescil için müdürlüğe başvuru yapan kooperatifin vermek zorunda olduğu belgeler ise 27.01.2013 tarih ve 28541 numaralı Resmi Gazete'de ilan edilerek yürürlüğe giren Ticaret Sicili Yönetmeliği md. 109'da sayılmıştır. Söz konusu yönetmeliğe göre verilmesi gereken belgeler ise; kurucuların imzalarının noter tarafından onaylanmış olduğu şirket sözleşmesi, kooperatifin kuruluşuna izin veren makam tarafından alınmış izin yazısı ve kooperatifi temsil ve ilzama yetkili kişilerin noter huzurunda kooperatif unvanı altında atılmış imza beyannameleridir. Yine ticaret siciline hangi olguların tescil edileceği hususu⁶⁶² da ilgili yönetmeliğin 110. maddesinde belirtilmiştir.

Sicil memuru yapacağı incelemede öncelikle kanuni şartların mevcut olup olmadığını inceleyecektir. Yani kooperatif anasözleşmesinin emredici hükümlere aykırı olup olmadığı ve kanunun mecburi kıldığı hükümleri içerip içermediği araştırılır. Ayrıca sicil memuru tescili istenilen hususların gerçeğe uygun olup

659 Erdoğan Moroğlu, *Anonim Ortaklıklarda Sermaye Artırımı*, (Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. Baskı), İstanbul: 12 Levha Yayınları, 2015, s. 57; Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, s. 251.

660 Lakin 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu 21/C-b maddesi uyarınca, tarım kredi kooperatifleri, anasözleşmelerinin bakanlıkça onaylanması neticesinde tüzel kişilik kazanmaktadırlar. Dolayısıyla tarım kredi kooperatifleri için ticaret siciline tescil aşaması olmadığından ötürü, ilgili kooperatifler bakımından kuruluş aşamasında sicil denetimi bulunmamaktadır. Bkz. Üskül, *Türk Hukukunda Kooperatifler Üzerindeki Devlet Denetimi*, s. 16.

661 Ete ve Pastanoğlu, *Kooperatiflerin Denetimi*, s. 15.

662 Ticaret siciline herhangi bir vakıanın tescil edilebilmesi için ilgili mevzuatta açık bir hükmün bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla bu niteliklere sahip olmayan bir hususun ticaret siciline tescil edilmesi neticesinde, ticaret sicilinin sağladığı imkânlardan faydalanılması beklenemez. Bkz. Rıza Ayhan/Mehmet Özdamar ve Hayrettin Çağlar, *Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar*, (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları, 2013, s. 180.

olmadığını araştıracaktır. Bu noktada eğer ki gerekli görürse sicil memuru gizli tahkikat dahi yapabilecektir. Nihai olarak ise sicil memuru tarafından tescil edilecek hususların kamu düzenine aykırı olup olmadığı ve üçüncü kişilerde yanlış bir fikir uyandıracak mahiyette olup olmadığı incelenmelidir.⁶⁶³ İnceleme neticesinde gerekli şartların varlığı sağlanmışsa kooperatif ticaret siciline tescil edilir ve tüzel kişilik kazanır. Sicil memuru şartların yerine getirilmediğini düşünerek talebi reddeder ise, kooperatif kurucuları ilgili ret kararının tebliğ tarihinden itibaren 8 gün içinde sicilin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine itiraz edebilirler.

Uygulamada sicil memurları tarafından kuruluş esnasında kooperatiflerin gerektiği gibi denetlendiği söylenemez. Şöyle ki sicil memurlarının kooperatifçilik konusundaki bilgi eksikliği ve bir hayli dosya içerisinde kooperatiflere yeterli zamanı ayıramamaları bu durumun iki önemli faktörüdür. Sicil memurlarının yaptığı denetimin özünde ise kooperatifin ilgili belgeleri eksiksiz verip vermedikleri oluştururken, çoğu zaman anasözleşmelerin kanunlara uygun olup olmadığı araştırılmamaktadır.⁶⁶⁴

3.6.2. Kuruluş Sonrasında Kooperatif Faaliyet ve İşlemlerinin Denetimi

Kooperatiflerin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve gelişmesinin temini noktasında, her türlü işlem ve faaliyetleri periyodik olarak çeşitli denetim organları tarafından denetime tabi tutulmaktadır. Kuruluş sonrasında gerçekleştirilen ve gerçek manada dış denetim olarak kabul edeceğimiz⁶⁶⁵ söz konusu denetim ise ilgili bakanlıklar, bağımsız denetim kuruluşları, hakem kurulları ile kredi veren kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmektedir.

3.6.2.1. İlgili Bakanlıklar Tarafından Yapılan Denetim

Kooperatiflerin ilgili bakanlıklar tarafından kuruluş sonrası denetimi kooperatifin dağılmasını gerektiren sebeplerin ortaya çıkması durumunda, Koop. K. md. 90 bağlamında ve yönetim kurulu üyelerinin görevlerine tedbiren son verilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir.

663 Karacehennem, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 225-226.

664 Üskül, *Türk Hukukunda Kooperatifler Üzerindeki Devlet Denetimi*, ss. 16-17.

665 Türközer, *Kooperatiflerde Denetim Sorunu*, s. 123.

3.6.2.1.1. Kooperatifin Dağılmasını Gerektiren Sebeplerin Ortaya Çıkmasıyla Yapılan Denetim

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 86/3 maddesi ile ilgili bakanlıklara kooperatiflerin, birliklerin, merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin dağılmasını gerektirecek sebeplerin varlığı halinde durumu mahkemeye bildirme görevi verilmiştir. Söz konusu görev ise ilgili bakanlıklara kooperatif teşekküller üzerinde dolaylı olarak denetim yetkisi verildiğini göstermektedir.

Kooperatiflerin dağılma sebepleri ise Koop. K. md. 81'de düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; ilk olarak kooperatifler anasözleşme gereğince dağılabilmektedir. Ancak Koop. K. md. 4'te anasözleşmeye konulması gerekli mecburi hükümler arasında kooperatiflerin dağılmasına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumun hilafına olarak ise ilgili bakanlıklarca hazırlanan örnek anasözleşmelerde dağılma sebeplerine yer verilmiştir. Mesela örnek anasözleşmelerde gösterilen dağılma sebeplerinden bir tanesi ortak sayısının 7'den aşağı düşmesi halidir. Ancak böyle bir sebep anasözleşmede gösterilmemiş olsa bile, kooperatiflerin en az 7 ortak tarafından kurulması gerekliliğinden hareketle, kooperatifin üst organı olan genel kurul fiili olarak teşekkül edemeyeceğinden dolayı ilgili bakanlık mahkemeden dağılma kararı da alabilmektedir.⁶⁶⁶ Yine Koop. K. md. 3 ve 4'e göre tescil edilmesi ve anasözleşmede mecburi olarak gösterilmesi gereken amacın gerçekleşmesi de Koop. K. md. 98 yollamasıyla TTK 529 gereği dağılma sebepleri arasındadır.⁶⁶⁷

Kooperatiflerin dağılma sebeplerinden bir diğeri ise ortakların kendi istekleriyle genel kurulda dağılma kararı almalarıdır. Şöyle ki, kooperatif gayri faal ise, ortaklarına faydalı olamıyorsa, birkaç yıl üst üste zarar etmişse, amacında başarıya ulaşamadığında⁶⁶⁸ veya amaca ulaşmasının imkânsız olduğu durumlar ile üç yıldan beri genel kurul toplantıları yapılamamakta ise, anasözleşmeye daha ağır bir şart koyulabilmekle birlikte fiilen kullanılan oyların üçte iki çoğunluğu ile genel kurulda kooperatifin feshi kararı alınabilmektedir.⁶⁶⁹

666 Kooperatif genel kurulunun toplanması mümkün değilse, mahkemece mehil verilmeden de feshe karar verilebilir. Y. 11. HD., 25.04.1984, E: 1910, K: 2396 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 760.

667 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 202.

668 Amacına ulaşmayan kooperatifin feshi dava edilebilir. Y. 11. HD., 01.03.1985, E: 1083, K: 1089 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 760.

669 Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 730.

İcra İflâs Kanunu md. 43'e göre TTK'ya göre tacir sayılanlar iflâsa tabidirler. Bu bağlamda tüzel kişi tacir olarak kabul edilen kooperatiflerde iflâsa tabi teşekküllerdir. Kooperatiflerin iflasının yönetim kurulunca veya alacaklılar tarafından istenebilmesi için ise kooperatif mevcudunun borçları karşılamaması veya 1/2'sinin karşılıksız kalması gerekmektedir. Anılan durumların varlığı halinde ilgili kişilerce iflâs talep edilirse, iflasın açılması ile birlikte hükmün kesinleşmesine gerek kalmadan kooperatif infisah eder.⁶⁷⁰

Kooperatiflerin bir diğer dağılma sebebi ise ilgili bakanlığın mahkemeden alacağı karar ile kanunda öngörülen diğer hallerde kooperatifin dağılmasına karar verilebilmesidir. Kanunda öngörülen diğer haller noktasında akla ilk gelen ise TTK 210 hükmüdür. Anılan hükme göre kooperatifin amacına veya konusuna aykırı veya diğer yasalara göre kooperatifin feshini gerektiren hal ve işlemlerin yapılması halinde ilgili bakanlık kooperatife dava açabilir.⁶⁷¹ Yani ilgili bakanlık yaptığı inceleme ve denetleme neticesinde kooperatifin amaç ve konusuna aykırı davranıldığına veya kanunlarımıza göre kooperatifin feshini gerektiren bir sebebin tespit edilmesi halinde, bu konuya ilişkin raporun Maliye Bakanlığı Muhakemat Genel Müdürlüğüne gönderilmesi suretiyle gerekli fesih davası açılabilecektir.⁶⁷² Yargıtay'ın da bu yönde kararı mevcuttur.⁶⁷³

Kanunda öngörülen diğer hallerden bir diğeri ise kooperatifin kanunen olması gereken organlarının teşekkül etmemesi halinde ilgili bakanlıkça mahkemeye başvurulabilmesidir.⁶⁷⁴ Yani kooperatiflerin zorunlu organı olan genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilerden herhangi birinin yokluğu halinde ilgili bakanlık bu durumu bildirerek fesih talep edebilecektir.⁶⁷⁵

670 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 203.

671 Eriş, *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, s. 1131.

672 Çaloğlu, *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, s. 206.

673 ...Ticaret Bakanlığına şirketin feshini gerektiren bir durumda fesih davası açma hakkı tanınmıştır. Y. 11. HD., 20.03.1987, E: 1986/7665 K: 1987/1621, www.kazanci.com. (26.05.2016).

674 Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 248.

675 Kanunen zorunlu organların bulunmaması sebebiyle fesih davası açılmışsa... Y. 1. HD., 25.1.1982, E: 252, K: 221 Bkz. Arpacı, *Kooperatifler Kanunu*, s. 252.

3.6.2.1.2. Kooperatifler, Birlikler, Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'ni Denetleme ve Denetlettirmek Yoluyla Yapılan Denetim

İlgili bakanlıklara denetleme görevi asıl manada doğrudan Koop. K. md. 90'da "İlgili bakanlık, kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin işlem ve hesaplarını ve varlıklarını müfettişlere veya kooperatif kontrolörlerine denetlettirebilir." şeklindeki ibare ile verilmiştir. Madde metninden anlaşıldığı üzere devlet denetim yetkisini müfettişleri⁶⁷⁶, kooperatif kontrolörleri⁶⁷⁷ ve denetim için görevlendirebileceği diğer personel ile⁶⁷⁸ resen yerine getirmektedir. İlgili bakanlıkların müfettiş veya kontrolörler vasıtasıyla yaptıkları denetimin amacı ise hiçbir zaman suç veya suçlu bulmak değildir. Söz konusu denetim ile ilgili bakanlığın amacı kooperatif ve üst kuruluşlara yol göstermek, çalışmalarında ve ilgili mevzuatın doğru olarak uygulanmasında yardımcı ve eğitici olmaktır.⁶⁷⁹

Söz konusu denetim noktasında ilgili bakanlık doğrudan harekete geçen bir kurum değildir. Bakanlığın harekete geçebilmesi için kooperatif ve üst kuruluşları için kendisine gelen bir ihbar ve şikâyet bulunmak zorundadır. Yapılan şikâyet ve ihbara bağlı olarak da ilgili bakanlık şikâyet veya ihbarı değerlendirerek müfettiş veya kontrolörleri denetleme için yetkilendirmektedir. Yani ilgili bakanlık denetimi için uygulamada öncelikle bir ihbar veya şikâyetin varlığı zorunludur.

676 Bakanlık müfettişlerinin denetimi genelde kamu yararına ve daha çok azınlık haklarını koruma amacı taşımaktadır. Müfettişlerin icrai yetkileri bulunmamakta, sadece inceleme veya teftiş sırasında gördükleri veya belirledikleri usulsüzlükleri ilgili bakanlığa alınması gerekli tedbirlerle birlikte bildirmektedirler. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 840.

677 İlgili bakanlık teftiş kurulu elemanlarının yeterli sayıda olmamaları ve bu kişilerin de birçok konu ile iştiğal etmeleri, kooperatifler için kontrolörlük teşkilatı kurulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bkz. Çevik, *Kooperatifler Kanunu*, s. 840; Kooperatif kontrolörlerinin görevleri sadece dar manada denetim yapmak değildir. Söz konusu kişilerin uygulamaya hâkim olmaları dolayısıyla, kendilerinden kooperatifçiliğin geleceğine yönelik tavsiyeler getirmeleri, kooperatifçilik konusunda araştırmada bulunmaları ve kooperatif hukukunun gelişimine katkıda bulunmaları beklenmektedir. Bkz. Üskül, *Türk Hukukunda Kooperatifler Üzerindeki Devlet Denetimi*, s. 25.

678 Diğer personel derken kimlerin kastedildiği, ilgili personelin niteliği, eğitim seviyesi gibi hususlar muğlak kalmaktadır.

679 Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 692.

3.6.2.1.3. İlgili Bakanlık Tarafından Yönetim Kurulu Üyelerinin Görevlerine Tedbiren Son Verilmesi

Kooperatifler Kanunu'nun 90. maddesinin üçüncü fıkrasının ikinci cümlesi gereğince kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin ve bunların iştiraklerinin yönetim kurulu üyelerinin görevlerine ilgili bakanlık tarafından tedbiren son verilebilmektedir. Lakin ilgili bakanlığın söz konusu yetkisini kullanabilmesi birtakım şartların varlığını gerekli kılmaktadır. Söz konusu şartlar ise kanuni ifade de belirtildiği üzere; ilgili bakanlıkların müfettişleri veya kooperatif kontrolörlerince bir denetim yapılması ve ifa edilen denetimin sonuçlandırılması, denetim neticesinde ilgililerin hukuka aykırı işlem ve muamelelerinin tespiti, kamu yararı ve hizmet gereklerinin dikkate alınması, gecikmesinde sakınca duyulan hallerde telafisi güç zararlara yol açılmasının engellenmesi amacının gözetimi ve nihai olarak görevlerine son verilecek kişilerin ilgili kooperatif teşekküllerin yönetim kurulu üyesi sıfatını haiz olmasıdır.⁶⁸⁰

Kooperatifler Kanunu md. 90/3 hükmüne dayanarak, ilgili bakanlıklara verilen kooperatif yönetim kurulu üyelerinin görevine tedbiren son verebilme yetkisinin, sözleşme özgürlüğüne müdahale oluşturacağı, devletin kooperatifler üzerinde anayasal bir denetim yetkisinin bulunmadığı, söz konusu yetkideki kamu yararı ve hizmet gerekleri gibi ifadelerin soyut, belirsiz ve keyfi uygulamalara yol açacak nitelikte olması dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurularak iptali istenmiştir. Lakin Anayasa Mahkemesi söz konusu yetkinin kooperatiflerle ilgili suistimallerin önüne geçilmesi amacıyla getirildiği, Anayasa'nın 171. maddesi gereği devletin kooperatifçiliğin geliştirilmesine yönelik tedbirler alması gerektiği ayrıca kooperatiflerin kendine özgü yapısı nedeni ile de kooperatifler için Anayasa'ya özel bir hükmün konulmasının kooperatiflere verilen değer bağlamında yerinde olduğu ve nihai olarak Anayasa'nın 48. maddesine göre kooperatiflerin özel teşebbüs olarak kabul edildiği ve anılan hükmün ikinci fıkrası gereği de devletin özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve

680 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, s. 475.

kararlılık içinde çalışmasını sağlayıcı tedbirler alması gerekliliği gerekçelerine dayanarak söz konusu iptal istemini reddetmiştir.⁶⁸¹

3.6.2.2. Bağımsız Denetim Kuruluşları Tarafından Yapılan Denetim

Bağımsız denetim⁶⁸² kuruluşlarına denetim yetkisi 06.10.1988 tarihli 3476 sayılı kanunla verilmiştir. Şöyle ki ilgili kanunla Kooperatifler Kanunu'nun 91 maddesine ilave edilen ibareyle, ilgili bakanlığa kooperatiflerin denetimi için gerektiğinde bağımsız denetim kuruluşlarına başvurabilme imkânı tanınmıştır. Buna dair hususların ise 90. madde bağlamında hazırlanacak tüzükte gösterileceği hüküm altına alınmıştır. Lakin aradan geçen süre zarfında, bahsi geçen tüzükte bu minvalde herhangi bir düzenleme yapılmış değildir. Bu durumun ise iki önemli nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, denetleme görevi veren bakanlığın denetim ücretini kendisinin ilgili denetim kuruluşuna ödemek zorunda olması ve bakanlık bütçelerinin bu noktadaki yetersizliğinden dolayı görevlendirmenin gerçekleşemeyecek olmasıdır. İkinci olarak ise denetim ücretinin kooperatiflerden talep edilmesi durumudur. Ülkemizdeki kooperatifler düşünüldüğü zamanda denetim kuruluşlarının talep edeceği yüksek ücreti birçok kooperatifin karşılayamayacağı ise aşikârdır.⁶⁸³

Bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılan denetim, kooperatifler için zorunlu olarak gidilmesi gerekli denetim yolu olmamakla birlikte, söz konusu kuruluşlar tarafından yapılacak denetim, önemini 4572 sayılı kanun kapsamında faaliyet gösteren kooperatif ve birliklerde göstermektedir. 2013 yılında 6455 sayılı kanun ile 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkındaki kanunda önemli değişiklikler yapılmış ve tarım satış kooperatiflerinin ve birliklerinin organları yeniden düzenlenerek, denetim kurulu zorunlu organ olmaktan çıkarılmıştır. Dolayısıyla 4572 sayılı kanun kapsamında faaliyet gösteren kooperatiflerin ve birliklerinin denetiminde, diğer kooperatiflerden farklı olarak denetim kurulu olarak bir organ bulunmaması dolayısıyla, 1163 sayılı Koop. K. hükümlerine gidilemeyecektir. Kanun koyucu Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri için söz konusu olabilecek denetim boşluğunun

681 Ayrıntılı karar için Bkz. Anayasa Mahkemesi'nin 19.01.2012 tarih ve 2012/9 karar numaralı kararı, 29.05.2012 tarihli Resmi Gazete, Sayı: 28307

682 Bağımsız denetim konusu ile ilgili geniş bilgi için... Bkz. Özkorkut, Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim, ss. 3-315.

683 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 7.

giderilmesi için ise, GTB’ce ortak sayısı ve ciro gibi kıstaslar dikkate alınarak belirlenen birliklerin, 6102 sayılı TTK’nın ilgili hükümleri çerçevesinde bağımsız denetime tabi olacakları hükmünü getirmiştir. Bu minvalde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından Bağımsız Denetime Tabi Olacak Tarım Satış Kooperatif Birliklerinin Belirlenmesine Dair Tebliğ de çıkarılmış ve ilgili tebliğde 660 sayılı KHK’ya atıf yapılmıştır. Söz konusu tebliğin hükümlerini de GTB yürütecektir. Hangi tarım satış kooperatif birliklerinin bağımsız denetime tabi olacağı hususu ise ilgili tebliğin 4. maddesinde açıklanmıştır. Anlaşıldığı üzere söz konusu tebliğ sadece bağımsız denetime tabi olacak tarım satış kooperatifleri birlikleri ile ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Bağımsız denetime tabi olmayacak tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ile ilgili düzenlemelere ise TTK md. 397/5’te yer verilmiştir. İlgili maddede 6455 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile tarım satış kooperatifleri ile bunların bağımsız denetime tabi olmayan birliklerinin denetiminin, söz konusu madde bağlamında GTB’ce çıkarılacak yönetmelik kapsamında yapılacağı düzenlenmiştir. Lakin bahse konu yönetmelik halen çıkarılmamış olup, söz konusu kooperatif ve birliklerin denetiminde boşluk ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ilgili düzenlemenin 1163 veya 4572 sayılı kanun ile düzenlenmesi gerekirken TTK’da düzenlenmesi de yerinde olmamıştır.⁶⁸⁴

3.6.2.3. Hakem Kurullarının Denetimi

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 95. maddesiyle “ Kooperatif organları ile kooperatifler, kooperatiflerle bağlı buldukları kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği arasında iştigal konularına giren hususlardan dolayı çıkan anlaşmazlıkların, genel hükümler saklı kalmak şartıyla anasözleşmelerinde öngörülen hakem kurullarınca da halledilebilir.” hükmü getirilmiştir. Dolayısıyla yasal açıdan hakem kurullarının denetim yapabilmesinde bir engel bulunmamaktadır. Nitekim bu husus Yargıtay kararı ile de desteklenmektedir.⁶⁸⁵ Ancak söz konusu hükme göre hakem kurullarının denetim yapılması için

684 Üstün ve Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, ss. 325-328.

685 Koop. K. 95. maddesi açık hükmüne göre, kooperatif ile kooperatif organları arasında çıkan anlaşmazlıkların hakem kurullarında halledilebileceği öngörülmüştür. Anasözleşmede bu hükme aykırı olarak konulan kooperatifle üyeleri arasındaki anlaşmazlıkların tahkim yolu ile halledilebileceği hükmü geçersizdir. Y. 11. HD., 24.02.1981, E: 1981/471, K: 1981/834 Bkz. Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve ilgili Mevzuat*, s. 209.

kooperatif anasözleşmelerinde hüküm bulunması gereklidir. Fakat uygulamada hiçbir kooperatif anasözleşmesinde bu yönde bir hükme rastlanılmaması dolayısıyla, hakem kurulları tarafından yapılan denetime rastlanılmamaktadır.⁶⁸⁶ Kooperatif anasözleşmelerine bu yönde hüküm konulmaması ise kooperatifler açısından dezavantajlı bir durumdur. Şöyle ki anlaşmazlıkların sıklıkla rastlandığı kooperatif teşekküllerde, anasözleşmede bu yönde bir hükmün varlığı halinde, genel hükümler çerçevesinde mahkemelere ve usûl hukuku çerçevesinde bilirkişilere gidilmesine gerek kalmaksızın, kooperatifler kendi rızaları ile tespit edecekleri hakem kurullarının kararları neticesinde, kooperatiflerde anlaşmazlıkların süratle çözülmesi imkânı mümkün olabilecektir.⁶⁸⁷

3.6.2.4. Kredi Veren Kurum ve Kuruluşların Denetimi

Kooperatifler, ortak ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından mali destek almak, yani kredi kullanmak zorunda kalmaktadırlar.⁶⁸⁸ Söz konusu krediyi kooperatiflere sağlayan kuruluşlara ise örnek olarak; esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatiflerine kredi veren Türkiye Halk Bankası, küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerine kredi veren STB Küçük Sanatkârlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü, yapı kooperatiflerine kredi veren Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile tarımsal amaçlı kooperatiflere kredi veren TKB verilebilir.⁶⁸⁹ İlgili kuruluşlar tarafından verilen kredi ise, kredi veren kuruluşların krediyi kullanan kooperatiflere karşı 1163 sayılı Koop. K. çerçevesinde denetim hakkına sahip olmasını doğurmaktadır.

Kredi veren kurum ve kuruluşlara denetim yetkisi⁶⁹⁰ Koop. K. md.90/4 te ihdas edilen ” Kooperatifler ve üst kuruluşlarına kredi veren kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve ilgili bakanlıklar;⁶⁹¹ verilen kredilerin açılış gayesine uygun olarak

686 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 7.

687 Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve ilgili Mevzuat*, s. 209.

688 Kadir Özdemir, “Kooperatiflerde Dış Denetim” *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 102, İstanbul, 2010, s. 156.

689 Kurtulan, *Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, s. 6.

690 Kredi kuruluşlarına denetim yetkisi verilmesinin amacı, gerekçede de belirtildiği üzere kooperatiflerde dış denetimin etkinliğinin sağlanmasıdır. Bkz. Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, s. 994.

691 Kredi veren özel kuruluşlarında madde bağlamında değerlendirilmesi ve onlara da verdikleri kredi açısından ve kredi kullanım amacıyla sınırlı olmak üzere denetim yetkisi verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bkz. Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, s. 693.

kullanılıp kullanılmadığını, plan ve projesine uygunluğu, teknik özellikleri ve kalite açısından denetleyebilirler.” hükmü ile getirilmiştir. Söz konusu maddeyi incelediğimizde kredi kuruluşlarının denetim yetkisinin sınırlı bir yetki olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki söz konusu yetki, verilen kredinin açılış amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı, plan ve projelere uygunluğu ile teknik özellikler ve kalite açısından sınırlandırılmıştır.

Nihai olarak kooperatiflere kredi sağlayan kuruluşların, verdikleri kredinin amaca uygun yönde kullanımının temini için yaptıkları denetim olağan karşılırken, bu kuruluşların kooperatifler üzerindeki baskılarının normal denetim faaliyetini aşan bir duruma gelmesi, ilgili kuruluşlara verilen denetim yetkisinin sorgulanmasını gerektirmektedir.⁶⁹²

692 Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, s. 119.

SONUÇ

Nihai olarak geldiğimiz noktada acaba kooperatiflerde denetim nasıl olmalıdır?

Kooperatiflerin denetiminde devletin müdahalesi öncelikle kamu yararı bağlamında denetleme şeklinde olmalı, bunun haricinde kalan denetim işi ise iç denetim ve üst denetim yoluyla sağlanmalıdır.

Kooperatiflerin denetiminde asıl olan iç denetim etkinleştirilmelidir. Bunu sağlamak için ise; genel kurul gerek kanun tarafından gerekse anasözleşme ile kendisine verilen, terk edemeyeceği hak ve yetkileri eksiksiz bir biçimde kullanmalıdır. Ortakların anasözleşmeyi genelde bilmediklerinden hareketle, ortakların mutlaka anasözleşme hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. Ortaklar kooperatiflerini sahiplenmeli, bu noktada genel kurula katılma, bilgi edinme gibi kanun ve anasözleşme ile kendilerine tanınan haklarını kullanmalı, ayrıca ortaklıktan kaynaklı ödevlerini de eksiksiz olarak ve zamanında yerine getirmelidirler. Genel kurulda ortaklar kooperatifin menfaatlerini de gözeterek gerçekten denetçilik görevini ifa edebilecek, yönetim kurulunun etkisinde kalmayacak kişileri denetçi olarak seçmelidir. Eğer ki ortaklar arasında denetçilik noktasında uzman kişiler bulunmuyorsa, denetçiler mutlaka dışarıdan seçilmelidir. Seçilen denetçilerin de kanun ve anasözleşme hükümlerinin kendisine verdiği yetkileri eksiksiz olarak ve yönetim kurulunun etkisinde kalmadan kullanması gerekmektedir. Kooperatif personeli nitelikli kişiler arasından seçilmeli ve bu kişiler yönetim kurulu ve denetim kurulunun sürekli gözetimi altında olmalıdırlar. Yönetim kurulu ve denetim kurulu üyeleri öncelikle kooperatifçilik mevzuatı olmak üzere ilgili mevzuatı yakından takip etmelidir. İç denetimin yetersiz kaldığı durumlarda üst denetime başvurulmalı ve kooperatif üst denetim giderlerini mutlaka karşılamalıdır. Üst kuruluşların denetimi

aynı zamanda eğitici olmalıdır. Üst denetim merkez birlikleri teftiş kurulunca yapılmalı, TMKB daha ziyade kooperatifçilik politikası oluşturmakla ilgilenmelidir. Üst birlik denetim elemanlarınca yapılan denetim sonucu, denetim yapan üst birliğin kanuna ve anasözleşmeye aykırı olmayacak şekilde vereceği talimatlara uyma zorunluluğu getirilmeli ve bununla birlikte üst birlik denetiminin etkinliği artırılmalıdır. Ancak üst birlik denetiminin etkinleştirilmesi noktasındaki en önemli eylem Türkiye Koop'a bağlı bir denetleme kurulu kurulması veya Almanya'da örnekleri görüldüğü üzere, kooperatifleri daha bağımsız ve sistematik hale getirme noktasında kooperatif denetim birliklerinin kurulmasıdır.

Hakem kurullarının denetimine işlerlik kazandırılmalı ve denetim sorununun öncelikle içeride kooperatif bünyesinde kısa sürede çözülmesi yolu açılmalıdır.

Kooperatiflerde denetim yalnızca hata ve eksiklikleri, varsa suç ve suçluları belirlemekle kalmamalı, aynı zamanda hataların düzeltilmesi ve tekrarlanmaması için yapılan denetim yol gösterici, yönlendirici ve eğitici olmalıdır.

Bütün kooperatifler tek bir bakanlık bünyesinde toplanmalıdır.

Tüm kooperatifçilik mevzuatı da tek bir kanun çatısı altında birleştirilmelidir.

Bir genel kurul kararının iptalinin 3-5 yıl sürdüğünü düşündüğümüzde Kooperatif İhtisas Mahkemeleri'nin kurulması gerekliliği de kaçınılmaz bir gerçektir.

Nihai olarak ise demokratik kooperatifçiliğin gelişmesi için kooperatifler kendi kendilerine yetmeyi başarmalı, yani mali açıdan bağımsız olmalıdırlar. Aksi halde kooperatifler kendilerine mali destek veren kişilerin yönetim ve denetim gözetimini peşinen kabullenmiş olacaklardır.

KAYNAKÇA

- Akipek, Jale G., Akıntürk, Turgut ve Ateş Karaman, Derya; *Türk Medenî Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*, Ankara: Beta Yayınları, 7. Baskı, 2009.
- Aktepe, Eyyüp; *Kooperatif İşletmeciliği*, Ankara: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü, 1988.
- Altaş, Soner; *Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Anonim ve Limited Şirketlerde Şirket Denetimi*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.
- Altuğ, Figen; *Mali Denetim*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.
- Arkan, Sabih; *Ticari İşletme Hukuku*, (Gözden Geçirilmiş 19. Baskı), Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2014.
- Arpacı, Abdulkadir; *İçtihatlı Kooperatifler Kanunu ve Uygulamaları*, 2. Baskı, İstanbul, 1995.
- Arslan, Yüzcün; *Genel Denetim Yaklaşımı*, İstanbul: Dünya Yayınları, 1984.
- Atay, Cevdet; *Devlet Yönetimi ve Denetimi*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.
- Ayhan, Rıza, Özdamar, Mehmet ve Çağlar, Hayrettin; *Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar*, (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları, 2013.
- Aykan, Filiz; *Kooperatif Üyeliğinden Çıkarılma ve Çıkarılma Kararına İtiraz Davası*, Ankara: Bilge Yayınevi, 2007.
- Aytuna, Türkan; *Felsefeci Gözüyle Denetim*, Ankara: Denetde Yayını, 1986.
- Bahtiyar, Mehmet; *Ortaklıklar Hukuku*, (Güncellenmiş 9. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015.
- Baklacioğlu, Sadık; "Türkiye'de Bağımsız Muhasebe Denetimi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 3, 1992, ss. 21-55
- Başaran, Mustafa Şakir; *Belediyelerce Kurulan Şirket ve İşletmelerde Dış Denetim*, Ankara, 2010.
- Bilge, Mehmet Emin; "Limited Şirketlerde Ortakların Bilgi Alma Hakkı", *AÜEHFD*, C. IX, Sayı: 1-2, Erzincan, 2005, ss. 429-449
- Bilgili, Fatih ve Demirkapı, Ertan; *Şirketler Hukuku*, Bursa: Dora Yayıncılık, 9. Baskı, 2013.

- Bilgin, Necdet ve Tanıyıcı, Şaban; “Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”, *KMU İİBF Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 15, Aralık 2008, ss. 136-159.
- Biol, Lütfi; *Türkiye’de Kooperatifler*, Ankara: İstiklâl Matbaası, 1960.
- Çakır, Aytekin; “Konut Yapı Kooperatifçiliği ve Denetim Sorununun Çözümü İçin Örnek Model Geliştirilmesi”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992).
- Çalışkan, Merdan; *Kooperatifler İçin Genel Kurul Rehberi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Çaloğlu, Oktay; *Kooperatifler Kanunu Açıklaması*, Ankara: Maliye Postası Yayınevi, 2013.
- Çeker, Mustafa; *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Hukuku*, 6. Baskı, Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Çelik, Aytekin; *Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Çetin, Erol; *Ceza Hukuku Açısından Kooperatifler ve Kooperatiflerde İşlenen Suçlar*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2004.
- Çevik, Orhan Nuri; *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 5. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 1999.
- ; *Kooperatifler Kanunu*, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Çıkmın, Ayhan ve Karacan, Ali Rıza; *Genel Kooperatifçilik*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1994.
- Çiçek, Hüseyin; “Tarım Kredi Kooperatifleri İle Birlikleri ve Muhasebesi- Birim Tarım Kredi Kooperatiflerine İlişkin Örnek Muhasebe Uygulamaları”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).
- Çiftçi, İrfan ve Çukurova, Şengür; *Genel Kooperatifçilik 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1985.
- Demirtaş, Numan; “Üçüncü Sektör Kooperatif İşletmelerde Verimliliğin Arttırılmasında Denetim Fonksiyonunun Önemi”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005).
- Denetim, <http://www.denetimnet.net/PrintPage.aspx?pgID=9955>, (22.03.2016)

- Deryal, Yahya; “Kooperatiflerde Ortak Sıfatının Kazanılması, Kaybedilmesi ve Hukuki Sonuçları”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994).
- ; *Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukuki Niteliği Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Oğuz İmregün Armağanı, İstanbul, 1998, ss. 147-218.
- Doğanay, İsmail; *Türk Ticaret Kanunu Şerhi*, 3 Cilt, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004.
- Domaniç, Hayri; *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, (Genişletilmiş 4. Baskı), İstanbul: Temel Yayın Dağıtım, 1988.
- Çöklü, Cafer Tayyar; *Uygulamada Yapı Kooperatifleri*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004.
- Erçin, Ferhat; *Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2005.
- Eriş, Gönen; *Açıklamalı-İçtihatlı-Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001.
- Ete, Muhlis ve Pastanoğlu, Harun; *Kooperatiflerin Denetimi*, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1970.
- Faucherre, Henry; *Kooperatif*, Salâhaddin Sözeri (çev.), Ankara: Sebat Matbaası, 1951.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri; *Türkiye’de Kooperatifçilik*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1953.
- Güloğlu, Tuncay ve Korkmaz, Adem; “Kooperatifçilik İlkeleri, Küreselleşme ve Kooperatifçilikte Yeni Eğilimler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 55, Sayı: 1, 2005, ss. 811-831
- Günay, Erhan; *Kooperatiflerde Uyuşmazlık Rehberi*, (Güncellenmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Güredin, Ersin; *Denetim İlkeleri ve Teknikleri*, İstanbul: Formül Matbaası, 1982.
- ; *Denetim*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1998.
- Hazar, Nurettin; *Kooperatifçilik Tarihi*, Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 3. Baskı, 1990.
- İmregün, Oğuz; *Kara Ticareti Hukuku Dersleri*, 8. Baskı, İstanbul: Evrim Dağıtım, 1987.
- ; *Kara Ticareti Hukuku Dersleri*, 13. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.

- İnan, İ. Hakkı; *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*, İstanbul: İTO Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- Kaçak, Nazif; *Açıklamalı-İçtihatlı-Örneklerle Konut Yapı Kooperatifleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Kara, Mustafa; *Kooperatifçilik*, Bolu: Eduser Yayıncılık, 2003,
- Karabeyli, Levent; *Risk Denetimi, Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Hizmet İçi Eğitim Yayınları No: 4, 1999.
- Karacehennem, Nejd; *Kooperatifler Hukuku*, Ankara: Şark Matbaası, 1977.
- Karahan, Sami (Edit); *Şirketler Hukuku*, (Güncellenmiş 2.Baskı), Konya: Mimoza Yayıncılık, 2013.
- Karanlık, Sebahattin; *Kooperatifler ve Muhasebesi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
- Karayağın, Yaşar; *Ticaret Hukuku, Şirketler Hukuku*, 2.Baskı, Ankara, 1973.
- Kazancı, <http://www.kazanci.com>, (13.02.2016).
- Keleş, Ruşen; *Kooperatifçilik İlkeleri ve Sosyal Konut Politikası Açısından Türkiye’de Konut Kooperatifleri*, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1967.
- Koç, Hakan; *Kooperatifçilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2001.
- KOOP.GTB; <http://koop.gtb.gov.tr/data/.../Denetim%20Kurulu%20Rehberi.doc> (06.03.2016)
- ; <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkında/kooperatifçilik-ilkeleri>, (24.02.2016).
- Kooperatif Denetim Kurulu Rehberi, s.17
<http://koop.gtb.gov.tr/data/.../Denetim%20Kurulu%20Rehberi.doc>, (24.04.2016).
- Köse, Hacı Ömer; *Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim*, (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı), Ankara: 145. Yıl Yayınları, 2007.
- Kubalı, Derya; *Performans Denetimi, Kavram İlkeler, Metodoloji ve Uygulamalar*, 1. Baskı, Cumhuriyetin 75. Yıl Dönümü Dizisi: 11, Ankara: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü, 1998.
- Kurtulan, Ahmet; *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara: Key Ofset Basım Hizmetleri, 2002.
- ; *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması, Defterler, Belgeler ve Muhasebe İşlemleri*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

- ; *Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi Mevzuat ve Denetim Çalıştayı*, Ankara, Aralık 2008.
- ; *Yapı Kooperatiflerinde Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu*, Ankara: Lazer Ofset, 2013.
- Kuru, Baki; Arslan, Ramazan ve Yılmaz, Ejder; *Medenî Usûl Hukuku*, 25. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.
- Lale, Muktedir; *Özetli-Açıklamalı-İçtihatlı-Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*, 2 Cilt, (Tümüyle Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.
- Memiş, İhsan ve Fırat, Ahmet; *Kalkınmada Türk Kooperatifçilik Modeli Araştırması*, Ankara: Kent Matbaası, 1979.
- Moroğlu, Erdoğan; *Anonim Ortaklıklarda Sermaye Artırımı*, (Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. Baskı), İstanbul: 12 Levha Yayınları, 2015.
- Muhasebe Dersleri; <http://muhasabedersleri.com/muhasebe-denetimi/denetim-yontemleri.html>, (21.03.2016).
- Müftüoğlu, Hilal ve Aydos, Volkan; *Türkiye’de Kooperatifçilik, Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya*, İstanbul: İTO Yayınları, 2001.
- Mülayim, Ziya Gökalp; *Atatürk’ten Bugüne Kooperatifçilik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1998.
- ; *Kooperatifçilik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 7. Baskı, 2013.
- Nasrattınoğlu, İrfan Ünver; *Kooperatifçi Atatürk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Ozankaya, Özer., Engiz, Yalçın ve Tayanç, Tunç; *Türkiye’de Kooperatifçilik*, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, 1976.
- Ökçesiz, Abdullah; *Üçüncü Sektör Kooperatifler Kooperatifçilik*, Trabzon, 1999.
- Özcan, Orhan; “Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).
- Özdemir, Kadir; *Kooperatiflerde Dış Denetim*, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 102, İstanbul, 2010, ss. 151-163.
- Özdemir, Necdet; *Kooperatifçilik*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981.

- Özer, Hüseyin; *Kamu Kesiminde Performans Denetimi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: T.C. Sayıştay 135. Kuruluş Yıldönümü Yayınları, 1997.
- Özkorkut, Korkut; *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013.
- Özmen, Kemal; *Kooperatiflerde Genel Kurul İşlemleri*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012,
- ; *Açıklamalı-Uygulamalı-İçtihatlı Kooperatifler*, (Güncellenmiş 4. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Özüekren, Şule; *Nasıl Bir Konut Kooperatifçiliği?*, Ankara: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1996.
- Parlar, Ali; *Açıklamalı-İçtihatlı Kooperatifler Kanunu*, Ankara, 2004.
- Pekcanitez, Hakan, Atalay, Oğuz ve Özekes, Muhammet; *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, 3. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.
- Poroy, Reha ve Yasaman, Hamdi; *Ticari İşletme Hukuku*, (Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 14. Baskı), İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012.
- Poroy, Reha, Tekinalp, Ünal ve Çamoğlu, Ersin; *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 12. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010.
- Pulaşlı, Hasan; *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- ; *İsviçre ve Alman Hukuku İle Karşılaştırmalı, Notlu ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Ticari Mevzuat*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.
- Rehber, Erkan; *Kooperatifçilik*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.
- Şener, Abdüllatif ve Öztürk, İlhami; “Anonim Şirketlerde Pay Sahibi Olmayan Denetim Kurulu Üyelerine ve Denetçilere Kâr Payı Ödenmesinin Hukuki ve Mali Analizi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2012, ss. 151-185.
- Şener, Oruç Hami; *Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Şimşek, Edip; *Kooperatif Ortaklıklar*, Ankara: Yonca Matbaası, 1981.
- TDK, www.tdk.gov.tr (06.03.2016).
- Tekil, Fahiman; *Limited Şirketler ve Kooperatifler Hukuku*, İstanbul: Fakülteler Mecmuası, 1994.

- Tekinalp, Ünal; *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sifatının Kazanılması ve Yitirilmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972.
- Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan ve Önok, R. Murat; *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, (Güncellenmiş 12. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Topçu, A. Taner; *Kooperatifçiliğin Dünü, Bugünü*, Ankara, 1981.
- Topçuoğlu, Metin; *Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Bağımsız Denetçi ve Sorumluluğu*, (Değiştirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Toroslu, M. Vefa; *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Anonim Şirketlerde Denetim*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.
- Toroslu, Nevzat; “Kooperatif Personelinin Cezai Sorumluluğu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1994/4, ss. 524-534.
- Tutar, Filiz, Alpaslan, Cemile, Tutar, Erdinç ve Turgut, Ahmet; “Türkiye’de Yerel Kalkınmanın Yeni Aktörü Üçüncü Sektör: Kooperatifler”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Mart 2014, Sayı: 1, ss. 501-524.
- Tüneri, İlker; *Kooperatifler Uygulaması*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007.
- Türközer, Bahir Güneş; *Kooperatiflerde Denetim Sorunu*, 1. Baskı, Ankara: Kalite Matbaası, 1977.
- Uysal, Ozan; “Kamu Kesiminde Performans Denetiminin Etkinliği Bakımından Sayıştay’ın Rolü”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).
- Uzel, Haluk; *Kooperatifçilik*, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1970.
- Üskül, M. Zafer; *Türk Hukuku’nda Kooperatifler Üzerindeki Devlet Denetimi*, Eskişehir: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 168/105, 1976.
- Üstün, Yusuf ve Aydın, Muhittin; *Kooperatifler Hukuku*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2014.
- Yapı Kooperatif; <http://yapikooperatifportal.csb.gov.tr/portal/repository/pdf/6.pdf> (03.03.2016)
- Yıldırım, Şevket; *Kooperatif Kuruluşlarda Başarının Arttırılmasına Yönelik Önlemler*, Ankara: Milli Prodüktive Merkezi Yayınları, 1992.
- Yüzgeç, Seyit Halil; *Kooperatif Genel Kurulu ve Genel Kurul Kararlarının İptali*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

Ali Said Yazıcı, 12.07.1988 tarihinde Rize'nin Pazar ilçesinde doğdu. Kahramanmaraş Anadolu Öğretmen Lisesi'ni 2006 yılında bitirdikten sonra 2008 yılında Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde eğitimine başladı ve 2012 yılında mezun oldu. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi'nde yüksek lisans eğitimini sürdürdü. Orta derecede İngilizce bilen Ali Said Yazıcı, Özel Hukuk alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

İletişim Bilgileri:

E-mail: alisaidyazici@gmail.com

